

ქრისტიანული წესნისა

წმიდა სამება
ხატწერა ილია II-სა

დაიბეჭდა უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით

შესავალი

ჟურნალ „ჯვარი ვაზისას“ წინამდებარე ნომერი ეძღვნება ადამიანის ფენომენს, ზოგადად ანთროპოლოგიის საკითხებს. განსაკუთრებით ვრცლად არის გაშუქებული ქრისტიანული ანთროპოლოგიის ასპექტები, ადამიანის, როგორც ღვთის ხატად და მსგავსად შექმნილი არსების რაობა, გამოხსნის საიდუმლო, ალღომის შესახებ სწავლება.

რა არის ადამიანი? ეს არქაული ფილოსოფიური კითხვა არაერთი ხალხის კულტურაში დასმულა უხსოვარი დროიდან. ადამიანის არსზე, მის დანიშნულებაზე, წარმომავლობასა თუ სამომავლო პერსპექტივაზე მსჯელობდნენ ფილოსოფოსები, ხელოვანები, მეცნიერები, მწერლები, უბრალო ადამიანები... განა ხალხური სიტყვიერება ადამიანის ყოფიერებაზე, სიკვდილ-სიცოცხლის ურთიერთმიმართებაზე შექმნილი პოეზიის საუნჯე არ გახლავთ?!

ანთროპოლოგია, რომელიც სიტყვასიტყვით ნიშნავს მოძღვრებას ადამიანზე, დღეს ფართო დიაპაზონის ცნებაა. ადამიანს სწავლობს სხვადასხვა მეცნიერება (სამედიცინო და ბიოლოგიური დარგები, ფსიქოლოგია, სოციოლოგია...), ადამიანის შესახებ სწავლება არსებობს ყველა რელიგიაში და ფილოსოფიურ სისტემაში, რის შესაბამისად არსებობს ფილოსოფიური ანთროპოლოგია.

თანამედროვე მსოფლიოში გავლენიან მეცნიერებად იქცა ე. წ. კულტურული ანთროპოლოგია, რომელსაც ზოგჯერ პირდაპირ ანთროპოლოგიად მოიხსენიებენ ხოლმე. პროფესორ ნ. აბაკელიას თქმით, „სხვა სოციალური მეცნიერებებისგან განსხვავებით, ანთროპოლოგიის სფერო უფრო ფართოა. მას აინტერესებს ადამიანები დედამიწის ყველა კუთხეში, მათი თანამედროვე და უძველესი ყოფა, ადამიანთა უშუალო წინაპრებიდან დღევანდელ ადამიანამდე. აინტერესებს ცვლილებები დროში და სხვა“. მისივე განმარტებით, „კულტურული ანთროპოლოგიის სამ მთავარ განშტოებას წარმოადგენს: 1. არქეოლოგიური ანთროპოლოგია ანუ გარდასულ კულტურათა კვლევა, უპირატესად მათი მატერიალური ნაშთის მეშვეობით. 2. ანთროპოლოგიური ლინგვისტიკა (ანუ ენების ანთროპოლოგიური კვლევა) და 3. თვითონ კულტურული ანთროპოლოგია“.

მკვლევარები მიანიშნებენ, რომ კულტურული ანთროპოლოგია განვითარდა ეთნოგრაფიისა და ეთნოლოგიის ბაზაზე. არცერთი მათგანი არ არის სამი დამოუკიდებელი დისციპლინა და არც ერთი და იგივე გამოკვლევის განსხვავებული კონცეფცია. სამივე ხსენებული მიმართულება ერთი და იგივე ინტერესის ობიექტს მოიცავს, რომელნიც სხვადასხვა დროში გაიშალნენ, ხოლო საბოლოოდ მათი ფუნქციები ერთ სტრუქტურად ჩამოყალიბდა. ანთროპოლოგიას მსოფლიო-ისტორიული ინტერესების გარდა, გააჩნია განსაკუთრებულად გამოკვეთილი ნიშანიც: პოლიზმი ანუ ყოვლისმომცველობა, რაც გულისხმობს ადამიანის მრავალმხრივ შესწავლას. ანთროპოლოგები სწავლობენ არა მხოლოდ ადამიან-

თა მრავალფეროვნებას, არამედ ადამიანური გამოცდილების მრავალ ასპექტსაც, ანუ ჰოლიზმი გულისხმობს მრავალმხრივ მიდგომას ადამიანის შესწავლაში და ყველა ფაქტორის გათვალისწინებას, რომელსაც ზეგავლენა აქვს ადამიანის აზროვნებასა და ქცევაზე.

ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში ანთროპოლოგიის შემდეგ განსაზღვრებას წავიკითხავთ:

„სხვადასხვა ანთროპოლოგები საზოგადოებათა სხვადასხვა დამახასიათებელ ნიშნებს შეისწავლიან. ზოგ მათგანს ადამიანთა საზოგადოებების ბიოლოგიური ან ფიზიკური ნიშან-თვისებების შესწავლა აინტერესებს, სხვებს - კულტურული-სა; ამგვარად, არსებობს ანთროპოლოგიის საგნის ორი ძირითადი მიმართულება: ბიოლოგიური (ფიზიკური) ანთროპოლოგია და კულტურული ანთროპოლოგია. ეს უკანასკნელი სამ ძირითად ნაწილად იყოფა: არქეოლოგია, ლინგვისტიკა და ეთნოლოგია. ეთნოლოგია შეისწავლის უახლეს კულტურებს და ბოლო დროს მოიხსენიება, როგორც კულტურული ანთროპოლოგია. ამ ოთხ სფეროს აერთიანებს მესუთე – გამოყენებითი, ანუ პრაქტიკული ანთროპოლოგია” (ემბერი ქეროლ რ, ემბერი მელვინ, პერეგრინი პიტერ პ, ანთროპოლოგია, თბილისი, 2009).

ი. ჯავახიშვილი ნაშრომში „ადამიანი ძველ ქართულ მწერლობასა და ცხოვრებაში” წერდა:

„ადამიანი ითვლებოდა „საკრველად გრძნობადისა და გონიერისა მეფობისად”, გრძნობისა და გონიერების სამყაროსა და ნიჭის შემაერთებლად. ეს თვისება ადამიანს თვით ღვთაების ხატებას ამსგავსებდა. ამიტომ არც გასაკვირველია, თუ რომ ადამიანის სულიერსა და გონებრივ ნიჭს განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ”.

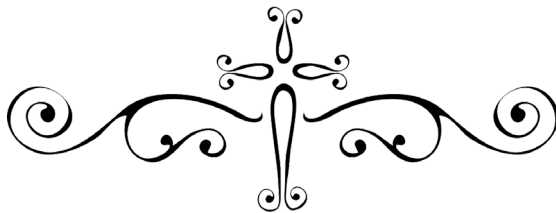
ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის, და ზოგადად ადამიანის ფენომენის კვლევაში დიდია ქართველი ფილოსოფოსების და ფსიქოლოგების, ა. ბოჭორიშვილის, დ. უზნაძის, ნ. ჭავჭავაძის, ო. ტაბიძის, ა. ბაქრაძის, ზ. კაკაბაძის, ვ. კაკაბაძის, გ. ცინცაძის, ვ. ერქომაიშვილის, თ. ბუაჩიძის, გ. თევზაძის და სხვათა ღვაწლი. 1967 წელს, ფილოსოფიის ინსტიტუტში დაარსდა ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის განყოფილება. 1970-1991 წლებში გამოიცა „ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის საკითხების” 11 ტომი.

ჩვენი ჟურნალის ფურცლებზე, ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან იბეჭდებოდა სტატიები, რომელნიც თამამად მიეკუთვნებიან კულტურული ანთროპოლოგიის ინტერესთა სფეროს. აღსანიშნავია თ. ჯაყელის, ნ. აბაკელიას, ე. კოჭლამაზაშვილის და სხვათა წერილები ეთნოლოგიაზე, უძველეს ტრადიციებზე და კულტზე, რომელნიც მისი უწმინდესობის, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით იბეჭდებოდა მაშინ, როდესაც სულიერი პლასტის შემცველი კვლევები არც თუ ისე მოწონებული იყო ათესტური ცენზურისგან. „ჯვარი ვაზისას” 1979 წლის 1 ნომერში დაიბეჭდა

გ. ბოჭორაძის სტატია „ნეტარი ავგუსტინე და მისი „აღსარება“, რომელშიც განხილულია ჰიპონიელი მღვდელმთავრის ანთროპოლოგია. „ჯვარი ვაზისას“ 1995 წლის 1 ნომერში დაიბეჭდა დამანა მელიქიშვილის „იოანე საღმრთო ფილოსოფოსი, ზედწოდებით პეტრიწი - ქართული ენის მზე“, რომელშიც განხილულია დიდი ქართველი ფილოსოფოსის ანთროპოლოგიური შეხედულებანი. „ჯვარი ვაზისას“ 2018 წლის 1-2 ნომერში დაიბეჭდა სასულიერო აკადემიის პედაგოგის, ზურაბ ეკალაძის წერილი „ადამიანი, როგორც მეტყველი არსება“ (გვ. 109-112).

თქვენს წინაშეა „ჯვარი ვაზისას“ საგანგებო ნომერი, რომელშიც თავმოყრილია ქრისტიანული და ზოგადად ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის შესახებ დაწერილი წერილები, აგრეთვე ცალკეულ მოღვაწეთა ღვაწლის წარმომადგენელი პუბლიკაციები. აქვე გთავაზობთ სხვადასხვა ცნობილი ადამიანის გამონათქვამებს ადამიანზე, მინიატურული პროზის ნიმუშებს, უახლესი გამოცემების შესახებ მომზადებულ რეცენზიებს.

რედაქტორისგან

უწმინდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი,
ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტოპოლიტი
ილია II

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე

საქართველოს წმინდა მართლმადიდებელი ეკლესიის წევრთ, მკვიდრთ ივერიისა და ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მცხოვრებ თანამემამულეთ:

„სიცოცხლის სულის რჯულმა ქრისტე იესოში გამათავისუფლა მე ცოდვისა და სიკვდილის რჯულისაგან“ (რომაელთა 8,2)

ქრისტესმიერ საყვარელნო დანო და ძმანო,
ქრისტე იშვა!

ჭეშმარიტად იშვა სიტყვა ღვთისა, - უფალი ჩვენი იესო ქრისტე, - „ვის მიერადაც ყოველი შეიქმნა, და არაფერი შექმნილა მის გარეშე, რაც კი შექმნილა“! (იოანე 1.3). „გახარებთ დიად სიხარულს, რომლითაც იხარებს ყოველი ერი, რამეთუ დღეს დავითის ქალაქში დაიბადა ... მაცხოვარი“ (ლუკა II, 10-11).

ყველა პრობლემას უკვე ჩვენ ამ სიხარულით ვფარავთ, ამით ვძლევთ ჩვენს სისუსტეებსა და განსაცდელს, ამით ვძლევთ უსამართლობას, მწუხარებასა და ტკივილს.

მართლაც, რა უნდა იყოს იმაზე მნიშვნელოვანი და დიადი, როცა თვით ღმერთი შემოდის ჩვენს ცხოვრებასა და ისტორიაში, რათა ჩვენი არსებობის მთავარი მიზნის განხორციელებაში დაგვეხმაროს.

მაგრამ როგორ შევხვდებით მას, ვითარცა ძენი და ასულნი ღვთისანი, ვითარცა თვისნი მისნი, თუ როგორც მხოლოდ შორეულნი, უცხონი ან, თითქმის მისგან განდგომილნი?

* * *

ჩვენ უფლის განგებულების განსაკუთრებული გამოვლინებანი ვართ.

გასაოცარია ყველაფერი, რაც ჩვენს პირველმშობლებამდე შეიქმნა, - უმცირესი ნაწილაკები იქნება ეს, მცენარეები, ფრინველები, ცხოველები, ზღვის ბინადარნი თუ ციური სხეულები ... ისინი დიდი მრავალფეროვნებით, დიდი უნარებით, დიდი თავისებურებებით გამოირჩევიან, მაგრამ მათი მოქმედებები და შესაძლებლობები იყო და არის შეზღუდული.

მხოლოდ ადამიანი მოიცავს ფიზიკურსა და სულიერს, მიკრო და მაკრო სამყაროს, და ძალუძს შეიყვაროს იგი, როგორც თავისი ნაწილი ამქვეყნადაც და მარადისობაშიც.

მხოლოდ ადამიანია ღვთის ხატებად და მსგავსებად შექმნილი, გონიერი, მეტყველი, სიკეთით, თავისუფალი ნებითა და ღვთაებრივი სიყვარულის უნარით დაჯილდოებული არსება; მონოდებული, შეიცნოს ჭეშმარიტება და ემსახუროს მას.

ღმერთმა იგი იმიტომ დაჰბადა, რომ თავის მარადიულ სიკეთეთა თანაზიარად გაეხადა და ის ნეტარებები განეცადა, რაც უფალს აქვს. ადამიანი ხილული სამყაროს მეფე უნდა ყოფილიყო და, ღმერთს მიმსგავსებულს, სიბრძნითა და სიყვარულით განეგო იგი.

ჩვენს პირველმშობლებს მთელი თავისი ნებელობა უფლისკენ ჰქონდათ მიმართული და სრულად ღვთისას იზრახავდნენ. ამასთან, მათი სული სულ უფრო მეტად განიმტკიცებდა საღვთო ბუნების თვისებებს - სათნოებებს და ხარობდა ამით.

როგორც ცნობილია, შემდგომ ბოროტმა ძალამ მოატყუა ისინი, როცა უთხრა: შემოქმედი იმიტომ გიკრძალავთ ხე-ცნობადისას ნაყოფის ჭამას, რომ მისებრ ღმერთი არ გახდეთო.

სინამდვილეში კი, ჩვენი განდგომილობა სწორედ უფლის ჩანაფიქრი იყო, მაგრამ ამისთვის ადამი და ევა თანდათან უნდა მომზადებულიყვნენ და უფლის მორჩილებით ასულიყვნენ სრულყოფის კიბეზე.

ისინი კი, ჯერ კიდევ სულიერად მოუმწიფებელნი, შეეცადნენ, გატოლებოდნენ მას, ვინც დაჰბადა ისინი და ყველაფერი უშურველად მისცა; თანაც ამის მიღწევა მათ ღმერთისგან განდგომით მოინდომეს და მისი ნების წინააღმდეგ წავიდნენ. ვერ დააფასეს უფლისგან ბოძებული, თვით ანგელოზებზე აღმატებული პატივი, უხილავი ღმერთის თანაშემწეობაზე უარი თქვეს და მოინდომეს ღმერთად გახდომა.

ცოდვამ აამღვრია და დაასნებოვნა ადამის და ევას შინაგანი სამყარო, რასაც თავისთავად მოჰყვა შესაბამისი შედეგი: სიცოცხლის ნაცვლად მიიღეს სიკვდილი; ნეტარების ნაცვლად - ტანჯვა და მწუხარება, ძლიერების ნაცვლად - უძლურება... და ერთბაშად დაკარგეს თვითმფლობელობაც და საღვთო ხელმწიფებაც; მათი მორჩილი სტიქიონებიც და ცოცხალი არსებებიც მტრად გაუხდნენ და მარტონი დარჩნენ გარემო სივრცის პირისპირ.

ეს უმძიმესი ცვლილება კი მოხდა იმიტომ, რომ მათი გული ღმერთს განეშორა და შემოქმედის ადგილი ეგოისტურმა „მე“-მ დაიკავა.

ამპარტავნება და ეგოიზმი არის უფლისგან განდგომილი ადამიანის მკვეთრი მახასიათებელი. დაცემის შემდეგ ჩვენს პირველმშობლებში თავდაპირველად სწორედ ეს მიდრეკილებები გაჩნდა და მათი პირადი ურთიერთობებიც მყისიერად დაამახინჯა, - ერთმანეთზე და გარემოზე ზრუნვა, ღმერთზე მინდობა... საკუთარ თავზე მინდობამ და ეგოცენტრიზმმა შეცვალა.

ბოროტი ძალისგან თავსმოხვეული ეს მანკიერება დღემდე ჩვენს მთავარ პრობლემას წარმოადგენს და ამიტომაც არის, რომ, როგორც ერთი ღვთისმეტყველი ამბობს, ჩვენს ცხოვრებაში სიტყვა „მე“ განსაკუთრებულად დომინირებს.

ეგოისტის ბუნება ისეთია, რომ იგი შეჰხარის თავის თავს, მოსწონს თავის თავში არსებული ნიჭები, რასაც საკუთარ დამსახურებად მიიჩნევს და გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად ყველგან და ყოველთვის ცდილობს საკუთარი თავის წარმოჩენას, ღმერთი კი დავიწყებული ჰყავს, ან მექანიკურად ახსენებს მის სახელს.

ჩვენ უნდა გავითავისოთ, რომ თუ რაიმე ნიჭი და უნარი გვაქვს, უფლის მიერაა ბოძებული, ჩვენია მხოლოდ პირადი ნება, რომელიც სწორად უნდა წარვმართოთ. ამასთან, ჩვენი მოწოდებაა, ვიყოთ მოყვასის მსახურნი უფლისკენ სვლაში. იესო ქრისტეც მსახურებისთვის მოვიდა ამქვეყნად და ჩვენც ეს მისია დაგვაკისრა. ასე რომ, ნებისმიერი სხვა ადამიანისადმი ჩვენი ერთგულება, სიყვარული და თავდადება, არის ჩვენი გადამრჩენელი, ღმერთამდე ჩვენი მიმყვანებელი.

ამიტომაც, სხვა მცნებებთან ერთად, უნდა აღვასრულოთ ერთ-ერთი ყველაზე უპირატესი სწავლება უფლისა, - „შეიყვარე მოყვასი, ვითარცა თავი თვისი“ და უმეტესი ამისა, ახალი მცნება ახალი აღთქმისა, რომელიც მაცხოვრისაგან ასეთი სახით მოგვეცა: „ახალ მცნებას გაძლევთ თქვენ, ... როგორც მე შეგიყვარეთ თქვენ, ასევე თქვენც გიყვარდეთ ერთმანეთი“ (იოანე 13.34).

მხოლოდ ამ გზით შევძლებთ ჩვენი პირადი უდიდესი სასწაულის აღსრულებას, - გულიდან ეგოიზმის გაძევებას და მასში უფლის დავანებას, მხოლოდ ამ საშუალებით მოვიპოვებთ ზეცის მოქალაქეობას.

„მე ვარ კარი, ჩემს მიერ თუ ვინმე შევიდეს, ცხონდეს“ (იოანე 10,9) - გვასწავლის იესო ქრისტე.

* * *

დაცემული ადამიანის თვისებაა სიკვდილის შიშიც. ამიტომაც ეძებდა და კვლავაც ეძებს იგი სიცოცხლის გახანგრძლივების გზებს, იგონებს სხვადასხვა მეთოდს, რომ შეიქმნას კეთილდღეობის ილუზია, მაგრამ ამაოდ.

ეს ყოველივე უფრო დიდი შეცდომების მიზეზი ხდება და აღრმავებს ჩვენში ისე-დაც არსებულ სულიერ კრიზისს.

ასეთი პიროვნება ვერ აცნობიერებს, რომ სიკვდილის შიში სინამდვილეში ცოდვებიდან მომდინარეობს, რომ ცოდვას დამონებული სული გაუცნობიერებლად უფროთხის ღმერთთან შეხვედრას და ამიტომაც ძრწის; მაგრამ იმის ნაცვლად, რომ მანკიერებებს განეშოროს და სული განიწმინდოს, ხშირად ნიჰილიზმში ვარდება და ათეიზმს აფარებს თავს (თუმცა ურწმუნოების მიზეზი სხვაც არაერთია).

ასეთი ადამიანებისთვის ცხოვრება პერიოდია დაბადებიდან სიკვდილამდე და სიკვდილთან ერთად მათთვის მთავრდება ყველაფერი. ამიტომაც მიაჩნიათ, რომ ბოროტება, სიკეთე, ფარისევლობა, ერთგულება, შური, სიყვარული, უზნეობა ... ჩვეულებრივი ადამიანური გრძნობებია და რაიმე პასუხისმგებლობას არც კონკრეტული პიროვნების და არც ღვთის წინაშე არ გრძობენ, რადგან არ სწამთ იმქვეყნიური ცხოვრების, არ სწამთ მარადიული ფასეულობების.

* * *

დღეს ქრისტე იშვება დედამიწაზე, საოცარი თავმდაბლობითა და უბრალოებით, და მოაქვს სიცოცხლის ნათელი მათთვის, ვისაც სწამს, რომ ღვთის ხატადაა შექმნილი და ესწრაფვის ცხოვნებას.

ჩვენ ვსაუბრობთ იმ რწმენაზე, რომელიც, ადამიდან მოყოლებული, გადაეცემოდა თაობიდან თაობას პირველ მამათა, მამათმთავართა, წინასწარმეტყველთა, მართალთა ... მიერ და გვასწავლიდა, რომ არ ვართ შემთხვევითი არსებები, რომ არ ვართ სიკვდილისთვის გაჩენილნი, არამედ - მარადიული ნეტარებისა და ღმერთთან მყოფობისათვის მოწოდებულნი.

უფალს ელოდა სინმინდით, სიმართლით და სიყვარულით მცხოვრები ჭეშმარიტი სიბრძნისა და სიმართლის მაძიებელი, ყოველი ადამიანი. იგი იყო „მოლოდება წარმართთა“ (დაბადება: 49. 10).

წარმართთა შორის ღრმად მოაზროვნენი გრძნობდნენ სულიერ შიმშილს, მათ არ აკმაყოფილებდათ ადამიანთა მიერ შეთხზული გადმოცემები სხვადასხვა „ღმერთზე“, გრძნობდნენ მათ სიყალბეს და ელოდნენ ჭეშმარიტს, ნამდვილსა და აღმატებულს.

ასე იყო საქართველოშიც. ქრისტიანობის შემოსვლისთანავე ქართველთა უმრავლესობამ უარყო წარმართობა და სიხარულით მიეგება ზეციდან უწყებულ სახარებას. ეს იყო ქართველთა ცივილიზაციური მტკიცე არჩევანი, რომელიც ეროვნული ცნობიერების ნიშან-სვეტად იქცა.

ქრისტე მოგვევლინა ჩვენი სხეულით, ჩვენი ბუნებით და გახდა ჩვენი ცხოვრების მტვირთველი (გარდა ცოდვისა); უჟამო იგი ჟამიერ იქმნა, უხორცო, - ხორციელი, უკვდავი, - მოკვდავი, რათა მსგავსებით მსგავსი გადაერჩინა და თითოეული ჩვენი განისათვის ეთქვა: მიუხედავად ყველაფრისა, ჩემი ხატება არ არის შენში ბოლომდე წარბოცილი; ჩემი შესაძლებლობები შენი შესაძლებლობებიცაა და შენთან ერთად მზად ვარ, მონაწილეობა მივიღო შენს ფერისცვალებაში, შენს გადარჩენაში.

მას ჩვენს რეალობაში შემოაქვს სამოთხის კანონები, - მცნებები, ზეცის მოქალაქეთა თვისებები, რათა გავაცნობიეროთ ცოდვა ჩვენს ყოფაში და სინანულით აღვზოცოთ იგი, ამით განვაქარვოთ ჩვენი სიკვდილი და გარდაცვალება მარადიული ნეტარყოფობის საწყისად ვაქციოთ.

ჩვენ უნდა ვუკვირდებოდეთ ჩვენს სიტყვასა და საქმეს, სინდისის ხმას, საზოგადოებასთან თანაცხოვრებას, საღვთო წიგნებში განცხადებულ ღვთის სიბრძნეს და ბეთლემს შობილი მაცხოვრის მიერ დაარსებული ეკლესიისა და აქ აღსრულებულ საიდუმლოთა მადლით უფლის აღდგომისა და ამაღლების თანაზიარნი გავხდეთ.

* * *

„ქრისტიანობა რჩეულთა ხვედრია: თქვენ კი რჩეულთა მოდგმა ხართ, სამეუფო სამღვდელო, წმინდა ერი, წილხვედრი ხალხი, რათა გამოაცხადოთ მისი სათნოებანი, ვინც სიბნელიდან თვისი საკვირველი ნათლისკენ გიხმოთ“ (I პეტრე, 2,9).

ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მეოხებით, ღმერთმა შეგვინდოს შეცოდებანი ჩვენი და შეგვაძლებინოს, პეტრე მოციქულის ეს სიტყვები ჩვენს ერზე, თითოეულ თქვენგანზე და ჭეშმარიტების გზით მავალ ყველა ადამიანზე გაცხადდეს.

კურთხეულია უფლის შობის დიადი საიდუმლოს მხილველი და აღმქმელი თქვენი სულიერი თვალნი.

კურთხეულია ბეთლემის სასწაულის სულიერად განმცდელი თქვენი გული.

კურთხეულია თქვენი სასმენელნი, რომელთაც დღესაც ახარებს ანგელოზთა საგალობლის ხმა: „დიდება მალლთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება“.

ამ დიდი ძალისა და სიღრმის მქონე ზეციურმა სიტყვებმა დაე, მოიცვას და ღმერთში გააერთიანოს სრულიად საქართველო, უცხოეთში მყოფი თანამემამულენი და ყოველი კეთილი ნების ადამიანი, რათა მოგვებთან და მწყემსებთან ერთად, გავემართოთ ბეთლემისაკენ, ანთებული სანთლებით მივეახლოთ ყრმა იესოს და კრძალვითა და სიხარულით აღმოვთქვათ: „კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა, ღმერთი უფალი და გამოგვიჩნდა ჩვენ ..., ღმერთი ჩემი ხარ შენ, და აღგამაღლო შენ; ღმერთი ჩემი ხარ შენ, აღგიარო შენ; აღგიარო შენ, რამეთუ ისმინე ჩემი და იქმენ ჩემდა მაცხოვარ“ (ფსალმუნნი 117,23,29).

სიყვარულით თქვენთვის მლოცველი,

ილია II

სრულიად საქართველოს

კათოლიკოს-პატრიარქი

შობა ქრისტესი

2024-2025 წელი.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II.
1979, პარიზი

ადამიანის ფენომენი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის ეპისტოლეებში

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქმა, ილია II-ემ აღსაყდრებისთანავე იზრუნა რელიგიური გამოცემების დაარსებისთვის. 1978 წლიდან გამოდის საქართველოს საპატრიარქოს პერიოდული ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“. გასული საუკუნის 80-იანი წლების მიჯნაზე მკითხველმა მიიღო „საღვთისმეტყველო კრებულის“ ნომრები. ეს ყველაფერი დიდი სიხარული გახლდათ ადამიანებისთვის, რომელნიც ათეულობით წელი მოკლებულნი იყვნენ სასულიერო ლიტერატურაზე წვდომას. ხსენებული პერიოდიკის ფურცლებზე იბეჭდებოდა საღვთისმეტყველო ლიტერატურის ძველი ქართული თარგმანები, აგრეთვე თანამედროვე ქართულ ენაზე თარგმნილი ძეგლები, ცნობილ თეოლოგთა ნაშრომები, ფილოსოფიური წერილები. რაც განსაკუთრებით აღსანიშნავია, მორწმუნეს საშუალება მიეცა გაცნობოდა მისი უწმინდესობის საშობაო და სააღდგომო ეპისტოლეებს, ცალკეულ სიტყვებს და მიმართვებს, როგორც მღვდელმთავრისგან გაჟღერებულ ცოცხალ სიტყვას.

ანმცოს გადასახედიდან, ვკითხულობთ განვლილ წლებში გამოქვეყნებულ ეპისტოლეებს და ვაცნობიერებთ, თუ რამდენად დიდია ჩვენი პატრიარქის მსოფლმხედველობრივი თვალსაწიერი. მას არ ავიწყდება რელიგიის ყველაზე მნიშვნელოვანი მონოდება: ადამიანის მომზადება მარადიულობისთვის, უფალთან შეხვედრისთვის (ტერმინი „რელიგია“ ხომ ლათინური სიტყვისგან, „კავშირისგან“ მომდინარეობს, რაც უპირველესად ადამიანსა და ღმერთს შორის გადებულ ხიდზე მიგვანიშნებს), სათნოებების მოხვეჭისთვის; ამავდროულად, ამ ეპისტოლეებში ვხედავთ გამომხატულებას ჩვენი ეპოქის ყველაზე საჭირობო საკითხებზეც, იქნება ეს განათლების, გლობალიზაციის, ეკოლოგიის, მშვიდობის და სხვა საკითხებზე. და რაც ყველაზე მეტად იპყრობს ჩვენს ყურადღებას, კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის ეპისტოლეებში გაბნეულია ანთროპოლოგიური სწავლებები, მისი ხედვა ადამიანისა, როგორც ნიშნულში ქრისტიანული და ფილოსოფიური ანთროპოლოგიებისა, ცოდნისა და რწმენის ჰარმონიული სინთეზის ნაყოფი. თავად პატრიარქი ბრძანებს 2005 წლის სააღდგომო ეპისტოლეში: „ქრისტეს აღდგომის ღვთაებრივი საიდუმლოს აღქმას ჩვენ შეგვიძლია მივუახლოვდეთ შინაგანი, სულიერი გამოცდილების მეშვეობით, სადაც მთავარი მნიშვნელობა ენიჭება რწმენასა და ცოდნასაც. ცოდნა და რწმენა განუყრელადაა დაკავშირებული და ავსებს ურთიერთს“.¹

„ადამიანი შესაქმის ყველაზე დიდი და გამოუცნობი საიდუმლოა. თითოეული პიროვნების სულიერ სამყაროში ორი მიმართულება უპირისპირდება ერთმანეთს; მასშია მსგავსება ღვთისა და ცოდვით დაცემული ბუნება კაცისა, მასშია სიმაღლე და სიმაღაბლე, თავისუფლება და მონობა, ძალა დიდი სიყვარულისა, თავდადებისა და ასევე მდაბალი გრძნობა უნაპირო ეგოიზმისა და დიდი სისასტიკისა; მასშია აღდგომისა და ამ-

1. ხელოვნებათმცოდნე მარიამ დიდებულიძე ერთგან წერს: „პატრიარქმა ბრძნულად განსაზღვრა, რომ მის მიერ წამოწყებული საეკლესიო ხელოვნების აღორძინებისთვის აუცილებელი იყო თვით ეკლესიის წიაღში აღზრდილიყვენენ სპეცილიასტები, რომლებიც სამეცნიერო კვლევას დააფუძნებდნენ რწმენასა და ქრისტიანული მოძღვრების ღრმა ცოდნაზე და ამით ეს ორი სფერო — რწმენა და ცოდნა - გააერთიანა“ (მ. დიდებულიძე, საქართველოს პატრიარქის აღსაყდრების 35 წელი, „საქართველოს სიძველენი“, 2012, 15, გვ. 13).

აღლების უნარი და დაცემისა და ყოველივეს განადგურების შესაძლებლობა. არჩევანის უფლება ღმერთმა ჩვენ მოგვანიჭა. ჩვენზეა დამოკიდებული, რომელ გზას გავყევით” (სააღდგომო ეპისტოლე, 1997) - ვკითხულობთ ამ სიტყვებს და არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს ალორძინების ეპოქის ფილოსოფოსის, ფლორენციის პლატონური აკადემიის წარმომადგენლის, პიკო დელა მირანდოლას მანიფესტი „სიტყვა ადამიანის ღირსების შესახებ“, სადაც ასევე საუბარი ადამიანში არსებულ ორ პოლუსზე, და ადამიანის თავისუფალ ნებაზე, რომელიც თავად წყვეტს, თუ რომელ გზას დაადგეს იგი.

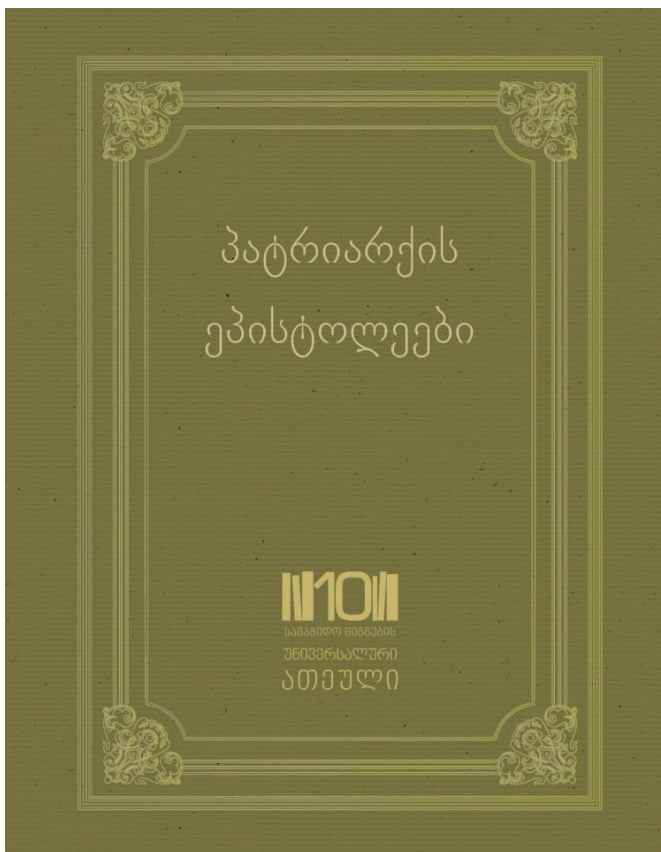
სხვაგან არანაკლები ფილოსოფიური ელფერის სიტყვებს ვკითხულობთ:

„ცნობილია, რომ ადამიანი ღვთის მსგავსად არის შექმნილი. ის, რაც არ შეესატყვისება შემოქმედის სახეს, არ არის ჩვენი ბუნებისეული. მაშ, რას წარმოადგენს ცოდვა ღვთისმეტყველთა გაგებით? ცოდვა ბოროტებაა, რომელიც პიროვნებაში შედის მისი ნებით. ბოროტება ანუ ცოდვა ადამიანის ბუნება კი არ არის, მისი მდგომარეობაა” (საშობაო ეპისტოლე, 1983).

ზემოთქმული შეგვახსენებს, რომ ბუნებით ბოროტი კაცი არ არსებობს, ისევე, როგორც ბოროტებას ქრისტიანული ღვთისმეტყველების თანახმად, არ გააჩნია სუბსტანციური საწყისი, ონტოლოგიური ფესვი. წმინდა დიონისე არეოპაგელის თქმით, ბოროტება სხვა არაფერია, თუ არა სიკეთის არქონა და მის კვალად, წმინდა იოანე დამასკელი განაჩინებს: „რადგან არაფერია ბუნებით ბოროტი. მართლაც, ყოველივე, რაც შექმნა ღმერთმა, კარგია ძალიან იმგვარად, რაგვარადაც წარმოიქმნა. ამიტომ, დარჩებიან რა იმ სახით, რა სახითაც შეიქმნენ, ძალიან კარგნი არიან, მაგრამ ნეფსით განუდგებიან რა ბუნებისეულს და წავლენ რა ბუნების გარეგანისკენ, ბოროტებაში იქნებიან. ამრიგად, ყოველივე ბუნებით არის მონა და მორჩილი შემოქმედისა. ამიტომ, როცა რომელიმე ქმნილებათაგანი ნებსით გახდება აულაგმავი და ეურჩება თავის შემოქმედს,

თავის თავში ბოროტებას შეამყარებს იგი, რადგან ბოროტებაა არა რამ არსება ანდა თვისება არსებისა, არამედ შემთხვევითობა ანუ ბუნებისეულისგან ბუნების გარეგანისკენ ნებსით გადახრა, რაც არის ცოდვა” („მართლმადიდებელი სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა“, თავი 93).

საზოგადოდ, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II თავის ეპისტოლეებში გამოირჩევა იმით, რომ მისი ანთროპოლოგიური კოცეფცია სრულ თანხვედრაშია პატრისტიკულ ტრადიციასთან. ეპისტოლეებში არა მხოლოდ იმაზეა მსჯელობა, რომ ადამიანი ღვთის ხატება და შესაქმნის გვირგვინია, არამედ განვითარებულია აზრი პიროვნებაზე, რომელიც რამდენგზისაც არ უნდა დაეცეს, მუდამ აქვს სინანულის საშუალებით აღდგინების, განწმენდის საშუალება. ამიტომ, საშობაოთუ სააღდგომო ეპისტოლეებში, ისევე როგორც სხვადასხვა სი-

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის ეპისტოლეთა გამოცემა

ტყეებში, ხაზგასმულია სინანულის განსაკუთრებული მნიშვნელობა, მისი მისტიკური დატვირთვა განღმრთობის გზაზე.

სინანულის შესახებ ეპისტოლეებში ვკითხულობთ: „მართალია, უცოდველი მხოლოდ უფალია, ადამიანი კი მიდრეკილია ცოდვისაკენ, მაგრამ არ არსებობს ცოდვა, ღვთის სიყვარულს რომ აღემატებოდეს და ჭეშმარიტი სინანულით, აღსარებითა და ზიარებით შენდობას არ მოიპოვებდეს. ჩვენი სული პირვანდელ სახეს დაიბრუნებს და მშვენიერ ბაღს დაემსგავსება, თუ განუწყვეტილ მოვუვლით მას, მოვაშორებთ ეკალბარდსა და სარეველას, გავწმენდთ ჭუჭყისგან, თუ მოვიმკით ნაყოფს სულისა“ (საშობაო ეპისტოლე, 1987), „ჭეშმარიტი და ღრმა სინანული არ გულისხმობს უიმედო გლოვასა და სასონარკვეთას, რადგან ამ დროს ხდება მთელი სისავსით გაცნობიერება ღვთაებრივი სიყვარულისა და, რა თქმა უნდა, საკუთარი უძლურებისა“ (საშობაო ეპისტოლე, 2009), „სინანული ზეციური ნიჭია და ნყალობაა, რომელიც ღვთის მსჯავრსაც კი სცვლის; სცვლის პიროვნებისადმი როგორც შემოქმედის, ისე მოყვასის დამოკიდებულებას. მეძავიც, ქურდიც, ამპარტავანიც, მოშურნეც, ლოთიც, შეურაცხყოფილიც და მოძალადეც... გულწრფელი სინანულით, აღსარებითა და ზიარებით მთელ ჭუჭყს იცილებს და ბოროტებას ასამარებს“ (სააღდგომო ეპისტოლე, 2017).

საზოგადოდ, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის ეპისტოლეებში ადამიანის შესახებ მსჯელობა მაქს შელერის ცნობილი კლასიფიკაცია რომ გავიხსენოთ, ანთროპოლოგიის პირველ და მეორე წრეში ტრიალებს (პირველია ადამიანის რელიგიური, ხოლო მეორე ფილოსოფიური განსაზღვრება, რომელნიც მესამეს, - ნატურალისტურ, ევოლუციურ განსაზღვრებებს უპირისპირდებიან). სულიერი მწყემსი მუდმივად ცდილობდა ადამიანის ცნობიერების ამაღლებას, რათა მას მთელი არსებით შეეგრძნო მინიერი ღირებულებების წარმავლობა, არასტაბილურობა, არამდგრადობა. ადამიანისთვის ნებისმიერი სიხარული იწყება და მთავრდება დროში. რელიგია კი პიროვნებას ამზადებს წარუვალი დიდებისთვის, იმ მარადიული ნეტარებისთვის, რომელიც ხორციელი თვალთ არ განიჭვრიტება. გავიხსენოთ 1981 წლის სააღდგომო ეპისტოლე, სადაც შემდეგ სიტყვებს წავაწყდებით:

„ჩვენ ხშირად სამყაროს აღვიქვამთ არა ისეთად, როგორიც ის სინამდვილეშია, არამედ როგორც მას ჩვენი გონება წარმოსახავს. ამიტომ მას ყველა სხვადასხვაგვარად, თავისებურად ხედავს; ხშირად ჩვენი შინაგანი სამყაროს ცენტრში ვაყენებთ წარმავალ ღირებულებებს, ეგოისტურ მისწრაფებებს და საერთოდ არ ვუთმობთ ადგილს სულს“.

რომელ წელს იწერება ეს ეპისტოლე? გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისი ჯერ კიდევ მძვინვარე ათეიზმის ბატონობის ხანაა. საქართველოს, ისევე როგორც მსოფლიოს დიდ ნაწილს მართავდნენ მარქსისტული იდეოლოგიით, რომელიც მართალია ადამიანს გონიერ არსებად ცნობდა, მაგრამ არც მისი სულის უკვდავებას აღიარებდა, და არც ადამიანში ხედავდა ღვთაებრივ ანარეკლს. ამ იდეოლოგიის თანახმად, რომელიც XIX ს-ში ჰეგელის ფილოსოფიის რღვევის შედეგად წარმოიშვა, ადამიანი მატერიალიზმის უმაღლესი გამოვლენაა, რომელიც აზროვნებს. ღმერთი ადამიანის გაუცხოების შედეგია, უკვდავება კი უბრალო ილუზია, რომელსაც დაბნეული პიროვნება თავს აფარებს. ამგვარი მოძღვრების საშიშ შედეგებს კარგად აცნობიერებდნენ ჩვენი დიდი წინაპრები, რომელნიც ცდილობდნენ სულიერების განმტკიცებას, თუმცა საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ იგი ქვეყნის წამყვანი იდეოლოგია გახდა, და არა მხოლოდ იდეოლოგია. მის ლოზუნგებს ამოფარებულმა ადამიანებმა ხელი აღმართეს ეკლესიაზე, შებღალეს სინამდევები და ქრისტეს მოძღვრება. სწორედ მარქსისტული დოქტრინის საწინააღმდეგოდ, მისი უწმინდესობა, მაინც ახერხებდა ცენზურისა და ტოტალური კონტროლის ქვეშ, დარტყმა მიეყენებინა ათეიზმისთვის, მატერიალიზმისთვის, ბანალური ევოლუციონიზმისთვის და ყოველი ჩვენგანისთვის შეეხსენებინა, რომ ხატებანი ვართ ღვთისა!

აი როგორ იხსენებს მატერიალიზმის მიერ დალდასმული შეგნების პერიოდს ერთ გვიანდელ ეპისტოლეში:

„ბოროტი ძალა, შეფარვით თუ აშკარად, ყოველთვის ებრძოდა ჭეშმარიტებას, მაგრამ XX საუკუნიდან ამან განსაკუთრებული სახე მიიღო: ჯერ მსოფლიოს არაერთ ქვეყანაში კომუნისტური რეჟიმის სახით გაბატონდა ათეიზმი, რომელიც კატეგორიულად და ძალმომრეობითად უარყოფდა ღმერთს და, ამასთან, სიცრუეზე დაყრდნობით, ქმნიდა თავისთვის სასურველი „სანიმუშო, ზნეობრივი ადამიანების“ სახეებს; მათი საშუალებით კი გარკვეულ ორიენტირს უსახავდა ცალკეულ პიროვნებებსაც და საზოგადოებასაც“ (სააღდგომო ეპისტოლე, 2019).

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II ყოველთვის აღნიშნავდა, რომ ადამიანი, როგორც ცოდვით დაცემული არსება, მართალია ინარჩუნებს უფლის ხატებას, მაგრამ საკუთარი ძალებით არ შეუძლია მადლის მოპოვება. ეს თანხვედრაშია სახარებისეულ სწავლებასთან: „ვერ ძალ-გიც ერთისაცა თმისა განსპეტაკებად გინა დაშავებად“ (მათე, 5, 36); ამავედროულად, ადამიანს ჰყავს შემწე უფლის სახით, რომელიც მუდმივად ზრუნავს მის გადარჩენაზე. ღვთის ძლიერება სახარებაში ასევე თმის მაგალითით არის ნაჩვენები: „არამედ თმანიცა თავისა თქუენისანი ყოველნი განრაცხილ არიან“ (ლუკა, 12, 7). ადამიანური თავისუფალი ნება, თუ ის საშველად უფალს მოუხმობს, ყოველთვის იხილავს ამ შემწეობის ნაყოფს. უფალსაც ხომ ის სურს, რომ ადამიანმა საკუთარი ნებით აირჩიოს კეთილი გზა, და არა ძალდატანებით. შესაბამისად, ამ ორი ნების თანხვედრა ჰარმონიას ქმნის, რასაც მისი უწმინდესობა თავის ეპისტოლეებში სინერგიად სახელდება:

„უფალი ადამიანს თავისუფალი არჩევანის უფლებას აძლევს: პიროვნება თვითონ იღებს გადაწყვეტილებას, რას ემსახუროს: ცოდვას თუ სიკეთეს, ბოროტებას თუ სიყვარულს. სასუფეველი ღვთისა იძულებით მოიპოვება, რადგან ცოდვასთან ბრძოლით და მასზე გამარჯვებით ხდება ადამიანისა და ღვთის ნების შეერთება – სინერგია, რაც არის საფუძველი პიროვნების გადარჩენისა“ (სააღდგომო ეპისტოლე 1994 წელი). „ღვთაებრივი და ადამიანური ნების თანხვედრას სინერგია ეწოდება; სწორედ იგია ზეცად აღმყვანებელი უდიდესი ძალა, რომელიც ყველა დაბრკოლებას დაგვაძლევინებს და ამქვეყნადვე გვაგრძნობინებს, რომ სასუფეველი ჩვენშია“ (საშობაო ეპისტოლე, 2010).

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II განსაკუთრებული სიღრმით ეხება თანამედროვე ადამიანის თვითდაჯერებულობის, გონებრივი სიამაყის განხილვას. იგი, მსგავსად ეკლესიის დიდი მამებისა, ცდილობს დაგვანახოს, რომ პიროვნებას არანაირი წარმატების მიღწევა არ შეუძლია საღმრთო მადლის გარეშე. და თუ ადამიანმა შემოქმედებითი და მეცნიერული მოღვაწეობისას დაივიწყა უფალი, და საკუთარ ძალებს მიენდო ჩიხში შევა. ურწმონეობამდე ერთი ნაბიჯია, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მაშინ, როდესაც გვგონია რაიმეს მივაღწიეთ, წინ შესამეცნებელი ველის ახალი ჰორიზონტი აღიმართება. ადამიანის წინაშე მუდმივად ჩნდება ბუნების საიდუმლონი, რომელიც მას უხილავი ღმერთის დიდებას. ამაზე საინტერესოა თქმული ერთგან:

„ბევრს ეჩვენება, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევები დადასტურებაა ადამიანური გონების სრულყოფილებისა, და ჰგონიათ, რომ მას შეუძლია დროთა ვითარებაში ახსნას მთელი სამყაროს საიდუმლოებანი; ამიტომაც შემოქმედისადმი რწმენა ნაკლებად გაცნობიერებული საზოგადოების გამოვლინებად და დღეისთვის სრულიად ზედმეტად მიაჩნიათ, ანდა – იმდენად მისაღებად, რამდენადაც შეიძლება იგი გამოადგეთ მოსახლეობის „დაბალი“ ფენების მართვის საშუალებად.

ისინი უარყოფენ სასწაულს, რადგან ნებისმიერ სასწაულში არის ის, რასაც ლოგიკითა და მინიერი კანონებით ვერ ახსნი.

მორწმუნეთათვის კი ცხოვრება, ღვთისა და სამყაროში მისი სასწაულების აღიარების გარეშე, წარმოუდგენელია. მშვენივრად თქვა გოეთემ: როგორც არ უნდა მოინდომოს ადამიანმა, ბუნება და მასში მიმდინარე პროცესები გონებაზე უნაშთოდ არ იყოფა. ანუ ყველგან და ყველაფერში რჩება ადგილი ირაციონალურისთვის, რწმენისთვის“ (სააღდგომო ეპისტოლე, 2005).

მისი უწმინდესობის ეპიტოლეებში ადამიანის ფენომენის გააზრება გვაგონებს

ეკლესიის განდევნილი და მისტიკოსი მამების სწავლებანს სიმდაბლზე, უბრალოებაზე, გულისხმიერებაზე, იმ უმთავრეს სათნოებებზე, რომელთა მოსახვეჭად სული წმინდის მადლით მარადის ილწვის ადამიანი. იგი ერთი მხრივ განიცდის ბოროტი ძალისგან შევიწროებას, გამოწვევების წინაშე დადგომას, მეორე მხრივ კი, აცნობიერებს თუ რაოდენ ძლიერდება ღმერთის დახმარებით. ჩვენ მოწმენი გავხდით, უკანასკნელ წლებში თუ რაოდენ დიდი სიბრძნით უპასუხა საქართველოს ეკლესიის მამათმთავარმა ბოროტი და არამადლიერი ადამიანების ქმედებებს. მისი პასუხი თვალნათლივ გამოვლინდა მისსავე ერთ ეპისტოლეში:

„ამქვეყნად პრობლემები არ დაილევა, რადგან ბოროტება ებრძვის სიკეთეს და ამ ბრძოლის მთავარი ობიექტი არის ადამიანი. დედამიწაზე განსაცდელისა და ტკივილის გარეშე ცხოვრება წარმოუდგენელია; წარმოუდგენელია პიროვნება, რომელსაც არ მოუწევს დემონებისაგან ნაქეზებული ავი და გაბოროტებული ადამიანების თავდასხმებთან გამკლავება.

აი, ამ დროს აუცილებელია, გამოიჩინოთ კეთილგონიერება და მოუხმოთ მოთმინებას, რომ არ მიაგოთ ბოროტი ბოროტისა წილ.

თქვენი მოთმინების მტკიცე კედელი აისხლეს დემონის ისრებს, დაგიცავთ და დაგიფარავთ სულიერი დაცემისაგან. სოლომონ ბრძენიც ასე გვარიგებს: დამთმენი კაცი გონიერია, ის კი, ვინც ადვილად ღიზიანდება, სიბრწყვეს ავლენს (იგავ. 14,29). მოთმინებასთან ერთად აუცილებელია, რომ ავისმოსურნე ან თქვენზე ავისმთქმელი ადამიანი კი არ გძულდეთ, არამედ გებრალეოდეთ, როგორც ეშმაკის მსხვერპლი და მისთვის ილოცეთ” (სააღდგომო ეპისტოლე, 2002).

აღსანიშნავია, რომ ადამიანი თავის პიროვნული ჩამოყალიბება, მისი ღვთისმოსაობა დიდად არის დამოკიდებული ოჯახზე, რომელსაც მცირე ეკლესიაც უწოდებენ. ერთ-ერთ ეპისტოლეში მისი უწმინდესობა აღნიშნავს, რომ „ბედნიერია ოჯახი, სადაც ღვთივკურთხეული მშვიდობით დაჯილდოებული ადამიანები ცხოვრობენ. ისინი სხვებისგან ფარულად, შეუმჩნევლად თესავენ ამ სიკეთეს და დამაწყნარებლად მოქმედებენ გარშემომყოფებზეც და, საერთოდ, საზოგადოებაზეც. მშვიდობას იმდენად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რომ უფალი მშვიდობისმყოფელთ ძეებად ღვთისად მოიხსენიებს” (საღდგომო ეპისტოლე, 2002). კიდევ უფრო ვრცელადაა წარმოჩენილი ოჯახისა და სამშობლოს ფაქტორების მნიშვნელობა პიროვნების მთლიანობისთვის შემდეგი სიტყვებით:

„ოჯახი, ახლობელთა წრე, სამშობლო, მოყვასი, სამყარო ის კიბეა, რომლის თითოეული საფეხური მომდევნოს საყრდენია და მის გარეშე და რწმენის გარეშე წარმოუდგენელია პიროვნების შინაგანი მთლიანობის შექმნა. ამიტომაც, თუ გვსურს ვიყოთ თავისთავადნი და არა უფორმო, უსახო, საზოგადო მასის წარმომადგენელნი, უნდა ვიყოთ ეროვნული სულის ღირსეული მატარებელნი. ასე აღზრდილი ადამიანი ყოველთვის პატივს მიაგებს სხვა ეროვნების წარმომადგენელთ, სათანადოდ აფასებს როგორც საკუთარს, ისე სხვათა ღირსებასა და თავისუფლებას. ასეთი ადამიანი პიროვნებაა, რადგან მას თავისი მეობა აქვს. იგივე ითქმის ერზეც. ასეთი ადამიანებისგან შემდგარი ერი პიროვნული სახის მატარებელია, თავისთავადია და ამით არის სწორედ დასაფასებელი” (სამშობაო ეპისტოლე, 2000).

ჩვენთვის, თანამედროვე ქრისტიანებისთვის ოპტიმისტურ მოწოდებად რჩება მისი უწმინდესობის სიტყვები: „რწმენა, გონიერება, სიყვარული და ნებისყოფა იყო და არის ადამიანის ერთადერთი მკურნალი და დამცველი” (სააღდგომო ეპისტოლე, 2002). დაე, მუდმივად გაიმარჯვოს ადამიანში გონიერებამ, მარად სიყვარულით იყოს აღსავსე და ღმერთზე მინდობილი ხედავდეს ჭეშმარიტ სინათლეს!

გამონათქვამები ადამიანზე

„ადამიანი სულისა და მატერიის საეჭვო ნარევია, რამეთუ სული მარადისობას შეამეცნებინებს, ხოლო მატერია ქვევით ეზიდება და წარმავალს აჯაჭვებს, იგი გრძნობიერს უნდა განერიდოს და სულიერისკენ ისწრაფვოს, რათა თავისი ცხოვრება აღამაღლოს და აზრი შეიძინოს”

**ჰერმან ჰესე (1877-1962),
გერმანელი მწერალი, 1946 წლის ნობელის პრემიის
ლაურეატი ლიტერატურაში.**

„როგორც წესი, ადამიანებს ისე აღწერენ, თითქოს სილუეტებს ჭრიდნენ მაკრატლით. მხოლოდ დიდი მწერლები წარმოსახავენ ადამიანებს მთელი სიღრმით. მწერლების უმეტესობა ააშკარავებს ადამიანებს, აჩვენებს, თუ როგორები არიან ისინი. ამიტომ ვერ ახერხებენ მთლიანი პიროვნების შთაბეჭდილების შექმნას. ისინი თითქოს აშიშვლებენ იმას, რაც ოდესღაც სიცოცხლით იყო აღსავსე, და რაც ახლა სავსებით მათ განკარგულებაშია. ამიტომაც ეცლებათ, თითებშუა ეპარებათ ცხოვრება”

**პიერ ლაგერკვისტი (1891-1974),
შვედი მწერალი, 1951 წლის ნობელის პრემიის
ლაურეატი ლიტერატურაში, „ჩანახატები”.**

„ჩვენ ვიყოთ სასონარკვეთილნი? ჩვენ, ვისაც გულში გვიდუღს უკვდავი ძალა და უკვდავი სწრაფვა გამარჯვებისა, ჩვენ-ვინც წილნაყარნი ვართ ენითუთქმელ საკვირველებასთან, ვისაც გულში გვაქვს დამარხული სრულყოფილის საიდუმლო, რომელიც გამოვატარეთ საუკუნეთა წიაღ და კიდევ უფრო შორს წავიღებთ, თუმცა კი არ ძალგვიძს განვჭვრიტოთ ეს საიდუმლო. სრულყოფილება ვერ იქცევა სინამდვილედ, იგი მიუღწეველია როგორც მიზანი, იგი ბეჭდით დაბეჭდილი და შეუვალი უნდა დარჩეს თავისი იდუმალი მარადისობის დვრიტაში. ამ ბეჭდის ახსნა კიდევაც რომ შევძლოთ, სულერთია, მაინც ვერაფერს გავიგებდით. მაგრამ დღემუდამ, როგორც კი სიცოცხლე ახლად დაიბადება, დღემუდამ, როგორც კი გაარღვევს იგი თესლის გარსს, ქმედით ძალთა მეოხებით ბეჭედი აიხსნება, გაცხადდება საიდუმლო და ხორცს შეისხამს სწრაფვა გამარჯვებისა.

ადამიანი - გამარჯვების მარადი სწრაფვაა!”

**პიერ ლაგერკვისტი (1891-1974),
შვედი მწერალი, 1951 წლის ნობელის პრემიის
ლაურეატი ლიტერატურაში, „გათავისუფლებული ადამიანი”**

„ადამიანი დასაბამიდანვე დაძაბული იყურება უხილავ სამყაროში, სურს შეიცნოს, ახსნას, განმარტოს იგი, რათა დაადგინოს თავისი წარმომავლობა, მისი მიზეზები და მიზანი, სურს დაადგინოს კავშირი თავისი სხეულის მომაკვდავობასა და უკვდავებას შორის. იგი სვამს ურთულეს შეკითხვას: სამყაროს საიდუმლო ინტერესების ცენტრში ვარ, თუ გარეთ? თუ ცენტრში არა ვარ, სად არის ცენტრი და მე სად? და რად მაქვს იმ შინაარსის მიხედვით, რომ ცენტრში ვარ. შეიძლება კია სამყაროს რომელიმე ნაწილი ან სულდგმული ცენტრში არ იყოს. თუ სამი, - სამი ერთეულის ჯამია, განა თითოეული ერთეული ცენტრალური არაა სამი არსისათვის? მაგრამ ასეთი მშრალი და გარეგნული განტოლება არ აკმაყოფილებს ადამიანს. მას სურს აბსოლუტურად რეალურად განიცადოს თავისი სამყაროს შვილობა.

იგი გრძნობს, რომ შვილს მაშინ წარმოადგენს, როცა ამას განიცდის და არა მაშინ, როცა ამის განცდადი იდეაა: არათვითხილვადი ახსნა-განმარტებიდან მოდის, განცდა კი სიყვარულიდან. ადამიანი სიყვარულს უჯერებს, რადგან ის თვითგანცდადი იდეაა: არათვითხილვადი ახსნა-განმარტებები გარედან ეხებიან სამყაროს. აუხსნადი კვლავ აუხსნადად რჩება. მეცნიერების და ფილოსოფიის ურთიერთგამომთიშველმა აღმოჩენებმა და თვალსაზრისებმა თავისთავად ცხადი, უსაბუთოდ გასაგები, სანდო მცნებებიც გააბუნდოვანეს, მათ შორის: სიყვარული, თანაგრძნობა, პატიება, წინათგრძნობა, სინდისის ქენჯნა, სულიერი ტკივილი, ლოცვა ანუ უხილავი შემწეობის ძიება;

ეს სულიერი თვალეები ჭეშმარიტებისაკენ ნდობითაა მიმართული და ისიც მხოლოდ მათ წინაშე იხსნება, მხოლოდ სულიერი სიყვარულის წინაშე ციმციმებს სამყაროს შინაგანი არსი, რომელიც ადამიანის ცხოვრებაში სამ ძირითად ფორმაში ვლინდება: ყოფიერ საქციელში, მოქმედებაში, ხელოვნებაში და სიბრძნეში”

**თემო ჯაფარიძე (1937-2012),
ქართველი მხატვარი, ხელოვნებათმცოდნე, „ნახატის სიჩუმი”**

„რა არის ადამიანი? ხანი, მანძილი, დრო დაბადებასა და გარდაცვალებას შორის. ამას ჩვენ ვფიქრობთ, აქაური დროის საზომით, მაგრამ ადამიანი უპირველესად ღმერთის ქმნილებაა, რომელსაც უდგას ღმერთის სული, დადის და სუნთქავს. უპირველესად ადამიანი არის ღმერთის სული, ხანდახან კი, ეშმაკი ცდილობს ადამიანიდან განდევნოს ღვთის სული და თვითონ ჩასახლდეს იქ. იმისათვის რომ ადამიანებმა ატარონ ჭეშმარიტად ღმერთის სული, ჩვენ მაღალმა შემოქმედმა მოგვცა ღვთის სიტყვა. ღვთის სიტყვა გვასწავლის, სული როგორ უნდა გადავიჩინოთ ამ ქვეყანაზე, როგორ უნდა დავუპირისპირდეთ ეშმაკს, რომელიც ცდილობს ჩვენგან განდევნოს ღმერთის სული და თვითონ ჩაიბუდოს, თვითონ იფშვინვიეროს ჩვენში”

**გოდერძი ჩოხელი (1954-2007),
ქართველი მწერალი, „სულეთის კიბობანი”.**

„დედამიწას ქრისტე იმის სათქმელად მოევლინა, რომ ღმერთი შურსგების ღმერთი კი აღარ არის, არამედ სიყვარულის და მოწყალების, ჰო, ქრისტე იმის სათქმელად მოვიდა, რომ ღმერთი ახლა წყალობას მოგვიტანს და არა შურისგებას, ნგრევასა და სასჯელს, რომ თავად არის სიყვარულის ღმერთი ყოველი კაცისთვის და არა მხოლოდ ისრაელის ხალხისთვის... ძველმა შურისმგებელმა ღმერთმა თავისი ძველი სიცოცხლე მაშინ დაასრულა, როცა იესოს გვერდით, ისესოსთან ერთად მოკვდა ჯვარზე-მეთქი, ვფიქრობ, თუმცა ღმერთი იგივეა, ვფიქრობ, ადამიანები კარგა ხნის განმავლობაში ღვთის ნებას არასწორად ხსნიდნენ და ამიტომ საჭირო გახდა, ღმერთს საკუთარი ნება და სუფევა გაეცხადებინა-მეთქი, ვფიქრობ, რადგან ძველ აღთქმაშიც ბევრია ბრძნული და ლამაზი, თანაც ძველი აღთქმა, იმას მიგვანიშნებს, რაც ახალ აღთქმაში უნდა მოხდეს, ჰო, თუ მოვინდომებთ, შეგვიძლია ამგვარადაც წავიკითხოთ და როგორც ამბობენ, ყველაფერი, რაც ძველ აღთქმაში წერია, იესო ქრისტეს ნათელში უნდა აღვიქვათ, ღმერთისა, რომელიც ადამიანად იქცა, საკუთარი ნებით განკაცდა და ჯვარს ეცვა და მოკვდა”.

**იუნ ფოსე (დაბ. 1959),
ნორვეგიელი მწერალი, 2023 წლის ნობელის პრემიის
ლაურეატი ლიტერატურაში, „სხვა სახელი: სეპტოლოგია I-II”.**

პირველი ადამიანების შექმნისა და სამოთხიდან გამოდევნის სცენები
პალერმოს ტაძრიდან, ბიზანტიური მოზაიკის ნიმუშები.

„ჩვენ ცოტა რამ ვიცით საკუთარი ადამიანური ბუნების შესახებ თუნდაც იმიტომ, რომ. ჩვეულებრივ ყოველდღიურ ცხოვრებაში ცოტას ვფიქრობთ მასზე, ჩვენი მზერა უფრო ხშირად მიმართულია გარეთ — გარე საგნებისკენ. ჩვენ ვფიქრობთ იმაზე, თუ როგორ მოვიპოვოთ და გამოვიყენოთ ისინი, თუ როგორია მათი თვისებები, თუ. როგორ „განვალაგოთ ისინი ჩვენს გარშემო და ა. შ. და ძალზე იშვიათად, მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში გვიხდება დაფიქრება იმაზე, თუ რანი ვართ ჩვენ, „საიდან ვართ, ვინ ვართ, საით მივდივართ“

ზურაბ კაკაბაძე (1926-1982),
ქართველი ფილოსოფოსი, ანთროპოლოგი,
„ადამიანი, როგორც ფილოსოფიური პრობლემა“.

„ადამიანსა და ბუნებას შორის არის ნამდვილი მსგავსება, ნაწილისა - ნაწილთან, გვერდისა - გვერდთან, ჭრილისა - ჭრილთან. ბუნებაში არაფერია ისეთი, რაიც შემცირებული სახით, ჩანასახოვნად მაინც არ ჰქონდეს ადამიანს: და ადამიანში არაფერია ისეთი, რაც, ვთქვათ, დროებით გადიდებული ზომებით, მაგრამ დაცალკევებულად არ აღმოაჩნდეს ბუნებას. ადამიანი არის სამყაროს ჯამი, მისი შემოკლებული

კონსპექტი; სამყარო არის ადამიანის გახსნა, მისი პროექცია. ეს აზრი ადამიანზე, როგორც მიკროკოსმოსზე, მრავლად გვხვდება სხვადასხვა რელიგიის, ხალხური პოეზიის ყოველნაირ ძეგლში, ძველ ბუნებისმცოდნეობით და ფილოსოფიურ შეხედულებებში. იგი ყველა ქვეყნისა და ხალხის პოეზიის ერთ-ერთი უმთავრესი მოტივია”

**დეკანოზი პაველ ფლორენსკი (1882-1943),
„მაკროკოსმოსი და მიკროკოსმოსი“.**

„პირველივე პასუხი კითხვაზე - „ვინ არის ადამიანი?“ - ასეთია: იგია არსება, რომელიც საკუთარი თავის მიმართ კითხვებს სვამს. ამ კითხვების მეშვეობით ის მიდის დასკვნამდე, რომ იგი პიროვნებაა. ამავე დროს, მის მიერ დასმული კითხვების ხასიათი საჩინოყოფს საკუთრივ მის მდგომარეობას”

**აბრაჰამ ჰეშელი (1907-1972),
ებრაელი ფილოსოფოსი, ანთროპოლოგი, „რა არის ადამიანი?“.**

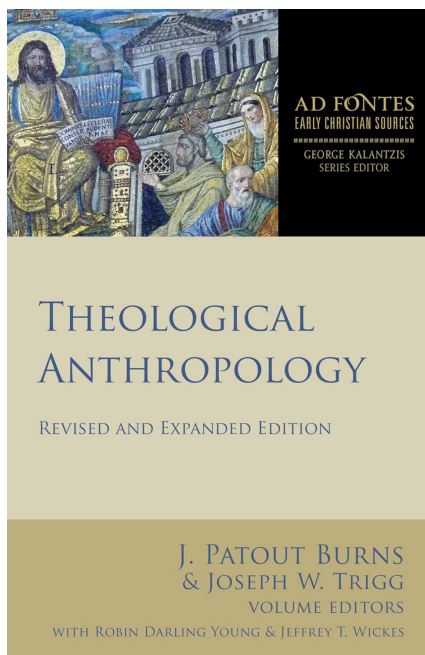
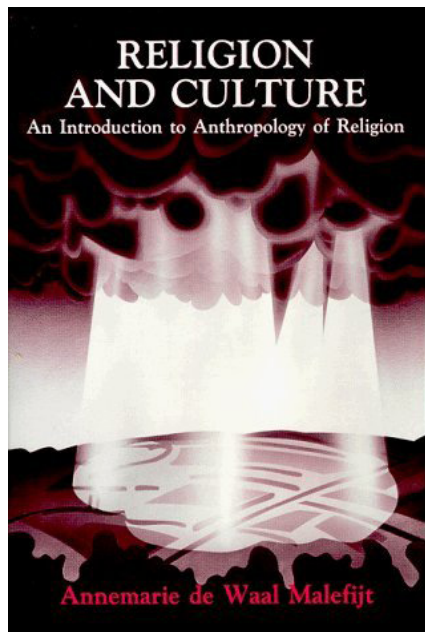
„წაართვით ადამიანს მთელი მისი ცოდნა, განათლება, შეგიძლიათ ის თვით მეხსიერების გარეშეც კი დატოვოთ, მაგრამ თუ იგი, ამავე დროს, შეინარჩუნებს ინტელექტუალურ ფასეულობათა შეთვისების უნარს, ცოდნის შეძენის სიყვარულს, ინტერესს ისტორიისადმი, გემოვნების ხელოვნებაში, პასუხისმგებლობას ზნეობრივ საკითხთა გადაწყვეტაში და ენის სიმდიდრესა და სიზუსტეს მეტყველებისას და წერისას - სწორედ ეს იქნება ინტელიგენტობა”

**დმიტრი ლიხაჩოვი (1906-1999),
რუსი ფილოლოგი და ხელოვნებათმცოდნე, „ინტელიგენტობის შესახებ“.**

პირველი ადამიანების შექმნისა და სამოთხიდან გამოდევნის სცენები პალერმოს ტაძრიდან, ბიზანტიური მოზაიკის ნიმუშები.

რელიგიური ანთროპოლოგიის ასპექტები

ანთროპოლოგიური
ლიტერატურის გამოცემები

რომ ადამიანი 9 ნაწილისგან შედგება: სხეული - ხეტი, სულიერი ინდივიდუალობა, ადამიანის ორეული - კა, სამშენებელი - ბა, ჩრდილი - ხაი ბიტი, სული - ახ, გული - იბ, სულიერი ენერგია - სეხემ, სახელი - რენ, სულიერი სხეული - სახ. ამათგან ორი - კა და ბა ადამიანის გარდაცვალებიდან გარკვეული დროის შემდეგ კვლავ უბრუნდებიან ამ ქვეყანას. „კა“ ბრუნდება და ცხოვრობს საკუთარი მუმიის გვერდით, თავის სამარხში (რასაც ეგვიპტელები „კას სახლს“ ეძახდნენ), ხოლო „ბა“ პოულობს თავის სხეულს, შედის

რელიგიური ანთროპოლოგია არის ადამიანის შესახებ სისტემური სწავლებების კომპლექსი, რომელიც ადამიანს განიხილავს საკუთრივ რელიგიური მსოფლმხედველობის ჭრილში. შელერის ცნობილი კლასიფიკაცია რომ გავიხსენოთ, რელიგიური ანთროპოლოგიისთვის არსებითია ადამიანის, როგორც ღვთის ქმნილების გაგება, რომელიც სიკვდილის შემდეგაც აგრძელებს არსებობას განსხვავებული ფორმით.

რელიგიური ანთროპოლოგიისთვის დამახასიათებელია ისეთი ცნებებით აზროვნება, როგორიცაა ადამიანის სხეული და სული, ცოდვა, ცოდვის შედეგები, მადლი, მარადიული ცხოვრება, სამოთხე, ჯოჯოხეთი, განწმენდა, აღდგომა და ა. შ.

რელიგიურ ანთროპოლოგიაში გამოკვეთილადაა მოცემული სწავლება ადამიანის შექმნაზე ანუ მის გენეზისზე - რა გზით გაჩნდა ადამიანი ამ სამყაროში (**ანთროპოგონია**), ვინ იყო პირველი კაცი და როგორ მოხდა გამრავლება, აგრეთვე სწავლება ადამიანის დანიშნულებაზე (რისთვის არსებობს ადამიანი), მის მოვალეობებზე (ადამიანის ეთიკური იდეალი, ღირებულებათა განსაზღვრული სისტემა) და **ტელეოლოგიაზე** ანუ მიზნობრიობაზე (მზადება მარადიული ცხოვრებისთვის, სიკვდილთან შეხვედრის მზადება, ნეტარების მიღწევა).

უძველესი დროიდან, სხვადასხვა კულტურებში ტრანსფორმირებულ რელიგიებში არსებობდა ადამიანის შესახებ ანთროპოლოგიური სწავლებები. ისინი ერთმანეთისგან მეტ-ნაკლებად განსხვავდებოდნენ, თუმცა არსებობდა საერთო ნიშნებიც. აღმოსავლური დოქტრინები აირეკლავდნენ ბიბლიურ სწავლებებს, წარღვნამდელი კაცის ცნობიერებაში დალექილ ანაბეჭდებს.

ასე მაგალითად ეგვიპტურ რელიგიაში ადამიანის სიცოცხლე და სიკვდილი არსებობის გარდაუვალ ფაზებად იყო მიჩნეული. ადამიანის არსებობა წრეზე ტრიალად აღიქმებოდა. ეგვიპტელები მიიჩნევდნენ,

მასში და აგრძელებს არსებობას. ამ წარმოდგენებმა განაპირობა ეგვიპტელების განსაკუთრებული ზრუნვა სხეულის მუმიფიცირებისა და ბალზამირებისთვის, აგრეთვე მიცვალებულთათვის საგანგებო სტერეომეტრიული სივრცეების შექმნა. ეგვიპტური „მკვდართა წიგნი“, რომელიც საბოლოოდ ახალი სამეფოს პერიოდში ჩამოყალიბდა, მოგვითხრობს მიცვალებულის სულის წარდგომას ოსირისის წინაშე (ე. წ. ოსირისის სამსჯავრო; ოსირისი - მკვდართა ღვთაება). ამავე ტექსტების კრებულში (სულ 200-მდე თავია) მოთხრობილია, თუ რამდენგზის იცვლება მიცვალებულის სული, როგორ ხვდება სხვადასხვა ღვთაებას და იღებს სხვადასხვა გარეგნობას (მერცხლის, შევარდნის, ლოტოსის, ყანჩის...). ეს წიგნი მსგავსებას პოულობს ტიბეტურ „მკვდართა წიგნთან“ (ახალი წ. აღ. VII საუკუნე). ამ ერთი და იმავე სათაურის მქონე წიგნებში აშკარაა საერთო პარალელები. თუმცა ცხადია სხვაობაც: უპირველესდ ის, რომ ეგვიპტურ რელიგიაში ადამიანი ფორმაცვალებადობასთან ერთად ინარჩუნებს ინდივიდუალურ მეობას, ხოლო ტიბეტური ბუდიზმი არ გამოირიცხავდა მეტემფსიქოზის (იგივე **რეინკარნაცია**, იგივე **პალიგენეზისი**, სულთა **ტრანსმიგრაცია**) თეორიას, რომლის მიხედვით ადამიანის სული სიკვდილის შემდეგ იღებს სხვა არსების ფორმას (შესაძლოა ეს კვლავ ადამიანი იყოს, ან თუნდაც რომელიმე ცხოველი ან მწერიც კი).

მეტემფსიქოზის თეორია ზოგადად ინდური აზროვნების ნაყოფია და ძნელი დასაჯერებელია ჰეროდოტეს ცნობა, რომ იგი ბერძნებმა ეგვიპტელებისგან გადაიღეს. საკუთრივ ეგვიპტეში იგი აღმოსავლეთიდან უნდა შესულიყო და მასზე პირდაპირი მინიშნებაა ე. წ. ჰერმეტიკულ ტექსტებში.¹ საინტერესოა, რომ იგივე ეგვიპტელებს მუდამ არ სწამდათ საიქიო ცხოვრების. ე. წ. „არფისტის სიმღერები“ სკეპტკოსი ეგვიპტელების აზრს გამოხატავენ, რომლებიც მიაწიშნებენ, რომ იმქვეყნიდან ჯერ არავინ დაბრუნებულა.

ადამიანის მიწიერი ცხოვრება, ღმერთებისგან ბედისწერით განსაზღვრულად მიაწინდათ ძველ შუმერებს, ასურელებსა და ბაბილონელებს. შუამდინარეთში, განსაკუთრებით მათ მითებსა და ეპიკურ თხზულებებში (ადაპას მითი, გილგამეშის ეპოსი) კარგად გამოიხატა ადამიანის სწრაფვა უკვდავებისკენ, რომელ გზაზეც იგი ხელმოცარული რჩება. იშთარისა და ღუმუზის მითში კი კარგად აისახა შუამდინარეთის ხალხ-

ადამის შექმნა - ყანჩაეთის ჟამ-გულანი
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

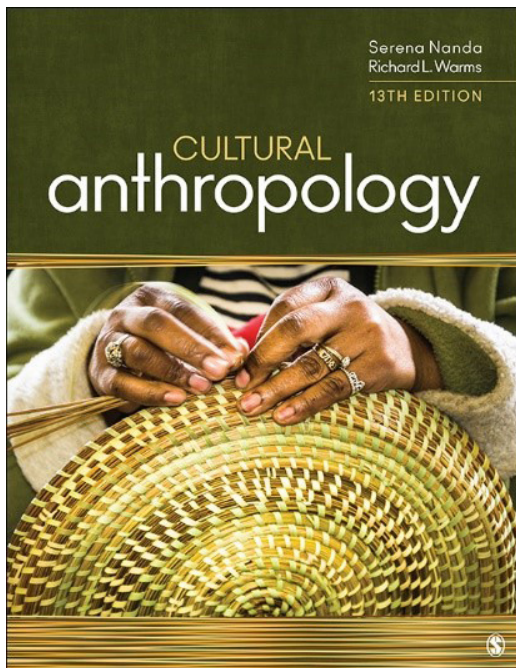
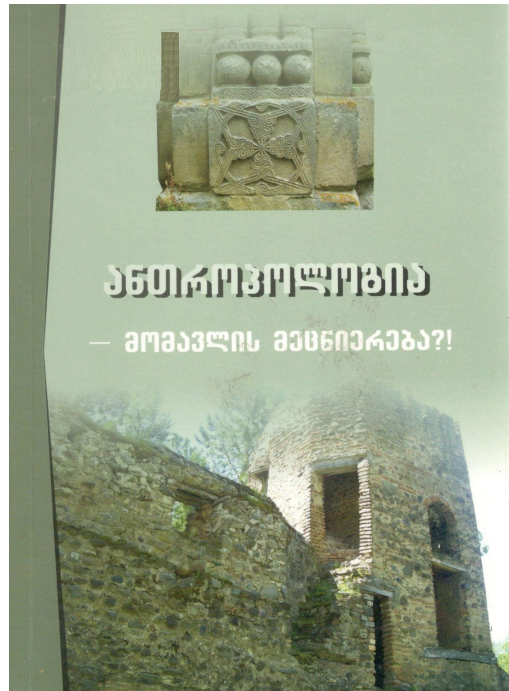
1. რეინკარნაციის თეორიაზე დაწვრილებით იხ. ზ. ეკალაძე, რეინკარნაცია და ქრისტიანობა, წიგნში: „აპოლოგეტიკური წერილები“, თბილისი, 2001 წ.

თა ღრმა რწმენა, რომ არსებობს ქვესკნელი, სადაც მიცვალებულთა სულები აგრძელებენ ცხოვრებას. შუამდინარულ კოსმო-ანთროპოგონიურ ტექსტებში ადამიანი იქმნება თიხის, ხორცისა და სისხლისაგან. თიხა მის მიწიერ მხარეზე ლაპარაკობს, ხორცი და სისხლი - ღვთიურზე. ეს სისხლი და ხორცი ადამიანის შესაქმნელად მსხვერპლად შეწირული ღმერთის სისხლი და ხორცია.²

შუამდინარულ ანთროპოლოგიაში ადამიანი „გონებადანისლულ“ არსებად იწოდება, რომელსაც არ ძალუძს „ღმერთების გზის“ შეცნობა. კაცთა მოდგმას ესაჭიროება წინამძღოლი და მოძღვარი, რომელიც განუმარტავდა მას ღვთაებრივ მიზნებსა და საკუთარ მოვალეობას. შუამდინარული ანთროპოლოგიის მიხედვით შემოქმედებითი უნარი ადამიანს გაჩენისთანავე არ დაჰყვება თან: იგი იქმნება ღვთაებრივი არსის სახით, რომელიც უნდა აითვისოს მან და გადასცეს თაობიდან თაობას. არათ უნარნი, არამედ ამ უნართა მატერიალურად გამოსავლინებული იარაღიც იქმნება აგრეთვე იმავე გზით. მითოსში ამგვარ იარაღად წერაქვი და გოდორი გვევლინებიან.

ირანულ სამყაროში (ზოროასტრიზმი) ადამიანი განიხილებოდა **დუალისტური** ასპექტით. ადამიანი მატერიალურის და სულიერის ნაზავია, ისევე, როგორც კოსმოსი არის აჰურამაზდას (კეთილი ღვთაება) და აჰრიმანის (ბოროტი ღვთაება) ქმნილებათა ნაერთი. ადამიანის სიკვდილის შემდეგ უკვდავი რჩება მისი სული, რომელიც კეთილი საქმეების მიხედვით აჰურამაზდას სამყოფელში ხვდება, ხოლო თუ ამქვეყნად ბოროტებას მისდევდა, დემონთა გვერდით აღმოჩნდება აჰრიმანის სამეფოში. ზოროასტრიზმის წარმოდგენა ჯოჯოხეთზე არ ჰგავს ქრისტიანულ წარმოდგენებს. ჯოჯოხეთი აქ გაიგებოდა, როგორც ცოდვებისგან განსაწმენდელი ადგილი. ე. ბერტელსის მინიშნებით ჯოჯოხეთი ზოროასტრიზმში არის არა ცეცხლის მორევი, არამედ უსასრულო უდაბნო. მიცვალებულის სული გადის ე. წ. ჩინვატ-ხიდზე, რომელიც სამყაროს ცენტრში აღმართულ მთაზეა. ადამიანის შესახებ სწავლებები გაბნეულია ზოროასტრიზმის წმინდა წიგნში - ავესტა (შედგება 5 ნაწილისგან), აგრეთვე ფალაურ (საშუალო სპარსულ) ენაზე დანერჩილ ძეგლში - არდა ვირაფ ნამაკი (წიგნი არდა ვირაფისა). ზოროასტრიზმი აგრეთვე აღიარებდა მკვდართა აღდგომას.

2. ზურაბ კიკნაძე, ადამიანი ცხოველთა შორის და ადამიანი ცხოველში ან პირუკუ : ბიბლიურ-შუამდინარული ტრადიცია, ბიბლიური და არქეოლოგიური კვლევის ამერიკულ-ქართული ინსტიტუტის ბიულეტენი / ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბ. სახ-ფო უნ-ტი ; კორნელის უნ-ტი. თბილისი, 2006-2007, 4-5, გვ. 19.

ანთროპოლოგიური
ლიტერატურის გამოცემები

ინდურ რელიგიებში (ბრაჰმანიზმი, ინდუიზმი) ადამიანი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურაა კოსმიური მოვლენებისა. ინდურ რელიგიებში არსებობს სწავლება პირველკაცის შესახებ. „მარკანდეას მითი“ მოგვითხრობს ღვთაება ვიშნუს ავატარებზე (ავატარი - განსხეულება, ინკარნაცია, სულ არსებობდა ვიშნუს 10 ავატარი), სადაც ნახსენებია პურუშა - პირველი ადამიანი. აქვეა მინიშნება რეინკარნაციის შესახებ, რომელიც სხვა ინდურმა რელიგიებმა (ბუდიზმი, ჯაინიზმი) აგრეთვე გაიზიარეს. ძველი წელთაღრიცხვის VI საუკუნეში ინდოეთში შეიქმნა 9 ფილოსოფიური სკოლა. 3 მათგანი იყო არაორთოდოქსული (ნასტიკა) - ჯაინიზმი, ბუდიზმი, ჩარვაკა, ხოლო 6 - ორთოდოქსული (ასტიკა) - ვედანტა, ნიაია, მიმანსა, ვაიშეშიკა, სანქჰია, იოგა. ორთოდოქსული სკოლები ემყარებოდნენ ვედებს - სანსკრიტზე (ძველი ინდური ენა) შექმნილ არქაულ რელიგიურ ნიგნებს (არსებობდა 4 ვედა). არაორთოდოქსული სკოლები არ ცნობდნენ ვედებს. ამ ფილოსოფიურ სკოლებში სხვადასხვა კუთხით დამუშავდა ადამიანის შესახებ სწავლება. ყურადღება ექცეოდა ადამიანის ფსიქოლოგიურ ტიპებს და მათ შორის არსებულ სხვაობებს (მოძღვრება 3 გუნას შესახებ სანქჰიას სკოლაში), დამუშავდა მოძღვრება სამყაროზე, როგორც ილუზიაზე (მაია), რომელსაც თავი უნდა დააღწიოს ადამიანმა და ამალღდეს ამ ზმანებაზე საგანგებო წვრთნით (იოგას სკოლა); ადამიანი ზოგჯერ გაიგებოდა ჰედონისტურად, როგორც ამქვეყნიური არსება, რომელიც უნდა ემსახურებოდეს საკუთარ ბედნიერებას და უარი თქვა უმინაარსო ასკეტიზმზე (ჩარვაკა); ზოგჯერ ადამიანს მოეთხოვებოდა საკუთარ სურვილებზე უარის თქმა, ცხოვრების, როგორც ტანჯვის მიღება და სურვილებისგან გათავისუფლება, სანსარადან ნირვანასკენ სვლა (ბუდიზმი), ზოგ სკოლაში დამუშავდა ადამიანის ასკეტიური ცხოვრების იდეალი და უარყოფილი იყო სამყაროს შემოქმედი არსება (ჯაინიზმი). ინდური რეალობა ადამიანებს მკაცრად ყოფდა კასტებად ანუ ვარნებად სოციალური ნიშნით. ამაზე მიაწინებებს მაჰაბჰარატას მე-6 ნაწილი - ბჰაგავადგიტა („ღვთაებრივი სიმღერა“), რომლის იდეალიც გახლავთ ადამიანის მორჩილება საკუთარი მოვალეობის წინაშე: ღჰარმა.

ტიბეტური კოსმოგონიური მითების თანახმად, კოსმოსი და პირველი ადამიანიც სინათლემ წარმოშვა და, არსებითად, სინათლისგან შედგება. სხვა ტრადიცია განმარტავს, როგორ გადაიქცა ადამიანი-სინათლე ამჟამინდელ არსებად. ზოგი მითი მოგვითხრობს სიცარიელიდან შობილ პირველ კაცზე, რომელმაც სინათლე გამოასხივა. როდესაც ადამიანში სინათლე ჩაქრა, ცაში მზე და მთვარე გაჩნდა.³

ჩინურ აზროვნებაში არსებობდა ადამიანის მეტაფიზიკური გაგება (დაოიზმი), აგრეთვე ადამიანის, როგორც სახელმწიფოსთვის აქტიური პიროვნების შესახებ სწავლებაც, რომელსაც გარკვეული მორალური მოვალეობები გააჩნია (კონფუციანელობა). სულ ჩინეთში არსებობდა 6 ფილოსოფიური სკოლა (დაოიზმი, მოიზმი, კონფუციანელობა, ფაძია, მინძია, ინი და იანი). ჩინური მითები მოგვითხრობენ სამყაროს შექმნასა და ადამიანის გაჩენაზე (კოსმოგონიურ-ანთროპოგონიური ტიპის მითები). ფანკუსთან დაკავშირებული მითური ციკლები გვიამბობენ მაგიური კვერცხისგან ცისა და მიწის დაბადებაზე, ხოლო ქალღმერთ ნიუივას მიწნერება თიხისგან ადამიანების გამოძენაზე. რამდენი ადამიანიც შექმნა ქალღმერთმა ყველა შეიყვარა, მანვე დანერგა კაცთა გულებში სიყვარული და ქორწინებაც განუწესა.

ძველ ბერძნულ მითოლოგიასა და რელიგიაში ადამიანების წარმოშობაზე სწავლება მეტ-ნაკლებად ბუნდოვანია. ადამიანები ასპარეზზე უკვე გამოდიან კრონოსის და რეას ხანაში. ღმერთების უმცროსი თაობის გამოჩენის დროს კი, ისინი მონაწილეობას იღებენ ღმერთების გვერდით გიგანტების საწინააღმდეგო ბრძოლაშიც. არსებობს ზოგი ანტიკური ცნობა, რომლის თანახმად ადამიანების შექმნაში დიდი როლი მიუძღვის პრომეთეს. კრონოსის ზეობა ადამიანებისთვის ოქროს ხანა იყო. აღსანიშნავია, რომ კაცობრიობის ისტორიაში 4 სხვადასხვა ხანის შესახებ სწავლება საერთოა ინდოევროპული

3. მირჩა ელიადე, მეფისტოფელი და ანდროგინი, თბილისი, 2023, გვ. 58.

მოდგმის ხალხებისთვის (ანალოგიური წარმოდგენები აქვთ ირანელებს და ინდოელებს - სწავლება იუგების შესახებ). ანთროპოლოგიური ძიებებით საგანგებოდ დაინტერესდება ძველი ბერძნული ფილოსოფია ძვ. წ. აღ-ის 6-ე საუკუნიდან. ძველ ბერძნულ რელიგიაში ორფიკოსები (ორფეოსის კულტის მიმდევრები) და ფილოსოფიაში პითაგორას და პლატონის სკოლები აღიარებდნენ მეტემფსიქოზის თეორიას.

ბერძნული რელიგია იმქვეყნიური სამყაროს გამგებლად ჰადესს მიიჩნევდა. მას რომაელები პლუტონის სახელით იცნობდნენ. სხვადასხვა მითებში მოთხრობილია ოდისეუსის, ორფეოსის, ჰერაკლეს ქვესკნელში ჩასვლასა და უკან დაბრუნებაზე.

იაპონურ რელიგიაში (შინტოიზმი) ქოსის შედეგად განცალკევებული მამრობითი (იძანაგი) და მდედრობითი (იძანამი) საწყისები სათავეს უდებენ გამრავლებას. პირველი ადამიანის - მანკო კაპანის შესახებ სწავლება ჰქონდათ ინკებსაც (სამხრეთ ამერიკაში მცხოვრები ხალხები). სხვა ხალხების უძველეს რელიგიებშიც ვნახავთ სხვადასხვა გადმოცემას ადამიანის შესახებ.

ელჩინისტური სამყაროს სინკრეტისტული რელიგიები - გნოსტიციზმი (I-III სს), მანიქეიზმი (III-XIII სს) თვლიდნენ, რომ პირველი ადამიანი - ადამი და მისი ცოლი - ევა (ბიბლიის მიხედვით, ევას ეს სახელი ადამმა უწოდა ცოდვით დაცემის შემდეგ), იყვნენ არა კეთილი ღმერთის, არამედ ბოროტი დემიურგის მიერ შექმნილი არსებები. ამიტომაც ადამიანში მრჩობლი (ორმაგი) ბუნება: მატერიალური და სულიერი (პნევმატიკური). სულიერი ადამიანში, როგორც სინათლის ნაპერწკალი ჩადებულია უზენაესი ღმერთის სამყაროდან, რომელიც ნამდვილი ღმერთია, განსხვავებით ბოროტი ღმერთის - იალდაბათისგან (რომელსაც გნოსტიკოსები უიგივებდნენ ძველი ალექსის მამა ღმერთს). გნოსტიკოსები თვლიდნენ, რომ გველმა ადამი და ევა აზიარა სიცოცხლეს, გაუმხილა მათ თავიანთი ნამდვილი წარმომავლობა. თუ ქრისტიანობაში გველი ცდუნების და ადამის დაცემის საწინდარია, გნოსტიციზმსა და მანიქეიზმში იგი მხსნელია. გნოსტიკოსები კაცობრიობას სამ ნაწილად ჰყოფდნენ: კაენიტები (ხორციელი რასა), აბელიტები (ფშვინვიერი რასა) და სეითის ჩამომავლები (სულიერი რასა). ზოგი გნოსტიკური დაჯგუფება აღიარებდა მეტემფსიქოზის თეორიას, ისევე, როგორც მითრატები (3-ე საუკუნემდე რომის იმპერიის უმთავრესი რელიგია, ემყარებოდა ინდო-ირანული ღვთაების - მითრას კულტს). გნოსტიკური და მანიქეური სწავლებები ჩვენს დროში განავითარეს ისეთმა მოძღვრებებმა, როგორებიც არიან თეოსოფია და ანთროპოსოფია (შტაინერიზმი). რ. შტაინერის ლექციებსა და წიგნებში მოცემულია ადამიანის აბრაამული რელიგიებისგან განსხვავებული სწავლება ადამიანზე. ანთროპოსოფიული ანთროპოგონიის თანახმად, ადამიანი შეიქმნა და არსებობდა დედამიწის დაბადებამდე. წიგნში „აკაშა-ქრონიკიდან“ ვკითხულობთ:

„ადამიანი არსებობდა მაშინაც, როცა ჯერ კიდევ არ იყო არანაირი დედამიწა. ოღონდ ისე არ უნდა წარმოვიდგინოთ (როგორც ამაზე წინა თავებში უკვე მივანიშნეთ), თითქოს ადამიანი ადრე სხვა პლანეტებზე ბინადრობდა და დედამიწაზე გარკვეულ მომენტში გადმოსახლდა. პირიქით, თავად დედამიწა ვითარდებოდა ადამიანთან ერთად. დედამიწამაც ადამიანის მსგავსად განვლო განვითარების სამი მთავარი საფეხური, ვიდრე ჩვენ მიერ ამჟამად სახელდებულ „დედამიწად“ ჩამოყალიბდებოდა...“.

სემიტური წარმოშობის რელიგიები (იგივე აბრაამისტული რელიგიები) მიიჩნევენ, რომ ადამიანი ტრანსცენდენტური ღმერთის ქმნილებაა. ებრაული და ქრისტიანული რელიგიების უმთავრესი წმინდა წერილი - ბიბლია, ისევე, როგორც ისლამის საკრალური ტექსტი - ყურანი, მოგვითხრობს, რომ ადამიანი შექმნა უხილავმა ღმერთმა მიწის მტვერსგან და შთაჰბერა მას უკვდავი სული. ამის მიუხედავად, ქრისტიანული ანთროპოლოგია დიამეტრულად განსხვავდება იუდაისტური და ისლამური ანთროპოლოგიისგან.

სემიტური რელიგიები მოგვითხრობენ პირველი ადამიანის - ადამის ნეტარ ცხოვრებაზე (სამოთხეში), ცოდვით დაცემაზე და სამოთხიდან გამოდევნაზე. სიკვდილის დან-

ანგია ბოჭორიშვილი (1902-1982), ქართველი ფილოსოფოსი
და ფსიქოლოგი, ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის
მესაძირკველ საქართველოში

ერგვით ადამიანში ერთმანეთს განეშორებიან სხეული და სული, თუმცა, სული უკვდავია და სამყაროს აღსასრულს (ესქატოლოგიური ფინალი) კვლავ უნდა მოხდეს ყოველი ადამიანის აღდგომა. სამივე აბრაამისტული რელიგია აღიარებს მკვდართა აღდგომას.

ებრაული ანთროპოლოგია სიტყვა „ცოდვა“ მომდინარეობს ძირიდან, რომლის მნიშვნელობაა „მიზანს აცილება“, რასაც ადამიანები (მათი მაღალი ბუნების მიუხედავად) ისევ და ისევ, განმეორებითად აკეთებდნენ. უნდა იყვნენ კეთილშობილნი, მაგრამ ეს არ გამოსდით; უნდა იყვნენ გულუხვნი, მაგრამ სხვებს არ უწილადებენ. შექმნილნი არიან ცხოველებზე აღმატებულნი, მაგრამ ხშირად მათ დონემდე ეშვებიან.⁴

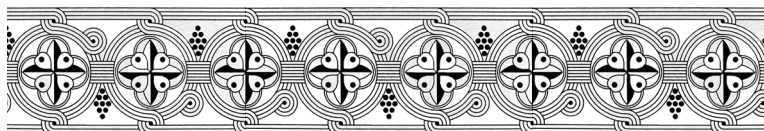
აღსანიშნავია, რომ დაახლოებით IX საუკუნეში შეიქმნა იუდაიზმის მისტიკური წიგნი - კაბალა (შედგება 2 ნაწილისგან), რომელშიც მოცემულია სწავლება ადამ-კადმონზე, როგორც პირველ თაურ-კაცზე. იუდაიზმის მიხედვით, კაბალა ადამს მიეცა ცოდვაში ჩავარდნის შემდეგ, როგორც ნიშანი იმედისა. აქვეა მინიშნება ლილიტზე, როგორც ადამის პირველ ცოლზე და სხვა სწავლებებზე, რაც ქრისტიანობამ არ გაიზიარა.

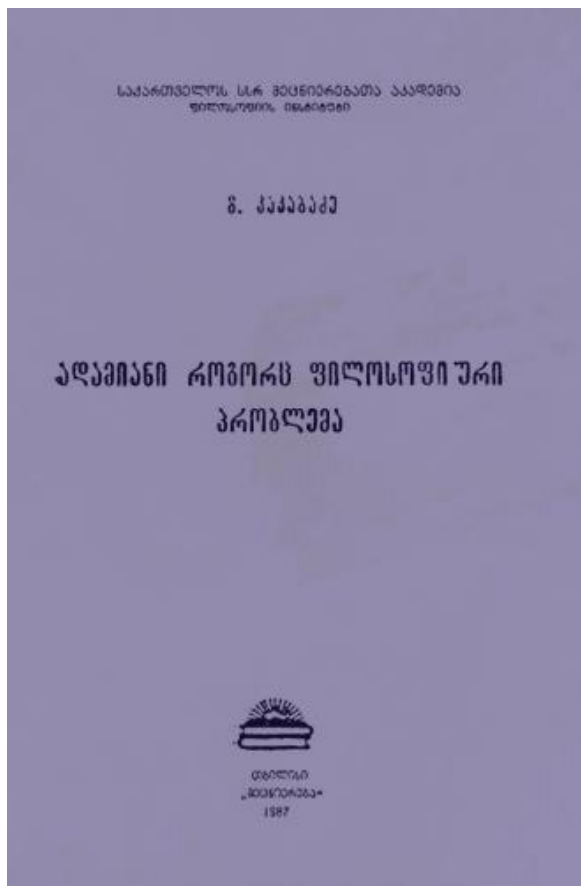
4. ჰიუსტონ სმიტი, მსოფლიოს რელიგიები, გამომცემლობა „არეტე“, თბილისი, 2024, გვ. 331.

ისლამის საკრალური წიგნი - ყურანი (შედგება 114 თავისგან ანუ სურებისგან), რომელიც არაბულ ენაზეა დაწერილი აგრეთვე მოგვითხრობს პირველი კაცის - ადამის ისტორიას. ეს ვრცელადაა გადმოცემული მეორე სურაში. ღმერთი ქმნის ადამს, რომლის თაყვანისცემაზე უარს ამბობს ერთი ანგელოზთაგანი, რომელიც ცდილობს მისი უპირატესობის დამტკიცებას. იგი ამბობს, რომ ანგელოზი შეიქმნა ცეცხლისგან, რომელიც უმჯობესია მიწაზე, რისგანაც ადამი შეიქმნა. ეს ხდება ანგელოზსა და ღმერთს შორის კონფლიქტის მიზეზი. ყურანი აგრეთვე მოგვითხრობს სამოთხიდან გამოდევნის ამბავს. თუმცა, ისლამი, ისევე როგორც იუდაიზმი არის რელიგია ერთარსება ღმერთის ერთპიპოსტასურობაზე ანუ არ აღიარებს ღმერთის განკაცებას, წმინდა სამების მეორე წევრის - ძე ღმერთის განსხეულებას კაცთა ცოდვებისგან გადასარჩენად. შესაბამისად, მისთვის უცხოა ქრისტიანული ანთროპოლოგიისთვის არსებითი სწავლებები გამოხსნის, განკაცების, თეოზისის შესახებ. ეს რელიგიები არ ცნობენ იესო ქრისტეს აღდგომას (იესო ქრისტეს არ აღიარებს იუდაიზმი, ხოლო ისლამისთვის იგი მხოლოდ მოციქულია ღმერთსა და ადამიანებს შორის), თუმცა აღიარებენ ზოგადად ადამიანების მკვდრეთით აღდგომას სამყაროს აღსასრულისას, ისევე, როგორც მარადიულ ცხოვრებას.

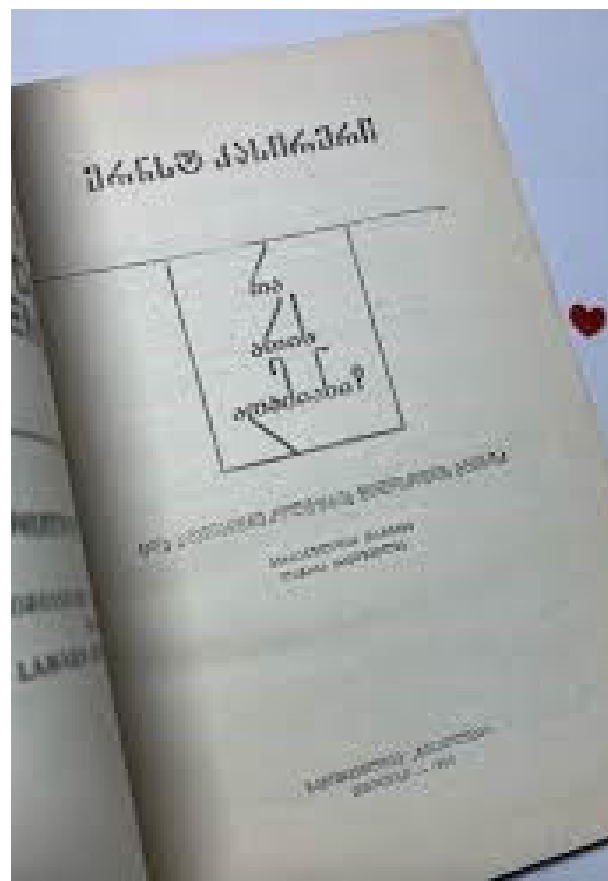
ისლამში VIII საუკუნიდან ეტაპობრივად ყალიბდება მისტიკური მიმდინარეობა - სუფიზმი, რომელსაც მრავალი განშტოება ჰქონდა. სუფიური სწავლებები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდნენ ადამიანის შესახებ სწავლებას. სუფიური ანთროპოლოგია სხვაობას ამჟღავნებს ტრადიციულ ისლამურ ანთროპოლოგიასთან. სუფიზმში ადამიანი გაიგება, როგორც ღვთაებრივი ანარეკლი მიწაზე, რისი შედეგიცაა პიროვნების მიერ გამოვლენილი კაეშანი, მარტოობის განცდა. ადამიანის იდეალია სწრაფვა ღმერთისკენ. სუფიებისთვის ცნობილი იყო საიდუმლო, რომ ორსულობის 10 დღის თავზე ჩნდება მანათობელი წერტილი, რომელიც ემბრიონის ერთმანეთისგან ჯერ კიდევ გაუთიშველ გულსა და გონებას წარმოადგენს. ეს არის გული, რომელიც ამავე დროს ტვინია და ტვინი, რომელიც იმავდროულად გულია. სუფიებისთვის ღმერთის შემეცნების გზაზე სვლა ეს გაუთიშველი გრძნობა-გონებაა. სუფიზმი ადამიანის ღმერთთან შერწყმას, მის არში ჩაძირვას ქადაგებდა, რაც აგრეთვე დამახასიათებელია ნეოპლატონიზმისთვის, ინდუიზმისთვის, ქრისტიანობისთვის კი არა. ქრისტიანობა ადამიანის ინდივიდუალურ მეობას ასწავლიდა, რომელიც იმქვეყნადაც ნარჩუნდება.

მხოლოდ ქრისტიანული ანთროპოლოგიის თანახმად არის ადამიანი ღვთის ხატება და მსგავსება. ცოდვით დაცემის შედეგად ეს ანარეკლი დაზიანდა ჩვენში, მაგრამ რეაბილიტირებულია მაცხოვრის განკაცების შემდგომ. სწორედ ღვთის განკაცება, ძე ღმერთის ადამიანად მოვლინება, არის კოსმიური ისტორიის უდიდესი აქტი, ჩვენი განღმრთობის, სხეულებრივი აღდგომის საწინდარი.

ანთროპოლოგური წიგნები ქართულ ენაზე

ადამიანის ადგილი სამყაროში (წმინდა მამათა, ი.კანტის და მ.შელერის მიხედვით)

მსოფლიოში მიმდინარე რთული, გლობალური, საინტერესო და მნიშვნელოვანი პროცესები ყველაფერზე სწრაფი რეაგირების კულტურას საჭიროებს. პროგრესის, ტექნოლოგიური განვითარებისა და ჭარბი ინფორმაციულობის საუკუნე ადამიანს მეტ მოთხოვნებს უყენებს. სამწუხაროა, მაგრამ ფიქრს, კრიტიკულ და ანალიტიკურ აზროვნებას გადავეჩვიეთ. ცხოვრების დინებას ყოველგვარი გაცნობიერების გარეშე მივსდევთ და ჩვენს გარშემო არსებულ პრობლემებს ძალზე ზედაპირულად ვიაზრებთ. ადამიანი საკუთარი არსებობის არსს და მნიშვნელობას ვეღარ აცნობიერებს. ხშირია შემთხვევა, როცა უსაზრისოდ დარჩენილი ადამიანი ცხოვრებას თვითმკვლელობით ასრულებს. ადამიანებს შეუძლიათ იპოვონ საზრისი, თუნდაც მაშინ, როდესაც ცხოვრება მათ უმძიმეს გამოწვევას სთავაზობს. თითოეულ ადამიანს აქვს უნიკალური მიზანი და ამოცანა, რომელიც მას მხოლოდ თავის ცხოვრებაში შეუძლია შესარულოს. “ჩვენ უნდა ვისწავლოთ, რომ მნიშვნელოვანი ის კი არ არის, რას უნდა ველოდეთ ჩვენი ცხოვრებისგან, არამედ პირიქით, რას ელის ცხოვრება ჩვენგან”.¹

ადამიანი ყოველთვის უნდა ფიქრობდეს, თუ საიდან მოვიდა, საით მიდის და რას უნდა აკეთებდეს. იგი ხშირად უნდა სვამდეს მარადიულ კითხვას ვინ ვარ მე? და ამ კითხვაზე პასუხის ძიებით საკუთარ თავს იმეცნებდეს.

ადამიანი ყოველგვარი სიკეთის თანაზიარად შეიქმნა. იოანე დამასკელის თქმით მას უნარი ჰქონდა განღმრთობისა, ღმერთთან ურთიერთობისა. წმ. მაქსიმეს აზრით, ადამიანი შემოქმედის მიერ განსაკუთრებული მისიისთვის იყო მოწოდებული. ადამს უნდა გადაეღება ქმნილებრივი განყოფა და საკუთარ თავში შეერთებინა, მთელი ქმნილი სამყაროს (კოსმოსის) ერთობლიობა.

ნეტარი ავგუსტინე პირველი ადამიანის ზნეობაში ორ მდგომარეობას გამოყოფდა: “უცოდველობის შესაძლებლობას” და “ცოდვის შეუძლებლობას”. მისი განმარტებით, სამოთხის მკვიდრთა “უცოდველობის შესაძლებლობის” მდგომარეობა გამუდმებული სიკეთის ქმნადობით უნდა გადაზრდილიყო “ცოდვის შეუძლებლობაში”, მაგრამ ყოველივე ეს მოისპო ადამ და ევას მიერ ღვთის მცნების დარღვევის გამო. თუ პირველ ადამიანს შეეძლო “უცოდველობის შესაძლებლობიდან” და “ცოდვის შეუძლებლობამდე” ამაღლება, ჩვენ ქრისტეს მეოხებით მოგვენიჭა ცოდვილი მდგომარეობიდან სულიერი განწმენდით “უცოდველობის შესაძლებლობამდე”.²

აი, როგორ განიხილავს წ. გრიგოლ ნოსელი სამპიროვანი ღვთის ბუნების ადამიანში განხორციელებულ საიდუმლოს: “ადამ, ქმნილება პირველი და არა შობილი, არს სახე დაუსაბამოისა მამა ღმერთისა, ყოვლისა მპყრობელისა და ყოვლისა მიზეზისა; ძე ადამისა შობილი - მსგავსი არს ძის და ღვთისა სიტყვისა შობილისა, და ევა, გამოსული ადამისგან, არს სახე სულისა წმიდისა”.³

ადამიანის საბოლოო მიზანი და უმაღლესი სიკეთე ხომ ღმერთთან ერთობაშია. ღმერთმა ინება, რომ ადამიანი მასში ჰპოვებდეს მოსვენებას, და ადამიანიც სხვაგან

1. ვ.ფრანკლი, „ვუთხრათ სიცოცხლეს „დიახ!“, გამომცემლობა „დიოგენე“, თბ. 2022 წ.

2. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია²² „სიტყვანი, ქადაგებანი, ეპისტოლენი“² ნაწილი, თბ. 1997 წ.

3. არქიმანდრიტი კიპრიანე, წმ. გრიგოლ პალამას ანთროპოლოგია. თბ. 2013 წ.

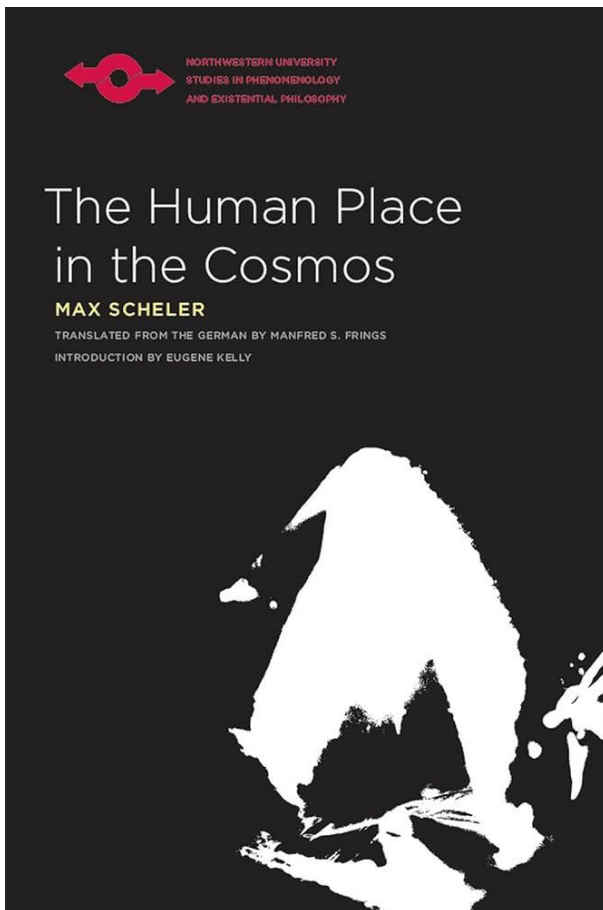
ვერსად ნახავს სიმშვიდეს, თვინიერ ღმერთისა. შესაქმის თავდაპირველი დანიშნულებითაც სწორედ ამგვარ ერთობაშია პირველი ადამიანი შემოქმედ ღმერთთან.

“არ არსებობს სხვა ისეთი სიახლოვე და თანაზიარობა, როგორც ჩვენს უკვდავ სულს აქვს ღმერთთან და ღმერთს - სულთან. ღმერთმა სხვადასხვა ქმნილებანი შექმნა: ცანი და ქვეყანა, მზე და მთვარე, მიწა და წყალი, ნაყოფიერი ხენი და პირუტყვთა მრავალი სახეობა დაჰბადა, მაგრამ უფალი ღმერთი არც ერთ მათგანში არ დაიმკვიდრებს, არც ერთში არ შესახლდება თავის ამ ქმნილებათაგან და არ მოისვენებს. ყველა ქმნილება ღმერთის ხელმწიფებას ექვემდებარება, მაგრამ არც ერთ მათგანში არ შესულა თანაზიარებაში და მხოლოდ თავისი ერთი ქმნილების - თავის ხატად და მსგავსად შექმნილი ადამიანის გულისათვის იწება ღმერთმა ყოველივე ამის აღსრულება. მასთან შევიდა თანაზიარებაში და მასში დაიმკვიდრა მოსასვენებლად და განა ამ უდიდეს მოვლენაში ღმერთის ნათესაობა არ განცხადდება ადამიანის და ადამიანისა - შემოქმედ ღმერთთან?”⁴ საინტერესოა თუ რას ამბობენ მეცნიერები ადამიანის შესახებ და როგორია მათი ფილოსოფიური გააზრება ამ საკითხზე.

1880 წ. იეშემ გამოსცა კანტის “ლოგიკა”, რომლის შესავალი ეხება ფილოსოფიის განმარტებას. კანტი განასხვავებს ერთმანეთისგან ორგვარ ფილოსოფიას, მისი სკოლური მნიშვნელობითა და მისი სამყაროსეული გაგებით. ეს უკანასკნელი კანტს დახასიათებული აქვს, როგორც მეცნიერება ადამიანის უკანასკნელი მიზნების შესახებ. ამ ფილოსოფიის სფერო კანტს დანაწევრებული აქვს შემდეგ საკითხებად:

1. რა შემიძლია ვიცოდე?
2. რა უნდა ვქნა მე?
3. რას უნდა ვიმედოვნებდე?
4. რა არის ადამიანი?

პირველ საკითხს პასუხობს მეტაფიზიკა, მეორეს მორალი, მესამეს რელიგია და მეოთხეს ანთროპოლოგია. კანტი დამატებით წერს: “არსებითად შეიძლება ეს სამივე მიგვეთვალა ანთროპოლოგიისადმი, ვინაიდან პირველი სამი კითხვა მიეკუთვნება უკანასკნელს” და გვიხსნის: ანთროპოლოგია არის ადამიანთმცოდნეობა, რომელიც იყოფა ორ დისციპლინად: ერთია ფიზიოლოგიური ანთროპოლოგია, ხოლო მეორე - პრაგმატისტული ანთროპოლოგია, რომელიც მიზნად ისახავს იმის გარკვევას, თუ რას ქმნის ადამიანი თავისი თავისუფალი მოქმედებით. აქ იგულისხმება კულტურა და თვითონ ადამიანი, როგორც საკუთარი პიროვნების განმსაზღვრელი. ამ ორი სახის ანთროპოლოგიის დიფერენცირებით კანტმა გზა გაუკაფა ერთი მხრივ, ადამიანის ორგანიზმის წმინდა საბუნებისმეტყველო კვლევას და მეორე მხრივ, ადამიანის დანიშნულებისა და საზრისის გააზრებას.⁵

მაქს შელერის „ადამიანის ადგილი კოსმოსში“, ინგლისურენოვანი გამოცემა

4. წმ.გრ.ნოსელი „წმ.მამათა გამონათქვამები“ თბ.2001წ. გვ.46

5. ანგია ბოჭორიშვილი „რას ამბობენ ფილოსოფოსები ადამიანის არსის შესახებ“ თბ.1980.გვ.6.

ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი მაქს შელერი თავის უკანასკნელ ნაშრომში - “ადამიანის ადგილი კოსმოსში”⁶ - აყალიბებს XX საუკუნის ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის მონახაზს.

იმ ეპოქაში ადამიანის პრობლემის ასეთი წინ წამოწევა შემთხვევითი მოვლენა არ იყო. თუ თვალს გადავავლებთ ფილოსოფიის ისტორიას ადვილად შევამჩნევთ, რომ იგი ერთგვარი წრიულობით ვითარდებოდა და საბოლოო ჯამში ეს ერთგვარი ტრილოგია: სამყარო - ადამიანი - ღმერთი ადამიანის პრობლემის გარშემო ტრიალებდა.

არსებობს გავრცელებული აზრი, რომ ადამიანის პრობლემატიკა წინ წამოწევა ხოლმე ისტორიის ისეთ მომენტებში, როდესაც იგი ერთგვარად დიალექტიკურად ვითარდება. დიალექტიკურ განვითარებაში შემდეგი რამ იგულისხმება: ავილოთ ძველი საბერძნეთი, სოკრატე ფილოსოფიას აბრუნებს ადამიანისკენ და იმავდროულად საბერძნეთში განვითარების მწვერვალს აღწევს მეცნიერება და საზოგადოებრივი ცხოვრების დონე და მეორე მხრივ, ადგილი აქვს განუწყვეტელ ომებს, რომელიც უნდობლობას აღვივებს ყველა ამ მიღწევისადმი.

XX საუკუნის ბოლო და თანამედროვე ხანაც ამგვარად ხასიათდება, არნახულად ვითარდება მეცნიერება, საზოგადოება თვისობრივად ახალ სტადიაში შედის. იმავდროულად მიმდინარეობს ომები, რევოლუციები, რომელიც სკეპსისს იწვევს ადამიანში.

ორ ამ თითქმის ერთმანეთისაგან განსხვავებული და დაპირისპირებული პროცესის ფონზე იშლება ადამიანის პრობლემა. ადამიანის შინაგანი სამყარო მოითხოვს დასვას კითხვა საკუთარი თავის შესახებ.

შელერის აზრით, თავად სიტყვა “ადამიანი” შეიცავს ორაზროვნებას.⁷ ერთი მხრივ, იგი არის “მწვერვალის ძუძუმწოვართა” და მეორე მხრივ, ყველა კულტურულ ხალხთა ენაზე იგი ნიშნავს ტოტალურად სხვა რამეს, იმას, რაც მთელ ცხოველთა სამყაროს (მათ შორის ძუძუმწოვართა და ხერხემლიანთა) უკიდურესად საპირისპიროდ მოიაზრება. მის მიხედვით ადამიანის მდგომარეობა (ადგილი) სამყაროში განსაკუთრებულია. სწორედ ამის გამოკვლევას ცდილობს შელერი.

ადამიანის განსაკუთრებულობის ჩვენება, შელერის თანახმად, მოითხოვს სიცოცხლის სამყაროს განხილვას ყველა იმ ფენომენალური თვისების გვერდით, რომელიც ცოცხალს ახასიათებს. ესენია: თვითმოძრაობა, თვითფორმირება, თვითდიფერენცირება, თვითგანსაზღვრა დროსა და სივრცეში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შელერი ამოდის შემდეგი დებულებიდან: ფსიქიკურისა და ცოცხალის ფარგლებში ერთმანეთს ემთხვევიან.⁸ ამით შელერი ემიჯნება ორ მანამდე გაბატონებულ აზრს, პირველის მიხედვით, ფსიქიკური იწყება “ასოციაციურ მეხსიერებასთან” ერთად, ანუ ცხოველიდან ანდა უფრო მაღალი საფეხურიდან, როგორც ამას დეკარტი განიხილავს, ადამიანიდან.

მიუხედავად იმისა, რომ შელერი საკმაოდ პოზიტივისტურად მსჯელობს და თავის ნაშრომის ამ სტადიაზე არ სცდება ფიზიოლოგიურ შრეს, იგი მსჯელობას იწყებს არა არაორგანული სამყაროთი შესაბამისად ფიზიკაში ატომურ თუ მოლეკულურ დონეზე, არამედ უკვე ჩამოყალიბებულ “საგნობრიობით” (მცენარე, ცხოველი, ადამიანი).

მისი აზრით, მცენარეს ცოცხლად ყოფნის მაჩვენებელი ნიშანია “გრძნობითი სწრაფვა”. ამ სწრაფვაში ჯერ არაა დიფერენცირებული “გრძნობა” და “ლტოლვა”. მას

6. М Шелер „Положение человека в Космос“ Сборник „Проблема человека в западной философии“, М.1988

7. М Шелер „Положение человека в Космос“ Сборник „Проблема человека в западной философии“, М.1988. ст. 32

8. М Шелер „Положение человека в Космос“ Сборник „Проблема человека в западной философии“, М.1988. ст. 32

არ გააჩნია მიზნობრიობა. იგი გამოხატავს მხოლოდ მიმართულებას (-კენ, მზის-კენ მაგალითად). ასევე, უობიექტო კმაყოფილება და ვნება წარმოადგენენ მის ძირითად დამახასიათებელ ნიშნებს. ეს “გრძნობითი სწრაფვა” არამც და არამც არ უნდა ნიშნავდეს “შეგრძნების” და “ცნობიერების” თუნდაც პრიმიტიულ ფორმით არსებობას.

ამრიგად, სიცოცხლის ეს პირველი საფეხური შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს, უფრო სწორედ მისი ყოფიერების სტრუქტურა შემდეგნაირად დახასიათდება: მცენარეს არ გააჩნია სივრცეში სპონტანური გადაადგილების უნარი, რაიმე სპეციფიური შეგრძნება თუ ლტოლვა, არა აქვს ასოციაცია და პირობითი რეფლექსები და შესაბამისად, ნამდვილი მამოძრავებელი და ნერვული სისტემები. არ შეიძლება, რომ განვითარების ამ საფეხურზე ერთ-ერთი მაინც ამ თვისებათაგანი აღმოჩნდეს, რადგან ერთ-ერთი მათგანის არსებობა არ ითხოვს ყველა დანარჩენს. მცენარეს გააჩნია “ექსტატიური” გრძნობითი სწრაფვა ანუ მიმართულია მხოლოდ გარეთ ე.ი. არავითარი საპასუხო შეტყობინებისა და სიცოცხლის საკუთარი თავისკენ მობრუნების უნარი.

სიცოცხლის შემდეგ საფეხურზე ვხვდებით ინსტიქტებს, რომლებიც გააჩნიათ დაბალი განვითარების ცხოველებს. ინსტიქტები ფსიქო-ფიზიკური მოვლენაა და ამიტომ ისინი ერთიანობაში უნდა იყოს განხილული და არა დიფერენცირებულად, როგორც ამას ბიჰევიორისტები აკეთებენ. ინსტიქტური ქცევა შემდეგნაირად ხასიათდება, უპირველეს ყოვლისა იგი უნდა იყოს აზრისმიერი, სულერთია მახვილგონიერი თუ სულელური. მათ უნდა გააჩნდეთ გარკვეული რითმი. არა კაუზალური, ურთიერთგამაპირობებელი მოქმედებები, არამედ ასოციაციურად შეძენილი ჩვევები. ინსტიქტები თანდაყოლილია და გადაეცემა შთამომავლობას, როგორც სპეციფიური უნარი ქცევისა და არა მარტო, როგორც ზოგადი უნარი ქცევების შეძენისა, როგორებიცაა ვარჯიში, მოთვინიერება. ინსტიქტს ემყარება ასოციაციური მეხსიერება, მაგრამ იგი თვისობრივად ახალი უნარია ცოცხალი არსებისა. ასოციაციური მეხსიერება არ ახასიათებს ყველა ცოცხალ ორგანიზმს, ეს უნარი გააჩნიათ ისეთ არსებებს, რომელთა ქცევაც ნელა და მუდმივად იცვლება წინა ქცევის საფუძველზე და იცვლება ისე, რომ ეს ცვალებადობის ხარისხი დამოკიდებულია გამოცდილების რაოდენობაზე ანუ ეგრეთწოდებულ საცდელ მოქმედებებზე. ამ მეხსიერების საფუძველს, როგორც პავლოვი აღნიშნავს წარმოადგენენ “პირობითი რეფლექსები”.

ფსიქიკური ცხოვრების შემდეგი ფორმა შელერის თანახმად, არის პრაქტიკული ინტელექტი. ამ ინტელექტს პრაქტიკული ეწოდება, რადგან მისი საბოლოო აზრია ამოცანის გადაწყვეტილებისაკენ მიმართული ქცევა. ეს ქცევა ხორციელდება ყოველი საცდელი ქმედების რაოდენობისგან დამოუკიდებლად, უცებ, ერთბაშად, არატიპიურ სიტუაციაში. ცხოველი “ხვდება” როგორ უნდა იმოქმედოს. შელერის აზრით, პრაქტიკული ინტელექტის დადასტურებაა კვლევის ცნობილი ექსპერიმენტები შიმპანზეებზე.

აქვე, შელერი სვამს კითხვას, რომელსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მთელი პრობლემისათვის. თუ ცხოველს აქვს პრაქტიკული ინტელექტი, მაშინ რა განსხვავებაა შიმპანზესა და ცნობილ გამომგონებელ ედისონს შორის? და როგორ უნდა ვიფიქროთ, განსხვავდება თუ არა იგი ადამიანისაგან მხოლოდ ხარისხობრივად თუ არსობრივად?

ამ საკითხის გადაწყვეტისას, შენიშნავს შელერი, გზები იყოფა. ერთი მხარე, ადამიანის უპირატესობად მიიჩნევს ინტელექტს და არჩევანს, რითაც ადამიანის ცხოველისაგან არსობრივ განსხვავებაზე უსვამენ ხაზს, მეორე მხარე, კი უარყოფს არსებით განსხვავებას ადამიანსა და ცხოველს შორის; ცხოველიც ხომ ინტელექტის მქონეა.

შელერი უარყოფს ორივე გზას, მისი აზრით, ადამიანის არსება და ადამიანის განსაკუთრებული მდგომარეობა უფრო მაღალია ამ სამყაროში, ვიდრე ინტელექტი და

არჩევანის გაკეთების უნარი. ახალი პრინციპი, რომელიც ადამიანს ადამიანად აქცევს, სიცოცხლის მიღებაა - ის, შელერის თანახმად, არ არის არც შინაგან-ფსიქიკურ და არც გარეგან-ვიტალურში. ეს პრინციპი უკვე იყო ცნობილი. მას “გონებას” უწოდებენ. შელერი ამ პრინციპს უფრო ფართო მნიშვნელობას ანიჭებს. ცხადია, მასში შედის გონების ცნებაც, მაგრამ იდეებით აზროვნების გარდა, ის მოიცავს ჭვრეტას, და კიდევ: ემოციური და ნებითი აქტების გარკვეულ კლასს - კეთილქმედებას, სიყვარულს, სათნოებას, მოწონებას და ა.შ. როგორც წმინდა მამა გრიგოლ ნოსელი ბრძანებს: “ღმერთის ხატი და მსგავსება, ადამიანის არსების გონიერ ნაწილში უნდა ვეძიოთ”.⁹

შელერის მიხედვით გონითი არსება არ არის განსაზღვრული საკუთარი ლტოლვებით და გარემოთი. ის ღიაა სამყაროსადმი. ასეთი არსება ცხოვრობს სამყაროში და არა გარემოში.

ამგვარად, ცხოველის ქცევა ყოველთვის განსაზღვრულია გარემოს სტრუქტურით. ყოველ ცხოველს შეესაბამება თავისი გარემო და ის ამ გარემოს სტრუქტურის ფარგლებში მოქმედებს: არჩევს და ითვისებს მხოლოდ იმას, რაც გარემოს სტრუქტურაშია მოთავსებული, ცხოველისათვის არსებობს საგანი და მაშასადამე, არ არსებობს არც სამყარო. ცხოველი ხედავს და ისმენს, მაგრამ მას ამის ცოდნა არა აქვს, რადგან არა აქვს თვითცნობიერება.¹⁰

მაგრამ სხვადასხვანაირად იქცევა ადამიანი, რომელიც საგნამდგა ამაღლებული და რომელსაც აინტერესებს საგნის ამგვარად-ყოფნა. ადამიანი გულგრილი და განურჩეველი კი არ არის არსებობის სხვადასხვა შესაძლებლობებისადმი, არამედ ყოველთვის არჩევს მათ შორის, არჩევს და მიზნად სახავს რომელიმე მათგანს.¹¹ ადამიანს აქვს თვითცნობიერება და ადამიანი ფლობს საკუთარ თავს. ადამიანი, შელერის აზრით, როგორც პიროვნება, მაღლდება საკუთარ სიცოცხლეზე. მას, როგორც ერთი ცენტრის მფლობელს, შეუძლია ყველაფერი აქციოს საკუთარი შემეცნების საგნად, სწორედ ამას ეწოდება ობექტური შემეცნების უნარი. ადამიანი რომ არ იყოს პიროვნება, ე.ი. მას არ ჰქონდეს გონი - შემეცნება არ იარსებებდა. ადამიანი არის არსება, რომელიც სამყაროსა და საკუთარ თავზე მაღლდება. ის თითქოს გარედან უყურებს საკუთარ თავს.

შელერი ადამიანის არსებაში უფრო ღრმად ჩანვდომის მიზნით, აანალიზებს იმ აქტების აგებულებას, რომელთაც იდეაციის აქტთან მიეყავართ.¹² ცხოველი მთლიანად ეძლევა კონკრეტულს და სინამდვილეს. ადამიანი, კი ცნობიერად თუ არაცნობიერად იყენებს ტექნიკას, რომელსაც შეიძლება სინამდვილის უარყოფა ეწოდოთ. სინამდვილე ყოველთვის გულისხმობს ადგილს სივრცეში და მდგომარეობას დროში - “აქ” და “ახლა” გარდა ამისა, სინამდვილე მუდამ გულისხმობს შემთხვევით ამგვარად ყოფნას, როგორც მას ეძლევა რაიმე ასპექტით გრძნობადი აღქმა. ადამიანად ყოფნა, შელერის თანახმად ნიშნავს მტკიცე - “არას” თქმას სინამდვილის ამ სახისადმი. ადამიანი მაშინ აგნებს თავის ადგილს სამყაროში, ის ეუბნება “არა” - ს”. კონკრეტულ სინამდვილეს.

ადამიანი არის ცოცხალი არსება - აღნიშნავს შელერი, რომელსაც შეუძლია მოექცეს ასკეტურად თავის სიცოცხლეს და ის ამას აღწევს საკუთარი სურვილების, იმპულსების დათრგუნვისა და განდევნის მეშვეობით. ცხოველი მუდამ ეგუება სინამდვილეს, “ჰო”, მაშინაც კი, როცა ეშინია ამ სინამდვილის და გარბის მისგან.

შელერი გონის გაგების ორ შესაძლებლობას იხილავს. ერთია ადამიანის “კლასიკური თეორია”, რომელიც გონს მიაწერს უმაღლეს ძალაუფლებას, ძალას, მოქმედებას.

9. წმ. გრიგოლ ნოსელი „წმინდა მამათა გამონათქვამები“, თბ. 2000, გვ. 57

10. ა. ბოჭორიშვილი, „რას ამბობენ ფილოსოფოსები ადამიანის შესახებ“, თბ. 1980.

11. ზ. კაკაბაძე „ფილოსოფიური საბრები“, თბ. 1988წ.

12. თ. ბუაჩიძე „ფილოსოფიური ანთროპოლოგია“, თბ. 2001წ.

მეორე თვალსაზრისს შელერი ადამიანის “უარყოფით თეორიას” უწოდებს. ამ თეორიის მიხედვით გონი - ადამიანის კულტურის შემქმნელი მოქმედებაა, ე.ი. ყოველი მორალი ლოგიკური, ესთეტიკური მიმართება და მხატვრული სახეების შემქმნელი აქტები წარმოიშობა მხოლოდ ამ “არას” - ასკეზის, განდევნის, სუბლიმაციის წაყლობით. როგორც ვხედავთ შელერი ამ თეორიიდან არცერთს არ ეთანხმება.

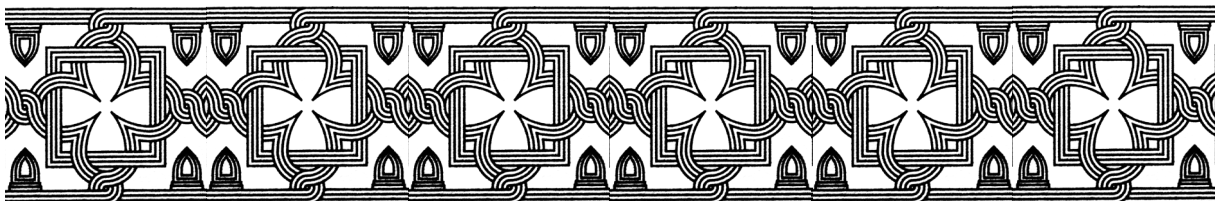
ადამიანის “უარყოფითი თეორიის” ძირითადი ნაკლი, შელერის მიხედვით ისაა, რომ ეს თეორია არ იძლევა პასუხს კითხვაზე იმის შესახებ, თუ რა ახდენს ადამიანში უარყოფას, რა უარყოფს სიცოცხლის ნებას, რა განდევნის მისწრაფებებს და რატომაა, რომ განდევნილში ენერგია ნევროზად გადაიქცევა, ზოგჯერ კი კულტურის შემქმნელია.

შელერის მიხედვით, ადამიანის კლასიკური თეორიის ძირითადი ცდომილება იმ აზრის მტკიცებაა, რომ სამყაროს ყოფიერების მაღალი ფორმები დაბლებს ალემენტებიან არა მხოლოდ ღირებულებით, არამედ ძალით და ძალაუფლებითაც.

მაშასადამე, ისახება ორი გზა: ერთი გზის მიხედვით ყოფიერების ყოველი მაღალი ფორმა გენეტიკურად წარმოიქმნება დაბალი ფორმისგან-არაორგანული ქმნის სიცოცხლეს, სიცოცხლე-ცნობიერებას, ცნობიერება-გონს. მეორე გზა პირიქით თვლის, რომ ყოფიერების მაღალი ფორმები უფრო დაბალთა მიზეზებია. შელერის თანახმად, ორივე გზა მცდარია. უარყოფითი თეორია უნივერსუმის მექანიცისტურ ახსნას იძლევა, კლასიკური კი აბსურდულ-ტელეოლოგიურს. ასეთი გაგების საწინააღმდეგოდ შელერი იაზრებს თვალსაზრისს, რომლის თანახმად, ყოფიერების უმაღლესი კატეგორიები და ღირებულებები შედარებით უფრო სუსტნი არიან, ვიდრე დაბალი ფორმები. მაღალი ფორმები აიგება დაბალი ფორმების მეშვეობით. სიცოცხლეს თავისი სტრუქტურა აქვს, მაგრამ ხორციელდება არაორგანული სამყაროს მასალითა და ძალებით. გონი ფლობს ძალას სუბლიმაციის წყალობით, მაგრამ თავდაპირველად გონს არა აქვს არავითარი ენერგია. სუბლიმაცია მიიღება მაშინ, როცა გონი უარყოფს სიცოცხლის მისწრაფებებს: ქვედა საფეხურის ძალა გამოდის, როგორც ზედა საფეხურის ძალა.

შელერმა სრულიად ახალ პერსპექტივაში განიხილა ადამიანის არსი, სტრუქტურა და ადგილი სამყაროში. შელერისათვის ადამიანი არის პიროვნება გონითი, შემეცნებელი და მლოცველი არსება, რომელსაც შეუძლია უთხრას “არა” კონკრეტულ სინამდვილეს და ამაღლდეს საკუთარ თვზე მაღლა.

ზემო თქმულიდან გამომდინარე, ადამიანის უნიკალურობა გამოიხატება არა მხოლოდ ფიზიკურ შესაძლებლობაში, არამედ სულიერ ძალაში, რომელიც მას საშუალებას აძლევს საკუთარი არსებობა დააკავშიროს უფრო დიდ მიზანთან, რაც გულისხმობს ღმერთთან ურთიერთობას, ღვთის ნების აღსრულებას და ამ გზით მის სულიერ განვითარებას.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ეფრემ II და ეპისკოპოსი ილია,
აკაკი შანიძის საოჯახო ალბომიდან

თამაზ ბუაჩიძე, როგორც ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის მესაჭე

გვინდა გავიხსენოთ ქართული ფილოსოფიური სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენელი თამაზ ბუაჩიძე (1930-2001) რომელიც მისი უნმინესობის, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით, უკანასკნელ წლებში მოღვაწეობდა და ზოგადი ანთროპოლოგიის კურსს უძღვებოდა თბილისის სასულიერო აკადემიაში.

თამაზ ბუაჩიძე დაიბადა თბილისში, 1930 წლის 1 თებერვალს. ავადსახსენებელ 1937 წელს, როდესაც ცნობილმა რეპრესიებმა მთელი საბჭოთა იმპერიის მასშტაბით ასი ათასობით ადამიანი იმსხვერპლა, თამაზ ბუაჩიძე ვაჟთა მე-14 სკოლაში შეიყვანეს. სწორედ ამ წელს დააპატიმრეს მისი არასრულწლოვანი ძმა და დედა. თამაზის ძმა, ანდრო, რომელსაც შინაურები ანრის ეძახდნენ, სკოლის ადმინისტრაციასთან დააბეზლეს, როდესაც ნაკუნებად აქცია ეჟოვის ფოტო. ეს გამოიწვია ბავშვის ბრაზმა, რადგან

მას მამა, იმხანად სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის დირექტორი, ანდრო ბუაჩიძე დაუპატიმრეს.

ანრი შეშინებულმა დედამ სოფლად გაამგზავრა ბებიასთან. საბჭოთა ტერორმა ასე ადვილად ვერ დაივიწყა მოზარდის „დანაშაული“. პატარა ანრი მაგიდის ქვეშ იყო შემძვრალი, მერე კი ლამის დაჭერობანა „ეთამაშა“ მის დასაკავებლად მისულ ჩეკისტებს, მაგრამ რას დაუძვრებოდა ხელიდან იმას, რასაც „დიდი წმენდა“ უწოდეს მოგვიანებით.

აი რას იგონებდა ბატონი თამაზი მოგვიანებით დანერგულ წერილში „ერთი დაუწერელი კანონი“ (მცირე მოგონება ოცდაჩვიდმეტზე):

„დედაჩემს არ გაუგია ვაჟის დაპატიმრების ამბავი: როცა ანრი ზესტაფონის ციხისკენ მიჰყავდათ, თბილისის საპყრობილის საკანში გამოკეტილი დედაჩემი მორიგ დაკითხვას ელოდა. მალე ორთავეს მოუწია შორეული მგზავრობა სატვირთო ვაგონით: დედაჩემს - ყაზახეთისკენ, ანრის - უზბეკეთისკენ.

„გარეთ“ დავრჩით მე და ჩემი და. ჩვენც მე-14 სკოლაში ვსწავლობდით: მე - პირველ კლასში, ის - მეხუთეში. ერთ „მშვენიერ“ დღეს, სკოლიდან მობრუნებულნი შინ ველარ შევედით: „კარი დალუქული დაგვხვდა. რა უნდა გვექნა? დიდხანს ვიმტვრიეთ თავი, და ბოლოს ასე გადავწყვიტეთ: ჩემმა დამ ბიძის ოჯახს მიაშურა, მე კი წავედი მამიდასთან - ქვრივთან, რომელსაც სამი შვილი ჰყავდა სარჩენი“.

ობლობაში გაზრდილ თამაზს სკოლაშიც შეუქმნეს პრობლემები. იგი, როგორც „ხალხის მტრების“ შვილი იძულებული გახდა სკოლა შეეცვალა.

1948-1953 წლებში თამაზ ბუაჩიძე სწავლობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფილოსოფიის ფაკულტეტზე. მოგვიანებით მან სწავლა ასპირანტურაში განაგრძო. 1964 წელს კი წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე „ჭეშმარიტების ობიექტურობის შესახებ“. სტუდენტობიდან დაწყებული, გზა - ლექტორობამდე საკმაოდ ეკლიანი გახლდათ. მარქსისტული იდეოლოგიის პირობებში, ბატონმა თამაზმა შეძლო ნათელი აზროვნების, ნამდვილი მეცნიერული მიდგომის შენარჩუნება. მისი პირველივე ნაშრომები და წერილები ამის მკაფიო დადასტურებაა. თავდაპირველად იგი მოღვაწეობდა ლოგიკის სფეროში, რომელიც ფილოსოფიურ მეცნიერებებს შორის გამოირჩევა თავისი სიზუსტით და მათემატიკური ხასიათით. მოგვიანებით, მეცნიერის სამოღვაწეო სფერო გახდა ფილოსოფიის ისტორია და ფილოსოფიური ანთროპოლოგია, რომელთა წიაღშიც მან წარუშლელი კვალი დატოვა.

1961 წლიდან გარდაცვალებამდე (2001) ბატონი თამაზი ლექციებს კითხულობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (პოსტსაბჭოთა პერიოდიდან მას ი. ჯავახიშვილის სახელი მიენიჭა). 1997 წელს მან დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე „თანამედროვე დასავლური ფილოსოფიის სათავეებთან (შოპენჰაუერი, კირკეგორი, ნიცშე), სიცოცხლის ფილოსოფია (დილთაი, შპენგლერი)“. ამავე წელს იგი აირჩიეს სავლე წერეთლის სახელობის ფილოსოფიის ინსტიტუტის დირექტორად. გასული საუკუნის 90-იან წლებში იგი აირჩიეს საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული გელათის მეცნიერებათა აკადემიის წევრად. პარალელურად მიიწვიე თბილისის სასულიერო აკადემიასა და საღვთისმეტყველო ინსტიტუტში ანთროპოლოგიის ლექტორად. იმხანად საღვთისმეტყველო ინსტიტუტში არსებობდა ქრისტიანული ანთროპოლოგიის ფაკულტეტი. სწორედ ხსენებულ მიმართულებაზე, აუდიტორიის წინაშე წარდგა ბატონი თამაზი, რომელიც უმაღლესი შეიყვარა სტუდენტობამ. ბევრს ახსოვს მისი დინჯი, ნათელი სტილით ახსნილი ლექციები, მეგობრული საუბრები. იგი არაერთი საბაკალავრო ნაშრომის ხელმძღვანელი და რეცენზენტიც გახლდათ. ბატონი თამაზი ხელმძღვანელობდა ფილოსოფიის ინსტიტუტის ეგიდით ჩატარებულ კონფერენციებს, საინტერესო პერიოდულ გამოცემებს („მაცნე“ - ფილოსოფიის სერია, „ლარი“ და სხვა). დაჯილდოებული გახლდათ ღირსების, აგრეთვე ივანე ჯავახიშვილის ორდენებით.

2001 წლის 24 ნოემბერს თამაზ ბუაჩიძე გარდაიცვალა სამეცნიერო კონფერენციაზე მოხსენების კითხვისას.

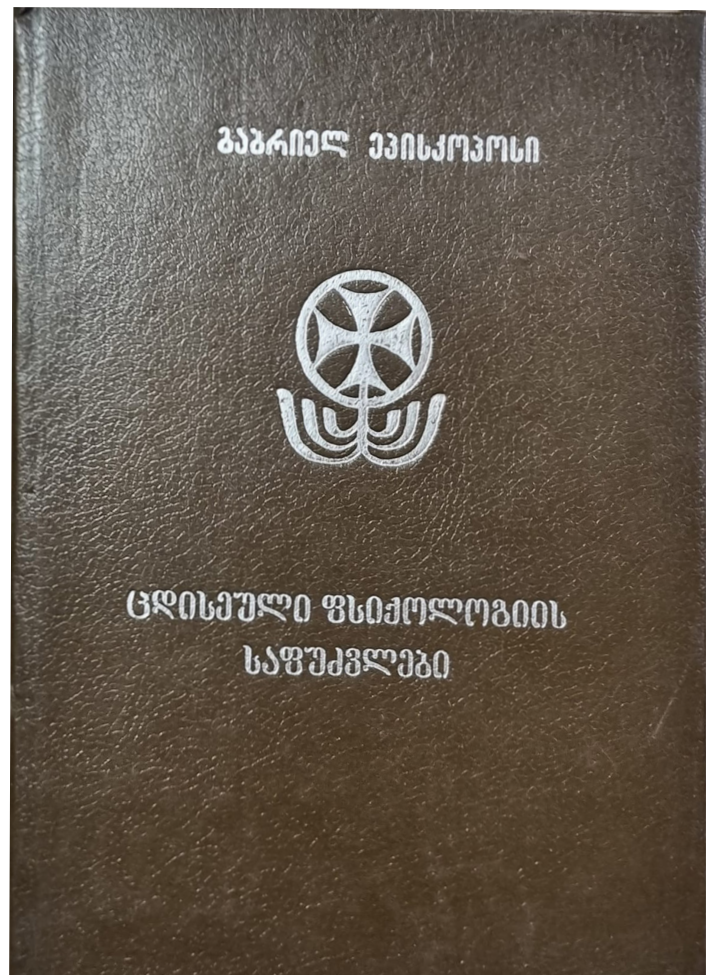
თამაზ ბუაჩიძე არაერთი ნაშრომისა და წერილის ავტორია, რომელთა შორის უნდა დავასახელოთ „ჰეგელი და ფილოსოფიის არსების პრობლემა“, „დიალექტიკის გენიალური ოსტატი“, „ილიას „უბედური“ განდევილი და ჰეგელის „უბედური ცნობიერება“, „ადამიანი და კულტურა“ და სხვა.

„სიცოცხლის ფილოსოფია“, რომელშიც განხილულია ვილჰელმ დილთაის და ოსვალდ შპენგლერის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობანი, ვრცლად განიხილავს ჰერ-

მენევეტიკის საკითხებსაც. ჰერმენევიკა ეტიმოლოგიურად დაკავშირებულია ბერძნული ღვთაების, ჰერმესის სახელთან, რომელიც ოლიმპოს მთაზე ღმერთების შიკრიკად მიიჩნეოდა. მისი არსი, უხსოვარი დროიდან დაკავშირებულია ტექსტის განმარტებასთან, გაგებასთან. ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში ჰომეროსის, პლატონის და სხვა ცნობილი მწერლებისა და ფილოსოფოსების ტექსტებს განმარტავდნენ ელინისტური ხანის მოაზროვნეები, განსაკუთრებით კი ნეოპლატონიკოსები. გავიხსენოთ ემანუელ ლევი-ნასის სიტყვები: „კომენტარი - ეს ტექსტის სიცოცხლეა, და თუ ტექსტი დღესდღეობით კვლავაც ცოცხლობს, მხოლოდ იმიტომ, რომ მასზე კომენტარს ქმნიან“. თუმცა, ჰერმენევიკა არ გახლავთ ტექსტის მხოლოდ კომენტირება. თ. ბუაჩიძის თქმით, „არსებობენ გასაგებად რთული ტექსტები, ამათ კი, ბუნებრივია, მოითხოვს განმარტების ხელოვნების წარმოშობა. ჰერმესი, რომელსაც ძველ ბერძენთა მითოლოგია მრავალი დარგისა და საქმიანობის, მფარველობას მიაწერს, იყო თავისებური მაცნე: მას ადამიანებთან მიჰქონდა ღმერთების ამბავი, ატყობინებდა მათ ღმერთების ნება-სურვილსა და ბრძანებებს. ეს შეტყობინება საკმაოდ რთულ პროცესს გულისხმობდა: ღმერთების ენაზე გამოთქმული ნება-სურვილი ჰერმესს ადამიანთა ენაზე უნდა ეთარგმნა, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ღმერთების ნათქვამი ჰერმესს უნდა გაეგებინა და ამით გასაგები გაეხდა უბრალო მოკვდავთათვის. ფიქრობენ, რომ სწორედ ამიტომ დაერქვა განმარტების ხელოვნებას “ჰერმენევიკა”. ბერძენის ცხოვრებაში ამ ხელოვნების გამოყენებას მრავალი რამ მოითხოვდა, მაგალითად, საკრალური ხასიათის ანდა კლასიკური ტექსტები, ისეთი, როგორებიცაა ვთქვათ ჰომეროსის თხზულებანი.

თავის შრომაში “ჰერმენევიკის წარმოშობა” დილთაი შენიშნავს, რომ პოეტთა თხზულებების განმარტება საბერძნეთში სწავლების მოთხოვნილებამ განაპირობა. დილთაის თქმით, ჰომეროსისა და სხვა პოეტების განმარტება და კრიტიკა ბერძნული განათლების ეპოქაში პოპულარული იყო ყველგან, სადაც ბერძნულად მეტყველებდნენ” (თ. ბუაჩიძე, სიცოცხლის ფილოსოფია, თბილისი, 1991, გვ. 31).

იქვე, თ. ბუაჩიძე განმარტავს, რომ ჰერმენევიკის საგანი არა იმდენად განმარტება, რამდენადაც გაგებაა. იგი იშველიებს დილთაის აზრს, რომლის თანახმადაც, სიცოცხლის ჩანერგილი სახით ფიქსირებულ გამოსახულებათა გაგების ხელოვნებას ჰერმენევიკას ვუწოდებთ. ამრიგად, ჰერმენევიკის საგანია გაგება. ჰერმენევიკული

გაბრიელ ქიქოძის
„კლასიკური ფილოსოფიის საფუძვლები“
თამაზ ბუაჩიძისეული თარგმანის გამოცემა

წესები მოიხმარება იქ, სადაც გასაგები ობიექტი გარკვეული სიმყარის მქონეა (იქვე, გვ. 45).

თავად თ. ბუაჩიძე მოგვევლინა უდიდეს ჰერმენევტიკოსად, რომელმაც აგვიხსნა, გაგვაგებინა ურთულესი ტექსტები, საკუთარ კომენტარებსა და წინასიტყვაობაში, რომელნიც თან ერთვოდა მის მიერ თარგმნილ წმინდა გაბრიელ ქიქოძის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლებს“, ჰეგელის „ისტორიის ფილოსოფიას“ თუ ნიცშეს „ასე იტყოდა ზარატუსტრას“.¹

ჰერმენევტიკული მეთოდი თ. ბუაჩიძემ ბრწინვალე მაგალითზე გაშალა და წარმოაჩინა ქართული კულტურის უნივერსალური მოდელი, რომელსაც ამ წერილის დანართის სახით შემოგთავაზებთ.

ვილჰელმ დილთაიზე მიძღვნილ ნაწილში ვრცლადაა განხილული ამ გერმანელი ფილოსოფოსის მიერ წარმოდგენილი კლასიფიკაცია მეცნიერებებისა, რომელიც აგრეთვე ანთროპოლოგიურ ჭრილშია წარმოჩენილი. ცნობილია, რომ დილთაი ბუნებისმეცნიერებებს განასხვავებდა გონისმეცნიერებებისგან. ბუნებისმეცნიერებანი ის დისციპლინებია, რომლებსაც განსხვავებული საგნების მიუხედავად, ერთი „სიბრტყის“ საკვლევი ობიექტები აქვთ: ყოველი მათგანი სწავლობს ბუნების მოვლენებს, მათ კანონზომიერებს (ფიზიკა, ქიმია, ასტრონომია, ბიოლოგია...); გონისმეცნიერებანი იმით განსხვავდებიან ბუნებისმეცნიერებათაგან, რომ მათი საგანი ბუნების მოვლენა კი არ არის, არამედ ისეთი არსებულია, რომელსაც ადამიანის გონითი მოღვაწეობის კვალი ატყვია, რომელშიც რაიმე ფორმით გამოხატულია ადამიანის შემეცნებითი თუ პრაქტიკული ქმედება. ყოველ ცალკეულ გონისმეცნიერებას – ვთქვათ, პოლიტიკონომიას ანდა ხელოვნებამცოდნეობას, ფილოლოგიას ან ისტორიას – თავისი საკუთარი საგანი აქვს. ამ საგნებით ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდებიან. მაგრამ მათ აქვთ საერთოც – ყოველი მათგანი ადამიანის „ნაღვანს“ სწავლობს (იქვე, გვ. 9).

თამაზ ბუაჩიძემ ჰეგელის ფილოსოფიურ დოქტრინას მოუძებნა იმგვარი გასაღები, რომელიც ამ ურთულესი მოაზროვნის სისტემას გასაგებს ხდიდა. ჩვენს თვალწინ თითქოს გაუგებარი სიმბოლოებით აჭრელებული განტოლება გადაშლილიყო, და მის მეორე გვერდზე არსებული ახსნა უეცრად ფანტავდა ბუნდოვანებას. ასე შეგვიძლია შევაფასოთ ბატონ თამაზის მიერ განმარტებული ჰეგელის ფილოსოფია, რომლის ნიადაგზეც დაიბადა თანამედროვე დასავლეთის ფილოსოფიური მიმართულებანი, დაწყებული შოპენჰაუერის ირაციონალიზმიდან და პესიმიზმიდან, დამთავრებული – პოზიტივიზმით.

ერთგან თამაზ ბუაჩიძე აღნიშნავდა: „რელიგიურ-მისტიკური ხასიათის მიუხედავად, ჰეგელმა შეძლო სამყარო ყველა მის განზომილებაში წარმოედგინა როგორც დიალექტიკური ქმნადობა, კანონზომიერი განვითარების პროცესი. იქ, სადაც ერთი შეხედვით წმინდა შემთხვევითობა ბატონობს, ჰეგელი ეძებს და პოულობს კანონს, შინაგან ლოგიკას. განსაკუთრებით ნათლად გამოჩნდა ეს ჰეგელის მიერ ისტორიის ფილოსოფიის და ფილოსოფიის ისტორიის დამუშავებისას“ („დიალექტიკის გენიალური ოსტატი“, ჟ. „არილი“, 2000, 11, გვ. 20).

1. 1986 წელს გამომცემლობა „ხელოვნებამ“ გამოსცა ი. ბორევის სახელმძღვანელო „ესთეტიკა“, რომელიც ქართულ ენაზე სწორედ თამაზ ბუაჩიძემ თარგმნა. მასში ჰერმენევტიკის შესახებ ვკითხულობთ: „ნაწარმოების ინტერპრეტაცია მისი წაკითხვის აუცილებელი მომენტია. ჰერმენევტიკა ტექსტის ინტერპრეტაციის სამეთაუროდ გამოიყენება: 1) **გაგება** (ტექსტის საზრისის წვდომა); 2) **ექსპლიკაცია** (გაგებული საზრისის გამოხატვა აღწერის ენობრივი საშუალებებით); 3) **გამოყენება** (პიროვნების სოციალური გამოცდილების გამდიდრება. მისი ქცევის ტიპის შეცვლა, ნაწარმოების „მითვისებული“ - გაგებული და გამოხატული - აზრის შეტანა ცხოვრებისეულ პრაქტიკაში) (ი. ბორევი, ესთეტიკა, 1986, გვ. 461).

და მაინც, ფილოსოფოსის გონება ადამიანს უტრიალებდა, მის შინაგან სამყაროს, სულიერებას, ცხოვრების საზრისს, ღირებულებათა ჯაჭვს. ყველასათვის საპატივცემულო ლექტორი სოკრატული შემართებით მსჯელობდა ადამიანური ყოფიერების რაობაზე. ამაში ეხმარებოდა მისი პიროვნული, მრავალჭირნახული ცხოვრება, და ამა-ვდროულად ინტელექტის უსაზღვრო ოკეანე!

თამაზ ბუჩიძის გარდაცვალების შემდეგ გამოქვეყნდა მისი კონსპექტური ტიპის ჩანაწერები სახელწოდებით „ფილოსოფიური ანთროპოლოგია“ (ჟ. „საგურამო“, 2003, 4), რომელიც მოწმობს თუ როგორ ესახებოდა ავტორს სახელმძღვანელოს აგების პრინციპი. მოგვიანებით „ფილოსოფიური ანთროპოლოგია“ ცალკე წიგნადაც გამოიცა. მასში განხილულია ანთროპოლოგიის რაობა, ადამიანის შემსწავლელ მეცნიერებათა კლასიფიკაცია, ადამიანის შესახებ სწავლებანი ძველ დროში და შუა საუკუნეებში. შედარებით ვრცლადაა წარმოდგენილი ახალი დროის მოაზროვნეები, მათი ანთროპოლოგიური კონცეფციები (ფროიდი, პელერი, როთჰაკერი, ჰენგსტენბერგი, იასპერსი, კამიუ, სარტრი).

რა არის ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის შესასწავლი საგანი? თ. ბუჩიძის აზრით, „ადამიანის გარშემო „ტრიალებენ“ ისეთი მეცნიერებები, როგორიცაა ფსიქოლოგია, ისტორია, ენათმეცნიერება, სოციოლოგია, პოლიტოლოგია. დამოუკიდებელ დარგებად არსებობენ სამედიცინო ანთროპოლოგია, სოციოლოგიური ანთროპოლოგია, ეთნოლოგიური ანთროპოლოგია.

არ არის ძნელი იმის შემჩნევა, რომ მიმართება ფილოსოფიურ ანთროპოლოგიასა და ადამიანის შემსწავლელ კერძო მეცნიერებებს შორის მსგავსია იმ მიმართებისა, რომელიც არსებობს ფილოსოფიასა და კერძო მეცნიერებებს შორის. აქაც მთელისა და მისი ნაწილების ურთიერთობაა მხედველობაში მისაღები: კერძო მეცნიერებანი სწავლობენ ადამიანის სხვადასხვა მხარეებს, ფილოსოფიური ანთროპოლოგია კი - ადამიანს, როგორც მთელს. ბიოლოგიური მეცნიერებანი „უმიზნებენ“ ადამიანის სხეულებრივ თვისებებს, ჰუმანიტარულნი ადამიანის სულიერ თვისებებს. ადამიანის მთლიანობა შეუსწავლელი რჩება“ („ფილოსოფიური ანთროპოლოგია“, 2003, გვ. 4).

თამაზ ბუჩიძე ამ ჩანაწერებში, ისევე როგორც ლექციებზე, ადამიანებს უხსნის, რომ თუ ფილოსოფიური ანთროპოლოგია ადამიანის რაობას, მის მთლიანობაში განხილვას ემსახურება, იგი ვერ შემოიფარგლება მხოლოდ თეორიით, აუდიტორიაში ან წიგნში ჩაკეტილ დოქტრინაში. მისი სფერო ადამიანური ურთიერთობებია, ერთი პიროვნების კავშირი მეორესთან, წუთისოფლის ასპარეზი, სადაც უნდა გამოვლინდეს ჩვენივე კეთილი საქმეები. ქრისტიანული თეოლოგიის ენაზე ამას ეწოდება ღვთისადმი კაცის მსგავსების გამოვლენის შესაძლებლობა. ხსენებულ წიგნში ქართველი ფილოსოფოსი წერს:

„შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ფილოსოფიური ანთროპოლოგია არ არის მხოლოდ თეორიული კვლევის საგანი, მხოლოდ თეორიული პრობლემა, მხოლოდ გონებრივი თამაში. რა არის ადამიანი? ეს არის თავად ცხოვრების კითხვა, ჩვენი ბედისწერის კითხვა. ეს არის ის კითხვა, რომელსაც ჩვენ, როგორც თავისუფალი არსება ვუთანადებთ ჩვენსავე სურვილებს, ჩვენს მოქმედებებს და ამით თავად ვირჩევთ ცხოვრების გზას“ (იქვე, გვ. 6).

„ფილოსოფიურ ანთროპოლოგიაში“ განხილულია ქრისტიანული რელიგიის სწავლება ადამიანზე. ნათქვამია, რომ ქრისტიანული ანთროპოლოგიისთვის მნიშვნელოვანია ისეთი ცნებები, როგორიცაა ცოდვით დაცემა, გამოხსნა, ხატება და მსგავსება, აღდგომა. შუა საუკუნეების ფილოსოფიაში ადამიანი განიხილებოდა, როგორც ღვთის ქმნილება, შესაბამისად იმხანად დაწერილი ანთროპოლოგიური თხზულებები ადამიანს რელიგიურ ჭრილში აღიქვამდნენ. თ. ბუჩიძე შენიშნავს, რომ „რადგან ღმერთი განკ-

აცდა, არ არის შემთხვევითი, რომ ადამიანის პრობლემას ქრისტიანობაში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო. არც ისაა შემთხვევითი, რომ XI-XII საუკუნეების ცნობილი ქართველი ფილოსოფოსი იოანე პეტრიწი თარგმნის I-V საუკუნეების გამოჩენილი ფილოსოფოსის ნემესიოს ემესელის შრომას „ბუნებისათვის კაცისა“. ამ შრომაში პლატონისა და არისტოტელეს მსოფლმხედველობის საფუძველზე განხილულია ადამიანის რაობა” (იქვე, გვ. 18).

აქვე განხილულია რენესანსის ეპოქის მოაზროვნის, პიკო დელა მირანდოლას (1463-1494) ტრაქტატი „სიტყვა ადამიანის ღირსების შესახებ“. მასში განსაკუთრებით ხაზგასმულია ადამიანის თავისუფალი ნება. ადამიანს, საკუთარი სურვილით, შეუძლია ამაღლდეს ღმერთამდე, ან დაეშვას ცხოველამდე. ადამიანს ეკუთვნის განსაკუთრებული ადგილი არსებულთა შორის.

ეკითხულობთ ბატონ თამაზის ანთროპოლოგიურ ანალიზს, და ვხვდებით, რაოდენ დიადი საქმეა გააზრებანი ადამიანზე. ყველა ეპოქაში ფილოსოფია ემსახურებოდა ცხოვრების საზრისის გარკვევას, ყველაზე მნიშვნელოვანი მსოფლმხედველობრივი ასპექტების დასაბუთებას. ადამიანი ფილოსოფიური პრობლემების ცენტრშია, როგორც მზე ჩვენს გალაქტიკაში. და თავად ადამიანი ყველა დროში უტრიალებს კითხვებს ადამიანის თაობაზე.

განსაკუთრებით საინტერესოა მაქს შელერის (1874-1928) ანთროპოლოგიური კონცეფციის განხილვა. მისი ნაშრომი „ადამიანის ადგილი კოსმოსში“ გვეუბნება, რომ სიტყვა ადამიანის ხსენებაზე, სამი სხვადასხვა იდეა ჩნდება.

პირველია თეოლოგიური იდეა, რომელიც რწმენის ნაყოფია. აქ ამოსავალია ბიბლიური წარმოდგენები ადამიანზე. ამ წრეში უმნიშვნელოვანესი მოვლენებია ძველი აღთქმისა და სახარებისეული ისტორიები, სამოთხის ცნება, ცოდვით დაცემა, გამოსყიდვა, საყოველთაო აღდგომა, თავისუფლების ცნება, ადამიანის სულის შესახებ მოძღვრება. რელიგიური გრძნობა იმაზე ძლიერია ადამიანში, ვიდრე ამას ფიქრობენ.

მეორეა ფილოსოფიური იდეა - წარმოდგენათა ბერძნული წრე. აქ ამოსავალი პრინციპია ადამიანის, როგორც მოაზროვნე არსების („ჰომო საპიენს“) გაგება. მას აქვს გონება, მეტყველების უნარი, იმეცნებს სამყაროს, რითაც განსხვავდება ცხოველთა სამყაროსგან.

მესამე იდეა ეს არის თანამედროვე ბუნებისმეტყველების იდეა, რომლის თანახმადაც, ადამიანი არის სიცოცხლის განვითარების პიკი, ხანგრძლივი ევოლუციის შედეგი. იგი ადამიანს მხოლოდ განვითარების დონით გამოყოფს ცხოველთა წრისგან.

საკუთრივ მაქს შელერმა ადამიანს „მლოცველი არსება“ უწოდა. იგი მუდმივად ცდილობს ტრანსცენდენტთან კავშირს, ეძებს საკუთარი წარმოშობის ღვთაებრივ ფესვებს და ილტვის მარადიულობისკენ. მაქს შელერის თანახმად, ადამიანი რომ არ იყოს პიროვნება, ე. ი. მას არ ჰქონდეს გონი - შემეცნება არ იარსებებდა. სამყაროს გასაგნების ეს ცენტრი არ შეიძლება თავად ამ სამყაროს ნაწილი იყოს. ადამიანი არის არსება, რომელიც სამყაროსა და საკუთარ თავზე მაღლდება (იქვე, გვ.42).

თამაზ ბუაჩიძე კრიტიკულ დამოკიდებულებაშია უკიდურესი მატერიალისტური შეხედულებებისადმი. ასე მაგალითად, ა. გელენის ანთროპოლოგიის შეფასებისას წერს:

„ა. გელენის შეცდომა ისაა, რომ იგი ადამიანს ცხოველად, კერძოდ, ნაკლოვან ცხოველად თვლის. სინამდვილეში ადამიანი არ არის ცხოველი. მართალია, ადამიანს აქვს სხეული, მაგრამ ეს სხეული სპეციფიკურ-ადამიანურია, ცხოველის სხეულისგან პრინციპულად განსხვავებულია. ამ თავისებურებას ადამიანის სხეულს ანიჭებს ის, რომ ადამიანს ცხოველისგან განსხვავებით აქვს გონი, აზროვნება, თავისუფლება, საკუთარი გადანყვეტილების მიღების უნარი“ (იქვე, გვ. 54).

ადამიანის შესახებ მსჯელობა მოცემულია თამაზ ბუაჩიძის სხვა ნაშრომებშიც.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ანთროპოლოგია მისი მოღვაწეობის ქვაკუთხედი. ერთ-ერთ წერილში იგი ამბობს:

„მხოლოდ მორალურად უანგარო ადამიანია ადამიანურობის ცნების იდეალური განსახიერება. მორალურად უანგარო ადამიანი ადამიანის სპეციფიკური ნიშნებიდან ყველაზე მაღლ ნიშანს ატარებს“ („ფილოსოფია, ადამიანი, მეცნიერება“, ჟ. „მაცნე“, ფილოსოფიის სერია, 1999, 1-2, გვ. 110).

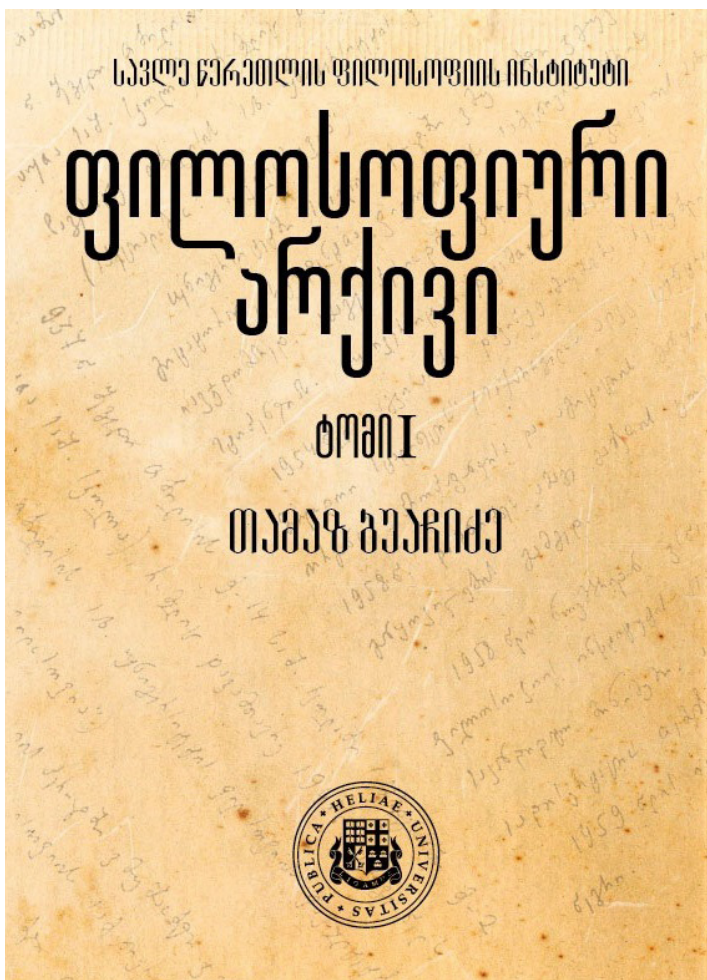
სხვაგან იგი არანაკლები სიღრმით გადმოგვცემს ადამიანის შინაგან სამყაროს, სინდისის ფენომენის გააზრებას:

„ადამიანის ცხოვრება არჩევნის წინაშე დგომაა. არჩევნის გაკეთება წვრილმან საკითხებზეც კი გვიხდება. თეატრში წავიდე თუ მეგობარს ვესტუმრო? ლექციას დავესწრო თუ სუფთა ჰაერზე გავისეირნო? ეს მარტივი სიტუაციები თვითონ არ გვკარნახობენ არჩევანს: გადაწყვეტილება უნდა მივიღო მე. ამგვარი კერძო და წვრილმანი გადაწყვეტილებების გარდა ადამიანი აკეთებს ძირეულ ცხოვრებისეულ არჩევანს - ხშირად ისე, რომ ეს აქტი ბოლომდე არცაა გაცნობიერებული. ადამიანი ცხოვრების ორ წესისაგან - სულითბერნობისა და სულიერებისაგან - ერთ-ერთს ირჩევს: მას სურს იყოს ერთგული ან მხოლოდ საკუთარი ვიტალობის, კეთილდღეობისა, ანდა იყოს ერთგული „საგნებისა“, მაღალი ღირებულებებისა, უპირველესად - ზნეობრივი ღირებულებებისა.

სულით ბერნობის გზა არ მიდის ზნეობრივ „მესაკენ“, ე. ი. არც სინდისისაკენ. ზნეობრივი „მე“ იბადება, იზრდება და სრულყოფილი ხდება მხოლოდ იმ ადამიანის სიღრმეში, რომელსაც სულიერების გზა აუჩივია. რაც უფრო მყარია ეს არჩევანი,

რაც უფრო დიდია სულიერების სიყვარული, მით უფრო სრულყოფილია „ზნეობრივი მე“ და, შესაბამისად, სინდისის უფლებებიც. აქ მჟღავნდება სულიერებისა და სინდისის ღრმა შინაგანი კავშირი. სინდისი, სულიერების აუცილებელი ნიშანია, სულიერების მანიფესტაციაა („გონი და სინდისი“, ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის საკითხები, IX, თბილისი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1991, გვ. 89).

თამაზ ბუაჩიძემ სამართლიანად დაინახა გაბრიელ ქიქოძის ნაშრომის ორიგინალური მხარეები. თენგიზ ირემაძის დაკვირვებით, „XX საუკუნის ცნობილმა ქართველმა ფილოსოფოსმა თამაზ ბუაჩიძემ (1930-2001 წწ.) გაბრიელ ქიქოძის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ - ოთარ ტაბიძესა და ვაჟა გოგობერიშვილთან ერთად - რუსულიდან ქართულ ენაზე თარგმნა და ამ ნაშრომს რამდენიმე საყურადღებო გამოკვლევაც

თამაზ ბუაჩიძის საარქივო მასალის გამოცემა

მიუძღვნა. ამ კონტექსტში მან ნიკოლაი დობროლი-უბოვის რეცენზიაც დეტალურად შეისწავლა და გამოიკვლია”.

გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალში (2007, 2) დაიბეჭდა თამაზ ბუაჩიძის ვრცელი წერილი „ნების თავისუფლების პრობლემა გაბრიელ ეპისკოპოსის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლებში“.

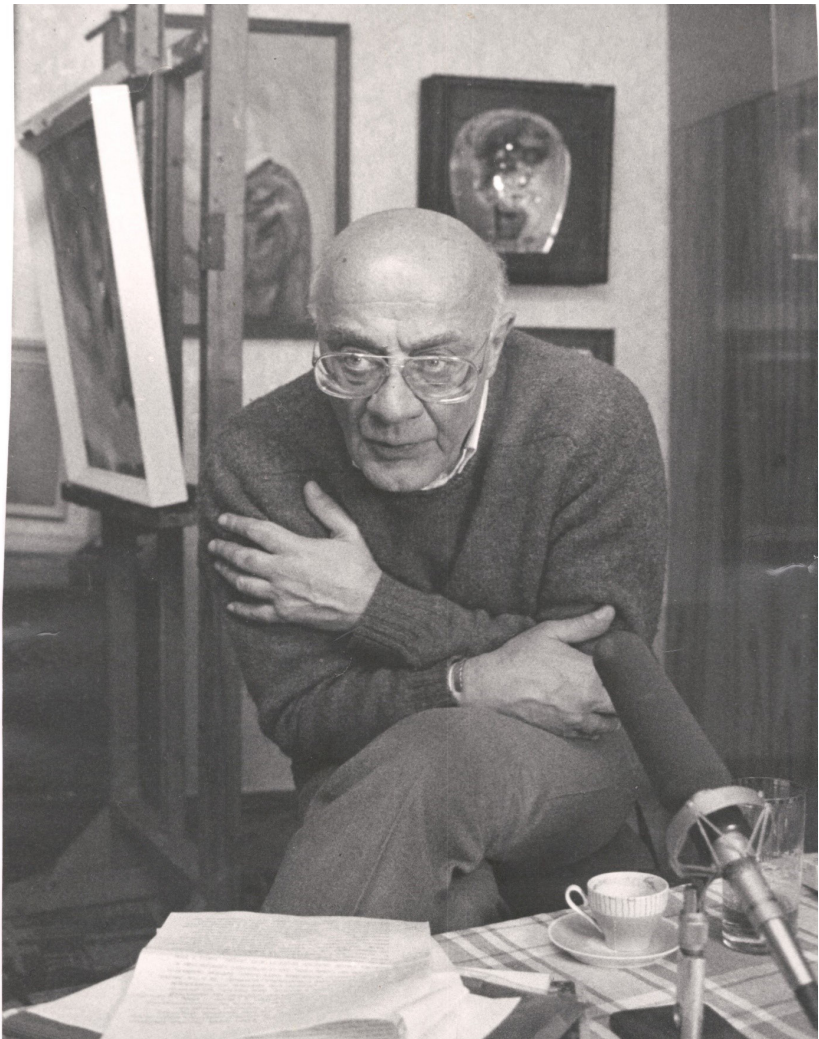
ჩვენი ჟურნალის ფურცლებზე გამოქვეყნებულია თამაზ ბუაჩიძის მიერ თარგმნილი ნიკოლაი ბერდიაევის (1874-1948) „ფილოსოფია და რელიგია“ (იხ. „ჯვარი ვაზისა“, 1992, 1, გვ. 13-21). ბატონი თამაზი ბერდიაევს უდიდეს ქრისტიან მოაზროვნედ თვლიდა და ყოველთვის საინტერესოდ საუბრობდა მისი ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის შესახებ.

თანამედროვეთათვის ბატონი თამაზი სიკეთის, ადამიანობის განსახიერება გახლდათ. ფილოსოფოსი მერი ჭელიძე, რომელიც აგრეთვე თბილისის სასულიერო აკადემიაში მოღვაწეობდა, მის შესახებ წერდა:

„თაზოს საყოველთაო სიყვარული ჰქონდა მოპოვებული, საპასუხოდ თვითონაც უხვად აფრქვევდა ბუნებით მომადლებულ სიკეთეს, - სხვათაშორის იმათთვისაც, ვინც გულით არ მოსწონდა, ამიტომ ვამბობდით ხოლმე: „თაზოს მტერი არ შეიძლება ჰყავდესო“, ზოგიერთს ეგონა, ეს კეთილმოსურნე კაცი, ყველას მეგობარი იყო. ასეთებმა არ იციან ცნობილი შეგონება: „ყველას მეგობარი არავის მეგობარი არ არის“. თაზოს მეგობრების ვიწრო წრე ჰყავდა, - თავის სამოღვაწეოში, ინსტიტუტში განსაკუთრებული ადგილი ნიკო ჭავჭავაძესა და ზურაბ კაკაბაძეს ეჭირათ, მაგრამ მათ გარდა იყვნენ და არიან სხვანიც, ცოტანი, მისი უახლესი მეგობრები, ნამდვილი პიროვნებები, ამ სიტყვის ყველაზე საუკეთესო გაგებით“ (მ. ჭელიძე, „ხსოვნის სიტყვა“, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2004, გვ. 37).

2003 წელს გამოქვეყნდა თამაზ ბუაჩიძის ფილოსოფიური ნარკვევების I ტომი, რომლის რედკოლეგიაც წინასიტყვაობაში აღნიშნავდა:

„თავის შრომებში თამაზ ბუაჩიძემ შეძლო ზნეობისა და ხელოვნების, კულტურისა და ისტორიის, ეპოქისა და ქვეყნის ცხოვრების პრობლემების ფილოსოფიურ სიბრტყე-

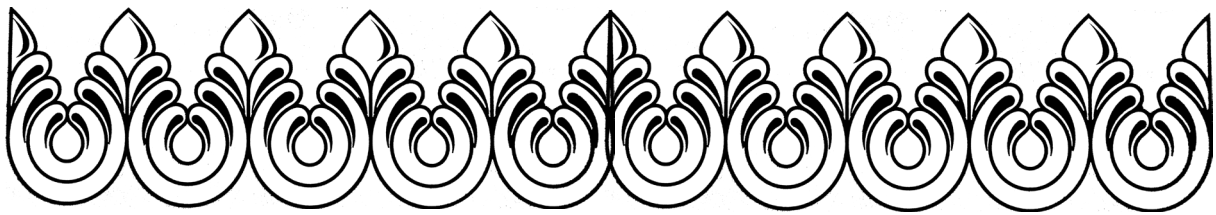
ფილოსოფოსი მერაბ მამარდაშვილი,
ფოტო ინახება საქართველოს
საპატრიარქოს არქივში

ში გადატანა და ამით მათი დანახვა უფრო ფართოდ, სხვა მოვლენებთან კავშირში. ამ თვალსაზრისით იგი XX საუკუნის მეორე ნახევრის ისეთი გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსების გვერდით დგას, როგორებიც იყვნენ ზურაბ კაკაბაძე და მერაბ მამარდაშვილი” (გვ. 8).

2019 წელს სავლე წერეთლის ფილოსოფიის ინსტიტუტმა დაიწყო ფილოსოფიური არქივის სერიის გამოცემა. პირველი ტომი სწორედ თამაზ ბუაჩიძის მემკვიდრეობას მიეძღვნა. წიგნში თავმოყრილია თამაზ ბუაჩიძის ნაშრომები „ისტორიულისა და ლოგიკურის დამოკიდებულების შესახებ“, „შემეცნების თეორიის ამოცანები და ადგილი მეცნიერებათა სისტემაში“, „კატეგორიების არსება და ფუნქცია“ და სხვა. აქვეა მოცემული სხვადასხვა ფილოსოფოსთა რეცენზიები თამაზ ბუაჩიძის ნაშრომებზე და დანართი, სადაც მოცემულია მისი ნაშრომების ნუსხა.

ამ წერილის ავტორს არასდროს დაავიწყდება გასული საუკუნის მიწურული, როდესაც საბაკალავრო ნაშრომს წარადგენდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში („ექსისტენციალიზმი და ქრისტიანული ანთროპოლოგია“). ხელმძღვანელი გახლდათ პროფესორი მერი ჭელიძე, ხოლო რეცენზენტი - პროფესორი თამაზ ბუაჩიძე. მახსოვს მისი უწმინდესობის, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის საუბარი ამ დიდ ადამიანებთან და ჩემი სიხარული, რომელიც ცოდნისა და რწმენის ჰარმონიულ კავშირში ზეიმობდა.

მადლობა ბატონ თამაზს, რომელმაც არა მხოლოდ თეორიულად გვასწავლა ანთროპოლოგია, არამედ საკუთარი ცხოვრებით ჭეშმარიტად უბრალო და კეთილი ადამიანის სიმბოლოდ იქცა.

ფრაგმენტები თამაზ ბუაჩიძის წიგნიდან და თარგმანიდან

„ვისაც სურს შეისწავლოს რომელიმე ერის, მაგალითად, ქართველი ერის მსოფლხედვა, ცხადია, ამ ერის ენას უნდა ჩაუღრმავდეს. და არა მხოლოდ ენას! ქართველი ერის სული, მსოფლხედვა თავისებურად განსხეულებულია ობიექტური გონის, კულტურის ყველა ფენომენში - ქართულ ორნამენტში და ფრესკაში, სიმღერასა და შაირში, რელიგიურ რიტუალებში და ცეკვაში... ქართული მითი, ზღაპარი, ანდაზა, ზნე-ჩვეულება, მწერლობა, სამართალი, ფილოსოფია, სახელმწიფო წყობა, მოკლედ, ყველაფერი ის, რაც ფ ს ი ქ ი კ უ რ ი კ ი არ არის, არამედ ო ბ ი ე ქ ტ უ რ ი გ ო ნ ი ს ფ ო რ მ ი თ, ნ ე ს ი თ არსებობს, ე. ი. მ ე ტ ი ა ვ ი დ რ ე ფ ს ი ქ ი კ უ რ ი, ამოსავალი წერტილი და ყველაზე მყარი საყრდენია იმისთვის, ვისაც განუზრახავს იკვლიოს, ფენომენი „ქართული“.

ჩვენს წინაშეა ყინწვისის შესანიშნავი ფრესკები - ცნობილი ყინწვისის ანგელოზი ან „ჯვარცმა“ - ქართველის ქმნილება და ქართველთა მიერ შესისხლხორცებული. ცხადია, ეს ძველთაძველი ძეგლი ბუნებისმეცნიერის თვალთაშუაშე იყოს შეფასებული.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II და ქართველი მეცნიერები

ბუნებისმეცნიერი (რა თქმა უნდა, სწორედ როგორც ბუნებისმეცნიერი) შეიძლება დაინტერესდეს, ვთქვათ, იმით, თუ როგორი იყო იმ საღებავეების შემადგენლობა, რომელთაც ხმარობდა ფრესკის შემოქმედი ან იმით, თუ როგორ გადაურჩა დროთა სრბოლას ფრესკის ერთი ნაწილი, მეორე კი ვერა. ეს საკითხები, დილთაის ენით რომ ვთქვათ, ახსნის კომპეტენციაში შედიან. მაგრამ განა ფრესკა ახსნისთვის შექმნა დიდმა ხელოვანმა! ის გაგებისთვის შეიქმნა.

ქართველმა შემოქმედმა თავისი მრწამსი “ჩადო” ფრესკაში, ფრესკა ერთგვარი “ტექსტია”, გრძნობადი მასალაა, რომელშიც უნდა ამოვიკითხოთ მასში ჩადებული საზრისი - ის ობიექტური გონია. ტექსტის ამგვარი გაგება განმარტების, ინტერპრეტაციის პროცესს გულისხმობს. ფრესკის ინტერპრეტაციით მიღწეული გაგება წინ გადაგვიშლის ქართული გონის მრავალფეროვანი სიცოცხლის ერთ მონაკვეთს. ეს ინტერპრეტაცია გამოამზეურებს, მაგალითად, “ქართულის” გარკვეულ ასპექტს - ქართველი კაცისათვის დამახასიათებელ ისეთ სპეციფიკურ-ადამიანურ თვისებებს, როგორებიცაა უღრმესი მოწინება „ღვთიურის წინაშე, სიყვარული სიმაღლისა. იმაში, თუ როგორ, რა წესითაა “ჩადებული” გონითი შინაარსი გრძნობად მასალაში, კარგად ჩანს ქართველის გემოვნების დონე, ესთეტიკური მრწამსი.

ჩვენ ვკითხულობთ “ვეფხისტყაოსანს” და აქაც - ამ ობიექტად ქცეულ გონში - “ქართულს” ვწვდებით. ამის შესახებ შესანიშნავად თქვა ექვთიმე თაყაიშვილმა: “თუ “ვეფხისტყაოსანი” ჩვენმა ხალხმა სათაყვანებელ წიგნად გაიხადა, ეს იმიტომ, რომ ამ თხზულებაში იგი სცნობს თავის ნამდვილ ფსიქოლოგიას. რაინდობა, მეგობრისთვის თავისდადება, ერთგულება ყმისა ბატონისადმი, მეფისთვის თავგანწირვა, ქალისადმი უღრმესი პატივისცემა და იდეალური სიყვარული -- ერთი სიტყვით, პოემაში გამოხატულია ქართველი ერის საშუალოსაუკუნეთა იდეალები, და ამიტომაც ეს თხზულება ესოდენ შესისხლხორცებული ჰქონდა ქართველ საზოგადოებას”.

რუსთაველის “ვეფხისტყაოსანში” ქართველი კაცის მსოფლგაგებაა გადმოცემული. აქ ამოიკითხავს დაკვირვებული თვალი ქართველის დამოკიდებულებას ბუნებასთან, მეორე ადამიანთან, სიცოცხლესთან, სიკვდილთან. სიკვდილთან ჭეშმარიტად გმირული, ჰეროიკული მიმართებაა გამოხატული რუსთაველის საოცარ სტრიქონებში:

„მე იგი ვარ, ვინ სოფელსა არ ამოვჰკრეფ კიტრად ბერად,
ვის სიკვდილი მოყვრისათვის თამაშად და მიჩანს მღერად”.

უნდა ითქვას ისიც, რომ იმ მსოფლგაგების ძირითადი შინაარსი, რომელიც რუსთაველის მიერაა ჩადებული “ვეფხისტყაოსანში”, არ არის მახასიათებელი. მხოლოდ საშუალო საუკუნეების ქართველისათვის. რუსთაველის ეპოქა თავისუფალი ქართული სულის უმაღლესი აღზევების დროა. ქართული ხასიათი სწორედ ამ ეპოქაშია ყველაზე სრულყოფილად, მთელი სისრულით გამოვლენილი. ამიტომ ამ ეპოქის “ობიექტურ გონში” ყველაზე ნათლად ჩანს ქართულის - არა მხოლოდ საშუალო საუკუნეების, არამედ ზოგადად ქ ა რ თ უ ლ ი ს - არსება.

ე. თაყაიშვილი ლაპარაკობს “შესისხლხორცებაზე”. ობიექტური გონის საუფლო-სათვის ამ მომენტს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. ობიექტური გონის სფეროში სიმყარეს, გამძლეობას ინარჩუნებს მხოლოდ ის, რაც გაგებულია და თავისა დ მიჩნეულია, მართლაც რომ შესისხლხორცებულია, ადამიანი ბევრ რაიმეს ქმნის, მაგრამ ობიექტური გონის საუფლოში ყველაფერი როდი მკვიდრდება. ლექსი, რო- მელსაც არავინ კითხულობს, მკვდარია. რიტუალი, რომელსაც არავინ არ ასრულებს, არ არსებობს როგორც კულტურის ფაქტი. “ქართული” ყოველი ის გონითი ფენომენია, რომელიც “შეირჩა”, გამოიყო უამრავ სხვა გონითი ფენომენისაგან, მტკიცედ დამკვიდრდა. ობიექტური გონის საუფლოში და ტრადიციის სახით გადადის ერთი თაობიდან. მეორეში. ის გამძლეა, რადგან შ ე ს ი ს ხ ლ ხ ო რ ც ე ბ უ ლ ი ა ერის წარმომადგენლების მიერ, ხოლო შესისხლხორცებულია, რადგან ეს ფენომენი ყოველი მათგანის გულისთქმის, მისწრაფების, აზრის, ხასიათის შესატყვისია, ქართველის “შინაგანის” “გარეგანი” გამო-სახულებაა.

ასეთ ობიექტურ “გამოსახულებათა” შორის ერთ-ერთი ძირეულია ენა. ვინც გაიგებს ქართულ ენას, ის გაიგებს იმ სამყაროსაც, რომელშიც ცხოვრობს - მოქმედებს, აზროვნებს, განიცდის, სუნთქავს - ქართველი კაცი. ენა თავისებური “ონტოლოგიაა”,

თუ შეიძლება ასე ითქვას, “პირველონტოლოგია”. ყოველი ენა თავის ყაიდზე ანაწევრებს, წარმოგვიდგენს და განგვაცდევინებს არსებულს, თავის ყაიდაზე “აგებს” სამყაროს. ენის გაგება-ათვისება ამ ენით აგებულ სამყაროში შესვლას ნიშნავს.

ერის ერთობა, პირველ ყოვლისა, გონითი ერთობაა. ქართველია ის, ვინც აითვისა და გაითავისა ქართული ობიექტური გონის ფენომენები, მათ სიღრმეში “ჩამალული” “ქართული”.

თამაზ ბუაჩიძე
„სიცოცხლის ფილოსოფია”

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II და უცხოელი ქართველოლოგები, 1990

„თუ ადამიანის სული უკვდავია და თუ თავისი არსის მიხედვით მას შესწევს განუწყვეტელი სრულყოფის უნარი, აქედან ადვილად შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა ადამიანის დანიშნულების შესახებ. ადამიანის დანიშნულება, უეჭველად, სწორედ ისაა, რომ თვით იგი განუწყვეტლივ და უსასრულოდ განიცდიდეს სრულყოფას როგორც გონებრივი, ისე განსაკუთრებით ზნეობრივი მიმართულებით. ამ მანუგეშებელ ჭეშმარიტებას, რომელზეც ჩვენს გონებას, შეუძლია მხოლოდ იმკითხავს, საკმარისად ხსნის და უდავოდ ასაბუთებს ქრისტიანული რწმენა. ეყრდნობა რა ღვთიურ გამოცხადებას, იგი გვასწავლის, რომ ადამიანი მთელი თავისი შემადგენლობით, ე. ი. სულითა და სხეულით, შექმნილია მისი ამქვეყნიური დამსახურების შესატყვისი მარადიული ცხოვრებისათვის. იგი შთაგვაგონებს, რომ ამქვეყნიური ცხოვრება მხოლოდ შემზადებაა მომავალი მარადიული ცხოვრებისათვის. ვინც მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე აზიარა სული სიკეთეს, იგი მომავალ ცხოვრებაშიც იბოვის უმაღლეს ჯილდოს იმავე სიკეთეში. მაგრამ ვისი სულიც კი ბოროტებით განიმსჭვალა, მისთვის სასჯელი იმ ქვეყნად თვითონ

ბოროტება იქნება. მაგრამ ეს მაღალი აზრი, გამოცხადება რომ შთაგვაგონებს, საოცრად შეესატყვისება იმ შედეგებს, რომელსაც ფსიქოლოგი აღწევს სულის ბუნებასა და თვისებებზე დაკვირვებისა და შესწავლის გზით”

**გაბრიელ ეპისკოპოსი,
„ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები”,
თარგმნა თამაზ ბუაჩიძემ**

„ქრისტიანული ფილოსოფია არ არის „გნოზისი“, იმ მნიშვნელობით, რომელსაც დებდა ამ სიტყვაში ვალენტინი, არც „თეოსოფია“, როგორც ეს სიტყვა ესმის რ. შტაინერს, თუმცა ნამდვილად ის გნოზისიცაა და თეოსოფიაც. გნოსტიციზმი შემეცნების გზას ხსნის გზად თვლის. წმინდა გნოსტიკური გზა, გარკვეული აზრით, ლუციფერული გზაა. გნოსტიციზმი გვასწავლის ჭეშმარიტების შემეცნებას და არა ჭეშმარიტების მოპოვებას, გნოსტიციზმი ქადაგებს შემეცნებაში შემართებას, რომელსაც თან არ ახლავს უარის თქმის საგმირო საქმე. გნოსტიციზმი თავისი არსით – როგორი მისტიკურიც არ უნდა იყოს მისი სამოსელი – რაციონალიზმია. ის არის დახვეწილი, ძნელად გამოსაცნობი რაციონალიზმი. გნოსტიციზმისათვის რელიგია წარმოადგენს ცოდნას, – საიდუმლოსა და გაცხადებულს, რაღაც მოძღვრების განდობას. გნოსტიციზმს ოკულტური ცოდნა რელიგია ჰგონია, ამ ცოდნით სურს შეცვალოს რელიგია, მაშინ როდესაც ოკულტური ცოდნა უნდა მივიჩნიოთ ცოდნის ფორმად, გაფართოებულ ცოდნად და არა რელიგიად. გნოსტიკოსის იდეალური ტიპია მოძღვარი, ბრძენი. გნოსტიკოსთა თანახმად, ჭეშმარიტება გაცხადდება ბრძენთათვის და არა ჩვილთათვის. ქრისტიანობის თანახმად, ჭეშმარიტება გაცხადდება ჩვილთათვის და არა ბრძენთათვის და გნოზის რელიგიური ცხოვრების ნაყოფია. იქმნეთ ვითარცა ყრმანი და მხოლოდ მაშინ შეხვალთ სასუფეველსა ცათასა. ჭეშმარიტება მოიპოვება ცხოვრებით და საგმირო საქმით, ნების ძალისხმევით და მთლიანი სულით და არა მხოლოდ შემეცნებით. თავად სემეცნება რელიგიური ცხოვრების ფუნქციაა მხოლოდ. უფრო სწორი იქნება ვთქვათ, რომ ქრისტიანის იდეალი წმინდანია, და არა ბრძენი მოძღვარი. ქრისტიანული გნოზისი მოითხოვს საკუთარი თავის უარყოფის აქტს, გნოსტიკური ამპარტავნობის, გონებისეულ შემეცნების მოთხოვნათაგან განდგომას”.

**ნ. ბერდიაევი,
„ფილოსოფია და რელიგია”
თარგმნა თამაზ ბუაჩიძემ**

1. ნ. ბერდიაევის „ფილოსოფია და რელიგია” გახლავთ ფრაგმენტი ფილოსოფოსის წიგნიდან „თავისუფლების ფილოსოფია” (1911), რომელსაც ეპიგრაფად აქვს პავლე მოციქულის სიტყვები „თუ ვინმეს ამ ქვეყნად ბრძენი ჰგონია თავი, შლეგი გახდეს, რომ სიბრძნეს ეზიაროს. რადგანაც სიბრძნე ამა ქვეყნისა სიშლეგეა ღვთის წინაშე” (1 კორ. 3, 18-19). პირველად დაიბეჭდა ჩვენი ჟურნალის ფურცლებზე (1992, 1, გვ. 13-20).

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II და ქართველი ფილოსოფოსები, 1996.

ადამიანის ბუნების ანთროპოლოგიური წანამძღვრები /მართლმადიდებელ ღვთისმეტყველებაში/ ჟან-კლოდ ლარშეს მიხედვით¹

ფრანგი მართლმადიდებელი ფილოსოფოსი, პატროლოგი, ღვთისმეტყველი და მწერალი, ფილოსოფიისა და ღვთისმეტყველების დოქტორი, პროფესორი ჟან კლოდ ლარშე თავის წიგნში, “ფსიქიკურ დაავადებათა განკურნება”, გადმოგვცემს ეკლესიის ბერძენი მამების სწავლებებს ქრისტიანული ანთროპოლოგიის შესახებ.

ითვალისწინებდნენ რა ადამიანის არსების მრავალრიცხოვან პარამეტრებსა და პრობლემებს, ეკლესიის მამები ადამიანის ბუნებას მთელ მის სირთულეში განიხილავდნენ. ისინი ცდილობდნენ პასუხი გაეცათ კითხვებზე, თუ რა არის სიცოცხლის საზრისი, რა არის ადამიანის ძირითადი დანიშნულება და როგორია მისი მიმართება ღმერთთან.

ჟან კლოდ ლარშეს მიხედვით, ქრისტიანული ანთროპოლოგიის ძირითადი თავისე-

ჟან-კლოდ ლარშე

1. ჟან-კლოდ ლარშე (დაიბ. 1949) გახლავთ ცნობილი ფრანგი მართლმადიდებელი ღვთისმეტყველი, 26 წიგნისა და ორასზე მეტი სამეცნიერო სტატიის ავტორი, რომელიც არაერთ ქვეყანაში კითხულობდა ფილოსოფიის და პატროლოგიის კურსებს. მონაწილეობა მიღებული აქვს წმინდა მაქსიმე აღმსარებლისადმი მიძღვნილ კონფერენციაში, რომელიც რეგულარულად იმართება საქართველოში.

ბურება ის არის, რომ ადამიანი ცალკე, ღმერთთან მიმართების გარეშე არ განიხილება, ხოლო ეკლესიის მამათა კონცეფციების ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანის არსების განხილვისას ადამიანური ბუნების სამ პარამეტრს ითვალისწინებენ, კერძოდ, სხეულებრივს, ფსიქიკურსა და სულიერს.

ისტორიულად მრავალი თაობის ასკეტთა გამოცდილება დაგროვდა, რომლებიც ერთი მხრივ სწავლობდნენ ადამიანურ სულს, მის უკიდურეს საიდუმლოებებში და შედეგად მიაღწიეს არაჩვეულებრივ, ფაქიზ და ღრმა ცოდნას სულის შესახებ; მეორეს მხრივ კი - შეიძინეს რა უნიკალური და ეფექტური გამოცდილება, მთელი სიცოცხლის მანძილზე ცდილობდნენ საკუთარი სულის დამორჩილებას და მის გარდაქმნას.

ეკლესიის მამები მიუთითებენ იმაზე, რომ ადამიანის ბუნება არც მხოლოდ სულია და არც მხოლოდ სხეული, არამედ ისინი ორივე ერთად, განუყოფლად, ადამიანის ბუნებას შეადგენს. ამტკიცებენ, რომ სხეული სულთან ერთად თანაბრად ღირებულია და უარყოფენ სულისაგან განსხვავებულად სხეულის წარმოშობასა და მის ბედს. ისინი ეკამათებთან სპირიტუალისტურ კონცეფციებს, რომელთა თანახმად, სხეული მხოლოდ და მხოლოდ სულის განხორციელებაა, მისი დაცემის მოწმეა, მისი უწმინდურობის წყაროა, მისი საფლავია (პლატონი: “სხეული ჩვენი საფლავია”), რომ სხეულმა შემთხვევით დააპატიმრა სული, რომელიც დამატებითი და არამთავარი ელემენტია, მაშინ როდესაც მხოლოდ ერთი სული შეადგენს ადამიანის არსს, რომელმაც თავი უნდა გამოავლინოს და მიაღწიოს დანიშნულების შესრულებას სხეულისგან გამოყოფისას, მისი პროგრესული უარყოფის გზით.²

მტკიცებულება იმის შესახებ, რომ ადამიანი შედგება სულის (სამშვინველის) და სხეულისაგან, უპირისპირდება მატერიალიზმის და ნატურალიზმის ყველა ფორმას, რომლებიც უარყოფენ სულს, ან დაჰყვანთ იგი სხეულის ეპიფენომენამდე, თვლიან მას სხეულზე დამოკიდებულად, ან მისგან წარმოებულად. სხეულს კი თვლიან ადამიანის არსად და ყოველგვარი ადამიანურის გამოვლენის საფუძვლად.

ეკლესიის მამები გამუდმებით იმეორებენ, რომ ადამიანი არის სული (სამშვინველი) და სხეული ერთად, ორი სუბსტანციის შეერთება, რომ მისი არსება არ შეიძლება დავიყვანოთ ერთ, ან მეორე სუბსტანციამდე, რომ მისი არსი ორი ელემენტისგან შედგება. წმინდა მოწამე ირინეოსი აღნიშნავს: “ადამიანი შექმნილია ბუნებითად სხეულისა და სულისგან”. გრიგოლ პალამა წერს:³ “...მხოლოდ სულს, ან მხოლოდ სხეულს ვერ ვუწოდებთ ადამიანს, არამედ ორივეს ერთად, რამდენადაც ისინი ორივე ერთად შეიქმნა ღვთის ხატად”⁴.

მტკიცებულება ორმაგი შემადგენლობის შესახებ, ორი სუბსტანციის არსებობა და მათი მკვეთრი განცალკევება არ გამოხატავს დუალისტურ კონცეფციას, “ვინაიდან სულისა და სხეულისგან შემდგარი ადამიანი ერთია - აღნიშნავს წმინდა გრიგოლ ნოსელი. მით უმეტეს, რომ იგი ერთია თავის ორბუნებოვნებაში, რომ სული და სხეული წარმოიშვება ქმნადობის ერთი აქტიდან, ერთსა და იმავე მომენტში. “...რამდენადაც სხეულისა და სულისგან შემდგარი ადამიანი ერთია, უნდა ვივარაუდოთ მისი შემადგენლობის ერთი საერთო წარმოშობა” - ასკვნის წმინდა გრიგოლ ნოსელი. ღირსი ნიკიტა სტიფატი კი აზუსტებს, რომ ღვთის სიტყვამ ეს ორი ბუნება შერევის გარეშე გააერთიანა ერთ სუბსტანციად. ეს გაერთიანება, რომელსაც ღმერთი ახორციელებს ადამიანის შექმნისას, ერთნაირად მეორდება ყოველი პიროვნების ჩანაფიქრში. “ყოველი ნაწილის შექმნისას ერთი მეორეზე ადრე არ ჩნდებოდა, არც სული შექმნილა სხეულზე ადრე და არც სხეული სულზე ადრე” - ამბობს წმინდა ნოსელი.

2. Жан-Клод Ларше, Исцеление психических болезней. Изд-во Сретенского монастыря 2011 с. 31

3. Жан-Клод Ларше, с. 34

4. Жан-Клод Ларше, с. 36

რამდენადაც ადამიანს რთული ბუნება გააჩნია, იგი ნაწილებისგან შედგება, რომლებიც ერთდროულად გაჩნდნენ ამ ქვეყანაზე. ეს ნაწილები ორივე ერთდროულად აუცილებელია, რათა შედგეს სრულყოფილი სახე ადამიანისა. ღირსი მამა მაქსიმე მიუთითებს, რომ თავად სიკვდილი დაყოფს სულსა (სამშვივნელს) და სხეულს მხოლოდ შეფარდებითად: არც სხეული და არც სული არ არსებობს იმ დროს ცალ-ცალკე, არამედ ყოველთვის წარმოადგენენ არა ზოგადად ადამიანის სულსა და სხეულს, არამედ კონკრეტულად იმ ადამიანისას, რომელიც განიხილება როგორც მთელი, რომლის ნაწილებადაც ისინი რჩებიან.

ასეთი შენიშვნებიდან ჩანს, რომ ეკლესიის მამები მუდამ ცდილობენ დაიცვან წონასწორობა ადამიანური არსების სტრუქტურის გაგებაში: ორივე მისი შემადგენელი სუბსტანცია განსხვავებულია, არა განცალკევებულია, გაერთიანებულია და არა შერეულია. სული შეერთებულია სხეულთან “გამოუთქმელი და მიუწვდომელი და შეურწყმელად და შეურევნელად შეერთებული” - წერს ღირსი მამა სიმეონ ახალი ღვთისმეტყველი. ამგვარად, შეუძლებელია ერთის შესწავლა მეორის გარეშე, ადამიანის განხილვა სხეულის გარეშე, მხოლოდ სულის მიხედვით. სულიც და სხეულიც ორივე ინარჩუნებს თავის ბუნებასა და გარკვეულწილად თავის დანიშნულებასაც.

ეკლესიის მამები ხაზს უსვამენ რა სულისა და სხეულის მოქმედების ერთიანობას, თვლიან, რომ ნებისმიერ მოქმედებაში სული და სხეული ასევე ერთად მონაწილეობენ შედეგშიც. გარდა ამისა, ეკლესიის მამები აღნიშნავენ, რომ ვნებები ისევე საერთოა სულისა და სხეულისთვის, როგორც სათნოებები. აქედან გამომდინარე, წმინდა გრიგოლ ნოსელს უკვირს, თუ რატომ უნდა ინიშნებოდეს სასამართლო მხოლოდ ერთისთვის, კერძოდ, სულისთვის.

ამგვარად, სულის ყოველ მოძრაობას თან სდევს სხეულის მოძრაობა და პირიქით, ამიტომ ადამიანის არსებაში ვერც ერთი ელემენტი ვერ იმოქმედებს მეორის მონაწილეობის გარეშე. ხორცს სულის გარეშე არაფერი შეუძლია და სულს ხორცის გარეშე.

გრიგოლ ნოსელი წერს: ...”მაშინაც კი, როცა სული არ ავლენს თავს რაიმე ხილული მოქმედებით, მიუხედავად ამისა, იგი უკვე იმყოფება ემბრიონში (ჩანასახში)... ასევე სულიც იმყოფება მასში, მაგრამ უხილავია. იგი გამოვლინდება მხოლოდ მისი ბუნებრივი მოღვაწეობის განხორციელების შემდეგ სხეულის ზრდასთან ერთად”. ამ მსჯელობებმა, წერს ავტორი, არ უნდა დაგვაფიქროს, რომ სულს, როგორც უსხეულოს, მომავალში გააჩნია ბუნება, რომელიც განსხვავდება სხეულის ბუნებისგან და რომელზეც უპირატესია. სწორედ სული აძლევს სხეულს სიცოცხლეს. სწორედ მას უნდა უმაღლოდეს თავისი თავის ჩამოყალიბებას, სწორედ სული მართავს სხეულის მოქმედებას და მხარს უჭერს მის მთლიანობას. სხეულისა და სულის შერევა ხდება სულის წყალობით, რომელიც შედის ყოველ მის ნაწილში და სხეულს ხდის თავის ორგანოდ. ღირსი მამა მაქსიმე აღნიშნავს: “სული (იგივე სამშვივნელი), რომელიც გავრცობილია მთელ სხეულში, უზრუნველყოფს მის სიცოცხლეს და მოძრაობას. ბუნებით მარტივი და უსხეულო, სხეულში დაყოფის, ან შემოფარგვლის გარეშე, მაინც ფლობს თითოეულ მის წევრს”. “...უსხეულო და სივრცეში შემოუფარგლავი სული ყველგან აღწევს და სინათლით მსჭვალავს მთელ სხეულს. არ არსებობს მის მიერ განათებული არც ერთი ნაწილი, სადაც ის არ იმყოფება მთლიანად. მას სხეული არ მართავს, მაგრამ ის თავად მართავს მას. სული არ არის სხეულში, როგორც ჭურჭელში, ან ტომარაში, არამედ სხეულია მასში”⁵.

ეკლესიის მამები ადამიანურ სულში, სამშვივნელში სამ “ძალას” განასხვავებენ: პირველი - ელემენტარული, რომელსაც ფლობს ყველა ცოცხალი არსება: ადამიანები, ცხოველები, მცენარეები. მისი ძირითადი ფუნქციებია: კვება, ზრდა და გამრავლება. ეს არის სიცოცხლის წყარო ორგანიზმში და სასიცოცხლო უნარები, რომლებიც შეე-

საბამემა ვეგეტატიურ სულს. “ისინი მოქმედებენ იმ დროს, როცა ჩვენ ეს გვსურს და ასევე მაშინაც, როცა ეს არ გვსურს.” მეორე - ადამიანებისა და ცხოველებისთვის საერთო ცხოველური ძალა, რომელიც პირველ, ელემენტარულ ძალასთან ერთად შეადგენს სამშენებლის უგუნურ ნაწილს. მას უწოდებენ სასურველსა და მტანჯვლს. გარდა შეგრძნებისა და ალქმის უნარებისა იგი შეიცავს ორ საწყისს: “გამალიაზიანებლის”, ან ბრაზის, საიდანაც მომდინარეობს აგრესიულობის ყველა ფორმა. ასევე შურისძიებისა და ვნების სურვილს, რომელიც შეიცავს სურვილებს, აფექტურობასა და მიდრეკილებებს. ამასვე ეკუთვნის წარმოსახვა ელემენტარულ არარაციონალურ ფორმაში. ადამიანში ამ უნარების განხორციელება შეიძლება გაკონტროლდეს სამშენებლის გონიერი ნაწილის უნარებით. მესამე - გონივრული ძალა, რომელიც არის ადამიანის ბუნების მთავარი მახასიათებელი და სხვა ქმნილებებისგან განმასხვავებელი. ადამიანს ორი მთავარი თვისება აქვს: გონიერება და უმაღლეს საფეხურზე სული-პნევმა(ბერძნ.). გონება-ნუსი(ბერძნ.) არის ცნობიერების საფუძველი, ასევე ადამიანის თვითმმართველობის უნარი, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი ადამიანის ნებისა და თავისუფლების უმაღლესი გამოვლენის საფუძველში დევს. გონება გვევლინება ყველა რაციონალური ფუნქციის საფუძვლად: პირველ რიგში - ეს არის ინტუიციური გონება-ნუსი, როგორც ასეთი, ჭვრეტის უნარი-თეორია(ბერძნ.) და ყოველგვარი შემეცნებების წყარო; მეორე - განსჯა-ლოგოსი(ბერძნ.) ყველაფერი რაც კი გამომდინარეობს აზროვნების უნარიდან ესენია: აზრი-ენნია, დიანია(ბერძნ.), აზროვნება-დიანია(ბერძნ.), განსჯა-კრისის(ბერძნ.), გონივრულობა / წინდახედულება/-დიაკრისის(ბერძნ.), შინაგანი სიტყვა-ენდიათეტოს ლოგოს(ბერძნ.), საიდანაც წარმოიშვება მეტყველება და მეხსიერება.⁶

გონება ადამიანის უმაღლესი უნარია. მას აქვს ბრძანებისა და ხელმძღვანელობის ძალა (ამიტომ მას ხშირად უწოდებენ ბერძნულად იგემონიკონ). მისი დახმარებით ადამიანს გააჩნია ორიენტირების, თავის მართვისა და სრულყოფის უნარი. გონება წარმოადგენს ადამიანის მჭვრეტელობით შესაძლებლობებს. ეკლესიის მამებისთვის ის უპირველეს ყოვლისა არის ის, რისი დახმარებითაც ადამიანი დაკავშირებულია ღმერთთან, მიმართავს მას, თავს უხრის მას და უერთდება მას. გონების საშუალებით ადამიანი დაკავშირებულია ღმერთთან ობიექტურად, შექმნიდან დასასრულამდე. იგი ჭეშმარიტად ღვთის სახეა ადამიანში. ეს სახე შეიძლება შეინიღბოს, ან ცოდვით წაიბილნოს, მაგრამ არ განადგურდეს. იგი მისი სიღრმისეული არსის, ჭეშმარიტი ბუნების ნაუშლელი კვალია, რომლის ლოგოსი, ან განმსაზღვრელი საფუძველი შეუძლებელია, რომ დამახინჯდეს.

გონება შექმნილია, მაგრამ უკვდავია მადლით. ეკლესიის მამების სწავლების მიხედვით, გონება ბუნებით ცვალებადია, მაგრამ თავისი ცვლილებების, კონტროლისა და მართვის უნარი აქვს. საყურადღებოა იმის აღნიშვნა, რომ ეკლესიის მამების დასკვნით, გონება უფრო მეტად პიროვნებას შეესაბამება. ლოსკი წერს: “შეიძლება ითქვას, რომ გონება არის ადგილმდებარეობა პიროვნებისა, ადამიანური იპოსტასისა, რომელიც მოიცავს თავის თავში ადამიანური ბუნების ერთობლიობას - სულს, სამშენებელს და სხეულს.⁷ ასევე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ის “საწყისები”, რომლებსაც განასხვავებენ სულში, არ ქმნიან სამ სულს სამ ცალკეულ ნაწილს, ან სულის სამ განყოფილებას. სული ერთიანია და განუყოფელია, როგორც ამას გრიგოლ ნოსელი აზუსტებს: ...” ჭეშმარიტი და სრულყოფილი სული ერთია ბუნებით...”

ღირსი იოანე დამასკელის თქმით: “გონება ეკუთვნის სულს, არა როგორც სხვა რამ, მისგან განსხვავებული, არამედ როგორც თავად მისი უწმინდესი ნაწილი. რაც თვალია სხეულში, ის არის გონება სულში”. აქედან გამომდინარე არ შეიძლება გონება სულზე ადრე არსებობდეს, არამედ შექმნილია ერთდროულად, მასთან ერთად”. გონება სხეუ-

6. Жан-Клод Ларше с 46

7. Жан-Клод Ларше с 48

ლის გარეთ არ არსებობს. როგორც სული (ცხოველური და მცენარეული), ისე გონება არის შეერთებული სხეულთან, მაგრამ არა მის ერთ ნაწილში, არამედ მის მთლიანობაში.

გონების სულთან და სხეულთან სრული შეერთებისას ადამიანი მთლიანად ხდება ღვთის ხატი და მსგავსი, ანუ გონების დახმარებით ადამიანს შეუძლია მთლიანად შეუერთდეს ღმერთს და მიაღწიოს განღრმთობას. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ გონება არის საფუძველი ადამიანური ბუნების შემადგენლობის როგორც ფიზიკური ერთიანობისა, ისე მისი სულიერი ერთიანობისა და ბოლოს, არის უნარი მისი ღმერთთან შეერთებისა.

“...ერთის მხრივ, მიუხედავად იმისა, რომ სხეული ატარებს სულს, რომელიც დამოკიდებულია სხეულზე თავისი გამოვლენისთვის და თავისი მოქმედებებისთვის გარე სამყაროში, სული ამავე დროს რჩება სხეულისგან დამოუკიდებელი. მაშინ, როდესაც სხეულს არ შეუძლია მოძრაობა სულის გარეშე, სულს თავისი თავი თვითონ მოჰყავს მოძრაობაში. მეორეს მხრივ, ადამიანი თავისი ცნობიერებით თავისი სხეულის საზღვრებს სცდება”.⁸

სულის/სამშვინველის/ დამოუკიდებლობა ნათლად ვლინდება სიკვდილში, როდესაც სხეული იხრწნება და სამშვინველი აგრძელებს სიცოცხლეს. როდესაც სხეული სამშვინველს გაეყრება კვდება სხეული და არა სამშვინველი.

წმინდა გრიგოლ პალამა განასხვავებს ადამიანის სულს ცხოველისგან: ...”ყოველი უგუნური ცხოველის სამშვინველს გააჩნია სიცოცხლე არა როგორც არსება, არამედ როგორც მოქმედება, რომელიც სხეულისთვის არსებობს და არა თავის თავში. ...იგი მოქმედებს სხეულის ძალით. ამიტომ როცა ცხოველის სხეული გაიხრწნება, სამშვინველი აუცილებლად მასთან ერთად მოიშობა. ... ყოველი ადამიანის სამშვინველი კი არის მისი გასულიერებული სხეულის სიცოცხლე, ვინაიდან მას გააჩნია სიცოცხლე არა როგორც მარტო მოქმედება, არამედ როგორც არსი, რადგან იგი ცოცხლობს თავის თავში. აქედან ჩანს, რომ მას გააჩნია გონებით და ინტელექტით დაჯილდოებული სიცოცხლე, რომელიც აშკარად განსხვავდება როგორც სხეულის სიცოცხლისგან, ასევე ყველაფრისგან, რაც სხეულის საშუალებით ხდება, ამიტომ როცა სხეული იხრწნება, სამშვინველი არ იშობა მასთან ერთად, არამედ უკვდავი რჩება, რადგანაც იგი არ არის დამოკიდებული სხვაზე (ანუ სხეულზე), არამედ გააჩნია სიცოცხლე თავის თავში, როგორც არსი”.⁹

ამგვარად, წმინდა მამების ანთროპოლოგიის მიხედვით მართალია სამშვინველს გააჩნია საკუთარი არსი, რომელიც არ შემოიფარგლება და არ განისაზღვრება სხეულით, მაგრამ სხეული აპირობებს მის მოქმედებას, რომელიც არის მისი ორგანო, მისი აუცილებელი ინსტრუმენტი. აქ მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ როდესაც ზიანდება სხეულის ერთ-ერთი ორგანო, რომელიც სამშვინველის მოქმედებისა და გამოვლენისთვის არის აუცილებელი, მაშინ ირღვევა ფსიქიკური გამოვლენა და თავისებურად გამოხატავს იმ ორგანოს აშლილობას, რომელიც მისი შუამავალი იყო. ამ ვითარებას წმინდა გრიგოლ ნოსელი კლასიკური მეტაფორით ხსნის, სადაც სხეულს მუსიკალურ ინსტრუმენტს ადარებს. მაგალითად, როდესაც ზიანდება რომელიმე საკრავი ინსტრუმენტის სიმი, მასზე დაკვრის დროს, ზიანდება თითის სახელოვნებო მოქმედება, რომლის შედეგადაც ინსტრუმენტი ხმას არ გამოსცემს. თუმცა ამ დროს არც ხელოვნება ქრება და არც თავად ხელია დაზიანებული. ამ მაგალითზე ეკლესიის მამები ციფლობენ ახსნან სომატური წარმოშობის გონებრივი აშლილობა(სიგიჟე). ამ დროს დაზიანებული სხეული ხელს უშლის სულის ნორმალურ რეალიზაციას და დეფორმაციას უკეთებს მას. ეს დარღვევა არ ეხება სულს, არამედ ის ეხება მისი გამოვლენის ფორმებს. ამ დროს სულის სხვადასხვა უნარები უცვლელი რჩება თავის თავში. სხეულის ფუნქციების აღ-

8. Жан-Клод Ларше с 51

9. Жан-Клод Ларше с 52

დგენის შემთხვევაში კი ისინი კვლავ დაიწყებენ მოქმედებას და გამოვლინდებიან ნორმალურად. წმინდა მამები ასკვნიან, რომ ფსიქიკური აშლილობა, რომელიც ვლინდება ამ შემთხვევაში არ წარმოადგენს სულის დაავადებას, არამედ ეს არის სხეულის დაავადება.

ანთროპოლოგიაზე დაყრდნობით ეკლესიის მამები თვლიან, რომ ვინაიდან სული მჭიდროდ არის დაკავშირებული სხეულთან და ინარჩუნებს მისგან გარკვეულ დამოუკიდებლობას, ამიტომ ორგანული მიზეზებით გამოწვეული ფსიქიკური დაავადებები უფრო სულის სხეულებრივი გამოხატვის აშლილობაა, ვიდრე თავად სულისა. ეს მნიშვნელოვანია, რადგან იმის შესაძლებლობას იძლევა, რომ თეორიულ ასპექტშიც ვამტკიცოთ, რომ ადამიანური არსების იდენტურობა ნარჩუნდება. პრაქტიკული თვალსაზრისით კი ეს ადასტურებს მის მიმართ აბსოლუტურ პატივისცემას. შეშლილ, შეურაცხად ადამიანს ეკლესიის მამები განიხილავდნენ არა როგორც ეშმაკის თანამაზრახველს, არამედ როგორც მსხვერპლს, ამიტომ მათი აზრით ასეთ ადამიანს საზოგადოებიდან არა გარიყვა, არამედ განსაკუთრებული ზრუნვა და ყურადღება სჭირდება.

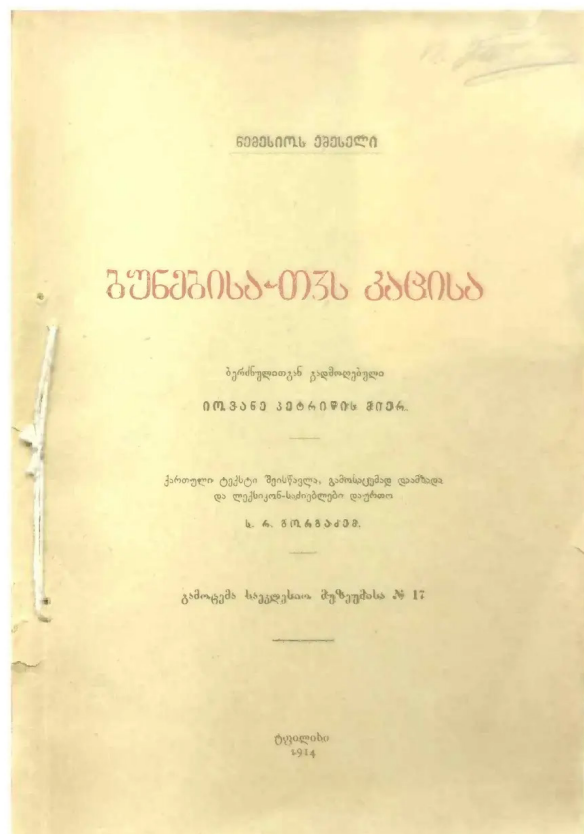
სამყაროში სულ უფრო და უფრო მეტად იზრდება სევდისა და დეპრესიის მსხვერპლთა რიცხვი. ამ ავადმყოფებიდან ზოგიერთს გააჩნია ორგანული მიზეზი, ამიტომ მათ განკურნებას ქიმიური ჩარევით ცდილობენ და ზოგჯერ მსგავსი თერაპია ამართლებს კიდევ, მაგრამ მათ უმრავლესობას ჩვეულებრივ “ცხოვრებისეულ გართულებებს”, ე.წ. ეგზისტენციალურ პრობლემებს მიაწერენ, რომლის წინაშეც კლასიკური ფსიქიატრია აბსოლუტურად უძლური რჩება. ეკლესიის მამები კი ამ პრობლემებს უმეტესწილად სულიერ სფეროს მიაკუთვნებენ. მათი ნოზოლოგიური და თერაპიული კონცეფციები ეხება ადამიანური არსებობის უნივერსალურ პარამეტრებს, რომლებიც სოციალური და დროული განსხვავებების მიღმა მდგომარეობს. აქ იგულისხმება ის სიძნელებები, რომელსაც ყველა ადამიანი აწყდება, როდესაც სურს საკუთარი სამყაროს მოწესრიგება, სიცოცხლისათვის აზრის მიცემა, საკუთარი ყოფისა და მოღვაწეობის განსაზღვრა იმ ღირებულებებთან მიმართებაში, რომელთა გაქრობაც, ბევრი ფსიქოლოგისა და ფსიქიატრის აზრით, გონებრივ აშლილობასა და დეპრესიას იწვევს.

ამგვარად, წმინდა მამების ანთროპოლოგიის მიხედვით, ადამიანის ბუნებაში სხეულისა და სულის კავშირი ორმაგია: სხეული განაპირობებს სულს, რომელსაც ადამიანის ბუნებაში გარკვეული მბრძანებლური ძალა აქვს, ხოლო სული სხეულს ანიჭებს სიცოცხლეს, მოძრაობის უნარს და თავისი სხვადასხვა მოქმედებების მუდმივ ორგანოდ წარმოადგენს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მართლმადიდებელი ეკლესიის მამების სწავლების მიხედვით, ადამიანი ძირითადად ორი ნაწილისგან შედგება “არანივთიერი გონიერი სულისგან და ნივთიერი სხეულისგან”. ეს არის გონიერი სამშვინველი და სხეული. ადამიანის სამშვინველში არის ისეთი რამ, რაც აღემატება ყველაფერს. ეს არის მისი გონითი ნაწილი, პნევმური (ბერძნ.), რომელიც სამშვინველის უმაღლესი უნარია. ამიტომაც ამბობენ, რომ ადამიანი შედგება სულის (ინტელექტი, გონება), სამშვინველის და სხეულისგან. როდესაც ეკლესიის მამები ასეთ ტრიხოტომიურ დაყოფას მიმართავენ, აქ ცდილობენ განსაკუთრებულად გამოჰყონ ღმერთთან გაერთიანების უნარი, თუმცა მიუხედავად ამისა, არ სურთ გონება გადააქციონ უნარად, რომელიც ცალკეა, გამოყოფილია სულისა და სხეულისგან ან გამოყოფილია სხვა სულად.

წმინდა ბასილი დიდი და წმინდა გრიგოლ ნაზიანზელი

ნემესიოს ემესლის „ბუნებისათვის კაცისა“, 1914 წლის სერგი გორგაძისეული გამოცემა

კაპადოკიელ მამათა ანთროპოლოგიური მისტიციზმი

„ხოლო შევწირნეთ თავნი თჳსნი პატიოსანი -
ესე მონაგები, ღმრთისადა შემსგავსებული, მივსცეთ ხატსა მას მსგავსებად.
ვიცნათ თჳსი პატივი, პატივ-ვსცეთ პირმშოსა მას სახესა,
გულისჴმა-ვყოთ საიდუმლოდსა ამის ძალი და თუ რადასათჳს მოკუდა ქრისტე.
ვიქმნეთ ვითარცა ქრისტე, რამეთუ ქრისტეცა იქმნა ვითარცა ჩუენ”
(*Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica I, Oratio I*)

კაპადოკიელ მამათა როლი, წმ. იოანე ოქროპირთან ერთად, ქართული სულიერი ცნობიერების ჩამოყალიბების პროცესში განუზომელია; ამიტომაც მათი ღმრთისმეტყველების კვლევას საქართველოში დიდი ტრადიცია აქვს. მათი ეგზეგეზისა და ჰომილიების მიმართ მუდამ იყო უშრეტი დაინტერესება ქართველ მწიგნობართა და გადაძნერთა წრეში და, ვინაიდან, კაპადოკიელი მამები, უპირველესად, გამორჩეული ასკეტური ცხოვრებით მოღვაწენი და ფილოსოფიური განმსჯელობით მოაზროვნე უდიდესი მქადაგებლები არიან, ხოლო, ქართველი მთარგმნელები, უმეტესად, მონაზვნები და, რიგ შემთხვევებში, მღვდელმსახურნი იყვნენ, ტრადიციულად, მათ თხზულებათაგან ითარგმნებოდა ის, რაც კვლავ საქადაგებლად და მრევლის სულიერი შეგონებისათვის გამოდგებოდა; ამიტომაცაა, რომ ეკლესიის ამ მნათობთა სამწერლობო მოღვაწეობამ მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ქართული ფილოსოფიური და საღმრთისმეტყველო აზროვნების, საზოგადოდ, ქრისტიანული მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე, რადგანაც მათ მიერ გამოთქმული თითოეული სწავლება შინაგანი ასკეტიზმითა და მისტიციზმით გამოირჩევა.

ბიზანტიელი რიტორი და ფილოსოფოსი - მიქაელ ფსელოსი (1017-1096 წწ.) მათი ღვთივგამომეტყველების შესახებ საგანგებოდ შენიშნავდა: “მკითხავდი, უგანსწავლულესო ძმაო, თუ ჩვენს ფილოსოფოსთა შორის ვინ და რამდენმა დაამუშავა თავისი სიტყვები ხელოვნების წესების მიხედვით? [...] შესაბამისად ვპასუხობ: [...] - მრავალრიცხოვანია ჩვენი წრე, რომელთა წარმომადგენლებიც მჭევრმეტყველების ბაძვას ესწრაფვოდნენ. ოთხ კორიფეს წარმოვადგენ მთელი ქოროდან: ღვთისმეტყველების საყვირს - გრიგოლს (წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი; მ. გ.), მის მეგობარ ბასილი დიდს, მათი ძირიდან აღმოცენებულ გრიგოლს (წმ. გრიგოლ ნოსელი; მ. გ.) და სულიწმიდის ოქროს ქნარს (წმ. იოანე ოქროპირი; მ. გ.)”¹.

წმინდა გრიგოლ ნოსელი

1. მიქაელ ფსელოსი, სტილი გრიგოლ ღვთისმეტყველისა, ბასილი დიდისა, იოანე ოქროპირისა და გრიგოლ ნოსელისა, მთარგ. ქეთევან ბეზარაშვილი, იხ.: გზა სამეუფო, №(4), თბ., 1996, გვ. 79; ასევე: მიქაელ ფსელოსი აგრძელებს წმინდა მამათა სტილზე მსჯელობას და მათ შესახებ ცალკეობითად შემდეგს შენიშნავს: „როგორიც დემოსთენეა სხვა წრეში, რასაც მე ელინურს ვუწოდებ, ისეთივეა ჩვენს შორის გრიგოლ ღვთისმეტყველი. [...]

უნდა ითქვას, რომ კაპადოკიელ მამებს, რომელთა ღმრთისმეტყველებასაც ძალგვიძს მისტიკური ანთროპოლოგია ვუწოდოთ, მეტად რთული საასპარეზო პერიოდი ხვდათ წილად. მძვინვარე არიანული² და საბელიანური³ მწვალებლობების საპირწონედ, აუცილებელი იყო შეუძრავი მართლმადიდებლური დოგმატი და მისი მაცხოვრებელი შინაარსი სრული გამოთქმითი სიღრმით წარმოჩენილიყო.

იმის გადმოსაცემად თუ რაოდენ სავალალო სარწმუნოებრივი მდგომარეობა სუფევდა IV საუკუნის აღმოსავლეთის ეკლესიაში - ბასილი დიდი დასავლეთ საქრისტიანოს შეწევნის მოლოდინით ასე მიმართავდა: “გამომიქსნენით ჩუენ ზამთრისა ამისგან”⁴, გრიგოლ ღმრთისმეტყველი კი მწუხარედ ხმობდა: “ნავი ღამესა შინა არს და ღამპარი არა არს, ქრისტე მძინარეობს”⁵.

შესაბამის თემატურ ლიტერატურაში მრავალი საუკუნის უწინარეს შენიშნულია, რომ ტერმინი - რელიგია მომდინარეობს ლათინური სიტყვისგან - *religare*, რაც კავშირის აღდგენას, დაკარგულთან კვლავ თანამყოფობის მოპოვებას აღნიშნავს.

თავისი სიტყვა მან დახვეწა ნებისმიერი ატიკური მუზის შესაბამისად. [...] მისი სიტყვაც ისეთი დიადია თავისი ბუნებით, როგორც ლომი - ღირსებით სავსე, ძალმოსილი, დარბაისლური, მიუწვდომელი მრავალთათვის, ანუ ძნელად მისაწვდომი, [...] რაც შეეხება **ბასილი დიდს**, ისევე როგორც ყოველივე ადამიანურზე ამაღლდა იგი, ჩანს, რომ ასევე მორთული ეპითეტების ხელოვანებაც უკან მოიტოვა და სურდა თითქოს თავად ყოფილიყო სიტყვის ხელოვნება, [...] იცნობდა რა ყველა ორატორს ერთად, იქიდან შეითვისა სიტყვის შემადგენელი იდეების ძალა და ამ ნაწილში მათ ბევრად გადააჭარბა კიდევ. [...] მისი სიტყვა არის ბუნებრივი, თითქოს ღრუბლიდან მქუხარებს და ყველა ხმას ფარავს. [...] ასეთი იყო **მისი ძმა გრიგოლიც** (წმ. გრიგოლ ნოსელი; მ.გ.). არავინ ყოფილა მრავალ რიტორთაგან ამ ორ კაცზე უფრო ენაწყლიანი, მაგრამ სხვა რიტორთა შორის გრიგოლ ნოსელი გამოირჩევა და მასთან ბასილი დიდი, რადგან ბასილის მჭევრმეტყველება საყვრითან, ძმის ენა კი ფლეიტასთანაა შედარებული, [...] სურს რა საღვთო წინაგანგების გამხელა, რაც სიტყვებშია დაფარული, [...] **იოანე ოქროპირის** ენა კი, ღირსების მიხედვით, საღვთოა და ყველაფერთან შესადარებელი არ არის. [...] მე კი ვისურვებდი და ვამჯობინებდი სახოტბო სიტყვის თქმას გრიგოლ ღვთისმეტყველივით, ნათლად ქადაგებას ბასილი დიდისვით, საღვთო წინაგანგების განმარტებას გრიგოლ ნოსელივით, [ხოლო] სამოძღვრო სახეობის დამუშავებას და სიტყვის საამურობას სადა და გამოუთქმელი მშვენიერებით, როგორც ამას იქმს სულიწმიდის ოქროს ქნარი [წმ. იოანე ოქროპირი]” (Ibid. გვ. 80-85).

2. **N.B.** IV ს.-ის ქრისტოლოგიური და ტრინიტოლოგიური ერესი, რომლის სახელწოდებაც ალექსანდრიელი მღვდლის - არიოზის სახელს უკავშირდება, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ყოვლადწმინდა სამების მეორე ჰიპოსტასი - ძე ღმერთი არ იყო მამის ერთარსი და უარყოფდა ძე ღმერთის ღვთაებრივ ბუნებას, მიიჩნევდა რა განკაცებულ სიტყვას დროთა უწინარეს შექმნილად, თუმცა არა მარადიულად. 325 წლის ნიკეის I-მა მსოფლიო საეკლესიო კრებამ უარყო არიანელობა და საპირწონედ განაჩინა, რომ იესო ქრისტე - ძე ღმრთისა არის „ერთარსი მამისა“ („ὁμοούσιον τῷ Πατρί“) და რომ განკაცებული სიტყვა ღმრთისა არის „ძე ღმრთისა მხოლოდშობილი, მამისაგან შობილი უწინარეს ყოველთა საუკუნეთა. ნათელი ნათლისაგან, ღმერთი ჭეშმარიტი ღმრთისაგან ჭეშმარიტისა, შობილი და არა ქმნილი“.

3. **N.B.** III ს.-ში აღმოცენებული ტრინიტარული ერესი, იგივე მოდალიზმი ანუ პატრიპასიანიზმი, რომლის სახელწოდებაც პენტაპოლისელი მღვდლის - საბელიოზის სახელს უკავშირდება და რომელიც ამტკიცებდა ყოვლადწმინდა სამების ერთპიროვნელობას, ანუ ჰიპოსტასურ ერთხატობას და უარყოფდა ღმრთის სამპიროვნებას - მამას, ძეს და სულიწმინდას. მისი სწავლება აღიარებდა ღმრთის სამ მოდუსს (მოდალიზმი) ანუ ერთი პიროვნების სამ სახეობას და აქედან გამომდინარე, ერთი ღმერთი - მამა, ვინაიდან იგი ერთ პიროვნებად მიაჩნდა, იგივე პირია ძეც და იგივე პირია სულიც და მან თავი გამოავლინა ძედ (პატრიპასიანიზმი - მამის ვნება (იგულისხმება ჯვარზე გაკვრა და ტანჯვის დათმენა) და გამოავლინა სულად, ანუ იცვალა გამოცხადებისა და გამოვლინების ფორმები.

4. წმინდა ბასილი დიდი, ეპისკოპოსთა დასავალისათა ბასილი, იხ.: ბასილი კესარიელი, გრიგოლ ნაზიანზელი, წერილები, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო ნინო ქაჯაიამ, თბ., 2006, გვ. 127.

5. წმინდა გრიგოლ ღმრთისმეტყველი, ფილალრიოსს გრიგოლი, Ibid. გვ. 247.

ამრიგად, ტრინიტოლოგიურ და ქრისტოლოგიურ ერესთაგან განდგომა არა მხოლოდ წარმწყმედელ წყლულთაგან განკურნებას ნიშნავს, არამედ დასტურია იმისა, რომ, საპირწონედ, ჭეშმარიტი მოძღვრება ქრისტიანობისა, იმთავითვე, არსებობს. სწორედ, ქრისტიანული მრწამსის შესახებ არამართებული წარმოდგენების გამოა (ყოველ ერესიარქს გულმხურვალედ სწამდა ღმრთისა), რომ გაუცნობიერებელი და ბუნდოვანია რელიგიის *religare* რასთან ან ვისთან უნდა განხორციელდეს.

ამ ფონზე, კაპადოკიელ მამათა და წმ. იოანე ოქროპირის სწავლებითი მისტიციზმი დაფუძნებულია ქრისტიანული მსოფლმხედველობის იმ გაგებაზე თუ როგორი თვისებებით შექმნილმა ადამიანმა როგორ შეუქმნელ და მარადიულ ღმერთთან როგორი სახის ურთიერთობა უნდა დაამყაროს, ანუ რა ტიპის დაკარგული კავშირი უნდა აღდგეს. ამით ეკლესიის ეს გამორჩეული მასწავლებლები ანტიკური ფილოსოფიის ონტოლოგიურ რეალობას ანაცვლებენ და თავისუფალი ნებისთვის ახალი მნიშვნელობის მინიჭებით, რაც ყოვლადწმინდა სამების ჰიპოსტასთა პიროვნული თვისებების ხაზგასმით ხდება, აყალიბებენ ახალი სახის ანთროპოლოგიას, რომელიც თავისუფალი ნების მაცხოვრებელ იდეას ეფუძნება და იგი, უპირველესად, ქრისტოცენტრულია.

უნდა აღინიშნოს, რომ, ვინაიდან, მართლმადიდებლური სწავლებით, ღმერთი განკაცდა, ანუ ყოვლადწმინდა სამების მეორე პირის - ძე ღმერთის ჰიპოსტასში ორი სრული - ღვთაებრივი და ადამიანური ბუნება შეერთდა, ანთროპოლოგია ქრისტიანული სოტერიოლოგიის საძირკვლად გვევლინება, რადგანაც განკაცებული სიტყვა ღმრთისა (ბერძნ. Λόγος)⁶ დაცემული ადამიანური ბუნების აღსადგენად მოგვევლინა; ადამიანური ბუნების წინაშე კი წამოჭრილ მარადიულ პრობლემათა შორის ყოველთვის უპირატესი იყო იმ საკითხის ფილოსოფიური გამორკვევა თუ როგორ უნდა ახსნილიყო ადამიანი - მარადიულ არსებად თუ მოკვდავად.

წმ. ბასილი დიდის, წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველის, წმ. გრიგოლ ნოსელისა და წმ. იოანე ოქროპირის სიღრმისეული განსწავლულობა და გამონვლილვითი გათვითცნობიერება ანტიკურ ფილოსოფიაში⁷ შესაძლებლობას გვაძლევს მათი ღმრთისმეტყველება

6. შდრ. „პირველითგან იყო სიტყუაჲ, და სიტყუაჲ იგი იყო ღმრთისა თანა, და ღმერთი იყო სიტყუაჲ იგი“ (იოანე 1, 1).

7. **N.B.** კაპადოკიელ მამათა ფილოსოფიური განათლებისა და შესაბამისი მჭევრმეტყველების შესახებ ცნობებს წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი გადმოგვცემს. კერძოდ, 43-ე სიტყვაში წმინდანი იხსენებს რა ათენში სწავლის პერიოდს, ჯერ წმ. ბასილი დიდის შესახებ, შემდგომ კი საკუთარი ახალგაზრდობის შესახებ გვამცნობს: „რიტორ იყო რიტორთა შორის უწინარეს საყდართა მათ მოძღურებისათა დაჯდომისა და ფილაფოზი ფილაფოზთა შორის უწინარეს საფილაფოზოზსა სწავლისა, [...] და ესრეთ მუნიტ მოიწია ათინად, რომელი-იგი დედაჲ არს ფილაფოზოზისაჲ. და მოივლინა ღმრთისა მიერ და კეთილითა მით სიბრძნისა უძღვებებითა ათინას, რომელი-იგი მე ჭეშმარიტად ოქრომსა ქალაქად მექმნა და კეთილისა მომატყუებელად უფრომს ყოველთაჲსა, რამეთუ მან შემამეცნიერა მე მისდა სრულიად, რომელი პირველცა არა უცნაურ იყო. და სიტყუათა რაჲ ვეძიებდი, ნეტარებაჲ ვპოვე და ამით სახით მსგავს ვიქმენ საულისა, რომელი კარაულთა მამისათა ეძიებდა და მეფობაჲ პოვა და საქმისა მის გარენარი იგი უზეშთაეს იქმნა“ (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica IV, Oratio XLIII, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 52, Corpus Nazianzenum 17, Turnhout, 2004, gv. 68-72); **ასევე:** წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი წმ. გრიგოლ ნოსელისადმი მიძღვნილ იამბიკოში შემდეგ სახობტო სიტყვებს გადმოგვცემს: „მზეებრ მნათობთა, ლომებრ მეფობაჲ, ჰჰუენის ნოსელსა გრიგოლს ბასილის ძმობაჲ; მღდელთ-მთავრობს ქრისტებრ, ატტიკელობს სოკრატებრ, ზეშთ-მბრძოლობს მისა, რომელსაცა გაჰსნილმან სული შეარწყუა ღმერთმთავრობითსა სულსა“ (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica VI, Orationes XI, XXI, XLII, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 78, Corpus Nazianzenum 26, Turnhout, 2013, gv. 3); **ასევე:** წმ. იოანე ოქროპირის შესახებ ეკლესიის ისტორიკოსი სოზომენე გვაუწყებს: „ანტიოქიაში იყო ერთი მღვდელი სახელად იოანე, კეთილგვაროვანი წარმომავლობისა და სამაგალითო მოღვაწეობისა, რომელიც მჭევრმეტყველებაში იმდენად დახელოვნებული იყო, რომ სოფისტ ლიბანიოსს ყველა დანარჩენზე აღმატებულად მიაჩნდა იგი იმ ხანად; და როდესაც

აზროვნებითი პრიზმით იყოს შეფასებული და, საერთო ჯამში, მათი ანთროპოლოგიური სწავლება ღვთისმეტყველებით გაგებული.

საგულისხმოა, რომ ატიკელი და სტაგირელი ფილოსოფოსები საკრალურ სულიერ გადმოცემათა მითოსს ეყრდნობოდნენ. მათ სჯეროდათ, რომ ფილოსოფია, როგორც სიბრძნის სიყვარული, “ღმერთების საჩუქარია”; სოკრატეს თქმით კი, “იგი ვინმე პრომეთემ გადასცა ადამიანებს მოკაშკაშე ცეცხლის სახით და ძველებმა, რომელნიც ჩვენზე უკეთესნი იყვნენ და ბევრად ახლოს სახლობდნენ ღმერთებთან, დაგვიტოვეს გადმოცემა, რომ ჭეშმარიტი ყოფიერება ეს არის ერთისა და სიმრავლისაგან შედგენილი რამ”⁸.

ამდენად, ანტიკურ ყოფაში, როდესაც პლატონი და არისტოტელე ღმერთის შესახებ მოძღვრების გადმოცემას იწყებენ, ერთგვარ, მითოსს (ბერძნ. Μῦθος), ანუ მონათხრობს ეყრდნობიან და მუდმივად საუბრობენ “ძველებზე” (ბერძნ. Παλαιοί) და “საწყისთან მყოფებზე” (ბერძნ. Αρχαίοι) ყოველგვარი კერძო სახელის დამონმების გარეშე⁹, რაც დასტურია იმისა, რომ, საღმრთო გამოცხადების ქონის გარეშე, ისინი მხოლოდ ინტუიციურად და მითოსურ თქმულებათა საფუძველზე იყალიბებენ აზრსა და ჭეშმარიტ მსჯელობას (ბერძნ. Λόγος), ისეთს, რომლის მიღწევისთვისაც დიალოგ “ფედროსში” პლატონი გვეტყვის: “ძველებმა უწყოდნენ ჭეშმარიტება და თუ ჩვენ აღმოვაჩინებთ და მივაკვლევთ მას, რაღატომ მოვიბეზრებთ თავს კაცთა ნაფიქრალით?”¹⁰. აქედან გამომდინარე, სამართლიანი იქნება შევნიშნოთ, რომ ისეთი პარადიგმული ფიგურები როგორებიც პლატონი და არისტოტელე არიან, ერთგვარ, “მორწმუნეებად” გვევლინებიან, “მორწმუნეებად” სამყაროს შესახებ აღქმათა მიმართ, რომელნიც ტრადიციითაა გადმოცემული.

ასეთ ტრადიციას ყოველთვის შესაბამისი სიმბოლიზმი ესაჭიროება, - ის, რაც გამოდგება იდეალურისა და რეალურის საგულისხმო და გამოსახატავად. მსგავს შემთხვევაში კი საჭიროა ჭეშმარიტად არსებულის დიალექტიკურად გამოთქმა და როდესაც პლატონი ცდილობს ყოფიერების ანუ ონტოლოგიური საკითხი გადაჭრას, თუ რა შეიძლება მივიჩნიოთ ნამდვილად და რა არა, სიმბოლიზმად მას ე. წ. “იდეების” შესახებ თეორია შემოაქვს, რომლის თანახმადაც, “იდეები” სივრცისა და ამქვეყნიური დროის მიღმურ სამყაროში არსებობენ და აქაურ ყოფაში მხოლოდ ანარეკლებისა, ანდაც ანარეკლთა ანარეკლების სახით გვევლინებიან.

გამომდინარე იქიდან, რომ ადამიანი აღიქმება ისეთად, როგორიც მისი ღმერთია, ფილოსოფიის ისტორიაში სამართლიანადაა შენიშნული, რომ ბერძნული ანთროპოლოგიური წარმოდგენები ცივსა და დახვეწილი სხეულის ფორმების მქონე მარმარილოს ქანდაკებაში ერთიანდება, რომელიც, იმთავითვე, წესრიგის ხატია და მასში იდეა უპ-

სოფისტი სიკვდილის სარეცელზე იწვა და ჰკითხეს თუ ვის უნდა ეპყრა მისი ადგილი, მან უპასუხა: „ეს იქნებოდა იოანე, ის რომ ქრისტიანებს არ მიეტაცებინათ” (The ecclesiastical history of Sozomen, Translated by Edward Walford, London, 1855, gv. 362).

8. Phil. 16c.

9. შდრ. „უხუცესთაგან და ძველებისაგან გადმოცემათა სახით ჩვენამდე მოაღწია, რომ პირველი არსნი ღმერთები არიან და რომ ღვთაება მთელ ბუნებას მოიცავს” (Met. XII, 8; 1074b).

10. Phdr. 274; Phdr. 274; : **ასევე**: საგულისხმოა, რომ როდესაც პლატონი სამყაროს შექმნაზე საუბრობს ერთგვარ შენიშნავს: „რაც შეეხება ამათზე უფრო მაღალ საწყისებს, ისინი მარტოოდნ ღმერთმა თუ უწყის, კაცთაგან კი - მხოლოდ იმან, ვინც ღმერთის მეგობარია (Tim. 53d). მოდგენილ პასაჟში ათენელი ფილოსოფოსი სამყაროულ საკითხებზე მსჯელობისას ადამიანის შემეცნების უძღურებაზე აკეთებს აქცენტს და ამბობს, რომ ის რაც ღვთისათვის იმთავითვე საცნაურია ადამიანმა მხოლოდ გარკვეულ ნიშნულამდე შეიძლება გაიგოს, თუ იგი შემოქმედის მეგობარი არაა და თუ ისევ თავად ღმერთისაგან არ ეუწყება მას ეს ყოველივე. დიალოგის აღნიშნულ ნაწილს წმ. იუსტინე მარტივილი მცირე კომენტარს ურთავს და რიტორიკულად შენიშნავს: „განა სხვას ვის მიიჩნევს [პლატონი] ღვთისთვის მეგობარ კაცებად, თუ არა მოსესა და დანარჩენ წინასწარმეტყველებს?” (PG. t. 6; col. 286 C).

ირველესია, სხეულის მატარებელი პიროვნება კი მხოლოდ არამარადიული სულისა და სხეულის ერთიანობა - ინდივიდია, რადგანაც მას ონტოლოგიური მტკიცებულება “იდეათა” თეორიაში გააჩნია, ანარეკლი კი იდეათა სამყაროს ვერასდროს დაუბრუნდება (ამით აიხსნება მეტემფსიქოზის ანუ სულთა გადასახლების ანტიკური თეორიაც, რაც ადამიანთა სხვადასხვაგვარი განსხეულების შესახებ არსებული სწავლებაა).

უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოდგენათა ბერძნული წრისთვის, რომელიც ჭეშმარიტებას ყოველთვის მარადიულობის ჭრილში განიხილავდა, სამყაროს “დასაბამად”¹¹ შექმნა, ანუ მისი უმყოფელობიდან დროში დაბადება სრულიად უცხოა. პლატონის შეხედულებით, დემიურგოსი უკვე არსებულ ქაოსს აწესრიგებს, ხოლო არისტოტელესთვის ყოველივეს საფუძველი მარადიული მატერიაა, რომელსაც პირველმამოძრავებელი უძრავი გონება შიგნიდანვე აღძრავს; სამყაროს “დასაბამად” დაბადება კი მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი თუ არსებობს ამის მნებებელი, პირველსაწყისი და პირველმიზეზი, ანუ მაშინ, როდესაც არა რაიმე მარადიულად არსებული წესრიგდება, არამედ მარადიული თავად შეიქმს და *creatio ex nihilo* ნებელობით გადანყვეტილებას ე. ი. პიროვნულ ნებას უკავშირდება.

სამყაროს “დასაბამად” ქმნადობის შესახებ წმ. ბასილი დიდი შემდეგი სიტყვებით გვმოძღვრავს: “დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცაჲ და ქუეყანაჲ (დაბ. 1, 1)”, საკვირველება აზრისა სიტყვას მიჩერებს. პირველად რა ვთქვა, განმარტება საიდან დავიწყო? წარმართების ამოება ვამხილო თუ ჩვენი ჭეშმარიტება შევაქო? ელინმა ფილოსოფოსებმა ბუნებაზე ბევრი იმსჯელეს, მაგრამ არცერთი მოძღვრება მტკიცე და ურყევი არ ყოფილა, რადგან წინა მოძღვრებას ყოველთვის მომდევნო ამხობდა. ამიტომაც, ჩვენ მათი მხილება აღარ გვჭირდება, ერთმანეთის დასამხობად თვითონაც საკმარისნი არიან. რომელთაც ღმერთი ვერ შეიცნეს, მათ ვერც სამყაროს დაბადების გონიერი მიზეზი გულისხმავს და სხვა დასკვნებიც ერთმანეთის მიყოლებით ამ პირველი უგუნურების შესაბამისად გამოიტანეს. ამიტომაც ერთნი მატერიალური საფუძვლებისკენ მიილტვოდნენ და ყოველივე არსებულის მიზეზად კოსმოსის სტიქიებს თვლიდნენ, სხვების წარმოდგენით კი ხილული საგნების ბუნებას განუყოფელი და დაუნანევრებელი სხეულები, სიმძიმე და ფორები ქმნიდნენ. რამდენადაც განუყოფელი სხეულები ხან ერთმანეთისაკენ მიისწრაფვიან, ხან კი ერთმანეთისგან განიზიდებიან, ამდენად დაბადებაცა და დაღუპვაც თითქმის ამისდა შესაბამისად ხდება; ხოლო იმ სხეულების ხანგრძლივობის მიზეზი, რომელნიც სხვებზე დიდხანს არსებობენ, ატომების უმტკიცეს შეერთებაში მდგომარეობს. ჭეშმარიტად ობობას ქსელს ქსოვენ ამის დამწერნი, რადგან ზეცას, მიწასა და ზღვას უსაფუძვლო, დაუსაბუთებელ ასე მცირესა და სუსტ საწყისებს უდებენ. მათ არ იცოდნენ და ვერ თქვეს: დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცაჲ და ქუეყანაჲ. მათში დამკვიდრებულმა უღმერთობამ შეაცდინა ისინი და აფიქრებინა, რომ ყოველივე განმგებლობისა და წესრიგის გარეშე არსებობს და მოძრაობას შემთხვევით იწყებს. ჩვენც რომ იგივე არ დაგვემართოს, სამყაროს შესაქმნის აღმწერი, ღმრთის სახელით, მყისვე გვინათებს გონებას პირველივე სიტყვებით, როცა გვეუბნება: “დასაბამად ქმნა ღმერთმან”¹².

ამის შემდგომად, როდესაც ჰერაკლიტეს ფრაგმენტებში ვკითხულობთ: “მე კი არა, იმ ლოგოსს უსმინეთ და სცანთ, რომ ბრძენია და ყოველივე ერთმთლიანია”¹³, ცხადი ხდება, რომ თუ ანტიკური ფილოსოფია მარადიულ სამყაროში არსებულ აზრსა და ჭეშ-

11. შდრ. „დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცაჲ და ქუეყანაჲ“ (დაბ. 1, 1).

12. მინდა ბასილი დიდი, თხზულებანი, ჰომილიები ექვსი დღისათვის, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო გვანცა კოპლატაძემ, თბ. 2002, გვ. 206-207.

13. ბერძნ. „ὁὐκ ἔμοιξ, ἀλλὰ τοῦ λόγου ἀκοῦσθαιτα ὁμολογῆειν σοφὸν ἔστι, ἐν πάντα εἶναι“; Hrc. DK 22B50.

მარიტ სიტყვას დაეძებდა, ქრისტიანობა მხოლოდშობილი ძის - ღმრთის სიტყვის ანუ განკაცებული ლოგოსის¹⁴ რელიგიაა; შესაბამისად, “ჯელითა ღმრთისადათა და ხატად მისა დაბადებითა პატივცემული”¹⁵ არსების - ადამიანისთვის კავშირის აღდგენის გზაც და ობიექტიც უკვე ნათელია.

ვინაიდან, IV საუკუნის საქრისტიანოში გაბატონებული ერესებისდა გამო მიიჩნე-
ვდნენ, რომ ღმერთი ერთდროულად სამებაც და ერთიც არ შეიძლებოდა ყოფილიყო, კა-
პადოკიელ მამათა ონტოლოგია ტრინიტარულ ღმრთისმეტყველებაში ერთმანეთისაგან
განასხვავებდა ღმერთის “არსსა” (ბერძნ. Οὐσία) და “ჰიპოსტასებს” (ბერძნ. Ὑπόστασις),
რაც ღმრთის ყოფიერებაზე მიგვანიშნებს: სამებაში, რომელიც სამი ერთმოქმედია, მხ-
ოლოდ მამაა უშობელი, მხოლოდ ძე - შობილი და მხოლოდ სულიწმინდა - გამომავალი.
წმ. ბასილი დიდის შესიტყვებით: “ნათელი და ნათელი და ნათელი. არამედ ერთი ნა-
თელი, ერთი ღმერთი ესე არს”¹⁶, წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველის სიტყვებით კი: “რად
მიჯმს მრავლისმეტყუელებად? ყოველივე, რაჲ-იგი არს მამისად, ძისადაცა არს, თვნიერ
უშობელობისა; ყოველივე, რაჲცა არს ძისად, სულისა წმიდისად არს, თვნიერ შობისად,
რამეთუ მამად ხოლო არს უშუბელ და ძე - შობილ და სული წმიდად - გამომავალ. ხოლო
ესე თვთებანი არა თუ არსებათა განწყოფენ, არამედ სამგუამოვნებასა გამოაჩინებენ”¹⁷.

ერთარსება სამების ჰიპოსტასურ თვისებათა მსჯელობისას წინ წამოწევით, კაპა-
დოკიელი მამები, ანტიკური ფილოსოფიისგან განსხვავებით, სადაც ონტოლოგიური
უპირატესობა ერთმთლიანობასა და დემიურგოსის მიერ ქაოსის მოწესრიგების გარ-
დაუვალ აქტს ენიჭება, მართლმადიდებლურ სწავლებაში ონტოლოგიურ უპირატესო-
ბას ჰიპოსტასს ანუ პიროვნებას აკუთვნებენ და მათი მსოფლმხედველობით ყოვლად-
წმინდა სამების მიზეზი მამა ღმერთის ჰიპოსტასია, ვინაიდან მამა არის ის, ვინც მამაა,
მარტოოდენ, მისი მხოლოდშობილი ბუნებითი ძისა და სიტყვისა და გამომავლინებე-
ლი ყოვლადწმინდა სულისა; თუმცაღა, ამასთანავე, მარადიულად არც არასოდეს
დაჰკლებია მამას სიტყვა და არც სიტყვას - სული¹⁸.

14. აღსანიშნავია, რომ კაპადოკიელი მამები ღმრთის სახელწოდებათა და ძალთაგან უპირატესად
„სიტყვას“ მიიჩნევდნენ და იმის შესახებ თუ რატომ იწოდება განკაცებული მაცხოვარი „სიტყვად“
წმ. ბასილი დიდი შენიშნავს: „გამოეძიებდ ძალსა ამისსა, თუ რაჲსათჳს თქუა „სიტყუად“? რაჲთა
გამოაჩინოს, ვითარმედ გონებისაგან გამოვიდა. რად არს სიტყუად? - რამეთუ უვნებელად იშვა.
რად არს სიტყუად? - რამეთუ ხატი არს მშობელისად მის და ყოვლითურთ გამოაჩინებს მას თავსა
შორის თჳსსა. არცა მისგან განყოფილ არს და სრულ არს თავით თჳსით, (ბასილი კესარიელის
სწავლათა ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი, დანყებისათჳს იოვანეს სახარებისა, გამოსაცემად
მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ც. ქურციკიძემ, თბ. 1983, გვ. 161)

15. Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica I, Orationes I, XLV, XLIV, XLI, op. cit. გვ. 174.

16. ბასილი კესარიელის სწავლათა, ობ. ციტ. სულისა წმიდისათჳს, გვ. 164.

17. Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica I, Orationes, I, XLV, XLIV, XLI, op. cit. გვ. 260; ასევე: წმ.
გრიგოლ ღმრთისმეტყველი მე-40 წერილში ყოვლადწმინდა სამების ერთარსებასა და ჰიპოსტა-
სურობაზე განაგრძობს უწყების გადმოცემას და აღმოთქვამს: „სამთა მიუწდომელთა მიუწდომელი
ერთნებაობად - თითოეული თჳსაგან ღმერთად იხილვების, ვითარ-იგი მამად და ძეცა, ვითარ-იგი
ძე და სული წმიდაცა, დაცვულებითა თითოეულისა თჳთებისადათა. სამნივე ღმერთად ურთიერ-
თას თანად საცნობელნი: იგი - თანაარსებისათჳს, ესე - ერთთავრობისათჳს. ვერ ვენწვი ერთსა
ცნობად და სამითა განვბრწყინდები. ვერ ვენწვი სამთა განყოფად და ერთისა მიმართ აღვიყ-
ვანები. რაჴამს ერთი რაჲმე სამთაგანი მეოცნოს, მას ვჰგონებ ყოვლად და სახედველ აღმევსო
და უმრავლესი განმევლთა. ვერ ძალ-მიც სიდიდესა მისსა მინთომად, რაჲთა უმრავლესი მივსცე
ნაკლულევანსა. რაჴამს სამნივე შემოვკრიბნე ხედვითა, ერთსა ვხედავ ლამპარსა, ვერ ქონებად
განყოფისა, ანუ განზომისა ნათლისა შეერთებულისა” (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica
V, Orationes XXXIX et XL, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 58, Corpus Na-
zianzenum 20, Turnhout, 2007, gv. 289-291).

18. იმის შესახებ, რომ არავინ იფიქროს, თითქოსდა, მამა ღმერთის მიერ ძის შობა და სულიწ-
მინდის გამომავლობა დროის თუნდაც მცირე მონაკვეთში აღესრულა და მამა, როგორც მიზეზი
დროით წინ უსწრებდა სხვა ჰიპოსტასებს, წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი შენიშნავს: „სახელი

ყოვლადწმინდა სამების შესახებ შედგენილ წერილში წმ. ბასილი დიდი ბრძანებს:

“მუნ მამად და ძმ და სული წმიდად, დაუბადებელი იგი ბუნებად, სამეუფოდ პატივი, ბუნებითი სახიერებად. მამად - დასაბამი ყოველთად, მიზეზი იგი არსებისა არსთად, ძირი იგი ცხოვლთად, რომლისაგან გამოვიდა წყაროდ იგი ცხოვრებისად, სიბრძნე და ძალი, ხატი იგი შეუცვალელებელი უხილავისა ღმრთისად, მამისაგან შობილი ძმ, ცხოვლი იგი სიტყუად, რომელი-იგი ღმერთი არს და ღმრთისა თანა არს, არს და იყო”¹⁹.

ამრიგად, ტერმინი “დასაბამი”, ერთი მხრივ, ყოვლადწმინდა სამებას ანუ ერთარსება ღმერთს მიემართება და ყოვლიერების შესაქმესთან კავშირს ცხადჰყოფს (ე. ი. ყოვლადწმინდა სამება დასაბამია ყოვლიერებისა), მეორე მხრივ კი, ჰიპოსტასური შინაარსით, მამა ღმერთს განეკუთვნება, რადგანაც მხოლოდ მამაა “დასაბამი” ძისა მშობელობითად და “დასაბამი” სულიწმინდისა გამომავლობითად.

ამიტომაცაა, რომ ღმრთის ზურგის მხილველი მოსე წინასწარმეტყველი, როდესაც ქორების მთაზე შემოქმედს სახელს ჰკითხავს ერთადერთი ჭეშმარიტი და პიროვნული ყოფიერება, რომელიც თავად განსაზღვრავს როგორ იწოდებოდეს, უპასუხებს: “მე ვარ ღმერთი, მყოფი რომელი ვარ”²⁰; რადგანაც ქრისტიანული მრწამსისთვის, ღმერთი არათუ ყოფიერების მომწესრიგებელი, ანდაც ამოძრავებელია, არამედ იგი თავად არის ყოფიერება და მისი მიზეზი, ხოლო პიროვნება ონტოლოგიური, ყოფიერებითი კატეგორიაა - სამყაროც და ყოველივე მასში არსებულიც ამ ფუნდამენტით უნდა აიხსნას²¹.

თქმულიდან გამომდინარე, ნიშანდობლივია, რომ ქვეყნიერების შესახებ თხრობა, რომელიც წმინდა წერილის პირველი წიგნის, პირველ ორ თავშია გადმოცემული, შეგვიძლია, პირობითად, ორ ნაწილად - “კოსმოცენტრულად” და “ანთროპოცენტრულად” დავყოთ, რადგანაც “დაბადების” პირველ თავში ჰექსემერონის თანმიმდევრულობაა წარმოჩენილი, თუ რომელ დღეს რომელი ქმნული იღებს დასაბამს, მეორე თავში კი სრული ყურადღება ყოველივეს მყოფობაში შემოყვანის მიზანდასახულობას ეხება, ე. ი. მიზეზს თუ რისთვის და ვისთვის შეიქმნა სამყარო და ძველადთქმისეული თხრობაც ადამიანის შექმნას ყოველ დაბადებულზე აღმატებულ და განსაკუთრებულ მოვ-

უშობელისა მის არს მამად და შობილისა - ძმ და გამომავლისა - სული წმიდად. ხოლო ერთობად არს მამად, რომლისაგან არიან და რომლისა თანა შემდგომნი იგი, არა თუ შეირწყმინან, არამედ შეუდგან; **არცა ჟამისა განყოფილება არს, არცა ნებისად, არცა ძალისად.** რამეთუ ამან საქმემან მრავლად განგვყო ჩუენ, რამეთუ თითოეული თავისაცა თვისა მიმართ დ მეორისა მიმართ წინააღდეგომ არს. ხოლო რომელთა ბუნებად მარტივ არს და არსებად ერთ, მათდა ერთობადცა ყოვლით კერძო არს” (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica VI, Orationes XI, XXI, XLII, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 78, Corpus Nazianzenum 26, Turnhout, 2013, . 296).

19. ბასილი კესარიელი სწავლათა, op. cit. სარწმუნოებისათვის წმიდისა სამებისა, გვ. 153.

20. გამ. 3, 14.

21. საგულისხმოა, რომ წმინდა წერილი მოსე წინასწარმეტყველის მაგალითით ცხადად გამოჰკვეთს ადამიანის პიროვნულობის მნიშვნელობასა და მის უშუალო კავშირს შემოქმედისადმი. უდაბნოში ფარაონის ჯარის მოლოდინში, როდესაც მოსე წინასწარმეტყველი დუმდა, გაისმა უფლის ხმა მისდამი: „**რასა ჰქმობ ჩემდა მომართ?**” (გამ. 14, 15); **ასევე:** ძალზედ საინტერესოა, რომ ისეთ ფილოსოფიურ ტერმინებს, როგორიც არის „მაკროკოსმოსი” (დიდი სამყარო - იგულისხმება გარეგანი სამყარო და კოსმოსი) და „მიკროკოსმოსი” (პატარა სამყარო - იგულისხმება ადამიანი მთელი თავისი ფიზიკური და სულიერი შედგენილობით) წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი ადამიანის ჰიპოსტასურობის ხაზგასასმელად, ტრადიციული შეხედულებისამებრ, არა ადამიანს ათავსებს დიდ სამყაროში, არამედ თავად კოსმოსს მიუჩენს ადამიანში ადგილს და ბრძანებს: „ხოლო ცხოვრებად თავადმან შთაჰბერა (რომელსაცა სულად გონიერად, უხილავად და ხატად ღმრთისა უწესს სიტყუად). და ვითარცა **მეორე სოფელი, დიდი მცირესა შინა;** ესრეთ დაამტკიცა იგი ქუეყანასა ზედა სხუად ანგელოზი, თაყუანისმცემელი ღმრთისად, შეზავებული, მხედველი ხილულთა მათ დაბადებულთად, თანამზრახვალი უხილავთად, მეუფე მყოფთა ქუეყანისათად, უფლებული ზეცით, ქუეყანისად და ზეცისად, ჟამიერი და უკუდავი, ხილული და უხილავი, შორის სიდიდესა და სიმცირესა, იგივე სულ და ხორც” (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica I, op. cit. gv. 48)

ლენად გადმოგვცემს და ქმნილებათა შორის რიგითობით უკანასკნელობა იერარქიულად უქვემოდებლობაზე როდი მიაწინებს, არამედ როგორც ქალაქს განამშვენებენ და ყოვლითურთ კეთილმოაწყობენ სანამ მეფე შებრძანდება დიდებით ქალაქში, ხოლო, როგორც მასპინძელი განუმზადებს სტუმარს კარ-მიდამოს, ამავე მიზნით, უფლის წინარეგანგებით, შეიქმნა და მოეწყო ყოველი სოფელი, რათა არარსებობიდან არსებობაში ადამიანი პატივით შემობრძანებულიყო სამყაროში²².

დასტური იმისა, რომ უკვდავობის, მეუფებრიობის, თვითუფლებრიობის, მოაზროვნეობითობის, გონისმიერებისა და შემოქმედებითობის თვისების მქონე ადამიანი საღმრთო ბუნების ხატად და მსგავსად იქმნება, თავად წმინდა წერილისეულ უწყებაშია წარმოდგენილი, რომელიც შემდეგია: “და თქვა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ხატებისაებრ ჩვენისა და მსგავსებისაებრ”²³.

წმ. გრიგოლ ნოსელის თანახმად, ყოველი ფილოსოფიური სკოლა ადამიანურ ბუნებას იმგვარად განადიდებდა, როგორც თავადვე ფიქრობდა. მისი თქმით, ამბობდნენ, რომ ვინაიდან ადამიანი მცირე სამყაროა, მაშინ იგი მხოლოდ სტიქიონთაგან შედგებოდა, რომელთაგანაც ყოველივეა შედგენილი. სხვანი, თითქოსდა, ცდილობდნენ საქებარი და სახობო სიტყვები არ დაეშურებინათ, მაგრამ ვერც კი ამჩნევდნენ, რომ კოლოსა და თავის თვისებების მისადაგებით მიაგებდნენ მას პატივს. ნისის ეპისკოპოსი კითხვას სვამს: “რა არის იმაში დიადი, რომ ადამიანი სამყაროს სახედ და მსგავსებად იქნეს მიჩნეული, მაშინ როცა ცა-ც წარხდება, მიწაც შეიცვლება და ყოველივეც, რასაც ისინი მოიცავენ, მათთან ერთად წარხდება? მაგრამ რაში მდგომარეობს ეკლესიის სწავლების მიხედვით სიდიადე ადამიანისა?”, - და იქვე თავადვე სცემს პასუხს, - “არა შექმნილი სამყაროს მსგავსებაში, არამედ იმაში, რომ ხატად შემოქმედის ბუნებისა დაიბადა”²⁴.

ზემოთქმულ ნაშრომში წმინდა წერილისეულ მუხლებში ნათლად ჩანს, რომ ადამიანი საღმრთო ბუნების, ე.ი. ყოვლადწმინდა სამების ხატადაა შექმნილი და შესაბამისად, თავადვე ერთარსება სამებას საკუთარივე ხატების აღმბეჭდველი გონიერ ქმნილებაზე, რადგანაც “ვინადგან მსგავსი არს კაცი საღმრთოსა ბუნებისა, და მსგავსი, უკუეთუ უმსგავსებასა შინა არა იხილვებოდის, არღარა მსგავს ეწოდების, არამედ პირმო ხატ, რომლისა-იგი მსგავს იყოს”²⁵.

ამრიგად, რადგანაც პირველქმნილი ადამიანი ფლობდა საღმრთო თვისებებსა და ხატოვნებებს, რომლებიც მისდამი ღმრთისგან იყო მიმადლებული, იგი ამ თვისებებით ხატი იყო ერთარსება და განუყოფელი სამებისა, რადგანაც უკლებლივ ყოველი მათგანი ბუნებითად საერთოა ყოვლადწმინდა სამების სამივე ჰიპოსტასისათვის და ადამიანი ხატია არა ერთი რომელიმე ჰიპოსტასისა, არამედ სამივე პირისა ერთად, ვინაიდან ყოვლადწმინდა სამებას ერთი და იგივე თვისობრივი გამოხატულებანი და ერთი და იგივე ხატი აქვს; ამასთან, რადგანაც ერთარსება სამების თითოეულ ჰიპოსტასს გარდა არსობრივი თვისებებისა, რაც ყოვლითურთ იგივეობრივია, აქვთ იმგვარი ჰიპოსტასუ-

22. იხ. მინდა გრიგოლ ნოსელი, შესაქმნისათვის კაცისა, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო გვანცა კოპლატაძემ, იხ.: საქართველოს ეკლესიის კალენდარი 2010, თბ. 2009 გვ. 126-127.

23. დაბ. 1, 26; ასევე: დამოწმებულ ძველალექსიურ მუხლებზე საინტერესოა წმ. გრიგოლ ნოსელის კომენტარი, რომელიც ღმრთის მიერ აღსრულებულ ამ მოვლენას განცვიფრებით აფასებს და ბრძანებს: „შესაქმეს კაცისა წინ უძღოდა ბჭობა: ხელოვნის მიერ სიტყვით წინასწარ გამოისახა, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო მომავალი ქმნილება (ადამიანი; მ. გ.), რომელი პირველსახის მსგავსება უნდა ეტარებინა, რისთვის უნდა შექმნილიყო, [...] ჰოი, საკვირველება! მზე შეიქმნა და წინ არავითარი ბჭობა არ წასძლომია, ასევე ზეცაც, - რომელსაც დაბადებულთა შორის ბადალი არ ჰყავს” (წმინდა გრიგოლ ნოსელი, შესაქმნისათვის კაცისა, op. cit. 127-128).

24. Ibid. 160-161.

25. წმ. გრიგოლ ნოსელი, სიტყუად სწავლისა და მოძღურებისა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვა, სქოლიოები და ლექსიკონი დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, თბ. 2008, გვ. 115-116.

რი თვისებები, თვისობრივი ხატოვნებანი, რაც არანაირად არ არის იგივეობრივი (მხოლოდ მამა ღმერთია - უშობელი, ანუ მისი ჰიპოსტასური ხატოვნებაა მამობა; მხოლოდ ძე ღმერთია - შობილი, ე.ი. მხოლოდ მისი ჰიპოსტასური თვისებაა - შობილობა, ანუ ძეობა და მხოლოდ სულიწმინდაა - გამომავალი და მისი ჰიპოსტასური ხატოვნებაა სულობა), რამდენადაც ადამიანი შეიქმნა ძეობის თვისებითაც, სხვა ზემორეგაჟღერებულ საღვთო თვისებებთან ერთად, ცხადია, რომ განუყოფელი სამების სამი ჰიპოსტასიდან მხოლოდ ძე ღმერთს აქვს ღმრთისადმი ბუნებითი ძეობის ჰიპოსტასური თვისება, რადგანაც იგი ბუნებითი ძეა მამისა, შობილია მამისგან და ჰყავს თავისი მარადიული მშობელი; და პირველქმნილი ადამიანიც, რომლის კაცობრივი ბუნებაც ხატია ყოვლადწმინდა სამების, ე.ი. საღვთო ბუნებისა, როგორც პირმშობატისა ყველა თავისი საღვთო თვისებით, ჰიპოსტასური მნიშვნელობით იგი საკუთრივ ძე ღმერთის ხატია ღმრთისადმი ძეობის თვისებით²⁶.

შესაბამისად, კვლავაც შევნიშნავთ, რომ ქრისტიანული ანთროპოლოგია - ქრისტოცენტრულია.

ყოვლადწმინდა სამების გამომხსენელობითი - სოტერიოლოგიური წინარეგანგებულება ადამისა და ევას შეცოდებისთანავე მჟღავნდება, როდესაც ღმერთი შემაცდენელ გველს ასე მიმართავს:

“და ჰრქუა უფალმან გუელსა: რამეთუ ჰყავ ესე, წყეულ იყავ შენ ყოველთაგან პირუტყუთა და ყოველთაგან მკეცთა ქუეყანისა ზედათა, მკერდსა ზედა და მუცელსა ხვდოდი და მიწასა სჭამდე ყოველთა დღეთა ცხორებისა შენისათა. და მტერობად დავდვა შორის შენსა და შორის დედაკაცისა. და შორის თესლისა შენისა და შორის თესლისა მისისა იგი შენსა უმზირდეს თავსა და შენ უმზირდე მისსა ბრჭალსა”²⁷.

ვინაიდან, ყოვლისშემოქმედმა მაცხოვარმა არ ინება ადამიანის წარწყმედა და მონმებული სახარებისეული მუხლები წუთისოფლად მხსნელის მოვლინების შესახებ პირველი ძველათქმისეული უწყების გაცხადებაა, რადგანაც სამოთხისეულ ყოფას განშორებული ადამიანისთვის ცოდვისა და სიკვდილის მდგომარეობა გადაულახავ უფსკრულად იქცა, რომელიც მხოლოდ სიკვდილზე გამარჯვებით შეიძლება დაიძლიოს, ყოველივე ეს კი უფლის გულმონყალებითი ჩარევის გარეშე შეუძლებელია, ამიტომაც განკაცებული მაცხოვარი თავისივე სიტყვებით გვაუწყებს: “ხოლო ესე არს ნებად მომავლინებელისა ჩემისა მამისაჲ, რათა ყოველი რომელი მომცა მე, არა წარწყმიდო მისგან, არამედ აღვადგინო იგი უკანაჲსკნელსა მას დღესა”²⁸ და, რადგანაც მისი შექმნილის შეუსაბამო თვითუფლებრივი არჩევანის წინასწარმცოდნე ყოვლადწმინდა სამება წინარეგანგებით იზრახავდა მის აღდგინებას, განკაცების საიდუმლოს სწორედ იმ ჰიპოსტასზე აღასრულებს, რომლის ხატადაც შეგვაგვამონდა ღვთისადმი ძეობის თვისების მქონე ადამიანი.

შემოქმედის ამგვარი მაცხოვრებლობითი ნებელობისა და ქრისტიანული ანთროპოლოგიის ქვაკუთხედი რომ თავად ერთარსი მამისა (ბერძნ. ὁμοούσιος) - განკაცებული იესო ქრისტეა, შესაშური მჭევრმეტყველებითა და სულიერებით სავსე წმ. იოანე

26. ადამიანის შეუცნობელი ბუნების შესახებ წმ. გრიგოლ ნოსელი დასძენს: „...ვინ ცნა გონებას ღმრთისაჲსა?“ - ამბობს მოციქული (რომ. 11, 34), ხოლო მე დავუმატებ: და საკუთარი გონება ვინ შეიცნო? თქვან მათ, რომელნიც საღმრთო ბუნების თავიანთი აღქმის საზღვრებს შიგნით მოქცევას ცდილობენ, თავიანთი თავი შეიმეცნეს? ბუნება საკუთარი გონებისა შეიცნეს? [...] მაგრამ ვიპოვე ახსნა აუხსნელთა, რაჟამს ღმრთის სიტყვამდე აღვინი: „ვექმნეთ კაცი ხატად და მსგავსად ჩუენდა“ (დაბ. 1, 26). [...] მაგრამ რამდენადაც ბუნება ჩვენი გონებისა, რომელიც დამბადებელის ხატია, შეცნობას უსხლტება, ამიტომ მას აღმატებულთან ზუსტი მსგავსება აქვს და თავისი შეუცნობელობით მიუწვდომელ ბუნებას გამოსახავს“ (წმინდა გრიგოლ ნოსელი, შესაქმნისათვის კაცისა, ოპ. ციტი. გვ. 143).

27. დაბ. 3, 14-15.

28. იოანე, 6, 39.

ოქროპირისა და წმ. ბასილი დიდის ქვემოთ სიტყვებში ვლინდება.

განკაცებული მაცხოვრის ღვთაებრივი და ადამიანური ბუნების შესახებ კონსტანტინოპოლელი პატრიარქი ბრძანებს:

“ოდეს-იგი ინაჱ-ედგა სერსა მას, რომელი-იგი ჰზრდის ყოველსა მყოფსა ცასა ქუეშე, ოდეს-იგი ინაჱ-ედგა მონაფეთა თანა, უფალსა - მონათა თანა, წყაროსა მას დასაბამსა სიბრძნისასა - უსწავლელთა თანა. ეჰა, საკვრველ! რომელსა გარე-მოადგს ბევრეული ანგელოზთად, ვითარ მონაფენი კადნიერებით მის თანა ინაჱით სხენან! და არა კმა-იყო ესე, არამედ აღდგა იგი სერისა მისგან და დადგა სამოსელი, რომელსა შეუმოსიეს ნათელი, ვითარცა სამოსელი. და მოირტყა არდაგი, რომელმან შემოსნა ცანი ღრუბლითა, და შთაასხა წყალი, რომელმან დაჰბადნა წყალნი ქუეყანასა ზედა. მუხლ-მოდრეკით დაჰბანნა ფერჱნი მოციქულთა, რომლისა-იგი ყოვლისა დაბადებულისა მუჱლი მოდრკების ზეცისად და ქუეყანისად. არა თუ იგი რას დიდებასა დაიმცირებს, არამედ გარდამატებულსა მას კაცთ-მოყუარებასა აჩუენებს”²⁹;

მაცხოვრის გამომხსენლობითი ღვანლის შესახებ კი კაპადოკიის კესარიის ეპისკოპოსი ბრძანებს:

“ხოლო რავდენნიცა სიტყუანი გესმნენ ბუნებისა მისგან კაცობრივისა მისისა თქუ-მული, გულისჱმა-ყავ, ვითარმედ ცხორებასა კაცთასა განაგებს, რომელი გამოგჱრნდა ჩუენ ჳორცითა, [...] და დაბადებად, ქმნად და წმიდაყოფად და მონებად და მორჩილებად და მიცემად და სწავლად და მცნებისა მოღებად და უმეცრებად და ლოცვად და კითხვად და სრულყოფად და ამათსა უმდაბლესნიცა იგი საქმენი: დაძინებად, შიმშილი, დაშრომად, ცრემლოვად, შეურვებად, დამალვად, გინა თუ ჯუარცუმად და სიკუდილი. [...] რომელი-იგი ჩუენთჱს განკაცნა და ჳორციელ იქმნა, და ამაღლდა, რადთა ჩუენცა აღგუამა-ღლნეს, [...] რამეთუ რომელი-იგი კაც იქმნა, უნივთო იყო და უჳორცო, და რად-იგი იყო, ეგრეთვე ეგო და რომელი-იგი არა იყო, მიიღო. პირველითგან იყო უმიზეზოდ, რამეთუ რადმცა იყო მიზეზი ღმრთეებისად? არამედ უკუანადჱნელ იქმნა მიზეზისათჱს, ხოლო მიზეზი იგი იყო ცხორებად ჩუენი. რომელმან მიიღო სიზრჱჱ ესე ჳორცთად ამათ, შუამდგომელობითა გონებისადთა შეერთო ჳორცთა და იქმნა კაც და მდაბალი იგი აღამალა და იქმნა ორივე ერთ, რამეთუ უადრესმან მან სძლია, რადთა მე ესეზომ ღმერთ ვიქმნა, რადზომ იგი კაც იქმნა. და იჱვა, არამედ შობილცა იყო, დედაკაცისაგან გამოჩნდა, არამედ ქალწულისა, ესე კაცობრივ არს და იგი ღმრთეებრ. აჱა უმამო იქმნა და მუნ უდედო იყო. ესე ყოველი ღმრთეებრი არს. მუცლადღებულ იქმნა, არამედ იცნა იგი წინადსწარმეტყუელმან მუცლადღებულმან, რომელი ჳკრთებოდა წინაჱე სიტყჱსა მის, რომლისათჱს იქმნა; შეიხჱა, არამედ სახუეველნი იგი საფლავისანი დაუტევნა და აღდგა; ბაგასა მიიწვინა, არამედ ანგელოზთა მიერ იდიდა; და ვარსკულავისა მიერ ეუწყა და მოგუთა მიერ თაყუანის-იცა; ივლტოდა ეგჱპტედ, არამედ შემუხსრნა ეგჱპტისა იგი კერჱნი; არა აქუნდა სახჱ, არცა ფერი ჳურიათა მიერ, არამედ დავით იტყჱს შუენიერად სიკეთითა უფროდს ძეთა კაცთასა; და მთასა ზედა გამობრწყინდა უბრწყინვალეს მზისა მოსწავებად მერმისა მის; ნათელ-ილო ვითარცა კაცმან, არამედ ცოდვანი დაჰჱსნნა ვითარცა ღმერთმან და განწმიდნა წყალნი; გამოიცადა ვითარცა კაცი, არამედ სძლო ვითარცა ღმერთმან და ბრძანებს არა შიშსა, რამეთუ უძლევეს სოფლისადმი; მოემშია, არამედ გამოზარდნა ათასეულნი და პური არს ცხორებისად და ზეცისად; მოენყურა, არამედ ღალატ-ყო: რომელსა სწყურის, მოვედინ ჩემდა და აღუთქუა მორწმუნეთა მიცემად წყაროდსა; დაშურა, არამედ მაშურალთა და ტჱრთმძიმეთა განმსუენებელი არს; დამძიმდა ძილითა, არამედ ზღუასა ზედა სუბუქად ვიდოდა და შეჱრისხნა ქარ-

29. თქმული წმიდისა იოვანე მთავარ-ეპისკოპოსისად კონსტანტინეპოლელისად, ოდეს-იგი აღდგა უფალი სერისა მისგან და იწყო მონაფეთა დაბანად ფერხთად, იხ.: უდაბნოს მრავალთავი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს: ლ. ბარამიძემ, კ. დანელიამ, რ. ენუქაშვილმა, ი. იმნაიშვილმა, ლ. კიკნაძემ, მ. შანიძემ და ზ. ჭუმბურიძემ, თბ. 1994, გვ. 191.

თა და პეტრე დანთქმადი აღასუბუქა; [...] და ეშმაკთა იცნეს იგი და ლეგეონი სულთა ბოროტთა დაანთქა და ეშმაკთმთავარი იხილა, ვითარცა ელვად გარდამოვრდომილი; იქოლვებოდა, არამედ არა შეიხებოდა; ილოცვიდა, არამედ ისმენს ლოცვათა; ცრემლოოდა, არამედ დააცხრვნა ცრემლნი ყოველთაგან; ჰკითხა, ვითარმედ: “სადა არს ლაზარე?” რამეთუ კაცი იყო, არამედ აღადგინა ლაზარე, რამეთუ ღმერთი იყო; განიყიდა სუბუქისა ფასისა, რამეთუ ოცდაათ ვეცხლად, არამედ მოიყიდა სოფელი დიდთა მით სასყიდლითა თჳსისა სისხლისადათა; [...] იგუემა და იწყლა, არამედ ჰკურნებს ყოველსა სენსა და ყოველსა ცისად-ცისად გუემულეებასა; ძელსა შეემშჳულა, არამედ ძელად ცხორებისად მიგუაქცინა, არამედ აცხოვნა ავაზაკი, მის თანა ჯუარცუმული და დააბნელა ყოველი სოფელი; ძმარი სუა, ნავლლისა გემოდ იხილა, ვინ? რომელმან-იგი წყალი ღვინოდ გარდააქცია, რომელი ბოროტისა მის გემოდსხილვისა დამწსნელი არს, რომელი-იგი სიტკბოება არს და ყოვლითურთ სანადელ; მისცემს სულსა თჳსსა, არამედ ჴელმწიფებად აქუს კუალად მოღებად მისა; [...] მოკუდა, არამედ ცხოველსმყოფელ არს და დაჰქსნა სიკუდილი სიკუდილითა; დაეფლა, არამედ აღდგა; ჯოჯოხეთად შთავიდა, არამედ აღმოიყვანნა მუნ მყოფნი სულნი და ზეცად ამაღლდა, და მოვიდეს შჯად ცხოველთა და მკუდართა”³⁰.

საკითხის მეტი სიცხადით აღქმისათვის, უნდა შევნიშნოთ, რომ მიუხედავად მაცხოვრის ამგვარი მოღვაწეობისა არც ანგელოზურ და არც ადამიანურ გონებას, ვინაიდან მათი ბუნება შექმნილია, არ ძალუძს ღმრთის შემეცნება, მაშინაც კი თუ ადამიანი სრულად განთავისუფლდება ქვედამზიდველი ვნებებისაგან, რადგანაც “ღმერთი არავინ სადა იხილა; მხოლოდ-შობილმან ძემან, რომელი იყო წიაღთა მამისათა, მან გამოთქუა”³¹.

შესაძლოა გაუღერდეს შეკითხვა: მაშინ როგორ უნდა შეძლოს ადამიანმა ცხონებისაკენ გზის გაკვალვა თუ თავად ცხონების შესაძლებლობის მბოძებელი ღმერთი ვერ შეიცნო?

იოანეს სახარებაში ვკითხულობთ: “ჰრქუა მას იესუ: მე ვარ გზად და მე ვარ ჴემმარიტებად და ცხორებად; არავინ მოვიდეს მამისა, გარნა ჩემ მიერ. უკუეთუმცა მიცოდეთ მე, მამაცამცა ჩემი იცოდეთ. ამიერიტგან იცით იგი და გიხილავს იგი”³².

ღვთივგამომეტყველი კაპადოკიელი იერარქების მსოფლმხედველობით, თუ ადამიანმა პირველი დაბრკოლება - სხეულებრივი ვნებები დათრგუნა, მას მაინც არ ძალუძს ღმრთის მიუწვდომლობის გადალახვა, რადგანაც იგი დროში შექმნილი არსებაა, ამიტომაც გამოსავალი შემოქმედისაკენ მარადიულ სვლაში და სათნოებითი ცხოვრებით მასთან საუკუნო მიახლების მცდელობაშია; ეს ყოველივე კი, ცხადია, ადამიანის პიროვნულ გადანყვეტილებას, მისი ჰიპოსტასური ნების გამოვლენას მოითხოვს³³.

30. ბასილი კესარიელი სწავლათა, ოპ. ციტ. სარწმუნოებისათჳს წმიდისა სამებისა, გვ. 154-155..

31. იოანე, 1, 18.

32. იოანე, 14, 6-7.

33. აღნიშნულის წარმოსაჩენად წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი შენიშნავს: „არცა პეტრე მოციქულისა ცრემლნი სათნო გიჩან-ა, რომელსა კაცობრივი უძლურებად შეემთხვა ჟამსა მას ვნებისა-სა; ხოლო უფალმან სათნო-იყვნა და სინანული შეინირა და სამგზის კითხვითა მით, თუ „პეტრე გიყუარ მე?“ და მისითა აღსარებითა, ვითარმედ: „ჴე, უფალო, შენ უწყი, რამეთუ მიყუარ შენ“, **სამგზის უვარყოფად იგი განკურნა**” (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica V, Orationes XXXIX et XL, op. cit. gv. 106); ასევე: საგულისხმოა კვლავადვე წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველის მოწმობა, რომ მიუხედავად ძალმოსილებისა ღმერთს ბრძანებით ეცხოვნებინა ადამიანი, მისი მეორე ჰიპოსტასი განკაცდა, რათა ადამიანთ ხსნა მისი მაგალითითა და მისი დახმარებით აღესრულებოდეს. სასი-მას ეპისკოპოსი ბრძანებს: „და ესევიტარი სიმდაბლე აჩუენა მაცხოვარმან, რომელსა განგებითა ოდენ ჴელ-ენიფებოდა, ვითარცა ღმერთსა, ცხოვნებად და ჴსნად ჩუენი, ვითარცა-იგი ბრძანებითა ყოველნივე დაჰბადნა, **არამედ უმეტესი და უზეშთაესი აჩუენა სახიერებად და კაცთმოყუარებად, რომელ-იგი მსგავს ჩუენდა იქმნა აურაცხელითა მით წყალობითა**” (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica II, Oratio XV, XXIV, XIX, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 42, Corpus

ამ გზის თვალსაჩინოებისათვის, წმ. გრიგოლ ნოსელი მოსე წინასწარმეტყველის მაგალითსა და დიდი წინამძღვრის მიერ საღმრთო წყვდიადში შესვლის იდუმალეობით მოცულ ამბავს გვახსენებს და კვლავაც სვამს კითხვას და პასუხითაც შემოქმედის წინ-არეგანგებულებას განგვიცხადებს: “მაგრამ რას ნიშნავს მოსეს შესვლა წყვდიადის შიგნით და შემდეგ ამ წყვდიადში ხილვა ღვთისა? რაოდენ მიუახლოვდება იგი მჭვრეტელობას, მით მეტად იხილავს საღვთო ბუნების განუჭვრეტელობას, ვინაიდან ქვევით დატოვებს რა ყოველივე ხილულს - არა მხოლოდ იმას, რასაც გრძნობა წვდება, არამედ იმასაც, რის მხედველადაც თავად გონება ჩანს - მარადის უფრო შინაგანისკენ წარემართება, ვიდრე აზროვნებითი ცნობიერების გზით არ მიაღწევს იმას, რაც უხილავია და მიუწვდომელი, და იქ იხილავს ღმერთს, ვინაიდან სწორედ ამაში ჰგოეს საძიებლის ჭეშმარიტი ცოდნა და სწორედ ამაში ჰგოეს მისი ხილვა, - კერძოდ იმაში, რომ არ იხილვება იგი, გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენგან საძიებელი ზეაღმატება ყოველგვარ ცოდნას, არის რა ყოველმხრივ გარემოცული მიუწვდომლობით როგორც რამ წყვდიადით. [...] ამის შემდეგ ხელთუქმნელ კარავში შედის იგი. მაგრამ ვინ შეძლებს, რომ მიჰყვეს მას, ესოდენთა შორის მავალს და გონებით ესოდენ აღმატებულს? ის, ვინც აღმატებულ აღმასვლათა მიერ თითქოსდა მწვერვალიდან მწვერვალზე გადადის და მარადის საკუთარ თავზე მაღალი ხდება!”³⁴.

აღსანიშნავია, რომ როდესაც ღმერთი მოსესა და ისრაელიანებს აღთქმული მინისკენ წასვლას უბრძანებს და აღუთქვამს, რომ ღრუბლის სვეტი უწინამძღვრებს მათ, წინასწარმეტყველი, მსგავსად ქორების მთისა, როდესაც უფლის სახელი იკითხა, ამ შემთხვევაშიც გაკადნიერდება და შემოქმედს სთხოვს ახილვინოს მას ღვთაებრივი დიდება. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ყოველგვარ ადამიანურ და ანგელოზურ ძალას აღემატება და უფალიც მიუგებს მას: “ვერ ძალ-გიც პირისა ჩემისა ხილვად, რამეთუ არა არს კაცი, რომელმან იხილა პირი ჩემი და ცხონდა”³⁵, - მაინც მისცემს იგი მოსეს უფლებას კლდის ნაპრალთან ხერელში ყოფნით მოიზღუდოს მზერა, როდესაც მის წინ თავად ღმერთი ჩაივლის.

წმინდა წერილის უწყებით, მოსემ ღმრთის ზურგი იხილა, თუმცაღა პირი ღმრთისა მისთვის უხილავი იყო.

მეორე საღმრთისმეტყველო სიტყვაში წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი რწმენაში გამობრძმედილ თავის მეგობრებს მიმართავს და თითქოსდა მოსეს გზას შედგომილი შესჩივლებს, შემდგომ კი ახარებს მათ: “რა შემემთხვა ეს, ჰოი, კაცნო, მეგობარნო ჩემნო გულითადად და ჩემებრ იდუმალეობისა და ჭეშმარიტების მოყვარენო? გონებად მივიქცეოდი, რათა შემეცნო შემოქმედი; აველ მთად და შეველ არმურსა შინა ყოველივე ნივთიერთაგან და მატერიათაგან განშორებული, და რაოდენ ძალმიძდა - მყოფი საკუთარ თავში; მაგრამ ოდეს მზერა მისკენ წარვმართე, მარტოოდენ, კლდით მოზღუდული უფლის ზურგი დავინახე (შდრ. “რაჟამს წარვიდოდის დიდებაჲ ჩემი, დაგდვა შენ ჯურელსა კლდისასა და დაგფარო შენ ჴელითა ჩემითა შენ ზედა, ვიდრემდე წარვიდე. და აღვილო ჴელი ჩემი და მაშინ იხილო ზურგით ჩემსა, ხოლო პირი ჩემი ვერ იხილო”; გამ. 33, 22-23); მაგრამ მომზღუდველი ესე ხომ ჩვენი ხსნისათვის განკაცებული სიტყვაა? (შდრ. “და ყოველთა იგივე სასუმელი სულიერი სუეს; რამეთუ სუმიდეს იგინი სულიერისა მისგან კლდისა, რომელიცა შეუდგა; ხოლო კლდე იგი იყო ქრისტე”; 1 კორ. 10, 4) - ზურგი ღმრთისა ამ კლდით იყო დაფარული. ხოლო, ოდეს წინ მივინივნე, ვჭვრეტდი არა პირველსა და წმინდა ბუნებას - ყოვლადწმინდა სამებას, რასაც თავად ღმერთი ჭვრეტს, ვუმზერდი არა იმას, რაც პირველ კრეტსაბმელთაგან მიღმიერია და რასაც ქერუბიმნი

Nazianzenum 9, Turnhout, 2000, gv. 206).

34. წმ. გრიგოლ ნოსელი, ცხოვრება მოსესი, ანუ სათნოებითი სრულქმნილების შესახებ, ბერძნულიდან თარგმნა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, იხ. წმ. გრიგოლ ნოსელი შრომები I, თბ. 2022 გვ.71-73.

35. გამ. 33, 20.

ღმრთისანი ფარავენ, არამედ მხოლოდ კიდეს, მარტოოდენ იმ მხარეს, რომელიც ჩვენ გვესაზღვრება. [...] მსგავსივეა მზეც, რომელსაც არ ძალგვიძს ვუმზერდეთ და ჩვენთვის იგი მხოლოდ წყალთა ტალღებზე არეკლილი მისი და მისივე სხივების მკრთალი სახეებითაა სანვდომი”³⁶.

ადამიანის სათნოებითი სრულქმნილების მიღწევის ამგვარი მაგალითით, ჩვენთვის საცნაურდება, რომ მოსემ ღვთაებრივ არმურსა და წყევდიადს შეჰპებდა და საღმრთო მღვდელმესაიდუმლოების შეუვალ სინმინდემი შეაღწია. მან ამით ღმერთთან თანამყოფობის მსურველთა ყოველგვარი ხილულისა და უხილავისაგან განშორება და მიუწვდომლისაკენ მარადის სწრაფვა შეამეცნა და ვინაიდან, წმ. გრიგოლ ნოსელის თანახმად, ღმრთის შემეცნება მისი შეუმეცნებლობის გაგებას ნიშნავს - “სწორედ ესაა ჭეშმარიტად ხილვა ღვთისა - ვერასოდეს პოვნა საკუთარი გულისთქმის განძღომისა”³⁷; ხოლო, რადგანაც კლდე ანუ თვალთხილული - განკაცებული სიტყვა - იესო ქრისტეა, მისი ამქვეყნიური ცხოვრების მიმსგავსებით “მართებს მჭვრეტელს, რომ იმათგან, რომელთა ჭვრეტაც შესაძლებელი გახდა მისთვის, მარადჟამს აღინთებოდეს უფრო მეტის ხილვის გულისთქმით, და ამ სახით ვერარა ზღვარი ვერ შეაჩერებს ღვთისკენ აღმასვლის გაძლიერებას, გამომდინარე იქიდან, რომ არც სიკეთის რამ მიჯნა აღმოჩნდება ოდესმე და არც რამ განძღომა დააბრკოლებს გულისთქმის წინსვლას სიკეთისადმი”³⁸.

ყოველივე თქმულიდან გამომდინარე, უნდა დავსძინოთ, რომ ადამიანი, რათა “სამარადისოდთა ღმრთისა მიმართ ხედვითა ღმერთ იქმნას”³⁹, პიროვნული ნებელობით ქრისტეს მცნობელობისაკენ უნდა ისწრაფვოდეს, რადგანაც სათნოებითი სრულქმნილების გზაზე კაპადოკიელ მამათა ანთროპოლოგია - განღმრთობის ფილოსოფიაა და იგი მისტიკურია, ვინაიდან მისტიციზმი აბსოლუტური ყოფიერებისაკენ სწრაფვას აღნიშნავს.

ფილიპეს კესარიის მხარეში ქრისტე მოციქულებს ჰკითხავს:

“თქვენ ვინ გგონიე მე ყოფად?”⁴⁰;

ხოლო პეტრე, მიხდვა რა, რომ ღმრთის წინაშე დგას და ესაუბრება მას, მიუგებს:

“შენ ხარ ქრისტე, ძე ღმრთისა ცხოველისაა”⁴¹.

ცოდვითდაცემული ადამიანის გამოხსნის შესაძლებლობა, კაპადოკიელ მამათა სწავლების თანახმად - პიროვნულია. როგორც ყოვლადწმინდა სამების მამის ჰიპოს-

36. Oratio 28, PG. t. 36; col. 29-30 A.

37. წმ. გრიგოლ ნოსელი, ცხოვრება მოსესი, ოპ. ციტ. გვ. 98; ასევე: წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი ღმრთისადმი მიწვევისა და შინაგანი სინმინდის მოპოვების სურვილის შესახებ შეგვაგონებს: „რამეთუ ყოველივე არსებამ შემოუკრებიეს და აქუს თავსა შორის თვსსა, რომლისაჲ არცა დასაბამი არს, არცა დასასრული, ვითარცა უფსკრული რამე არსებისაჲ, მიუწთომელი და უსაზღვრო, რომელი გარეგან არს ყოვლისავე მოგონებისა და ჟამთა და ბუნებისა. [...] ესოდენ ერუენის გონებასა ჩუენსა და მასცა, რაჟამს წმიდა არნ, ვითარცა-იგი სიმაღლე ელვისა დაუდგრობელისაჲ. და მე ვჰგონებ, ვითარმედ ესე ამისთვის, რამთა ხილვითა მით მცირედითა მიგვზიდვიდეს მისა (რამეთუ სრულიად უხილავი უსასოებისა მომატყუებელ არს და სრულიად არა მისლვისა მისისა) და კუალად მიუწთომელობისა მისთვის მისისა გვკვრდეს იგი. და რაჟამს გვკვრდეს, უმეტესად გუსუროდის; ხოლო რაჟამს გუსუროდის რამ მისა, წმიდა ვიქმნებოდით მის მიერ, და რაჟამს წმიდა ვიქმნებოდით, მაშინ ღმრთივშუენიერად გამოვჩნდეთ; ხოლო რაჟამს ესე ვითარნი ვიქმნეთ, მაშინ ვითარცა თვსთა გუეტყოდის (და ვიკადრო თქუმად, ვითარმედ): ღმერთი ღმერთთა თანა შეიერთებოდის და იცნობებოდის და ესრეტცა ნუუუე რამზომ-იგი აწვე იცნის მან მცნობელნი იგი” Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica I, Orationes I, XLV, XLIV, XLI, op. cit. gv. 30-34.

38. Ibid. გვ. 98.

39. Ibid. გვ. 48.

40. მათე, 16, 15.

41. მათე, 16, 16

ტასი მიზეზი და დასაბამია სამეზბისა, ასე ადამიანი, ვინაიდან იგი პიროვნებაა, თავისი თავისუფალი ნების გამოძღვლების მიზეზი¹ და ღმრთის მეძიებლობისადმი საკუთარი გულანთებულობის დასაბამი უნდა გახდეს², რათა მოსე წინასწარმეტყველის მსგავსად იწოდებოდეს “ღმრთის მეგობრად”³ და უფლის მიერ “იცნობებოდეს სხვა ყველაზე მეტად”⁴, რადგანაც წმ. გრიგოლ ნოსელის სიტყვებით: “მხოლოდ ერთს ვრაცხთ შიშის საგნად - ღვთის მეგობრობისგან გაგდებულობას, ისევე როგორც მხოლოდ ერთს ვიგულვებთ ჩვენთვის საპატიოდ და სანადელად - ღვთის მეგობრად შერაცხილობას, რაც არის სწორედ, მე ვიტყვოდი, სრულქმნილება ცხოვრებისა”⁵.

ქრისტოცენტრული ანთროპოლოგიის სწავლებით, რაც ადამიანის შესახებ არსებული ჭეშმარიტი სწავლებაა, პირველმშობელი ადამის მიერ ნამემკვიდრეც დაცემულ ბუნებას ახალი ადამი - ქრისტე თავის სხეულში, ეკლესიაში აღადგენს⁶ და ამიტომაცაა იგი ხელშესახები და თვალთხილული “კლდე”.

ხოლო, წმ. იოანე ოქროპირი ერთადერთი ოქრონექტარი სიტყვით აჯამებს მართლმადიდებლურ ანთროპოლოგიას; თითქოსდა უფალს დაუსვამს შეკითხვას, შემდგომ კი თავად მასვე აამეტყველებს პირველ პირში და ბრძანებს:

“უფალო, ავაზაკი შეგყავს სამოთხეში? შენმა მამამ ერთადერთი ცოდვის გამო ადამი გამოიყვანა სამოთხიდან, შენ კი ავაზაკი შეგყავს, ათასგვარი უკეთურებისა და მრავალი უღმრთოების თანამდები? ასე, უბრალოდ ერთი სიტყვით შეგყავს იგი სამოთხეში? [ქრისტე პასუხობს] - დიას!”⁷.

1. წმ. გრიგოლ ნოსელი ადამიანის მიერ ამგვარი სურვილის გამოვლენის შესახებ გვმოძღვრავს: „იქმნა პირმო შესუენებულთა და დაჰჳსნა საღმობანი სიკუდილისანი და შემოსა ჩუენ პირველივე იგი დიდებამ და მოგუცა ძალი, რამთა უკუეთუ გუენებოს, შეუძლოთ მოგებად პირველი იგი დიდებამ და უალრესიცა ფრიად. და ან ჩუენი არს, უკუეთუ გუენებოს, რამთა მწჳრე იგი, რომელი შემდგომად წმიდისა ნათლისღებისა მოვანიეთ ჩუენ ზედა ცოდვათა მიერ, განვიბანოთ კუალად, ვითარცა წყლითა, კეთილითა მოქალაქობითა, რამთა აღგუეძარცოს მიწისაგანი იგი საბურველი და კუალად გამოჩნდეს სულისა სარკე. ხოლო აღძუარცუვამ უცხოჲსა მის არს ბუნებითისა მის მიმართვე მიქცევამ, რომლისა მიმთხუევამ არა არს სხუებრ, არათუ ვიქმნეთ, ვითარ პირველითგან დავიბადენით“ (წმიდად გრიგოლ ნოსელი, ქალწულებისათჳს და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარები და ტერმინოლოგიური ლექსიკონი დაურთო პროტოპრესვიტერმა გიორგი ზვიადაძემ, თბ. 2011, გვ. 158).

2. შდრ. „რამეთუ არარამთა სხჳთა საქმითა ეგრეთ მოიგებვის ღმერთი, ვითარ ჭირვებითა და შეურაცხებითა ჳორცთაჲთა და ცრემლთა მიერ კაცთმოყუარებაჲ მისი მოეცემის, რომელნი ეძიებდნენ“ (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica II, Orationes, XV, XXIV, XIX, op. cit. gv. 108).

3. შდრ. გამ. 33, 11.

4. შდრ. გამ. 33, 12.

5. წმ. გრიგოლ ნოსელი, ცხოვრება მოსესი, op. cit. 123.

6. წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი მოგვითხრობს, რომ ერთ-ერთი წირვისას ვინმე ებრაელი, დაეჭვებული წმინდა ზიარების ჭეშმარიტებაში, წმ. ბასილი დიდზე აღსრულებული სასწაულის მხილველი გახდა. ნაზიანზელი მოღვაწე გადმოგვცემს: „ხოლო ხვალისა დღე შევიდა რამ ჟამის-წირვად, აჰა, ჳურიამან ვინმე ინება განცდად სახესა მას ჟამისწირვისასა და იხილა ყრმად შუენიერი ჳელთა ბასილისთა, რომელი მან დაკლა და სისხლი მისი შთააცარიელა ბარძიჲსა და ჳორცი მისი დაჭრა და დააგო წმიდასა ფეშხუემსა. და ყრმად იგი იყო მრთელვე, ვითარცა პირველ. და ეზიარებოდა რამ ერი, მივიდა იგიცა ზიარებად და მიეცა მას ჳორცი და სისხლი და არა იყო სახჳ პურისაჲ“ (Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio Iberica IV, Oratio XLIII, op. cit. gv. 296-294).

7. ოთხდღიანი ლაზარეს შესახებ; PG. t. 48; Col. 782 A.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II.
მოხატვა, დიდუბე

აბრევიატურების ჩამონათვალი

Hrc. *Heraclitus, Fragments*

Met. *Aristotle, Metaphysics*

Phil. *Plato, Philebus*

Phdr. *Plato, Phaedrus*

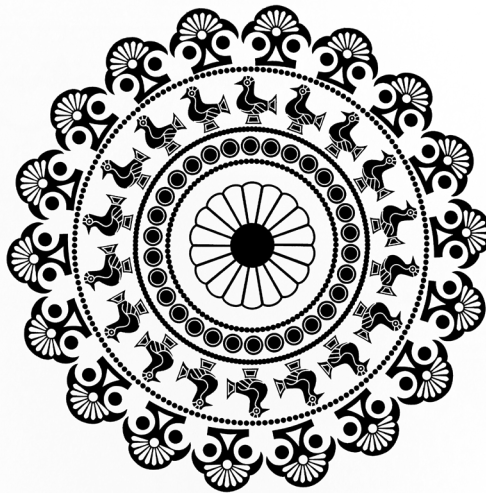
PG. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*

Tim. *Plato, Timaeus*

გამოყენებული ლიტერატურა

1. არისტოტელე. 1964. *მეტაფიზიკა*. თარგმანი ბერძნულიდან, კომენტარები და წინასიტყვაობა თამარ კუკავასი. თბილისი: საბჭოთა საქართველო პლატონი. 2019. *ტიმეოსი*. ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო ბ ა - ჩანა ბრეგვაძემ. თბილისი: Carpe Diem
2. ბასილი კესარიელი 1983. *სწავლათა*. ეფვთიმე ათონელისეული თარგმანი. გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ც. ქურციკიძემ. თბილისი: მეცნიერება
3. 2002. თხზულებანი, ჰომილიები ექესი დღისათვის, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო გვანცა კოპლატაძემ. თბილისი: ლოგოსი
4. 2008. ბასილი კესარიელი, გრიგოლ ნაზიანზელი, *წერილები*, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო ნინო ქაჯაიამ. თბილისი: n.p.
5. წმინდა გრიგოლ ნოსელი. 2009. შესაქმისათვის კაცისა, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო გვანცა კოპლატაძემ. საქართველოს ეკლესიისკალენდარი 2010, თბილისი: საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა
6. 2008. *სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ*. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვა, სქოლიოები და ლექსიკონი დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა. თბილისი: ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი
7. 2022. ცხოვრება მოსესი, ანუ სათნოებითი სრულქმნილების შესახებ, ბერძნულიდან თარგმნა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ. წმ. გრიგოლ ნოსელის შრომები, ტ. I. თბილისი: n.p.
8. 2011. ქალწულებისათვის და საღმრთოდას მოქალაქობისა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარები და ტერმინოლოგიური ლექსიკონი დაურთო პროტოპრესვიტერმა გიორგი ზვიადაძემ, თბილისი: მერიდიანი
9. მიქაელ ფსელოსი, 1996. სტილი გრიგოლ ღვთისმეტყველისა, ბასილი დიდისა, იოანე ოქროპირისა და გრიგოლ ნოსელისა, მთარგმნელი ქეთევან ბეზარაშვილი, გზა სამეუფო, № 1(4), თბილისი: n.p.
10. უდაბნოს მრავალთავი. 1994. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს: ლ. ბარამიძემ, კ. დანელიამ, რ. ენუქაშვილმა, ი. იმნაიშვილმა, ლ. კიკნაძემ, მ. შანიძემ და ზ. ჭუმბურიძემ, თბილისი: n.p.

11. Heraclitus. n.d. Fragments. Tr. John Burnet, Arthur Fairbanks, Kathleen Freeman
12. PG. t. 6. 1857. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca): 1857, t. 6
13. PG. t. 36. 1858. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca): 1858, t. 36
14. PG. t. 48. 1862. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca): 1862, t. 48
15. Plato. 1972. Phaedrus. Tr. By E. Hackforth. London: Cambridge University Press - 1975. Philebus. Tr. J.C.B. Gosling. Oxford: Clarendon Press
16. Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, 1998. Versio Iberica I, Orationes I, XLV, XLIV, XLI, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum 5, Series Graeca 36, Corpus Nazianzenum 17, Turnhout: Leuven University Press
17. Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, 2000. Versio Iberica II, Oratio XV, XXIV, XIX, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 42, Corpus Nazianzenum 9, Turnhout: Leuven University Press
18. Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, 2004. Versio Iberica IV, Oratio XLIII, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 52, Corpus Nazianzenum 17, Turnhout: Leuven University Press
19. Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, 2007. Versio Iberica V, Orationes XXXIX et XL, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 58, Corpus Nazianzenum 20, Turnhout: Leuven University Press
20. Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, 2013. Versio Iberica VI, Orationes XI, XXI, XLII, Editae a Helene Metreveli. Corpus Christianorum, Series Graeca 78, Corpus Nazianzenum 26, Turnhout: Leuven University Press
21. The ecclesiastical history of Sozomen, 1855. Translated by Edward Walford, London: Henry G. Bohn, York Street, Covest Garden.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II და ბავშვები.
1988 წელი

ქრისტიანული ანთროპოლოგია

ტერმინი “ანთროპოლოგია” კომპოზიტია. იგი ორი ბერძნული სიტყვისგან არის ნაწარმოები: “*ἄνθρωπος*” - “ადამიანი” და “*λόγος*” (ფორმით “*λογία*”), კონტექსტის გათვალისწინებით, - “მოძღვრება”, “სწავლება”. შესაბამისად, ანთროპოლოგია (ბერძ. “*Ἀνθρωπολογία*”) - ესაა მოძღვრება, სწავლება ადამიანის შესახებ.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინი “ადამიანი”, ებრაული და ძველი ბერძნული ენების გათვალისწინებით, შესაბამის წყაროებში ორი ეტიმოლოგიური მნიშვნელობით განიმარტება. დავიმოწმებთ სევერიანე გაბალოვნელის სათანადო ეგზეგეტიკას: “ადამიანის სახელი (*ἡ τοῦ ἀνθρώπου προσηγορία*) ებრაულ ენაზე “ცეცხლს” (*עֶפְרָיִם*) აღნიშნავს... ადამიანი (*ὁ ἄνθρωπος*) ებრაულ დიალექტზე განიმარტება როგორც “ცეცხლი” (*עֶפְרָיִם*)”¹.

ამდენად, გაბალის ეკლესიის წინამძღოლი ებრაული ენის მონაცემზე ამახვილებს ყურადღებას და ბერძნული “*ἄνθρωπος*”-ის შესატყვისად ებრაულ ენაში ტერმინ “ცეცხლს” მიიჩნევს. ხსენებული მოძღვარი ამგვარი განმარტების მიზეზსაც იქვე აკონკრეტებს. მისი თქმით, ვინაიდან ოთხ სტიქიონს შორის სამი: მიწა, წყალი და ჰაერი მუდმივად ინარჩუნებს თანაფარდობას (მაგალითად, თუკი მიწის გარკვეულ რაოდენობას ავიღებთ, არასოდეს გამრავლდება იგი; არც დაგროვებული წყლის მოცულობის გაზრდა ძალუძს ვინმეს. იმავდროულად, შეუძლებელია, ტიკში არსებული ჰაერით მეორე ტიკი გაიბეროს და, ამასთან, მან (პირველმა ტიკმა) თავდაპირველი მდგომარეობა - ჰაერის სისავსე შეინარჩუნოს), მაშინ როდესაც ცეცხლი ამგვარ თანაფარდობას არ ექვემდებარება. კერძოდ, საკმარისია მცირე ზომის ანთებული ლამპარი, რომ მისი საშუალებით მრავალი ჩირაღდანი და ახალი ცეცხლის კერა აგიზგიზდეს. ამდენად, ცეცხლის სტიქიონი მოქმედების შესაბამისად განიცდის განვრცობას. ამიტომაც, სევერიანე გაბალოვნელის მიხედვით, ვინაიდან ღმერთმა წინდანინ უწყოდა, რომ ერთი ადამიანისგან გამრავლდებოდა კაცობრიობა, ებრაული ენის თანახმად, აღნიშნული მოქმედების შესაბამისი სახელი (“ცეცხლი”; ბერძ. “*πῦρ*”) განუკუთვნა მას.

ანალოგიური შინაარსის ეგზეგეტიკაა დაცული ფილოკალიის მესამე ტომში შესულ წინდა პეტრე დამასკელის ნაშრომი, რომელშიც ერთგან ვკითხულობთ: “ადამიანიც” (*ὁ ἄνθρωπος*) იმჟამინდელ ენაზე, რაც არის სირიული, “ცეცხლად” (*πῦρ*) იწოდება, ბუნებისეული მსგავსების გამო, ვინაიდან ერთი ადამიანისგან მთელი კაცობრიობა დაიბადა, ისევე როგორც ერთი ჩირაღდნისგან, ვისაც რამდენი სურს, იმდენს აანთებს, ის პირველი კი კვლავაც შეუმცირებელია”².

ზემოდამოწმებული განმარტებების თანახმად, სიტყვა “ადამიანი”, ებრაულ-სირიული ენების თანახმად, ცეცხლს აღნიშნავს და პირველმშობელთაგან სრულიად კაცობრიობის გამრავლების საიდუმლოს გაამხელს.

რაც შეეხება იმავე ტერმინის - “ადამიანის” - ბერძნულ შესატყვისს “ანთროპოსი” (ბერძ. “*ἄνθρωπος*”), უნდა აღინიშნოს, რომ მისი ერთ-ერთი უძველესი ეტიმოლოგიური ეგზეგეტიკა გვხვდება პლატონის ნაშრომში “კრათილოსი”. კერძოდ, ერმოგენესთან დიალოგისას სოკრატე ასეთი განმარტებით მიმართავს მოსაუბრეს: “ეს სახელი - “ადა-

1. PG. t. 56, col. 473.

2. ფილოკალია, წმინდა მღვიძარეთა მშვენიერებათმოყვარეობა, ტომი III, ბერძნულიდან თარგმანა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, თბილისი, 2024 წელი, წმინდა პეტრე დამასკელი, ოცდაოთხი გარეშემოწერილი სიტყვა, გვ. 351-352; შდრ. ბერძ. ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν, ἐκδοτικός οἶκος „ΑΣΤΥΡ“, ΑΛ. & Ε. Παπαδημητρίου, Λυκουργίου 10 – Αθήνα, 1991, σ. 165.

მიანი” (*ἄθροπος*) აღნიშნავს, რომ მხეცები, რასაც კი ხედავენ, არც იკვლევენ (*οὐδὲν ἐπισκοπεῖ*), არც განსჯიან (*οὐδὲν λογίζεσθαι*) და არც ჭვრეტენ (*οὐδὲν ἀναθρεῖ*)³; ხოლო ადამიანი, რა წამსაც იხილავს, განჭვრეტს (*ἀναθρεῖ*) და მოიაზრებს (*λογίζεσθαι*) იმას, რაც ნახა (სწორედ ესაა “ხედვა”). ამდენად, ცხოველთაგან (ე. ი. ცოცხალ არსებათა შორის; ი. ო.) მართებულია მხოლოდ ადამიანი (*ἄθροπος*) იწოდება “ადამიანად” (*ἀνθρωπότης* “*ἄνθρωπος*”), განმჭვრეტი იმისა, რასაც ხედავდა (*ἀναθρεῖν ἂ ὅπωπε*)⁴.

პლატონის ნაშრომში დამოწმებული სოკრატესეული განმარტების მიხედვით, ტერმინი “ადამიანი” (ბერძ. *ἄθροπος*) ორი სიტყვიდან მომდინარეობს. კერძოდ, პირველი - ესაა ზმნა “ანათრეო” (ბერძ. *ἀναθρέω*) და ქართულად უნდა ითარგმნოს როგორც “მჭვრეტელობა” (“ვჭვრეტ”), ანუ ისეთი ხედვა, რომელიც სხვა ცოცხალი არსებებისაგან განსხვავებით ადამიანის განსაკუთრებული შესაძლებლობების - აზროვნებისა და მსჯელობის საფუძველზე - ვიზუალურად დანახულის შემეცნების უნარს წარმოაჩენს⁵. სოკრატე იქვე მეორე სიტყვაზე მიგვითითებს და ესაა “*ὅπωπε*”. საქმე ისაა, რომ მართალია, დამოწმებული ტერმინი იონიური დიალექტის ეპიკური ზმნური ფორმითაა მოხმობილი (მდრ. “*ὅπωπε*” - “ხედავდა”), მაგრამ მას პლატონის ბერძნულენოვანი შრომის გამომცემელმა შეგნებულად და საგანგებოდ საშუალო სქესის შესაბამისი ართრონი (არტიკლი) “*τὸ*” წაუძღვარა (მდრ. “*τοῦτο δ’ ἐστὶ [τὸ] ὅπωπε*”⁶), რითაც ხაზგასმული ზმნა გაასუბსტანტივა და ამგვარი ხერხით ზედმინევენით ზუსტად ასახა ის შინაარსი, რასაც განმარტების ავტორი (სოკრატე) საგანგებოდ მოიაზრებდა მასში. შესაბამისად, ნაცვლად ზმნური ფორმისა “ხედავდა” (ბერძ. *ὅπωπε*) მივიღეთ ტერმინი “ხედვა” (ბერძ. “*τὸ ὅπωπε*”) და სწორედ აღნიშნულ ორ სიტყვას უკავშირებს სოკრატე ბერძნული “ანთროპოსის” (*ἄθροπος*) წარმომავლობას. კერძოდ, ზმნა “*ἀναθρέω*”-დან აღებულია ასოები - “*ἀνθρ*”, რომელსაც ემატება გასუბსტანტივებული “*ὅπωπε*”-დან ორი ასო - “*ωπ*”, რაც ჯამში გვაძლევს სიტყვის შემდეგ ფუძეს “*ἀνθρωπ*” და მას ბოლოში მამრობითი სქესის მხოლოდობითი რიცხვისა და სახელობითი ბრუნვის ნიშანი “*ος*” ემატება. შესაბამისად, მივიღეთ ნაწარმოები არსებითი სახელი “*ἄθροπος*” (“*ἀνθρ-ωπ-ος*”), ე. ი. “მჭვრეტელობით” (= აზროვნებით, შემეცნების უნარით) მხედველი”.

იმავე ტერმინის ფაქტობრივად ანალოგიური ეტიმოლოგიური განმარტება დამოწმებულია წმინდა პეტრე დამასკელის ზემოთ მოხმობილ ნაშრომში. კერძოდ, ერთგან ვკითხულობთ: “რაც შეეხება ელინურს, იგი “ადამიანის” (*ἄθροπος*) ეტიმოლოგიას აკავშირებს სიტყვებთან “ანო ათრეინ” (*ἄνω ἀθρεῖν*)”⁶.

სოკრატესა და წმინდა პეტრე დამასკელის განმარტებებს შორის ერთადერთი განსხვავება ისაა, რომ დამასკელი მოძღვარი იმავე შინაარსის სანარმოებლად ორ დამოუკიდებელ სიტყვაზე მიგვანიშნებს: პირველი - “*ἄνω*” - ესაა მიმართულების განმსაზღვრელი ზმნიზება, კერძოდ, - ქვემოდან ზემოთ⁷; მეორე - “*ἀθρεῖν*” - ზმნური ფორმით “*ἀθρέω*” და იგი, ფაქტობრივად, “*ἀναθρέω*”-ს ანალოგიურად განიმარტება: “ყურადღებით ვუმიზერ”, “ყურადღებით ვუყურებ”⁸. შესაბამისად, პირველ შემთხვევაში პლატონთან

3. მართალია, ბერძნულ ტექსტში მხოლოდობითი რიცხვით დამოწმებულ ზმნებს მრავლობითით ვთარგმნით, მაგრამ აღნიშნული წესი ძველი ბერძნული ენის ნორმებს ეფუძნება. კერძოდ, ერთ-ერთი წესის თანახმად, როდესაც ქვემდებარე საშუალო სქესის სახელია და მრავლობითით გადმოიცემა, შემასმენელი მხოლოდობით რიცხვში დაისმის.

4. Πλάτων, Κρατύλος; Μεταφραστής - Λάγιος Ηλίας; Δαίδαλος, Ι. Ζαχαρόπουλος, 2016, σ. 68.

5. აღნიშნული ზმნა შესაბამის ლექსიკონში სწორედ ზემოდამოწმებული აზრით განიმარტება: „*ἀν-αθρέω* გულმოდგინედ მზერა“ (Древнегреческо-Русский словарь, составил И. Х. Дворецкий, том I, А-Л, Москва, 1958, с. 116). შესაბამისად, “ანათრეო” (ბერძ. *ἀναθρέω*) - ესაა არა ჩვეულებრივი მზერა, რის უნარსაც ცხოველებიც ფლობენ, არამედ გონებაზე დაფუძნებული ხედვა - ჭვრეტა.

6. ფილოკალია, წმინდა მღვიძარეთა მშვენიერებათმოყვარეობა, ტომი III, გვ. 352; მდრ. ბერძ.. ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ τῶν ιερῶν Νηπτικῶν, σ. 165.

7 მდრ. Древнегреческо-Русский словарь, составил И. Х. Дворецкий, с. 177.

8. იხ. იქვე, ს. 44.

მოხმობილია ზმნა “ἀναθρῆναι”, რომელიც საკუთარ თავშივე აერთიანებს წმინდა პეტრეს მიერ ცალ-ცალკე დამოწმებულ ორ დამოუკიდებელ სიტყვას: “ἀν” და “ἄθρῆναι” (საქმე ისაა, რომ მათი ერთურთთან დაკავშირებისას ზმნიზება “ἀν”-ს ბოლოკიდური ხმოვანი “ω” (ომეგა) იკვეცება და ვიღებთ ფორმას: “ἀν-αθρῆναι”), ხოლო დამასკელი მოსაგრე იმავე შინაარსის საწარმოებლად ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ ორ მეტყველების ნაწილს - “ἄν” და “ἄθρῆναι” - გვთავაზობს.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ განხილული ბერძნული სიტყვის ღრმა და ყოვლისმომცველი ეტიმოლოგიური ეგზეგეტიკა დაცულია ეკლესიის ღირსი მამის, წმინდა ანასტასი სინელის სახელგანთქმულ ნაშრომში “წინამძღუარი”, რომელიც თარგმნა და რიგით პირველ ძეგლად განათავსა, ასევე, სახელოვან საღვთისმეტყველო კრებულში “დოგმატიკონი” დიდმა ქართველმა მოღვაწემ, წმინდა არსენ იყალთოელმა. მასში ერთგან ვკითხულობთ: “ვითარ-იგი კაციცა არათუ არსებითისა მის რომელობისაგან იწოდების კაცად, არამედ ზენად მხედველობისათჳს სახედველთადასა ითქუმის “ანოთროპოს” (“ἀνώθρωπος”), რომელ არს კაცი. რამეთუ ყოველთავე ცხოველთა თუ-ალითა ქუეყანად მიმართ მხედველობასა შინა, მხოლოდ კაცსა ოდენ ზემო აქუს ხედვად (ἄνω θρεῖ τῆν ἄνω), ესე იგი არს - ზემხედველ არს თუალითა (ἄνω ὁράται ὀφθαλμοῖς). ვინადაც იგიცა ზემხედველობითისა მოქმედებისაგან იწოდების კაცად (ἐκ τῆς ἀνωθροῦ-πῆς ἐνεργείας λέγεται ἀνθρωπος). ხოლო სხუანი იტყვან, ვითარმედ აღმართებულად მავალობითისა მოქმედებისაგან ეწოდა კაც, ვინადაც სხუანი ყოველნი ცხოველნი ქუფ დაღონებით დადრეკილ და მავალ არიან”⁹.

წარმოდგენილ განმარტებაში სინელი მოღვაწე ღვთის ხატისებრ შექმნილი არსების ადამიანად (ანოთროპოსად) წოდების ორ მიზეზზე მიგვანიშნებს. პირველი ისაა, რომ ცოცხალ არსებებს შორის მხოლოდ იგი არის ზემომზირალი; ხოლო მეორე - ოდენ ადამიანი ფლობს სხეულს, რომელიც ზეაზიდულია და გადაადგილებისას ქვედადრეკას არ საჭიროებს მსგავსად ცხოველებისა.

საქმე ისაა, რომ წმინდა ანასტასის თანახმად, ტერმინი “ἄνθρωπος” ასე განიმარტება: ზემოთქმულისებრ, მიმართულების ქვემოდან ზემოთ განმსაზღვრელი ზმნიზება “ἄνω” და დარჩენილი ნაწილი “θρῆναι”, რომელიც, თავის მხრივ, მიღებულია ორი ბერძნული შესაბამისი სიტყვიდან: “θρεῖν” და “ἄνω”. ღირსი ანასტასის მიერ ინფინიტივით დამოწმებული “θρεῖν” მომდინარეობს ზმნიდან “ἄθრῆναι” და, როგორც უკვე ითქვა, ნიშნავს “ყურადღებით დაკვირვებას”, “დაკვირვებით ცქერას”, ხოლო აკუზატივის ბრუნვით წარმოდგენილი “ἄνω” (ნომინატ. “ἄψ”) განიმარტება როგორც “ხედვა”, “მზერა”¹⁰. ზემოხსენებული ყველა მეტყველების ნაწილის გაერთიანებით, ე. ი. რაჟამს ზმნიზება “ἄνω”, რომლის ბოლო ხმოვანმა “ω” - ომეგამ კვეცა განიცადა, კუმშვა-კვეცის შედეგად “θρ” ბგერებით დამოწმებული ზმნის განუსაზღვრელი ფორმა “θρεῖν” (“ἄθრῆναι”) და არსებითი სახელი “ἄνω”, ბოლოკიდური აღფას შეკვეცითა და მეორე კანკლელობისათვის ნომინატივის ბრუნვაში მახასიათებელი დაბოლოებით “ος”, ერთ სიტყვად გაერთიანდა, წმინდა ანასტასი სინელის თანახმად, მივიღეთ ტერმინი “ἄνθρωπος” (“ἄν-θρ-ωπ-ος”) და იგი განიმარტება როგორც “ყურადღებით ზემომზირალი” (ან “გულმოდგინედ ზემოქრეტელი”).

ამჯერად ერთ მნიშვნელოვან გარემოებაზე გავამახვილებთ ყურადღებას. საქმე ისაა, რომ საეკლესიო სწავლების თანახმად, ბუნება და ჰიპოსტასი ორი განსხვავებული მონაცემია. კერძოდ, ბუნება არის ის, რაც ზოგადია, აბსტრაქტულია, სხვაგვარად - ბუნება არის თვისებათა ერთობლიობა, ხოლო ჰიპოსტასი კერძოობითია, კონკრეტუ-

9. დოგმატიკონი I, ანასტასი სინელი, „წინამძღუარი“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ნ. ჩიკვატიამ, მ. რაფავამ და დ. შენგელიამ; გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთეს ნ. ჩიკვატიამ და დ. შენგელიამ, თბილისი, 2015, გვ. 98; Sdr. berZ.PG. t. 89, col. 68 B.

10. შდრ. Древнегреческо-Русский словарь, составил И. Х. Дворецкий, том II, М-В, Москва, 1958 с. 1811.

ლია, სხვაგვარად - ჰიპოსტასი ისაა, ვისაც/რასაც მოქმედებაში მოჰყავს ბუნებისეული თვისებანი. მაგალითად, ზოგადია ადამიანური ბუნება, რომელიც საკუთარ თავში თავის სავე არსებისთვის მახასიათებელ თვისებებს შემოიკრებს, რის ნიმუშადაც აზროვნებასა და თავისუფალ ნებას დავასახელებთ. ისინი ბუნებისეული თვისებები არიან და ცალკეულ ინდივიდში (ანუ პიროვნებაში) ამოქმედდებიან. ამიტომაც, კონკრეტულ ჰიპოსტასზე ითქმის, რომ ისაა მოაზროვნე და მნებებელი. ამდენად, ვინაიდან ჩვენეული არსება თვისებათა ერთობლიობაა და მათ შორისაა აზროვნება-ნებელობა, ცალკეულ პიროვნებას (ადამიანს) ხელენიფება აამოძრავოს ისინი ანუ იყოს მოაზროვნე-მნებებელი¹¹. შესაბამისად, ჰიპოსტასი (ე. ი. პიროვნება) არის თვისებების მოქმედებაში მომყვანი, რომელიც, მართალია, შესაბამისი ბუნების, ე. ი. ადამიანური არსების ყველა თვისებას შემოიკრებს საკუთარ თავში, თუმცა როგორც დამოუკიდებელ პირს (ჰიპოსტასს) ძალუძს საკუთარი სურვილისა და შესაძლებლობებისამებრ ამოქმედოს ხსენებული თვისებანი (მაგალითად, უფრო მეტი იაზროვნოს, ვიდრე სხვამ, უფრო მეტი ინებოს ვიდრე სხვამ და ა. შ. ამავე ლოგიკით შეიძლება მივუდგეთ და აღვიქვათ ნებისმიერი სხვა ქმნილი ბუნებისა და მასში შემოკრებილი ჰიპოსტასების ურთიერთმიმართება, იმ განსხვავებით, რომ თავისთავად ცხადია, ყოველი ბუნება საკუთარი არსებისათვის მახასიათებელ თვისებებს აერთიანებს და ამიტომაც სათანადო ინდივიდების (ჰიპოსტასების) მიერ შესაძლებელია მხოლოდ იმ თვისებათა ამოქმედება, რომლებიც ოდენ მათი ბუნებისათვისაა ნიშნეული. მაგალითად, პირუტყვი ვერასოდეს იქნება მოაზროვნე და მნებებელი (რადგან მისი ბუნება არ მოიცავს აზროვნება-ნებელობის თვისებებს), თუმცა რასაც იგი მოქმედებს, სწორედ ესაა მისი არსების (ე. ი. ბუნების) თვისებებით განპირობებული და ცალკეული ინდივიდის მიერ აღსრულებული მოძრაობა.

ზემოთქმულის შემდეგ აღვნიშნავთ, რომ საეკლესიო სწავლების თანახმად, როდესაც ღმერთმა შექმნა ადამიანი, ერთი მხრივ, ადამიანური ბუნება (ე. ი. თვისებების ერთობლიობა) შემოიყვანა მან მყოფობაში, თუმცა იმავედროულად, ადამი და ევა კონკრეტული პიროვნებები (ე. ი. ჰიპოსტასები, ინდივიდები) არიან, რომელთაც მათ ბუნებაში (ე. ი. კაცობრივ არსებაში) შემოკრებილი თვისებები აამოქმედეს.

პატრისტიკული ლიტერატურის თანახმად, ზოგადი მონაცემი “ადამიანური ბუნება” თავის მხრივ ორ არსებად განიყოფა და ესაა: ოთხი სტიქიონისგან შეგვამოვნებული ხორციელი ბუნება¹² და საღვთო შთაბერვით ბოძებული სულიერი ბუნება (ე. ი. განსხვავებული თვისებების ერთობლიობას შემოიკრებს ადამიანი სულისა და სხეულის სახით), თუმცა ვინაიდან ღვთისაგან შექმნილი ადამიანი საკუთარ პიროვნებაში სწორედ ხსენებულ ორ ბუნებას აერთიანებს, ერთ ადამიანურ ბუნებად ითქმის ორისაგან (ე. ი. სულისა და სხეულისაგან) შედგენილი ჩვენეული არსება. დავიმოწმებთ წმინდა იოანე დამასკელის სათანადო სწავლებას: “თუმცა კი ადამიანთა ერთ ბუნებას ვამბობთ, მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ ამას ვამბობთ, რადგან არ განვჭვრეტთ სულისა და ხორცის გვარს. მართლაც, შეუძლებელია, რომ ურთიერთშედარებისას ერთ ბუნებისად ითქვას სული და ხორცი, მაგრამ იმდენად, რამდენადაც ადამიანთა მრავალი ჰიპოსტასი არსებობს და ყველა მათგანი ბუნების ერთსა და იმავე გვარს იღებს, ამიტომ ურიცხვი და განსხვავებული ჰიპოსტასის ზოგად სახეობას ერთ ბუნებად ვამბობთ, თუმცა კი თითოეულ ჰიპოსტასს, ცხადია ორი ბუნება აქვს და სრულქმნილია იგი ორ ბუნებაში (ვამბობთ, სულისა და სხეულისაში)”¹³.

11. საკითხის სირთულიდან გამომდინარე საგანგებოდ დავაკონკრეტებთ, რომ ბუნებასთან მიმართებით მხოლოდ აბსტრაქტული გამოთქმა გამოიყენება: აზროვნება და ნებელობა, ხოლო ცალკეულ ადამიან ჰიპოსტასზე ითქმის, რომ ისაა მოაზროვნე, მნებებელი.

12. შდრ. „ოთხნაწილ არიან ~~ხორცი~~ ოთხთა ნივთთაგან” (დოგმატიკონი I, ანასტასი სინელი, „წინამძღუარი”, გვ. 108).

13. საღვთისმეტყველო-სამეცნიერო შრომები, XIV, თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამომცემლობა, თბილისი, 2024, წმინდა იოანე დამასკელის სწავლება მაცხოვრის ორი ბუნების, ორი ბუნებითი ნებისა და მოქმედების შესახებ, კვლევისა და დამოწმებული თარგმანის

რადგან ადამიანის პიროვნებაში ორი არსებაა თანაშეკავშირებული, მორიგი განხილვის თემა ხსენებული ბუნებების ტერმინოლოგიური შესატყვისების დადგენა და მათში განჭვრეტილი ძალების გაანალიზება იქნება. დავიმოწმებთ პავლე მოციქულის ერთ-ერთ ეპისტოლეს, რომელშიც ადამიანის ორბუნებოვნება ტრიქოტომიული (სამნა-ნილედო) დაყოფითაა წარმოდგენილი: “თავად მშვიდობის ღმერთმა წმიდა გყოთ თქვენ სრულად და მთლიანად; თქვენი **სული**, **სამშვინველი** და **სხეული** დაცული იყოს უბინოდ ჩვენი უფლის იესო ქრისტეს მოსვლისათვის” (1 თესალ. 5.23). აქვე მოვიხმობთ ორიგენალს: “Αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρήσειν”.

ამდენად, მოციქულმა ჩვენთვის საყურადღებო სამი ძირითადი ტერმინი შემოგვთავაზა: “**τὸ σῶμα**” (“სომა”), “**ἡ ψυχὴ**” (“ფსიხე”) და “**τὸ πνεῦμα**” (“პნევმა”), რომელთაგანაც პირველი - “**τὸ σῶμα**” (“სომა”) - წმინდა იოანე დამასკელის მიერ ხსენებული ორი ბუნებიდან ერთ-ერთს, კერძოდ, სხეულს მიემართება და აღნიშნავს. რაც შეეხება დანარჩენ ორს, ეკლესიის მამათა შესაბამისი განმარტებების საფუძველზე, მოცემულ შემხვევაში საუბარია სულიერ ბუნებაზე, თუმცა მოციქულმა აღნიშნული ერთმთლიანი ბუნების დიქოტომიური (ორნაწილედ) დაყოფა შემოგვთავაზა: “**ἡ ψυχὴ**” (“ფსიხე”) და “**τὸ πνεῦμα**” (“პნევმა”)¹⁴.

საქმე ისაა, რომ წმინდა წერილის თანახმად, რაჟამს ღმერთმა შექმნა ადამიანი, ცხოველი სული შთაბერა მას და ამ სულს ბერძნულენოვანი ბიბლია წარმოგვიდგენს ტერმინით “**ἡ ψυχὴ**”, ხოლო მისი ქართული შესატყვისია “**სამშვინველი**”.

დავიმოწმებთ წმინდა სიმეონ ღვთისმეტყველის ერთ-ერთი შრომის ეფრემ მცირისეულ ქართულ თარგმანს, რომელშიც ზემოხსენებული აზრი მკაფიოდ არის გადმოცემული: “პირველად ჯორცნი ადამისნი დაჰბადნა, რომელსაცა **მეყსეულად განმაცხოვრებელად სულად შთაჰბერა სამშვინველი**”¹⁵; აღნიშნულთან დაკავშირებით საგულისხმო სწავლებას ვხვდებით სინურ მრავალთავში, რომელშიც ერთგან განკაცებული ღმერთის ადამიანურ სულზეა ლაპარაკი და სწორედ ზემოხსენებული ტერმინია მოხმობილი. ია, სათანადო ადგილი (წმ. ეპიფანე კვიპრელი): “ქრისტემან რად ივნო ჩუენთჳს ჯორციტა ... და თჳნიერ **სამუშინველისა** იდეა სამ დღე”¹⁶; აქვე კლარჯულ მრავალთავში დაცულ წმინდა იოანე ოქროპირის განმარტებას წარმოვადგენთ: “ამას დღესა შინა იხარებდედ ცანი და მხიარულ იყავნ ქუეყანად და ეკლესიად დიდებითა თჳსითა, რამეთუ ამალდა მეუფჳ იგი ზეცისად ძლევიტა თჳსითა. და შეუსხამნ ჯორცნი იგი, რომელ თჳთ შექმნნა და **მიუღებეს სამშვინველი იგი, რომელ შთაჰბერა**”¹⁷; ნოემბრის მეტაფრასებში შესულია წმინდა პლატონის წამება და ხსენებული მარტვილი მოძღვარი ერთგან ასეთი სიტყვებით მიმართავს მსაჯულს: “ჴ, გონებად და გული გულარძნილი, რომელმან ოდესცა იკადროს გმობად მეუფისა ჩემისად, **რომელმან მომმადლა მე ცხორებად და სამშვინველი** და რომელმან წმიდისა ნათლისღებისა მიერ ცოდვითა დაცემულობისაგან განმათავისუფლა მე”¹⁸;

ავტორი - პროტოპრესვიტერი გიორგი ზვიადაძე, გვ. 10.

14. შდრ. ძველი ქართული: „ხოლო თავამან ღმერთმან მშვდობისამან წმიდა გყვენი თქუენ ყოვლითა სრულებითა და ყოვლითა სიცოცხლითა, სული “tX pneama” თქუენი, სამშვინელი (“ἡ ψυχὴ”) და გუამი (“τὸ σῶμα”) და გუამი უბინოდ მოსლვასა მას უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა დაჰმარხენინ”.

15. სიმეონ ახალი ღვთისმეტყველი, „სიტყუდ სინანულისა მიმართ“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, წინასიტყვა და ლექსიკონი დაურთეს მაია რაფავამ და ნანა ჩიკვატია; ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, თბილისი, 2/2009, გვ. 286.

16. სინური მრავალთავი 864 წლისა, სასტამბოდ მოამზადეს კათედრის წევრებმა აკაკი შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით, თბილისი, 1959, გვ. 50.

17. ძველი ქართული მწერლობის ძეგლები XII1, კლარჯული მრავალთავი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო თამილა მგალობლიშვილმა, თბილისი, 1991, გვ. 302.

18. ძველი მეტაფრასული კრებულები, ნოემბრის საკითხავები, ტექსტები გამოსაცემად მოამზა-

ჯოჯოხეთის ნარტყევენა

ამდენად, ღვთისაგან ადამიან-ში შთაბერილი სულიერი ბუნების აღმნიშვნელი ტერმინია “სამშვინველი” (ბერძ. “ἡ ψυχή”), თუმცა პავლე მოციქულის ზემოდამოწმებულ წინადადებაში (მდრ. “სული, სამშვინველი და სხეული”; ბერძ. “τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχή καὶ τὸ σῶμα”) გარდა ხსენებული “ფსიხესი” გამოყენებულია სიტყვა: “სული” (ბერძ. “τὸ πνεῦμα”) და იგი ადამიანისათვის ღვთისაგან ბოძებულ უნიკთო ბუნებას მიემართება. შესაბამისად, მოციქულის მოხმობილი სწავლების თანახმად, ადამიანის უსხეულო ბუნება ორ ნაწილად განიყოფა: ერთს ფსიხე (სამშვინ-

ველი) ეწოდება, ხოლო მეორეს - პნევმა (სული), თუმცა პირობითია ამგვარი დაყოფა, რადგან სხეულისაგან განსხვავებით სული არანივთიერია. ამიტომაც შეუძლებელია მისი გამიჯვნა-დანაწევრება, მსგავსად სხეულისა, მაგრამ რაჟამს წმინდა წერილი და ეკლესიის მამები სამშვინველის დიქტომიაზე (ორნაწილეობაზე) საუბრობენ, მხოლოდ იმ მიზანდასახულობით, რომ დაინტერესებულ მკითხველს გაუადვილდეს მოძღვრების აღქმა სულის თვისებების, მასში არსებული ძალების შესახებ.

პატრისტიკული ლიტერატურის თანახმად, “ἡ ψυχή” (სამშვინველი) საკუთარ თავშივე მოიცავს “τὸ πνεῦμα”-ს (ე. ი. სულს), მაგრამ რაჟამს წმინდა წერილმა ორი განსხვავებული ტერმინით წარმოგვიდგინა ადამიანის უსხეულო ბუნება, ამით სულის შესახებ სიღრმისეული მოძღვრება გაგვიცხადა. კერძოდ, ცალკე აღებული სამშვინველი, გარეშე პნევმური ნაწილისა (ე. ი. გარეშე სულისა), ადამიანში ორ ძალას: გულისთქმასა და გულისწყრომას განაპირობებს (გულისთქმაში მსურველობითი, ხოლო გულისწყრომაში მრისხანებითი ძალები მოიაზრება). რაც შეეხება საკუთრივ “სულს” (“τὸ πνεῦμα”-ს), მასში ღვთისაგან ადამიანისათვის ბოძებული ხატისებრიობა - აზროვნება და თავისუფალი ნება განიჭვრიტება¹⁹. შესაბამისად, ამგვარი დაყოფის საფუძველზე საეკლესიო ლიტერატურაში სულიერი ბუნების ზემოხსენებული პირობითი ორნაწილეობა (რაც მხოლოდ ღირსებითი (და არა არსობრივი) განსხვავებაა და საკუთრივ სამშვინველისეულ ძალებზე - გულისთქმასა და გულისწყრომაზე სულის ძალების - აზროვნებისა და ნების აღმატებულებას ცხადყოფს, თუმცა ყველა მათგანი არსობრივად ერთი - უსხეულო ბუნების ფარგლებში მოქმედებს), სამშვინველის ტრიქტომიული (სამნაწილედად) დანაწევრების შესაძლებლობას იძლევა. მოვუსმინოთ წმინდა ანასტასი სინელს: “ხოლო სამნაწილ - სული (Τριμερὴς δὲ ἡ ψυχή), თავისა თვისისა შორის დამსახველი სამებისა წმიდისა... . ხოლო სამნაწილად იტყვან სულსა (Τριμερὴς δὲ λέγεται τὴν ψυχὴν), ვითარცა

და, კომენტარები, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ლიანა ახოზაძემ, თბილისი, 2017, გვ. 602. 19. მდრ. „ხატისებრობა“ მიერობასა და თვითუფლებრივობას “ (წმინდა იოანე დამასკელი, „მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა“, ძველი ბერძნულიდან თანამედროვე ქართულზე თარგმნა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ; თბილისის სასულიერო აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 2000, გვ. 361). საგანგებოდ შევნიშნავთ, რომ ქართულ თარგმანებში ცალკე აღებული ტერმინი “ἡ ψυχή” უმეტესად ითარგმნებოდა როგორც “სული”, თუმცა იმ შემთხვევაში, როდესაც ბერძნულ ტექსტში გვერდიგვერდ დამონმებული იყო სიტყვები: “ἡ ψυχή” და “τὸ πνεῦμα”, პირველ მათგანს მიემართებოდა ტერმინი “სამშვინველი”, ხოლო მეორეს - “სული” (მდრ. [1 თესალ. 5.23]: „სული “τὸ πνεῦμα” თქუენი, სამშვინველი (“ἡ ψυχή”) და გუამი (“τὸ σῶμα”) უბინოდ მოსლვასა მას უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა დაჰმარხენინ”).

საცნაურთა რაიმე ნივთთაჲსა მქონებელსა ნაწილთა თვსთასა, რომელთაგან შეკრებულ არსცა, ესე იგი არიან: სიტყვერობითი (τὸ λογιστικὸν) და გულისწყრომითი (τὸ ἐπιθυμητικὸν) და გულისთქუმითი (τὸ θυμητικὸν), რადთა სიტყვერობითისა მიერ საქმით ეზრახებოდის სათნოებასა და გულისთქუმისა მიერ შეიყუარებდეს ღმერთსა, ხოლო გულისწყრომითითა შეჰრისხნებოდის ეშმაკთა განმცნობილი მის მიერ. ვითარ-იგი შეუძლებელ არს ყოფად ჯორცთად თვნიერ ქონებისა ოთხთა ნივთთაჲსა, ეგრეთ შეუძლებელ არს ყოფად სულისად, არამქონებელისა სამთა ნაწილთაჲსა, რომელთაგან შემტკიცებლ არსცა”²⁰.

დამონმებული განმარტების თანახმად, ადამიანური სამშვინველი (ψυχή) სამნაწილედია (რაც, თავის მხრივ, ყოვლადწმინდა სამების საიდუმლოს წარმოაჩენს): **“გონიერი”**²¹, რომელსაც მოციქულმა “პნევმა” (τὸ πνεῦμα) უწოდა²², და საკუთრივ სამშვინველისეული: **“გულისწყრომითი”** (ბერძ. τὸ ἐπιθυμητικὸν) და **“გულისთქმითი”** (ბერძ. τὸ θυμητικὸν) ნაწილები. თითოეული მათგანი კი შესაბამისი მოქმედების შესაძლებლობას განაპირობებს ადამიანში (ე. ი. პირველი - მოაზროვნეობა-ნებელობას, მეორე - მრისხანებას, ხოლო მესამე - მსურველობას). სინელი მოძღვარი იქვე განმარტავს სამივეს დანიშნულებას: **გონიერებით** სათნოებებში წარებატება მოღვაწე, **გულისთქმით** (ე. ი. მსურველობით) ღვთისადმი სიყვარულს განაცხოველებს საკუთარ თავში, ხოლო **გულისწყრომას** (ე. ი. მრისხანებას) დაცემული ზეციური ძალების უკეთური შემოთავაზებების წინააღმდეგ მიმართავს.

რაც შეეხება საკითხს, თუ რა მიზეზით ეწოდა ძველ ბერძნულ ენაზე ადამიანში შთაბერილ სამშვინველს (სულიერ ბუნებას) **“ψυχή”**, წმინდა ანასტასი სინელის **საეკლესიო ეგზეგეტიკა**, ასეთი შინაარსის განმარტებას გვთავაზობს: “და სულსაცა (ψυχή) თვსისა მოქმედებისაგან აქუს წოდებად სულად (τῆς ψυχῆς πρῶτον) სახელისდებისად, რამეთუ **“ფსჰჰი”** (ψυχή) სულსა უწოდიან და **“ფსჰჰინ”** (ψύχειν) ცხოველსყოფად ითქუმის; ცხოველსყოფელობითისა სადმე მოქმედებისაგან ეწოდების მას **“ფსჰჰინ”** (ψυχή), ვითარცა ცხოველსყოფელსა გუამისასა”²³.

ამდენად, სინელი მოღვაწე დამონმებულ მსჯელობაში ბერძნულ ზმნაზე **“ψύχω”** (ინფინიტ. **“ψύχειν”**) მიგვითითებს, რაც “შებერვას”, “სუნთქვას” (ძველი ქართულით “ცხოველყოფას”, ე. ი. სიცოცხლის უნარის მინიჭებას) აღნიშნავს. შესაბამისად, **წმინდა ანასტასის თანახმად, ღვთისაგან ადამიანში შთაბერილ სულს ბერძნულ ენაზე “ფსიხე” (“სამშვინველი”) ეწოდა, ვინაიდან სწორედ ისაა სხეულის მაცოცხლებელი, ცხოველყოფელობის მიმნიჭებელი.**

საგულისხმოა, თუ რა სახის სიმბოლოებია გამოყენებული წმინდა წერილში ჩვენეულ სამშვინველში არსებულ სამი ძალის - აზროვნება-ნებელობის, გულისთქმისა და გულისწყრომის წარმოსაჩენად. მაგალითად, მეფეთა წიგნებში მოთხრობილია განსაკუთრებული აღნაგობის მქონე გეთელი გოლიათის ისტორია, რომელიც ფილისტიმურ-ებრაული ომისას მოწინააღმდეგეთა მხრიდან გამოდიოდა და ორმოცი დღე აყვედრიდა და შეურაცხყოფდა რჩეული ერის შვილებს, ხოლო ისინი ძლიერ შემინებულნი სიტყვიერი პასუხის გაცემასაც კი ვერ ბედავდნენ. სწორედ აღნიშნულ მოვლენებს

20. დოგმატიკონი I, ანასტასი სინელი, „წინამძღუარი“, გვ. 108-109; შდრ. ბერძ. PG. t. 89, col. 80 BC.

21. ბერძნული **“τὸ λογιστικὸν”** ბერძნული და მისი ძველი ქართული შესატყვისი “სიტყვერობითი” განმარტება როგორც „მოაზროვნე“, „აზროვნების უნარის მქონე“ (იხ. იქვე, გვ. 418).

22. ე. ი. ბერძნული **“τὸ λογιστικὸν”** = **“τὸ πνεῦμα”**--ს.

23. იქვე, გვ. 100; შდრ. ბერძ. PG. t. 89, col. 69 A. დამონმებული თარგმანი ზემოთ, სქოლიოში გამოთქმული განმარტების საუკეთესო დასტურია, რადგან წმინდა არსენ იყალთოელი ცალკე აღებულ ტერმინს **“ψυχή”**, დამონმებული თარგმანი ზემოთ, სქოლიოში გამოთქმული განმარტების საუკეთესო დასტურია, რადგან წმინდა არსენ იყალთოელი ცალკე აღებულ ტერმინს **“yucs”**, ქართულენოვანი თეოლოგიურ-ტერმინოლოგიური ტრადიციის საფუძველზე, თარგმნის როგორც **“სული”** (და არა **“სამშვინველი”**).

შეესწრო დაახლოებით თვრამეტი წლის დავით მეფესალმუნე, რომელიც ბრძოლაში წასული ძმების მოსაკითხად სანოვაგით გააგზავნა მამამ. როდესაც იესეს ძემ ნახა, როგორი უპატიო სიტყვებით მოიხსენიებდა უცხოტომელი რჩეულ ერს და მათ ღმერთს, გოლიათთან ბრძოლის სურვილი გამოთქვა, რაზეც თავდაპირველად უარი მიიღო, თუმცა მოგვიანებით მეფე საულის წინაშე წარდგომილმა, დასარწმუნებლად, რომ ფილისტიმელ მეომართან მიეშვათ, განვლილი ცხოვრებიდან ასეთი ისტორია გაიხსენა: “როდესაც უდაბნოში ჩემი მამის ცხვარს ვმწყემსავდი და ლომი ან დათვი სამწყსოდან ცხვარს გამტაცებდა, დავეწეოდი და პირიდან ვართმევდი. თუკი ჩემზე გამოიწევდა, ხახას დაეუჭერდი, გავგლეჯდი და ვაკვდინებდი. ლომსა და დათვს კლავდა შენი მსახური და იყოს ეს ფილისტიმელი, როგორც ერთი მათგანი” (1 მეფ. 17. 34-36).

ზემოდამოწმებულ ბიბლიურ მუხლებს წმინდა მაქსიმე აღმსარებელი ეხმიანება და ჩვენთვის საყურადღებო განმარტებას გეთავაზობს. აი, შესაბამისი ადგილი: “ვინც კი ნეტარი დავითის მსგავსად მწყემსავს “ცხვრებს” ანუ სულის “მოაზროვნეობას” და სძლევს “გულისწყრომასა” და “გულისტქმას”, ისევე როგორც მან დასძლია ლომი და დათვი (1 მეფ. 17.36), ამგვარი ვინმე მოძღვრების სიტყვის გამოყენებით და რამ მჭვრეტელობის გზით ატკბობს მსმენელს და იმ ვნებებს, რაც მასშია”²⁴.

ამდენად, ღირსი მამის თანახმად, დავითის “ცხვრები” - ესაა ღვთისაგან ადამიანში შთაბერილი სამშვიგველის (ბერძ. “*ψυχή*”-ს) პნევმური ნაწილი (ბერძ. “*τὸ πνεῦμα*”, ე. ი. საკუთრივ “სული”, რომელიც მოაზროვნეობა-ნებელობას განაპირობებს ჩვენში), ლომი - გულისწყრომა (ბერძ. “*τὸ ἐπιθυμητικόν*”), ხოლო დათვი - გულისტქმა (ბერძ. “*τὸ θυμικόν*”) და სწორედ ბოლოს ხსენებულ ორ ძალას - გულისტქმა-გულისწყრომას განსაკუთრებული გულმოდგინებით მწყემსავდა დიდი მეფე და როგორც კი ისინი “მამისეულ ცხვარს” (აზროვნეობა-ნებელობას) არაჯეროვნისაკენ მიდრეკას უქადდნენ, მყისვე “ხახას უხევდა” მათ, ე. ი. მუსრავდა ცოდვისმიერი აღძრულობით მოქმედ გულისტქმასა და გულისწყრომას²⁵.

და ბოლოს, დასკვნის სახით აღვნიშნავთ: ტერმინი “ადამიანი” ებრაული და სირიული ენების ეტიმოლოგიის თანახმად, ითარგმნება როგორც “ცეცხლი” და, მსგავსად ერთი ჩირაღდნიდან ცეცხლის მოუკლებლად გადაკიდებული სხვა მრავალი ჩირაღდნისა, პირველმშობელთაგან კაცობრიობის გამრავლების საიდუმლოს დაიტევს; ხოლო ხაზგასმული სიტყვის ბერძნული შესატყვისი “ანთროპოსი” ეტიმოლოგიურად ნიშნავს “ყურადღებით ზემოშირალს” ან “გულმოდგინედ ზემჭვრეტელს”. ამასთან, ღვთისაგან ადამიანში შთაბერილი სულიერი ბუნების წარმომჩენი ძველი ბერძნული ტერმინია “*ψυχή*”, რომელიც თავის მხრივ ორად განიყოფა: “*πνεῦμα*” (პნევმა, ე. ი. “სული”) და საკუთრივ “*ψυχή*” (ფსიხე, ე. ი. “სამშვიგველი”), რომელთაგან პირველი აზროვნეობა-ნებელობას განაპირობებს, ხოლო მეორე - გულისტქმასა და გულისწყრომას.

24. წმინდა მაქსიმე აღმსარებელი, შრომები, ტომი I, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, 2024, გვ. 69.

25. საგულისხმოა, რომ ზემორე ბიბლიური მუხლის განსხვავებული განმარტება გვხვდება წმინდა კესარიოს არელატელის ეგზეგეტიკაში, რომლის თანახმადაც ლომი და დათვი დემონისა და ჯოჯოხეთის სიმბოლონი არიან. ისინი მამისეულ ცხვრებს, ე. ი. ადამიანებს იტაცებდნენ და საკუთარ თავს განუკუთვნებდნენ, დავითი კი დაედევნებოდა, ხახას უხევდა და ორივეს კლავდა, ხოლო მამის კუთვნილ ცხვარს უკან აბრუნებდა ფარაში, რითაც სიმბოლური გააზრებით მაცხოვრის მიერ ეშმაკისა და სიკვდილ-ჯოჯოხეთის შემუსვრა და ცათა სასუფეველში მართალთა სულების უკუაღდგინების საიდუმლო მოესწავება. ამასთან, დათვის ძალა მის თათებშია, ხოლო ლომისა - ხახაში, და ამიტომაც ითქმის, რომ მაცხოვარმა საკუთარი ეკლესია ეშმაკისა და სიკვდილ-ჯოჯოხეთის თითებსა თუ ხახას, ე. ი. ხელმწიფებასა და ძალმოსილებას გამოგლიჯა (იხ. Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I-VIII вв., Одэн Т. К. (гл. ред. серии), том IV, 2009, с. 325).

ადამიანი - გვირგვინი შესაქმნისა

ადამიანი მინიერ ქმნილებათა კიბის უმაღლეს საფეხურზე დგას და თავისი მდგომარეობით ყოველ მინიერ არსებაზე მეუფებს. თავად მინიერი, ნიჭით ზეციურ არსებებს უახლოვდება. როგორც კი მოისურვა ღმერთმა, ერთ მთლიანობაში მოაქცია ხილული და უხილავი სამყარო, ანუ შექმნა ადამიანი. წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველის მითითებით, ადამიანის შექმნით თითქოს კიდევ ერთი სამყარო იქმნება, მცირე სამყარო - დიდში. ადამიანში ეს წმინდა მამა „სხვაგვარ“ ანგელოზს ხედავს, რომელიც მინაზე იქნა დაყენებული. ეს ანგელოზი რაღაც შუალედურ ადგილზე დგას დიდებულებასა და სიმდაბლეს შორის, რამეთუ ერთდროულად არის სულიცა და სხეულიც. აქამდე აღსრულებული ყოველგვარი შემოქმედება, თითქოს დიდებულ სამყოფელს წარმოადგენდა, რომელიც თავის წიაღში მეუფეს ელოდებოდა და აი, ეს მეუფეც გამოჩნდა. წმინდა მამათა აბსოლუტური უმრავლესობა ხაზს უსვამს იმას, რომ ადამიანი სწორედ ყველაფრის მოწყობის შემდგომ შექმნა ღმერთმა, რაც ამ უკანასკნელის განსაკუთრებულობას უსვამს ხაზს.

ღმერთმა ადამიანს, ცხოველებისაგან განსხვავებით, მცნებად დაუდო არა მხოლოდ გამრავლება და ნაყოფიერება, არამედ ყოველ ხილულ ქმნილებაზე ბატონობა და ქვეყნის ავსება. ქვეყნიერებაზე ბატონობა უკვე აშკარად მიუთითებს იმაზე, რომ ღმერთმა მთელი ქვეყანა სწორედ ადამიანისათვის შექმნა.

ნებელობაზე, ვითარცა ადამიანში არსებულ ღვთის ხატზე, საუბრობს წმინდა იოანე დამასკელიც: „თუ ადამიანი შექმნილია ნეტარი და ზეარსი ღმრთეების ხატისებრ, საღვთო ბუნება კი ბუნებით თავისუფლებრივია და ნებელობითი, ცხადია, რომ ადამიანიც, როგორც მისი ხატი, ბუნებით თვითუფლებრივია და მნებებელი. ადამიანში თავისუფალ ნებას ხედავდა ღვთის ხატებად ნეტარი იერონიმე და ტერტულიანეც. ნეტარი თეოდორიცე ადამიანში არსებულ გონებაში, სიტყვასა და სუნთქვაში ყოვლადწმინდა სამების ერთგვარ ხატებას ხედავს: „გონება შობს სიტყვას, სიტყვასთან ერთად კი გამოდის სუნთქვა, რომელიც სიტყვის მსგავსად არ არის შობილი, თუმცა მარადის თან სდევს სიტყვას.“ წმინდა ეფრემ ასური ადამიანში ღვთის ხატებას შემოქმედების უნარში ხედავს. ადამიანში ღვთის ხატებას ხედავენ ასევე ხილულ სამყაროზე ღვთის მიერ მისთვის მინიჭებულ მეუფებრიობაშიც. ეს უკანასკნელი შტრიხი ადამიანში მით უფრო საგულისხმოა, რომ ადამიანი მეუფებრივი ძალით თავად ღვთის მიერ არის აღჭურვილი შესაქმნისთანავე. ამასთან დაკავშირებით, წმინდა გრიგოლ ნოსელიც ბრძანებს: „დაბადებად ხატად ყოველთა მპყრობელი ბუნებისა, სხვა რა არის, თუ არა ის, რომ იგი იმთავითვე სამეუფო ბუნებად იქმნა“.

მოსე წინასწარმეტყველი ადამიანის შექმნას ამგვარად აღწერს: მას შემდეგ, რაც მინიერი არსებები შექმნა, „...თქვა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ხატებისაებრ ჩვენისა და მსგავსებისაებრ. და მთავრობდეს თევზთა ზღვისასა და მფრინველთა ცისათა და პირუტყუთა და მხეცთა ყოვლისა ქვეყანისა ყოველთა ქვენარმავალთა მავალთა ქუეყანასა ზედა. და შექმნა ღმერთმან კაცი სახედ თვისად და ხატად ღმრთისა შექმნა იგი...“ (დაბ.1,26,27). ეს საღვთო ბჭობა, რასაც სხვა მინიერ არსებათა შესაქმნის დროს ადგილი არ ჰქონია, ნათლად მიანიშნებს, რომ ადამიანი დედამიწაზე განსაკუთრებული, გამორჩეული, აღმატებული და უსრულყოფილესი, სამყაროს უმაღლესი დანიშნულების მქონე ქმნილება უნდა ყოფილიყო. საღვთო ბჭობით დადგინდა, ადამიანი ღვთის ხატად და მსგავსად შექმნილიყო და ამით კიდევ უფრო იკვეთება აზრი ადამიანის მაღალი მოწოდებისა და განსაკუთრებული მნიშვნელობის შესახებ. ყოველ ხატში აუცილებლად

პირველსახესთან მსგავსება იგულისხმება. მასასადამე, ღვთის ხატის არსებობა ადამიანში ადასტურებს, რომ მის სულიერ ბუნებაში თავად საღვთო თვისებებია ასახული. ღვთისადმი ხატება ადამიანისა უფრო იმგვარ თვისებებს გულისხმობს (თავისუფალი ნება, მოაზროვნეობა, მეუფებრივობა, შემოქმედებითი ნიჭი, უკვდავი სული), რაც დაცემულ მდგომარეობაშიც გარკვეულწილად უნარჩუნდება (თუმცა გაუკუღმართებულად) ადამიანურ ბუნებას. რაც შეეხება მსგავსებას, იგი გულისხმობს სათნოებით თვისებებს (სიკეთე, სამართლიანობა, სიწმინდე, ღმობიერება, სიმშვიდე, უშურველობა, სიმაღლე და ა.შ.).

აღნიშნული ვითარება თავისთავად განაპირობებს ხატებასა და მსგავსებას შორის გარკვეულ სხვაობას, თუმცა უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს სხვაობა არ არის მკვეთრი და ამიტომ, ხატებაში არსობრივად მსგავსებაც დაინახება, მსგავსებაში კი - ხატება.

საინტერესო და ყურადსაღებია წმინდა გრიგოლ ნოსელის განმარტება თუ რატომ დაიბადა კაცი ქმნილებათაგან ყველაზე ბოლოს? „ამრიგად, არსთა სამყაროში კაცი - ეს დიდი და პატივდებული ქმნილება - ჯერ კიდევ არ მკვიდრობდა, რადგანაც არა ჯერ იყო ქვეშევრდომთა უწინარესად მმართველის გამოჩენა, არამედ შემოსვლამდე მეფისა, სამეფო უნდა გამზადებულიყო“. ამიტომ იქნა შემოყვანილი კაცი ქმნილებათაგან ყველაზე ბოლოს, არა როგორც ვინმე შეურაცხი და ბოლოში მიგდებული, არამედ ვიტარცა მეფე ქვეშევრდომთა, რომელსაც მათ ზედა მეუფება დაბადებისთანავე შეეფარდებოდა. მსგავსად კეთილი მასპინძლისა, რომელიც სტუმრებს, ვიდრე გამზადებამდე კერძებისა შინ არ მიიწვევს, არამედ ჯერ განამზადებს რა ყოველივეს, როგორც საჭიროა: სახლსაც დაასუფთავენ და სანადიმო დარბაზსაც და ტაბლასაც შესაფერისად განამშვენებს, კერძებისათვის სანოვაგესაც მოიმზადებს და თანამეინახეს შემდგომად ამისა მიიღებს, ასევე, მდიდარმა და გულუხვმა მასპინძელმა ჩვენისა ბუნებისა, ჯერ ეს სახლი ყოველგვარი სილამაზით შეამკო, დიდი და მრავალფეროვანი ნადიმი განამზადა, ხოლო კაცი შემდეგ შემოიყვანა და საქმედ განუწესა არა მოპოვება იმისა რაც არ ჰქონდა, არამედ ტკობა იმით, რაც ებოძა. მის აგებულებას საფუძველიც ცხოვრებისა ორმაგი დაუდო, შეაზავა რა ერთმანეთს მიწიერი და ღმრთეებრივი, რათა ტკობა, რომელიც თითოეულს ენათესავება და ახასიათებს, ორივეს მიერ ჰქონოდა; ღმრთეებრივი ბუნებით ღმერთითაც დამტკბარიყო და მათთან ერთგვაროვანი მგრძნობელობით - მიწიერი სიკეთეებითაც.

ეკლესიის მამები ერთხმად მიაწინებენ, რომ ადამიანს დასაბამშივე ჰქონდა ღვთისადმი ძეობილობა. წმინდა ბასილი დიდის თქმით, მაცხოვარმა ჩვენ სწორედ იმ დასაბამიერ ძეობილობასთან დაგვაბრუნა, რაც ცოდვით გავაუკუღმართეთ. შესაბამისად, ღვთის ძეობილი უთუოდ სულიწმინდის მაღლის მფლობელია სათნოებებით შემკული ანუ სათნოებითად მსგავსი ღვთისა. ცოდვამდელ ადამიანში შთამკვიდრებული იყო სულიწმინდა და ცოდვამდელ ადამიანს ამკობდა ყველა სათნოება. ეს მდგომარეობა რომ შენარჩუნებულიყო, აღარც ღვთის განკაცება გახდებოდა საჭირო, მაგრამ რადგან ადამიანმა ვერ დაიცვა ძეობის პატივი და დაეცა, მისი გამოხსნისათვის განკაცდა თვით შემოქმედი, რომელმაც სწორედ დასაბამიერი ძეობილობა და ასევე დასაბამიერი ღვთისადმი ხატება და მსგავსება აღუდგინა ადამიანს. „შესაქმის“ წიგნის პირველ თავში საუბარია ადამიანზე, როგორც ზოგადზე ანუ წარმოჩენილია ადამიანის არსი, როგორც საღმრთო განგებულების უმაღლესი პროდუქტი. ადამიანის შექმნას წინ უძღვის ბჭობა წმინდა სამების ჰიპოსტასებს შორის, რითაც ხაზგასმულია ადამიანის აღმატებული და განსაკუთრებული ფუნქცია სამყაროში. შეგვიძლია გამოვყოთ ქრისტიანული ანთროპოლოგიის ძირითადი ასპექტები: 1. ადამიანი შეიქმნა მატერიალური სამყაროს ბოლოს. იგი ერთადერთია ქმნილებათა შორის, რომელიც უფლის ხატება და მსგავსებაა; 2. ცოდვით დაცემამ, რაც ადამიანის თავისუფალი ნების არასწორი წარმართვის შედეგია, გამოიწვია ადამიანის მიდრეკილება ცოდვისკენ, უკეთურებისკენ. ადამიანში ირღვევა სუ-

ლიერი და ხორციელი თვისებები, რაც ბუნებრივად აზიანებს, არღვევს მასში, როგორც უმაღლეს ქმნილებაში ღვთის ხატებასა და მსგავსებას; 3. წმინდა სამების მეორე წევრის (ჰიპოსტასის) - ძე ღმერთის განკაცებით, ჯვარცმით, აღდგომითა და ამაღლებით ხდება ადამიანში დაზიანებული ხატებისა და მსგავსების აღდგინება, მისი შერიგება ღმერთთან. აქედან გამომდინარე, მაცხოვრის განკაცებას ჰქონდა სოტეროლოგიური (მხსნელი, მაცხოვრებელი) მისია; 4. ადამიანი შეიქმნა სხეულისა და სულის ერთობად. ადამიანი არ არის ცალკე არც სული არც სხეული, არამედ, მათი ერთობა. შესაბამისად, სიკვდილი ქრისტიანობაში განიხილება ვით არაბუნებრივი, შეძენილი თვისება, რომელიც ამ ერთობას არღვევს. მაცხოვრის განკაცებით მოხდა ამ გათიშვის აღდგინება ანუ მისი აღდგომა არის ადამიანისთვის შესაბამისი პატივის დაბრუნება, სიკვდილზე გამარჯვება. ამის კვალად: ქრისტიანული ანთროპოლოგიის თანახმად, სხეულს გააჩნია ღირებულება (განსხვავებით ნეოპლატონიზმისგან, გნოსტიციზმისგან, მანიქეიზმისგან, ინდუიზმისგან...) და სიკვდილის შემდეგ კვლავ უნდა აღდგეს ანუ მოხდეს სხეულის და სულის კვალად შეერთება, დასაბამიერი ერთობის აღდგინება და პიროვნების განღმერთობა მარადიულობაში.

დაბადების წიგნის მეორე თავში ადამის შექმნის ზედმიწევნითი გადმოცემა კიდევ ერთხელ წარმოაჩენს ადამიანის ბუნების გამორჩეულ უპირატესობებს: „და შექმნა ღმერთმან კაცი მტუერისა მიმღებელმა ქუეყანისაგან და შთაბერა პირსა მისსა სული სიცოცხლისაი და იქმნა კაცი იგი სულად ცხოველად“ (დაბ. 2,7). აქ განირჩევა ორგვარი ქმედება ან ქმედების ორი მხარე, რომლებიც, უნდა ვიფიქროთ, რომ ერთდროულად მიმდინარეობდნენ. ესენია - სხეულის შექმნა და მისი განცხოველება. წმინდა იოანე დამასკელი შენიშნავს: „ერთობლივად შეიძერწა სხეული და სული, არათუ სული პირველად, სხეული კი შემდგომ, თანახმად ორიგენეს ნაყბედობისა“.

დაბადების წიგნის მიხედვით, ღმერთი ადამიანს სრულიად განსაკუთრებულად, უკვე არსებული მიწისა და სტიქიონთა საწყისებიდან ქმნის. ამას ახორციელებს თავისი უშუალო ქმედებით და არა ოდენ ბრძანებით ან სიტყვით, როგორც ეს სხვა არსებათა შესაქმნის დროს მოხდა. ეს მიანიშნებს, რომ თავისი სხეულებრივი ორგანიზაციით ადამიანი შექმნიდანვე არის ყველა ქმნილებაზე აღმატებული არსება. ღმერთმა „..... შთაბერა პირსა მისსა სული სიცოცხლისაი და იქმნა კაცი იგი სულად ცხოველად“. (დაბ. 2,7). თავად ღვთიურ ბაგეთაგან სიცოცხლის სულის მიმღები ადამიანი არის მიწიერისა და ზეციურის, მატერიალურისა და სულიერის ცხოველი ნაზავი. ამიტომ უთმობს წმინდა წერილი ადამიანის სხეულის მნიშვნელობას განსაკუთრებულ ყურადღებას. სხეული სულის თანამგზავრი, მისი ორგანო და თანამშრომელიც კი უნდა იყოს. თავად სულზეა დამოკიდებული დამდაბლდეს და სხეულის მონა გახდეს თუ ნათელმოსილ სულს დაუქვემდებაროს მორჩილ შემსრულებლად და თანაშემწედ ქცეული სხეული. სულის წყალობით შეიძლება სხეული უწმინდურებისა და სიბილწის ცოდვის ჭურჭელი შეიქმნას ან მასთან ერთად ღვთის განდიდების თანამონაწილე გახდეს. ამას გვასწავლის წმინდა წერილი (იხ. რომ.3,14; გალ.3,3; 1კორ. 9,27; გალ. 5,24; იუდ.7,8 მუხლი; 1კორ. 3,16-17; 1კოე. 6.20). ხორციელი სიკვდილით ადამიანის სულსა და სხეულს შორის კავშირი საბოლოოდ არ წყდება. ოდესმე დადგება ჟამი და ადამიანთა სხეულები აღდგებიან, მიიღებენ განახლებულ სახეს და სამუდამოდ შეუერთდებიან თავიანთ სულებს, რათა მარადიულ ნეტარებას ან ტანჯვას ეზიარონ იმისდა მიხედვით, თუ მონიერი ცხოვრების განმავლობაში რა მოიმოქმედეს ადამიანებმა - სიკეთე თუ ბოროტება (შდრ. 2 კორ. 5,10).

პირველი ადამიანები - ადამი და მისი დედაკაცი, რომელსაც ცოდვით დაცემის შემდეგ - ევა ეწოდა, ცხოვრობდნენ სამოთხეში. ადამი არაჩვეულებრივად ბრძენი იყო. დღევანდელ დღემდე არცერთ ზოოლოგს არ შეუძლია ცხოველთა სამყაროს ისეთი სრული კლასიფიკაცია შექმნას, როგორც ეს ადამმა გააკეთა. მან ცხოველთა სამყარო მართებული თანამიმდევრობით დაალაგა, ინტუიციურად უწოდა მათ სახელები თუმცა

ადამიანის „მსგავსი“ არსება მან ვერ ნახა. ისმის კითხვა: რის გამო შექმნა თავიდან ღმერთმა ადამი მარტო, ისე რომ მას დედაკაცი არ გაუჩინა? ცხადია, ამ კითხვას წმინდა მამები პასუხობენ, რომელთაგანაც უმთავრესია ის, რომ მამაკაცსა და დედაკაცს შორის დადგენილი იერარქია ჯერ კიდევ სამოთხიდან იღებს სათავეს და პატრისტიკულ ლიტერატურაში სწორედ მორჩილების ესაა გაჟღერებული, თუმცა ჩვენ გვსურს, კიდევ ერთ მხარეს მივაქციოთ ყურადღება. საქმე ის არის, რომ ადამიანის მოწოდება, მიზანი (როგორც სამოთხესი, ასევე მის მიღმა), არის განღმრთობა, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მისვლა ღმერთთან. ადამიანის ღმერთთან მიმსგავსების დინამიკური პროცესია სწორედ ის, რასაც განღმრთობა მოსდევს. ადამიანს ევალება განღმრთობა, თუმცა ის გამოუვალ მდგომარეობაში არ არის, შეუძლია უარი თქვას ღმერთთან მიახლოებაზე. სწორედ აქ ვლინდება მასში ჩადებული უნიკალური თვისება - თავისუფლება. განღმრთობის გზაზე ადამიანი თავისთავად მიემართება ღვთისაკენ და თავისუფლად აკეთებს არჩევანს: იყოს ღმერთთან. ღმერთთან მისვლის, განღმრთობის აუცილებელი პირობაა ღვთისათვის სათნო ქმედება, მისთვის მოსაწონი ცხოვრებისეული ნაბიჯების გადადგმა და აი, სწორედ აქ ვხვდებით, ერთი შეხედვით პარადოქსს: სახეზე გვყავს ადამიანი, რომელიც სამოთხეშია და უშუალო ერთობაშია ღმერთთან. თითქოს მეტი რაღა უნდა იყოს საჭირო? თითქოსდა ადგილი არ უნდა ჰქონდეს რაიმე „უარყოფითს“. თუმცა, თავად საღვთო სიტყვა გააჟღერებს იმას, რაც ასე მოულოდნელია წარმოდგენილი სამოთხისეული რეალობისათვის. ეს გახლავთ ღვთის სიტყვები: **ა რ ვ ა რ გ ა.** წარმოუდგენელია! სამოთხეში ადამიანს ურთიერთობა აქვს ღმერთთან და რაღაც არ ვარგა, რაღაც არ მოსწონს ადამს, რაღაც ან თუნდათ ვიღაცა აკლია სრულ ჰარმონიას. რაღაცას თუ ვიღაცას ეძებს ადამიანი, და თითქოს ეს მაძიებლობა ზედმეტი უნდა იყოს. თუმცა, ამ თხრობის პარადოქსულობა ის გახლავთ, რომ ღმერთი მოუწოდებს ადამს ამ მაძიებლობისკენ. საქმე ის არის, რომ ადამში ჩნდება ღვთისათნო აზრი: არ მინდა მარტო ვიყო სამოთხეში! სხვაც, ჩემნაირი მინდა იყოს, რომელიც ამ სიხარულში იქნება შემოყვანილი.

ღმერთმა ადამიანი გააჩინა არა რაიმე საჭიროების გამო, არა იმის გამო, რომ ადამიანის გაჩენის გარეშე მას რაიმე დააკლდებოდა ან პირიქით - მისი გაჩენით შეემატებოდა. საღვთო თვისებათაგან გამომდინარე, რომელიც ღვთის მარადუცვალებობასა და ყოვლადნეტარებას გულისხმობს, ადამიანის შექმნა მხოლოდ ერთი მიზეზით ხდება: ღვთის წინარესამარადისო სახიერი განზრზვა ისათნოებს სხვის გაჩენას, რომელიც მის ხატად, გონიერებით იქნება აღჭურვილი და ისიც ეზიარება იმ ნეტარებას, რომელიც თავის თავში აქვს ღმერთს.

ღმერთთან მისასვლელი ერთადერთი გზა სიყვარულია, რომელიც საკუთარ „ეგოზე“ ამაღლებას გულისხმობს და ადამი, რომელიც მიდის ღვთისაკენ, აბსოლუტურად მართებულად ეძიებს ვიღაცა სხვას. არ კმაყოფილდება იმით, რომ მხოლოდ ის განიცდის უდიდეს სიხარულს. ადამი გამოდის ვიწრო, ეგოისტური საზღვრებიდან და ასე, ღვთისათვის სათნოდ იწყებს მსგავსის ძებნას. სწორედ ამიტომაც „დასდვა ღმერთმან განკვრევაჲ ადამს და დააძინა: მოიღო ფერცხალი ერთი გუერდისა მისისა. და აღმოუვსო ჴორცითა მის წილ“ (დაბადება, 2, 21).

ბოროტი ძალის (დაცემული ანგელოზი) შურიტა და ცბიერებით მოხდა ადამიანის სამოთხიდან განდევნა. ამრიგად გამრავლდა კაცობრიობა სამოთხის გარეთ. დედამიწაზე დაისადგურა ბოროტებამ, ცოდვამ, ბნინიერებამ, ურწმუნოებამ, მრავალღმერთიანობამ, რაც გამოიხატებოდა კერპთაყვანისცემასა და სხვა ბევრ უკეთურებაში. ადამიანების გზის გამანათებლად, მათ გადასარჩენად მოდის დედამიწაზე ისტორიულ დროში ღვთის ძე - იესო ქრისტე. ის სრული ღმერთია, რომელმაც მიიღო ადამიანური ბუნება, თვინიერ ცოდვისა. იესო ქრისტეს განკაცება არის ცენტრალური მომენტი კაცობრიობის ისტორიისა და მის შესახებ სწავლება არის ქრისტიანული ღვთისმეტყველების ქვაკუთხედი.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II
1989 წელი, სამტავრო, ბერი გაბრიელი

სამოთხისეული ყოფიერების ხსოვნა და უტოპიური თეორიები

ესქატოლოგიური მოვლენები სამყაროს ისტორიის ფინალია, სადაც ცენტრალურ მოქმედ ფიგურად გვევლინება ადამიანი - ბიბლიური კოსმოგონიის გვირგვინი. ადამიანი განსხვავდება ყველა სხვა ქმნილებისგან იმ ნიშნით, რომ იგი, ვითარცა გონიერი არსება, იმეცნებს გარემომცველ ყოფიერებას და ქმნის სპეციფიკურ ადამიანურ სამყაროს - ცხოვრებას; ადამიანთა თაობების ურთიერთმონაცვლეობა წარმოადგენს ისტორიის უწყვეტ ჯაჭვს, რომლის დეტერმინაციაც დასრულდება აპოკალიპტურ ზღვარზე. საყოველთაო სხეულებრივი აღდგომის შემდეგ, ადამიანი დაუბრუნდება დასაბამიერ ვითარებას და მართალთა თვალწინ გადაიშლება განღმრთობის უსასრულო ასპარეზი.

ადამიანი ღვთაებრივი კრეაციის ბოლო ეტაპია, რაც იმას ნიშნავს, რომ ღმერთმა ის უხილავ და ხილულ სამყაროთა დაბადების დასასრულს შექმნა. ამის თაობაზე წმინდა გრიგოლ ნოსელი ბრძანებს: „შესაქმის შემდეგ ყველაზე ბოლო შემოვიდა ადამიანი, არათუ როგორც უკუგდებული და უკანასკნელთა შორის მიგდებული, არამედ როგორც შექმნიდანვე ქვეშევრდომთა მეფედ განკუთვნილი“ („კაცისა შესაქმისათვის“).

ადამიანის განსაკუთრებულ ადგილზე მიუთითებდა წმინდა სიმეონ ახალი ღვთისმეტყველიც: „ღმერთმა ხილული და გონიერი სამყაროდან მხოლოდ ადამიანი მიიმსგავსა. მისი სხეული შედგება ოთხი სტიქიონისგან, იგი სუნთქავს და აღიქვამს. მოაზროვნე გონი - უნივთო და უსხეულო, შენივთებულია სხეულთან შეურევნელად, შეურწმელად, აღურევნელად, რაც არ გამოითქმის და არც გამოიძიება. აი რას წარმოადგენს ადამიანი. იგი ცოცხალი არსებაა, მოკვდავი და უკვდავი, ხილული და უხილავი, მგრძნობიარე და მოაზროვნე, რომელსაც ხელმწიფება აქვს აღიქვას ხილული სამყარო და შეიცნოს გონებრივი. ვითარცა თითოეულ სამყაროს ცალ-ცალკე აბრწყინებს ორი მზე, ასეთივე ზემოქმედებას ახდენს ადამიანზეც: ერთი მზე ანათებს სხეულში, მეორე - სულში და სხივებს ჰფენს თავ-თავის მხარეს უხვად ან სუსტად და ანაწილებს სიტბოს შესაბამისად იმისა, თუ რამდენი შეუძლია საიტიოს ადამიანის გაბრწყინებულმა სულმა და სხეულმა“ („სამოღვაწეო და შემეცნებითი თავნი“).

ადამიანი შეიქმნა ღვთის ხატად (ებრაულად „ცელემ“) და მსგავსად (ებრაულად „დემუთ“). ამის გამო, „დაბადების“ წიგნი ჩვენს ყურადღებას საგანგებოდ მიაქცევს ადამიანის შექმნის ისტორიას. წმინდა კირილე ალექსანდრიელის სიტყვებით, „ჩვენ არამარტო სიტყვით შევიქმენით, რა სახითაც დანარჩენი ქვეყანა შეიქმნა, არამედ ერთდროულად საქმითაც. ღმერთმა ერთი სიტყვის ძალით შექმნა სამყარო არსებობისათვის, ჩვენ კი, მსგავსადვე, საქმის მოქმედებითაც მოგვავლინა, რადგან საკმარისი არ იყო მისთვის ოდენ თქმა „ვექმნეთ კაცი ხატად და მსგავსად ჩვენდა“, არამედ მყისვე საქმენიც მოედევნა სიტყვას, აილო რა მიწისგან მტვერი და მისგან შექმნა ადამიანი თანამსგავსად მისი ხატისა და მსგავსებისა და შთაჰბერა მას სული სიცოცხლისა, რომ გამზდარიყო ადამი სულად, ცხოველად“.

ზემოთქმული სიტყვები მოწმობენ, რომ „დაბადების“ პირველ და მეორე თავებში გადმოცემული თხრობა განუყოფელი მთლიანობაა. პირველი თავის ფინალში საუბარია ადამიანზე, როგორც ღვთის ხატად და მსგავსად შექმნილი არსების შესახებ, ხოლო მეორე თავის დასაწყისში გადმოცემულია უშუალოდ პირველი კაცის, ადამის და მისი ნეკნისგან დაბადებული დედაკაცის ანთროპოგენეზისი.

პირველქმნილი ადამიანის საცხოვრისზე წმინდა იოანე დამასკელი განაჩინებდა,

რომ სამოთხე არის „ყოველგვარი სიხარულისა და სიამის საუნჯე, რადგან ედემი „შეებად“ ითარგმანება. იგი მდებარეობს აღმოსავლეთით, მთელ დედამიწაზე უფრო მაღლა, ირგვლივ ფაქიზი და უწმინდესი ჰაერით გაშუქებული, მარადყვავილოვანი მცენარეებით გამშვენებული, კეთილსურნელებით სავსე და სინათლით ავსებული, რაც აღემატება ყოველგვარი გრძნობადი მშვენიერებისა და სილამაზის შესახებ აზრს“ („მართლმადიდებელი სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა“).

ცოდვით დაცემამ ადამიანში დაამკვიდრა მისი ბუნების სანინალმდეგო თვისებანი. სამოთხიდან გამოდევნა არ ნიშნავს მხოლოდ გეოგრაფიულ ადგილმონაცვლეობას. იგი უპირველესად უკავშირდება ადამიანის ცოდვისკენ მიდრეკილებას, რისი შედეგიც გახლდათ სხეულსა და სულში გაბატონებული ვნებანი, სნეულებანი და ბოლოს - სიკვდილი, მასში არსებული ორი სუბსტანციის გაყრა. ადამთან ერთად მეტამორფოზა განიცადა მთელმა კოსმოსმა. მზემ სხვაგვარად დაიწყო ნათება, სიცივე და ხვატი საზიანო გახდა კაცისთვის, ცხოველებმა გამოავლინეს მრისხანება... კარგად მიაწვინებს წმინდა გრიგოლ პალამა: „როგორც ადამის შეცოდების შემდგომ დედამიწა ნარ-ეკლითა და შხამიანი ბალახებით დაიფარა, ასევე ადამიანის გული აღივსო სამარცხვინო და ბილწ გულისთქმებით თუ ვნებებით, რაც გახდა დასაბამი ადამიანთა უთავბოლო შეცოდებებისა“ („წმინდა ზიარების საიდუმლოსათვის“).

წმინდა გრიგოლ ნოსელის ურყევი სწავლებით, რასაც თანხვდება უკლებლივ ყველა დიდი ღვთისმეტყველი, ადამიანი - ყოვლადწმინდა სამების ხატი, ძეობილობის ნიშნით შეიქმნა საკუთრივ ძ ღმერთის ანუ იესო წრისტეს ხატად. ეს დასაბამიერი ხატება ძე ღმერთისადმი წარიხოცა ცოდვით დაცემის შედეგად, ხოლო მაცხოვარმა თავისი განკაცებით კვლავ დაუბრუნა იგი ადამიანს.

ყველაზე მძიმე შედეგი, რაც თან მოჰყვა ადამის შეცოდებას გახლდათ სამოთხისეული ნეტარების დაკარგვა და ღმერთთან პირდაპირი ურთიერთობის გაქარწყლება. ადამისა და ევასგან გამრავლებული კაცობრიობა მიჯაჭვული ხდება უკეთურებებთან, ბოროტებასთან, რომელნიც დასაბამს აძლევენ სნეულებებს, შუღლს, ომებს, ათსგვარ გაუკუღმართებას და სიკვდილს. „დაბადების“ წიგნი ბრძანებს: „ბოროტისკენაა მიდრეკილი ადამიანის გულისთქმა მისი სიყრმიდანვე“ (დაბ.. 8, 21). ყოველი გონიერი ადამიანი შინაგანად დაექებს შემოქმედს, რომელთან კომუნიკაციაც მას სწყურია მსგავსად „ირემსა წყაროთა მიმართ წყალთასა“ (ფსალმ. 41, 1). მაგრამ დაცემული ბუნების მატარებელი ადამიანი მუდმივ დინამიკაში მყოფი სამყაროს ფონზე თანდათან არკვევს, რომ „თურმე ღმერთი ვერ შეუცვნია, და რომ სულში მოჭარბებული გაბრწყინება ღვთის უჩინარქმნადობით დასრულებულა, ხოლო ზეაღმაფრენა უგრძნობელობად შთენილა“ (წმინდა სიმეონ ახალი ღვთისმეტყველი).

ადამიანებს უძველესი დროიდან აწუხებდათ მტანჯველი კითხვა, თუ რატომ ბატონობდა დედამიწაზე უსამართლობა და ზეიმობდა ბოროტება? ჩვენი მიზანი ამ ეტაპზე არაა თეოდიციის პრობლემების განხილვა, ვიტყვით, რომ პასუხის ძიებაში იქმნებოდა სხვადასხვა თეორიები. ადამიანები ოცნებობდნენ ისეთ ადგილას დასახლებაზე, სადაც მიაღწევდნენ სულიერ სიმშვიდეს, მოეხსნებოდათ ყველანაირი შიში და მიეცემოდნენ დაუსრულებელ ნეტარებას, ღვინას.

კაცობრიობის ისტორიაში არაერთი მოაზროვნე ცდილობდა შეექმნა ადამიანთა ცხოვრების იდეალური მოდელი, რომლის რეალობაში განხორციელებაც არც თუ ისე მიუღწეველ პერსპექტივად ესახებოდათ. ეს ყველაფერი კი ნებისმიერი ხალხის ყოფაში უნდა შეფასდეს, როგორც ადამიანის დაუოკებელი სწრაფვა სამოთხისეული ყოფიერებისკენ. ადამიანში ქვეცნობიერად მოქმედებს ლტოლვა შემოქმედისკენ, სამოთხისეული ყოფიერებისკენ. ამ ყველაფრის გამოვლენა გახლდათ სხვადასხვა ეპოქაში უტოპიური თეორიების უწყვეტი ჯაჭვი.

წარსულში არაერთი უტოპიური ხასიათის ძეგლი შეიქმნა. აქ შეიძლება დავასახელოთ პლატონის „სახელმწიფო“, რომელსაც ზოგი მეცნიერი კაცობრიობის ისტო-

რიაში პირველ უტოპიურ ქმნილებად მიიჩნევა; მან განსაზღვრა დასავლეთის პოლიტიკური აზროვნება. უტოპიური თეორიების ნიმუშებად მიიჩნევა ასევე იამბულებს „მზის კუნძულები“, თომას მორის „უტოპია“, თომაზო კამპანელას „მზის ქალაქი“, ფრენსის ბეკონის „ახალი ატლანტიდა“, ფრენსის გოდვინის „ადამიანი მთვარეზე“, ი. ფიხტეს „ჩაკეტილი სავაჭრო სახელმწიფო“ და სხვა.

უტოპიის გენეზისისა და წარმომავლობის დადგენის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ამერიკელი უტოპიის სოციოლოგის კრიშან კუმარის (დაიბ. 1942) შრომა „უტოპია და ანტი-უტოპია თანამედროვე ეპოქაში“ (1987). მასში ავტორი უტოპიას მხოლოდ ევროპულ მოვლენად მიიჩნევს. უტოპიის განვითარებაში კუმარი ორ პერიოდს გამოყოფს: უძველესსა და თანამედროვეს. უტოპიების უძველეს გამოვლინებას იგი ეძებს ბერძნულ მითში „ოქროს საუკუნის“ შესახებ და პირველ კლასიკურ უტოპიად პლატონის „სახელმწიფოს“ მიიჩნევს. უტოპიების ერთგვარ აფეთქებას ადგილი ჰქონდა შუა საუკუნეებში. ავტორის აზრით, ამას ხელს უწყობდა სამოთხის ბიბლიური ამბავი და მონასტრული ცხოვრება. კრიშან კუმარი ნეტარი ავგუსტინეს „ღვთის ქალაქს“ ამ პერიოდის უტოპიად თვლის. უძველესი უტოპიების ეპოქა მთავრდება შუა საუკუნეებთან ერთად. ახალი პერიოდი კი უტოპიების ისტორიაში რენესანსის ეპოქით იწყება.

სოციოლოგი ალფრედ დორენი უტოპიური თეორიების განხილვისას ავითარებს თვალსაზრისს, რომ უტოპიურ თხზულებებში ლაპარაკია საზოგადოების არა ფიქტიურ და იდეალურ მოდელებზე, არამედ კაცობრიობის მომავალზე, რომელიც წინასწარაა განსაზღვრული. ამ ტიპის უტოპიებში, - აღნიშნავს დორენი, - ხაზგასმულია კაცობრიობის ათასწლოვანი მშვიდობიანი თანაარსებობის იდეა, რომელიც ღვთაებრივი ინსპირაციის ძალით დედამიწაზე დადგება. დორენის თანახმად, უტოპია ქრისტიანული იდეაა და ამიტომ მისი გენეზისი და წარმოშობა ანტიკური ხანის მითებსა და სხვა ხალხების წარმოდგენებში არ უნდა ვეძებოთ. დორენის ეს პოზიცია ემყარება შუა საუკუნეების ეპოქის ხილიასტური კონცეფციების უტოპიასთან გაიგივების მცდელობას.

ისევე როგორც მითში, ხილიასტურ, ე. წ. ფინალისტურ კონცეფციებში, რასაკვირველია მოცემული იდეალური საზოგადოების მოდელი, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ არის უტოპია. ხილიასტურ, ფინალისტურ-მითოლოგიურ პროექტებსა და აზროვნების უტოპიურ მოდელებს საერთო ის აქვთ, რომ ისინი ისტორიის დასასრულს აღიარებენ, მაგრამ უტოპიასა და საზოგადოების ხილიასტურ მითოლოგიურ წარმოდგენებს შორის ერთი არსებითი განსხვავებაა. კერძოდ, მითოლოგიაშიც და ხილიასტურ კონცეფციაში საზოგადოების მომავალი ღვთაებრივი ინსპირაციით არის განსაზღვრული. უტოპია კი ადამიანის გონით აქტიურობაზეა ორიენტირებული. უტოპია იმპლიციტურად გულისხმობს იმას, რომ ადამიანს ღვთაებრივი ინსპირაციის გარეშე შეუძლია შექმნას იდეალური საზოგადოებრივი სისტემა, ამისათვის მხოლოდ მისი ძალისხმევაა საჭირო. აქედან გამომდინარე უტოპიური ცნობიერების ადამიანი მიჯაჭვულია დედამიწას, ამპარტავნული სულისკვეთებითაა სავსე და საკუთარ შესაძლებლობებში უსაზღვროდ დარწმუნებულია.

ამ მიზეზით ეკლესიის მიერ დაგმოხილია არა მხოლოდ ხილიაზმი, არამედ უტოპიური შინაარსის თხზულებებიც. უტოპიური თეორიები ადამიანთა ჰარმონიული ცხოვრების შესაძლებლობებს ხედავენ საკუთრივ მინიერ ცხოვრებაში, მისი გარდაქმნის შედეგად. ამ პროცესში კი წამყვან მოქმედ გმირად გვევლინება თვით ადამიანი. მაგალითად, პლატონის უტოპიური თეორიის თანახმად ადამიანთა თანასწორობა და საერთო ქონება მიღწეულ იქნება სრულყოფილ სახელმწიფოში, რომელიც დედამიწაზე უნდა შეიქმნას.

შუა საუკუნეებში შექმნილი უტოპიური თხზულებები არ ასახავენ საეკლესიო პოზიციას. ქრისტიანობისთვის დედამიწაზე მინიერი სამოთხის, იდეალური საზოგადოების ჩამოყალიბების იდეა ღვთის ნების საწინააღმდეგომოქმედებას ნიშნავს. მაცხოვარი პირდაპირ ბრძანებს: „მეუფებაჲ ჩემი არა ამის სოფლისაგანი არს“ (იოან. 18, 36). თვით ნეტარი ავგუსტინეს „ღვთის ქალაქი“ მხოლოდ ზეცაშია შესაძლებელი და მასში არაფაერი უტოპიური არ არის, და შესაბამისად, არაფერია მასში ევოლუციონისტური.

უტოპიური თეორიები ზოგჯერ გვიხატავენ ტექნიციზმით სავსე სამყაროს, სადაც ადამიანური ურთიერთობანი, ბუნებასთან უშუალო კავშირი და კულტურული მოღვაწეობა დაჩრდილულია. გერმანელი მწერალი ანა ზეგერსი თავის ერთ ნაწარმოებში სწორედ ამ ტენდენციაზე მიგვანიშნებდა (რომანი „არამინიერთა თქმულებები“). მან დაგვიხატა სამყარო, სადაც ტექნიკის განვითარებით ადამიანებს მიეცათ უმაღლეს ცივილიზაციაში ცხოვრების საშუალება, მაგრამ არ ჰქონდათ მშვენიერების გრძნობა, ესთეტიკური მოთხოვნილება, არ ცნობდნენ ხელოვნებას. შიშველი რაციონალიზმის და სარგებლიანობის პრინციპში ჩაბუდებულია ადამიანურობის დაკარგვის ხიფათი. ანა ზეგერსი აფრთხილებს კაცობრიობას: თანამედროვე სამყაროს შეუჩერებელი მოძრაობა ტექნიკის სრულქმნისაკენ კაცობრიობას სულ უფრო და უფრო აშორებს ადამიანურისაგან; ეს განვითარება შეიძლება საბედისწერო აღმოჩნდეს, თუკი მას თვითდინებაზე მივაგდებთ: თუ ჩვენ ამ განვითარებას არ მოვანესრიგებთ, მაშინ ერთხელაც იქნება ჩვენც აღმოვჩნდებით ზეგერსის მიერ აღწერილ ვარსკვლავზე, სადაც ყველაფერია გარდა კულტურისა და ხელოვნებისა.

ადამიანმა დაკარგა სამოთხე. მაცხოვარმა თავისი განკაცებით, ჯვარცმითა და აღდგომით კვლავ დაგვიბრუნა იგი, მაგრამ არა აქ, მატერიალურ განზომილებაში, არამედ ზეციურ სასუფეველში, რომლის ნეტარებაც „თუალმან არა იხილა, და ყურსა არა ესმა, და გულსა კაცისასა არა მოუხდა“ (I კორ. 2, 9).

ყველაფრის მიუხედავად ქრისტიანობის ხანაში იქმნებოდა აპოკრიფული ჟანრის ძეგლები, რომლებიც შინაარსობრივად უტოპიურ იდეებს შეიცავდნენ. ამ თხზულებათა თანახმად, დედამიწაზე არსებობდა ადგილი, სადაც ადამიანთა გარკვეული ნაწილი სამოთხისეული ნეტარებით ცხოვრობდა. ეს ადგილი იყო დედამიწაზე.

ხსენებული თხზულებები იდეალური ცხოვრების მატარებელ ხალხს ბიბლიურ რეკაბთან და მის შთამომავლებთან აკავშირებდა, რომელთა შესახებ ცნობებს ვხვდებით წინასწარმეტყველ იერემიას წიგნში (თ. 35). ძველ აღთქმაში გადმოცემულია შემდეგი: როდესაც იუდეის სამეფოს მართავდა იოაკიმე, ძე იოსია მეფისა, იერემია წინასწარმეტყველს უბრძანა ღმერთმა მოეწოდებინა რეკაბის ძეებისთვის და მათთვის ღვინო შეესმია. იერემიამაც შეკრიბა ისინი და ამცნო ღვთის ბრძანებ. მათ უარი თქვეს: „ღვინოს არა ვსვამთ, რადგან იონადაბ რეკაბის ძემ, ჩვენმა წინაპარმა გვიანდერძა, ღვინოს ნუ დალევთ ნურასოდეს, ნურც თქვენ და ნურც თქვენი შვილებიო. სახლებს ნუ ააშენებთ, თესლს ნუ დათესავთ, ვენახს ნუ გააშენებთ, ნურაფერს იქონიებთ; მხოლოდ კარვებში იცხოვრეთ მთელი სიცოცხლე, რათა დიდხანს იცოცხლოთ დედამიწის ზურგზე, სადაც მდგმურებად ხართო.“

ჩვენც ვემორჩილებით იონადაბ რეკაბის ძეს, ჩვენს წინაპარს, ყველაფერში, რაც გვიანდერძა“ (იერ. 35, 6-8). რეკაბის შთამომავალთა სიტყვების მოსმენის შემდეგ, ღმერთმა უბრძანა იერემიას, რომ ემცნო იერუსალიმის მკვიდრთათვის: იონადაბ რეკაბის ძის შვილებმა ისმინეს სიტყვა მამისა მათისა და დაემორჩილნენ მას, თქვენ კი, მიუხედავად იმისა, რომ მუდამ გასწავლიდით წინასწარმეტყველთა მიერ, არ ისმინეთ ჩემი სიტყვა; ამის გამო მოვავლენ თქვენ ზედა ბოროტს, ხოლო იონადაბ რეკაბის ძეს „არასოდეს მოაკლდეს ჩემს წინაშე მდგომელი კაცი“ (იერ. 35, 19).

ზემოთ მოყვანილი ბიბლიური ეპიზოდი საფუძველი გახდა იმ თხზულებებისთვის, რომლებშიც აირეკლა ადამიანის სწრაფვა სამოთხისკენ. მათი ავტორები დედამიწაზე ხატავდნენ ნეტარ ადგილს, რომლის ბინადარნიც რეკაბის შთამომავლებად მიიჩნეოდნენ. რეკაბის შთამომავლებს აპოკრიფულ ტრადიციაში შიშველ-მართლებადაც მოიხსენიებდნენ. ეს სახელიც მიაწინეს სამოთხისეულ ფესვებზე, როდესაც პირველი ადამიანები შიშველნი იყვნენ და არ რცხვენოდათ. შიშველ-მართალნი ანუ რეკაბიტები იქცნენ შუა საუკუნეებში გავრცელებული უტოპიური ტექსტების გმირებად. ამ ძეგლებს უტოპიურს ვუწოდებთ იმ მიზეზით, რომ როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სამოთხე და

უცოდველ ადამიანთა ცხოვრება მათში წარმოდგენილია საკუთრივ დედამიწაზე, ცოდვით დაცემული კაცობრიობის გვერდით. მათი ავტორების მსოფლშეგრძნებაში შეინიშნება ადამიანის სწრაფვა ნეტარებისკენ.

რექაბიტების ცხოვრება აისახა სხვადასხვა თხზულებაში. მათ შორის ქართულად თარგმნილია სამი აპოკრიფი: „მიმოსვლა ზოსიმესი“ ანუ „ცხოვრება და მოქალაქეობა და საქმენი ნეტართა შიშუელ-მართალთანი, რომელთა წარვიდა ზოსიმე“, „შიშუელ-მართალთათვის თხრობად წმიდისა ბასილი ევბოლის მიმართ, მოღვრისა მისისა“ და „წამება პანსოფი ალექსანდრიელისა“. ეს უკანასკნელი ქართულად არაბული ენიდან უთარგმნიათ.

ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს როგორ აისახა აპოკრიფულ აგიოგრაფიულ ძეგლებში შიშველმართალთა საცხოვრებელი ადგილი და ცხოვრების წესი.

“პანსოფი ალექსანდრიელის ცხოვრება” შიშველმართალთა შესახებ გვამცნობს, რომ იერუსალიმში ბაბილონელთა შემოსევისას “დაფარნა იგინი ღმერთმან და არა წარიტყუენნეს სხუათა მათ თანა, არამედ წინა წარუძღუა მათ მდინარე წყლისა და მივიდეს ადგილსა მას სადაცა იგი ბრძანებულ იყო დამკვიდრებაი მათი”.

უფრო გასაგები, რომ გახდეს რექაბიტების ცხოვრება და მათი სამოთხისეული ყოფიერების წარმოჩენა მიეყვებოდა ზემოთხსენებული თხზულებებიდან ერთ-ერთის შინაარსს. სანიშნოდ ავიღოთ “მიმოსვლა ზოსიმესი”:

მეუდაბნოე ზოსიმეს, რომელსაც ორმოცი წლის განმავლობაში არაფერი ეჭამა, არც ღვინო დაელია და არც ადამიანი არ ენახა დაებადება სურვილი გაიცნოს შიშველ-მართალნი. იგი დაადგა გზას და ორმოცი დღის მგზავრობის შემდეგ დასასვენებლად ჩამოჯდა. ამ დროს მას მიუახლოვდება აქლემი, მოიდრეკს მუხლებს მის წინაშე, აისვამს ქედზე, ატარებს ორმოცი დღე და ჩამოსვამს უდაბურ ადგილზე, სადაც იყო “შფოთი მხეცთაი მრავალი”. უეცრად მოჰბერა დიდმა ნიაფ-ქარმა, რომელმაც ზოსიმე “აღსვა რასამე ზედა”, ატარა დიდხანს, ბოლოს მიიყვანა და დააგდო დიდი მდინარის ნაპირას. მდინარემ ადამიანის ენით უთხრა ზოსიმეს, რომ მასზე არასდროს გადაეწლო ვინმეს. სანამ ზოსიმე ფიქრობდა, აღმოცენდა ორი ხე, ერთი მდინარის ერთ ნაპირზე, მეორე კი მეორეზე. ერთმა ხემ აიტაცა ზოსიმე წვერზე, გადაიღუნა მდინარეზე და გადასვა მეორე ნაპირიდან გადმოხრილ ხის წვერზე. ამ გზით გადავიდა ზოსიმე მდინარის მეორე მხარეს, სადაც დაისვენა სამი დღე-ღამე და მერე გაუდგა უცნობ გზას. მიაღწა ერთ მაღალ მთას, სადაც იხილა შიშველი კაცი; მისგან გაიგო, რომ ის არის წვერი შიშველმართალთა საზოგადოებისა. მან ზოსიმე მიიყვანა თანამოძმეებთან, რომელნიც ძალიან შეშინდნენ, რადგან ამქვეყნიური ადამიანის მათთან მისვლა ქვეყნის აღსასრულის ნიშნად ჩათვალიეს, მაგრამ ანგელოზმა დაამშვიდა ისინი. ზოსიმე დარჩა მათთან შვიდ დღეს. შვიდი დღის შემდეგ შიშველ-მართლებმა მისცეს მას ქვაზე ფრჩხილით დაწერილი მათი ცხოვრება. ზოსიმემ წამოიღო ეს და უკან გამობრუნებული მოადგა მდინარეს, რომელიც ისევე გადმოლახა, როგორც პირველად.

შიშველმართალნი ზოსიმესადმი დაწერილ წერილში წერდნენ, რომ ისინი იყვნენ რექაბის შთამომავლები. იუდეის მეფემ ისინი საპყრობილეში დაამწყვდია, საიდანაც ანგელოზმა დაიხსნა და მოიყვანა იმ ადგილამდე, სადაც ახლა ცხოვრობენ. აქ აღმოაცენა “ქუეყანამან ხენი, რომელთა აქუს ნაყოფი სურნელებისა და წყაროა ამათ ძირთა ხეთასა”. რექაბიტები ზოსიმეს ამცნობდნენ, რომ როდესაც ორი შვილი შეეძინებოდათ, განეყენებოდნენ ცოლებს და ცხოვრობდნენ სინმინდით. ისინი აგრეთვე განმარტავენ, რომ მათ საზრდოს წარმოადგენს ხის ნაყოფი, მათვე მოსიათ “სამოსელი სიმართლისადა”. როგორც ვნახეთ ამ თხზულებაში გამოიხატა ადამიანის რწმენა იმის შესახებ, რომ განსაცდელებით აღსავსე ცხოვრებაში სადღაც არსებობს ადგილი, სადაც მშვიდი და აუმღვრეველი ცხოვრება მიმდინარეობს.

დაცემულ მდგომარეობაში მყოფ ადამიანს მუდმივად აწუხებდა ფიქრი იმის შესახებ

თუ როგორ დაებრუნებინა დაკარგული სამოთხე. მოაზროვნე ადამიანი აცნობიერებდა, რომ საკუთარი ძალებით ამას ვერ შეძლებდა. ამიტომ არ ქმნიდა უტოპიურ თეორიებს, სადაც მინიერ სამოთხეზე ოცნებებს გამოხატავდა. საზოგადოების სწრაფვა უტოპიისკენ ყოველთვის წარუმატებელია. გავიხსენოთ კომუნიზმის შესახებ მოძღვრება, უკლასო საზოგადოებაზე ფიქრი და მსგავსი, რომელთაც კრახი განიცადეს.

წინასწარმეტყველთა წიგნებში მკაფიოდ არის თქმული, რომ სამოთხისეული ყოფიერების კვალად მოპოვება მჭიდროდ უკავშირდება სამყაროს აღსასრულს – ესქატოლოგიურ დროს. ცოდვებმა ღმრთის ხალხის სამყოფელი დედამიწაზე გაავერანეს: “აჰა წალკოტი უდაბნოდ ქცეულა, ერთიანად გაცამტვერებულა ქალაქები უფლის წინაშე” (იერ 4, 26). უფლის შეწევნის გარეშე ვერ აშენდება განახლებულ სამყაროში მარადიული სამოთხე: “იტყვიან ედემის ბაღად იქცაო ეს უდაბური ქვეყანა და ნაოხარი! გაუდაბურებული და დანგრეული ქალაქები შემოიზღუდება და დასახლება. მიხვდებიან ხალხები, რომლებიც შემორჩებიან თქვენს და გავაშენე გაუდაბურებული, რადგან მე, უფალმა, ვთქვი და აღვასრულე გარშემო, რომ მე, უფალმა, ავაშენე დანგრეული (ეზეკ. 36, 35-36). ამ ახალ სამოთხეში სიცოცხლის წყარო იდინებს უფლის ტაძრიდან, მშვენიერი ხეები ადამიანებს მისცემენ საკვებსა და წამალს: “მდინარის ორსავე ნაპირზე გაიზრდება ყოველგვარი ხე, საკვების მომცემი; არ დაჭკნება მისი ფოთოლი და არ მოილევა მისი ნაყოფი; ყოველ თვეს ინაყოფებს, რადგან სანმიდარიდან იდინებს მისი წყლები; მისი ნაყოფი საჭმელად იქნება და მისი ფოთოლი – განსაკურნებლად (ეზეკ. 47, 12). სამოთხის ცხოვრება, რომელიც დაბრუნდება ისტორიის დასასრულს, მსგავსი იქნება პირველქმნილი ედემისა: “აჰა, დადგება დრო, ამბობს უფალი, როცა მხენელი თავს წაადგება მომკელს და ყურძნის მწურავი – მთესველს, ბადაგად დაიღვრებიან მთები და და გორაკები დადნებიან” (ამოს. 9, 13).

ესქატოლოგიური მოვლენების განსრულების შემდეგ საუკუნო ცხოვრებაში ადამიანებს დაუბრუნდებათ ჭეშმარიტი სიხარული: “უფლის გამოსყიდულნი დაბრუნდებიან და მხიარული ყიჟინით მივლენ სიონზე, საუკუნო სიხარული იქნება მათ თავზე, შვეება და სიხარული ეწევა მათ და ტანჯვა-წუხილი განშორდებათ (ეს. 35. 10). “აღარ გაისმება იქ ხმა ტირილისა და ხმა მოთქმისა” (ეს. 65. 19).

ეს ყოფიერება იქნება სრულიად სანინააღმდეგო იმ ადამიანური არსებობისა, სადამდეც მიიყვანა ცოდვამ; იგი იქნება მსგავსი ადამიანის პირველქმნილი მდგომარეობისა, მაგრამ ყოველგვარი გამოცდისა და შესაძლო ცოდვით დაცემის გარეშე.

განკაცებული ღმერთის რწმენა ადამიანს ესქატოლოგიურ ფინალში გადარჩენის პირდაპირ გზას უკაფავს: “რომელმან სიტყუანი ჩემნი ისმინეს და ჰრწმენეს მომავლინებელი ჩემი, აქუნდეს ცხოვრებაი საუკუნოი” (ინ. 5. 24). მაცხოვრის მიერ სრული ნეტარება აღთქმულია ისტორიის ბოლოს. მასში უფალი მეფობს თავისი გამარჯვებით სიკვდილზე, სადაც დაუსრულებელ სერობაზე მინვეულთა ნეტარება მარადიულად გაგრძელდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ზ. კაკაბაძე, თანამედროვე გერმანულენოვანი ლიტერატურის ძირითადი ტენდენციები, წიგნში: „დასავლეთ ევროპის ლიტერატურა (XX საუკუნე)“, თბილისი, 1988, გვ. 58-124.
2. კ. კეკელიძე, გიმნოსოფისტები ძველ-ქართულ ლიტერატურაში, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, 1945, გვ. 108-130
3. სიმეონ ახალი ღვთისმეტყველი, სამოღვაწეო და შემეცნებითი თავნი, 1992.
4. ე. ჯგერენაია, უტოპიის გენეზისი და მისი განვითარების ეტაპები, ჟ. „მაცნე, ფილოსოფიის სერია“, 2002, 2, გვ. 85-92.

ქრისტიანული ანთროპოლოგიის საკითხები ედიშერ ჭელიძის პუბლიკაციებში

ედიშერ ჭელიძე

თბილისის სასულიერო აკადემიის პატროლოგიისა და დგმატური ღვთისმეტყველების ლექტორი, თეოლოგიისა და ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი **ედიშერ ჭელიძე** უკანასკნელ წლებში განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ქრისტიანული ანთროპოლოგიის საკითხებს და თავის პუბლიკაციებში ცდილობს ეკლესიის მამათა მოძღვრების საფუძველზე მორწმუნე საზოგადოებას მართებული სწავლებანი გააცნოს. ამის მიზეზი უპირველესად გახლავთ ის გარემოება, რომ ჩვენს საუკუნეში არაერთი მცდარი შეხედულება გასაღდა ქრისტიანულ სწავლებად, მეტიც, გამოიცა რამდენიმე ნაშრომი, რომელთა ავტორებიც რადიკალურად განსხვავებულ პოზიციას გვთავაზობენ ადამიანთან დაკავშირებით. ზოგჯერ, ამა თუ იმ სწავლებას განიხილავენ, როგორც ერთ-ერთ შესაძლო თეორიას სხვათა გვერდით, მაშინ, როდესაც ეკლესიას მხოლოდ ერთი პოზიცია გააჩნია. ქვემოთ შევეცდებით მოკლედ მიმოვიხილოთ ე. ჭელიძის ანთროპოლოგიური ნაშრომების ძირითადი ასპექტები.

2001 წელს გამოქვეყნდა ე. ჭელიძის „მართლმადიდებლური ხატმეტყველება“, რომელიც ცალკეულ თეოლოგიურ ცდომილებებთან კამათის შედეგია. ამ ნაშრომში განხილულია უმნიშვნელოვანესი დოგმატური განჩინებანი ადამიანის შესახებ, კერძოდ გარკვეულია შემდეგი საკითხები: ა) რა სწავლება გაგვაჩნია ადამიანის, როგორც ღვთის ხატებისა და მსგავსების შესახებ; ბ) ტერმინ „ხატის“ ძე ღმერთთან მიმართებით გამოყენებაზე.¹

ე. ჭელიძე გაგვიმარტავს, რომ პავლე მოციქული თავის ეპისტოლეებში ძე ღმერთის შესახებ სამგზის გვაუწყებს: „რომელი-იგი არს ხატი ღმრთისა უხილავისაი“ (კოლას. 1. 15); „რომელი-იგი არს ბრწყინვალეზაი დიდებისაი და ხატი ძლიერებისა მისისაი“ (ებრ. 1. 3); „რომელი-იგი ხატი ღმრთისაი იყო“ (ფილიპ. 2. 6.). ქართული სიტყვა - „ხატი“ ძირითადი ტერმინოლოგიური შესატყვისია სამი ბერძნული ტერმინისა: „მორფე“, „ხარაკტერ“, „ეიკონ“. სამივე აღნიშნული ტერმინთშესატყვისობა კონკრეტულად ძე ღმერთთან დაკავშირებით ბეჭედდადებულია სამოციქულო ავტორიტეტით, კერძოდ პავლე მოციქულის ეპისტოლეებიდან ზემოთმოყვანილი ფრაგმენტებით, სადაც დადასტურებულია სამივე მათგანი:

„რომელი-იგი ხატი ღმრთისაი იყო“ (ფილიპ. 2. 6) / **მორფე** /

„რომელი-იგი არს ბრწყინვალეზაი დიდებისაი და ხატი ძლიერებისა მისისაი“ (ებრ. 1. 13). / **ხარაკტერ** /

„რომელი-იგი არს ხატი ღმრთისა უხილავისაი“ (კოლას. 1. 15) / **ეიკონ** /

ქართული „ხატის“ ბერძნული ეკვივალენტები ყოველთვის ერთგვარი გააზრებისანი არ არიან. კერძოდ პირველი მათგანი („მორფე“) არსობრივი ტერმინია და ყოველთვის აღნიშნავს წმინდა სამების ერთ არსს. მეორე მათგანი („ხარაკტერ“) ჰიპოსტასური ტერმინია და შესაბამისად ერთარსება ღვთის სამ პიროვნულ ხატს აღნიშნავს. მესამე მათგანი („ეიკონ“) ზოგ კონტექსტში არსობრივი მნიშვნელობისაა და ყოვლადწმინდა სამებას მიემართება, ზოგ კონტექსტში კი მხოლოდ ჰიპოსტასური მნიშვნელობისაა და საკუთრივ ერთ-ერთ ჰიპოსტასს მიემართება. ე. ჭელიძის თქმით, ესაა ურყევი ქრისტიანული სწავლება.

რაც შეეხება ადამიანს, როგორც ღვთის ხატებისა და მსგავსების შესახებ სწავლებას, წიგნში განხილულია ქრისტიანული ანთროპოგონიის წყარო, რაც უწყებულება ბიბლიის დასაბამივე. კერძოდ, მოსე წინასწარმეტყველისგან ბიბლიურ შესაქმეში ნაუწყებია: „და თქვა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ხატებისაებრ ჩუენისა და მსგავსებისაებრ“... და შექმნა ღმერთმან კაცი, ხატებად ღმრთისა შექმნა იგი“ (შესაქ. 1. 26-27); „...რამეთუ ხატად ღმრთისა შევქმენ კაცი“. ამ სიტყვებით დასტურდება, რომ ადამიანი ღმერთის ხატება და მსგავსებაა. იგი ტვიფარია წმინდა სამების ბუნებისა ანუ არსისა რაც ერთია (ანუ სამივე ჰიპოსტასს - მამას, ძეს და სული წმინდას აქვს ერთი ბუნება (ბუნება და არსი იდენტური ტერმინებია დოგმატიკაში). მეტყველის მრავლობითობა - შევქმნათ კაცი - სამ ჰიპოსტასს გულისხმობს. შესაბამისად ცხადია, რომ ადამიანური ბუნება შეიქმნა ყოვლადწმინდა სამების ბუნებითი ხატისებრ (ანუ მიმსგავსებულად იმ ხატთან, იმ თვისებასთან, რაც ღვთის არსებას, ღვთის ბუნებას აქვს), ე. ი. მეუფებრივად, თავისუფალი ნებით, მოაზროვნებით, უცოდველობით, სინმინდით, ნეტარებით, დიდებულებით, სიკეთით. ადამიანის ხატქმნილობის მეორე ასპექტი (მისი როგორც ღვთის ძეობილის შექმნა ღვთის ბუნებითი ძის ხატოვნებით) დასტურდება იმავე წიგნის მომდევნო მუხლით: „და შექმნა ღმერთმა ადამიანი, ღვთის ხატისებრ შექმნა იგი“. ეკლესიის მამათა მიერ დადასტურებულია, რომ „შესაქმის“ ზემორე მუხლში პირველად დამოწმებული სიტყვა „ღმერთი“ მამა ღმერთს აღნიშნავს, მეორედ დამოწმებული იგივე სიტყვა „ღმერთი“ კი - ძე ღმერთს. შესაბამისად, ზემორე წინადადება, საეკლესიო კონტარებით, ასე შიძლება წარმოჩნდეს:

1. ამ საკითხებს ე. ჭელიძე აგრეთვე შეეხო ჟურნალ „გზა სამუფოს“ მე-2 დანართში „ზოგი სარწმუნოებრივ-დოგმატური საკითხის შესახებ“, რომელიც 1995 წელს გამოქვეყნდა.

„და შექმნა მამალმერთმა ადამიანი, ძე ღმერთის ხატისებრ შექმნა იგი“ (ე. ი. ადამიანი შეიქმნა ძე ღმერთის ჰიპოსტასური ხატისადმი, ბუნებითი ძეობისადმი მიმსგავსებულად). გამონათქვამი „ღვთის ხატი“ პავლე მოციქულთან, როგორც ზემოთ ვნახეთ უშუალოდ ძე ღმერთის სახელადაა განჩინებული. ამიტომ ეკლესიის მამები ხაზგასმით მიუთითებენ, რომ ზემორე ბიბლიურ მუხლში გამოთქმა „ღვთის ხატი“ საკუთრივ ძე ღმერთს უნდა ნიშნავდეს. ამ უკანასკნელი განმარტებით ბიბლიური მუხლი შეიძლება ასე იქნეს პერიფრაზირებული: „და შექმნა ღმერთმა ადამიანი, ძე ღმერთისებრ შექმნა იგი“.

აღნიშნულ სწავლებას საკვებით ცხადად გადმოგვცემენ ეკლესიის მამები. წმინდა **ათანასე ალექსანდრიელი** (იგივე ათანასე დიდი) გადმოგვცემს: „ადამიანი ... მარადის ჭვრეტს მამის ხატს, ღმერთ-სიტყვას, რომლის ხატადაც შეიქმნა“. წმინდა **ირინეოს ლიონელი** (II ს) წერს: „ჯერ კიდევ უხილავი იყო სიტყვა (ანუ ძე ღმერთი), რომლის ხატად შექმნა ადამიანი. წმინდა **კირილე ალექსანდრიელი** წერს: „ხოლო ჩვენ დავიხატეთ მამის ჭეშმარიტი და უზედმინევენიტესი ხატისადმი, ესე იგი ძისადმი და ჩვენ სულებში შთაინიშნება მისი საღვთო მშვენიერება სულიწმინდის ნილმქონეობით“. **ნეტარი თეოდორიტი კვირელი** პირველ მუხლს განმარტავს შემდეგნაირად: „სიტყვებით: „თქვა ღმერთმა“ მოსემ განაცხადა საღვთო ბუნების ზოგადობა, ხოლო დაურთო რა: „შევქმნათ“, წარმოაჩინა პირთა რიცხვი. ასევე, თქვა რა კიდევ მხოლოდობითად „ხატი“, ბუნების იგივეობა აჩვენა, რადგან არ უთქვამს მას „ხატთაებრ“, არამედ: „ხატისებრ“, ხოლო თქვა რა „ჩვენი“, ჰიპოსტასთა რიცხვი გამოაჩინა“. სხვაგან იგივე თეოდორიტი კვირელი ამბობს: „პირველი კაცი შექმნა არა მხოლოდ მამამ, არამედ ძემაც და სულიწმინდამაც“, რადგან თქვა: „შევქმნათ **ადამიანი ჩვენი ხატისებრ და მსგავსებისებრ**“. **მეორე მუხლის განმარტებისას** თეოდორიტი მიაჩნებს, რომ აქ საუბარია უშუალოდ ძე ღმერთის შესახებ, რომლის ხატებაც ადამიანია. წმინდა **მეთოდი ოლიმპიელი**, ორიგენეს ერთ-ერთი მოწინააღმდეგე წერს: „გამოუთქმელთა და მიუახლებელთა შორის დავანებულმა სინათლემ, რომელიც ძლიერების სიმდიდრით ყოველივეს მოიცავს, ქმნის და გარდაქმნის, ალაგო სული თავისი ხატის ხატისებრ. ამიტომაც არის იგი (სული) სიტყვიერი და უკვდავი, რადგან შექმნილია მხოლოდშობილის ხატისებრ“. ძე ღმერთის ხატად ადამიანის შექმნას სრულიად გარკვევით აღნიშნავს წმინდა **გრიგოლ ნოსელი**, რომელიც განაჩინებს: „არანაირი აზრით არ გავმიჯნავთ მამისა და ძის ღმრთეებას, რადგან წმინდა წერილი თანაბრად უწოდებს „ღმერთს“ ორივე მათგანს - ადამიანის შემქნელსაც და იმასაც, რომლის ხატადაც შეიქმნა ადამიანი“. ე. ჭელიძე წერს, რომ მსგავსი განმარტებების მოტანა ეკლესიის მამათა თეოლოგიური მემკვიდრეობიდან უხვად შეიძლება.

როგორც უკვე ითქვა „შესაქმის“ ნიგნის მიხედვით, ადამიანის შექმნისას ღმერთი ამბობს: „შევქმნათ ადამიანი ჩვენი ხატისებრ და მსგავსებისებრ“ (1. 27). პროფესორი ე. ჭელიძე ამჯერად ჩვენს ყურადღებას ამახვილებს ამ ორი ცნების ურთიერთმიმართებაზე.

ცნობილია, რომ ღვთისადმი ხატება ადამიანისა უფრო იმგვარ თვისებებს გულისხმობს (**თავისუფალი ნება, მოაზროვნეობა, მეუფებრივობა, შემოქმედებითი ნიჭი, უკვდავი სული**), რაც დაცემულ მდგომარეობაშიც გარკვეულწილად უნარჩუნდება (თუმცა გაუკუღმართებულად) ადამიანურ ბუნებას. რაც შეეხება მსგავსებას, იგი გულისხმობს სათნოებით თვისებებს (**სიკეთე, სამართლიანობა, სიწმინდე, ღმობიერება, სიმშვიდე, უშურველობა, სიმდაბლე** და ა. შ.).

აღნიშნული ვითარება თავისთავად განაპირობებს ხატებასა და მსგავსებას შორის გარკვეულ სხვაობას, თუმცა უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს სხვაობა არ არის მკვეთრი და, ამიტომ, ხატებაში არსობრივად მსგავსებაც დაინახება, მსგავსებაში კი - ხატება.

ეკლესიის მამები ერთხმად ღაღადებენ, რომ ადამიანს დასაბამშივე ჰქონდა ღვთისადმი ძეობილობა და მაცხოვარმა, წმინდა **ბასილი დიდის** თქმით, ჩვენ სწორედ იმ და-

საბამიერ ძეგლობასთან დაგვაბრუნა, რაც ცოდვით გავაუკუღმართეთ. შესაბამისად, ღვთის ძეგობილი უთუოდ სულიწმინდის მადლის მფლობელია და სათნოებებით შემკული ანუ სათნოებითად მსგავსი ღვთისა. ცოდვამდელ ადამიანში შთამკვიდრებული იყო სულიწმინდა და ცოდვამდელ ადამიანს ამკობდა ყველა სათნოება. ეს მდგომარეობა რომ შენარჩუნებულიყო, აღარც ღვთის განკაცება გახდებოდა საჭირო, მაგრამ რადგან ადამიანმა ვერ დაიცვა ძეგობის პატივი და დაეცა, მისი გამოსწისათვის განკაცდა თვით შემოქმედი, რომელმაც სწორედ დასაბამიერი ძეგობილობა და ასევე დასაბამიერი ღვთისადმი ხატება და მსგავსება აღუდგინა ადამიანს.

არსებობს ცრუ შეხედულება, ქრისტიანულ ანთროპოლოგიასთან მიმართებაში დამეტრულად საპირისპირო შეხედულება, რომლის თანახმადაც ადამიანი შეიქმნა ღვთის ხატად, ხოლო ღვთის ძეგობილობის პატივი და მსგავსება მაცხოვრის განკაცების შემდეგ შეიძინა. ე. წელიძე ხაზგასმით გვეუბნება, რომ ეს სწავლება არანაირად არ თანხვდება ეკლესიის მამათა მოძღვრებას. მაგალითად, წმინდა **კირილე ალექსანდრიელი** ამბობს: „თუ ამბობენ, რომ სხვადასხვაა „ხატისებრობა“ და „მსგავსებისებრობა“, განსხვავება მიუთითონ, ჩვენ კი მივიჩნევთ, რომ სხვას არაფერს ცხადყოფს „ხატისებრობა“ თუ არა „მსგავსებისებრობას“, ასევე „მსგავსებისებრობაც“ - „ხატისებრობას“. ღვთისადმი მსგავსება ხვედრებული გვაქვს პირველი შესაქმიდანვე და ვართ ხატება ღვთისა“. სხვაგან იგივე მამა ამბობს: „ვინ გაბედავს თქმას, რომ შეიქმნა იგი (ადამიანი) „ხატისებრ“, მაგრამ - ჯერაც არა „მსგავსებისებრ“?“. წმინდა კირილე ნათლად მსჯელობს, რომ „ღვთისადმი მსგავსება ხვედრებული გვაქვს პირველი შესაქმიდანვე და ვართ ხატება ღვთისა“. მისი სწავლების თანახმად, ადამიანს დასაბამივე ჰქონდა სათნოებითი მსგავსება ღვთისადმი, იყო რა კეთილი, სამართლიანი და წმინდა. ცოდვის შემოსვლამ ღვთისადმი ადამიანის ხატოვნებანი (ანუ თვისობრივი აღბეჭდილობანი) დააბნელა, მაგრამ განკაცდა რა ღმერთი, ხელახლა წმინდა ანუ ღვთის მსგავსი გახდა ადამიანური ბუნება და თავიდან დაიხატა, თავიდან ხატიქმნა, ანუ სათნოებითი სინწინდით კვლავ მსგავსება მიიღო ძე ღმერთისადმი (განკაცების შემდეგ იესო ქრისტედ წოდებულისადმი). ესაა ადამიანური ბუნების უკუგანახლება, ახალშექმნა ქრისტეში ანუ დაცემული ადამიანური ბუნების ერთგვარი რეაბილიტაცია, რესტავრაცია.

ქვემოთ მოყვანილია რამდენიმე ნაწყვეტი ეკლესიის მამათა ნაწერებიდან, რომელნიც ციტერებულნი არიან „მართლმადიდებლურ ხატმეტყველებაში“, და რომლებიც უნათლესად ასაჩინოებენ ზემოთქმულს, კერძოდ აზრს იმასთან დაკავშირებით, რომ ღმერთმა ადამიანს დასაბამივე მიჰმადლა ხატება და მსგავსება, რაც ადამიანმა შერყვნა ცოდვით დაცემის გამო, ხოლო მაცხოვრის განკაცებით კვლავ აღიდგინა ღვთაებრივი ტვიფარი თავის თავში:

წმინდა **ათანასე ალექსანდრიელი**: „ყოვლის შემოქმედმა და ყოვლადმეუფე ღმერთმა, ზემილმიერად მყოფმა ყოველ არსებაზე და ადამიანურ წარმოდგენაზე, როგორც კეთილმა და ზემშვენიერმა, თავისი სიტყვის, ჩვენი მაცხოვრის იესო ქრისტეს მიერ შექმნა ადამიანური მოდგმა თავისი ხატისებრ და ალაგო იგი, მისდამი (სიტყვის ანუ ძე ღმერთის) მსგავსების გზით არსთა მჭვრეტელად და შემმეცნებლად“ („წარმართთა წინააღმდეგ“).

წმინდა **სოფრომ იერუსალიმელი**: „ამრიგად შექმნა ღმერთმა დასაბამში ყოვლიერება, რაც არ არსებობდა... ქმნის იგი ადამიანსაც თავისი ხატისებრ, შეამზადა რა იგი მოაზროვნე სულისა და სხეულისაგან, რომელიც დააფუძნა თავისი კეთილობის ხატადაც და მსგავსადაც, მიჰმადლა მას თვითუფლებრივი ცხოვრება, ჰყო იგი ღვთის სამოთხის მოსახლედ“ („ხარებისადმი მიძღვნილი მე-2 ჰომილია“).

წმინდა **კირილე იერუსალიმელი**: „თქუა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ხატად ჩუენდა და მსგავსად. და „ხატებაი“ იგი მოიღო, ხოლო „მსგავსებაი“ იგი დააბნელა ურჩებითა მით“ („აღდგომისათვის მკუდრეთით“, სინური მრავალთავი, 1959, გვ. 159).

წმინდა **იოანე ოქროპირი**: „ვთქვით, თუ რა არის ეს „ხატისებრობა“ და „მსგავსე-

ბისებრობა”, კერძოდ რომ ესაა არა არსების განუსხვავებლობა (ე. ი. არა ის, რომ ადამიანს და ღმერთს ერთი და იგივე არსება აქვთ), არამედ მთავრობის მსგავსება (ე. ი. ადამიანი მაღლისმიერი ხატია საღვთო ხელმწიფობისა); ხოლო „მსგავსებისებრობა” იგივეა, რაც თვინიერება, უდრტვინელობა და ძალისამებრ მიმსგავსება ღვთისადმი სათნოების ნიშნით... ...რითაც პირუტყვთაგან განვსხვავდებით და რითაც მხეცებზე უკეთესნი ვართ - ესაა ბოროტებისა და სათნოების ცოდნა, შეცნობა უკეთურებისა და არაუმეცრება, იმისა, რაც კარგია, ხოლო თუ ჩვენ ახლა ვიცით ეს (და არა მარტო ჩვენ, არამედ სკვითებმაც და ბარბაროსებმაც), ბევრად უფრო მეტად ეცოდინებოდა ეს იმ ადამიანს მაშინ, ცოდვის უწინარეს და იგი, პატივდებული ესოდენ პატივთაგან - ხატისებრობით, მსგავსებისებრობით, დანარჩენი კურთხევებით - არ იქნებოდა მოკლებული მთავარ სიკეთეს” („ჰომილიები შესაქმის შესახებ”).

წმინდა **დოროთე ღაზელი**: „ღმერთმა ადამიანი შექმნა ღვთის ხატისებრ, ესე იგი: უკვდავი, თვითუფლებრივი, შემკობილი ყველა სათნოებით” („სხვადასხვა სწავლებანი”, XII).

წმინდა **დიადოქოს ფოტიკელი**: „ვართ ღვთის ხატისებრ სულის გონისმიერი მოძრაობით, რადგან სხეული არის როგორც სახლი მისი (სულისა), ამიტომ მას შემდეგ, რაც ადამის დანაშაულის მიზეზით არა მხოლოდ სულის ხატოვნების შტრიხები დალაქავდა, არამედ თვით ჩვენი სხეულიც ხრწნილებაში ჩავარდა, ამის გამო განსხეულდა ღვთის წმინდა სიტყვა, რომელმაც, როგორც ღმერთმა, მოგვმადლა ჩვენ აღმოშობისათვის მაცხოვრებელი წყალი თავის ნათლისღების გზით” („სამოღვაწეო თავები”, თ. 78).

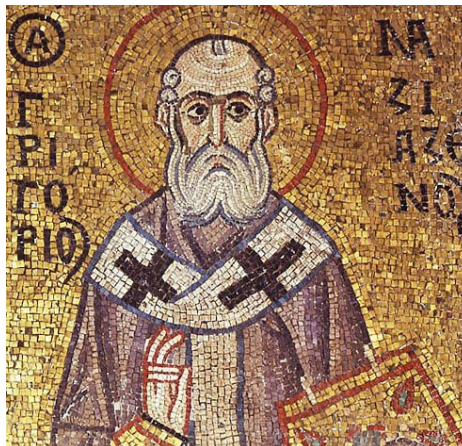
ღვთისმეტყველნი, რომელნიც მიუთითებენ, რომ ადამიანს ჯერ ხატება მიემადლა, ხოლო მსგავსება თავადვე უნდა მოიპოვოს მიანიშნებენ მხოლოდ დაცემის შემდგომ მდგომარეობას და არა პირველქმნილ ადამიანს. ასე მაგალითად **კლიმენტი ალექსანდრიელის** სიტყვები - „ხატისებრობა მყისვე შექმნითვე აქვს მიღებული ადამიანს, ხოლო მსგავსებისებრობა მოგვიანებით, სრულყოფის შესაბამისად უნდა შეიძინოს მან” - არ გულისხმობს პირველშესაქმეს. იგი ეხება ადამიანის ზოგად მდგომარეობას დაცემის შემდეგ, როდესაც მას (ადამიანს) დაბადებითვე თან დაჰყვება თავისუფალი ნებისა და აზროვნების (ე. ი. „ხატისებრობის”) თვისებები, მაგრამ სათნოებითი მსგავსება (ანუ სათნოებებში სრულყოფა) ნათლისღების მაღლით და საკუთარი ძალისხმევით უნდა მოიპოვოს მან.

ე. ჭელიძე განგვიმარტავს, რომ პირველქმნილ ადამიანს ცოდვით დაცემამდე მთელი თავისი ხატისებრობა მთლიანად ღვთისკენ ჰქონდა მიმართული, მთლიანად ღმერთს აღირჩევდა იგი, ღვთისას იზრახავდა, ღვთისებრ გამგებლობდა თავის საპატრონოს, ანუ ყოვლითურთ ღმერთში მკვიდრობდა. მისი სულის სარკეც მთლიანად წმინდა იყო ცოდვისგან და, შესაბამისად, ძალისამებრ სრულად ირეკლავდა საღვთო ბუნების თვისებებს ანუ სათნოებებს, რის გამოც ჰქონდა დატენვისებრ სრული ხატება და მსგავსება ღვთისა, მაგრამ როდესაც მან თავის ხატისებრობა გააუკუღმართა ანუ ღვთისგან განზღუდა და ბოროტისკენ მიმართა იგი, რადგან თავისუფალი ნებით ისმინა და გონებაში მიიღო უკეთურის რჩევა, მაშინ ცოდვამ აამღვრია და დააღაქავა მისი სულის სარკე, რის გამოც სათნოებანი ანუ ღვთისადმი მსგავსებისებრობაც წარიხოცა მისგან, თუმცა ხატისებრობა (მოაზროვნეობა, თავისუფალი ნება, განმგებლობა), როგორც ყოფიერებითი (ონტოლოგიური) თვისება, გადაგვარებული სახითაც, ყოფიერებითადვე კვლავ შენარჩუნდა მასში, როგორც სამომავლოდ განწმენდადი, განახლებადი ადამიანის გამოხსნის აუცილებელი საფუძველი. როდესაც მოივლინა მხსნელი, იმათ, რომლებმაც შეგნებული არჩევანით (ე. ი. ხატისებრი თვისებით, რადგან თავისუფალი ნება ადამიანში ხატებაა ღვთისა), ინებეს შედგომოდნენ მას, მიიღეს მაცხოვრებელი ნათლობა, რითაც განიწმინდა, განახლდა, აღდგა ანუ გაუკუღმართებიდან, ექსორიობიდან თავის თავდაპირველ მდგომარეობას დაუბრუნდა ღვთისადმი ხატისებრობა, შემდეგ კი მათვე, ამა სოფლის

სამოღვაწეო ასპარეზზე ჭეშმარიტებისთვის მბრძოლებმა, სძლიეს ვნებებს, მოიპოვეს თავდაპირველი უვნებობა და კვლავ გახდნენ ჭურჭელნი ღვთისა, ანუ მათი სულის სათნოებითი სარკე კვლავ გახდა მიმღები, დამტვევი და ამრეკლავი საღვთო ბუნების თვისებებისა.

მართლაც, ვინ იტყვის, რომ პირველქმნილი ადამიანი არ იყო უვნებო ანუ უცოდველი, რაც სათნოებათა მწვერვალია; არ იყო კეთილი, მონყალე, წმინდა და ა. შ. თუ ეს თვისებები არ ამკობდა მას, მაშინ საღვთო მადლი და ცხოვრებულობა (რაც იყო კიდევ სა-მოთხიხეული მდგომარეობა) რითღა ვლინდება მასში? ან კიდევ, როდესაც ვსწავლობთ, რომ მაცხოვარმა მისდამი შედგომილთ პირველქმნილობითი, თავდაპირველი, ცოდვამდელი მდგომარეობა დაუბრუნა, რა იგულისხმება ამ დაბრუნებაში, თუ არა საღვთო ანუ სათნოებითი თვისებებით მათი კვლავ შემკობა, რაც არის სწორედ მსგავსებისებრობა.

ქრისტიანული ანთროპოლოგია ურყევად ასწავლის, რომ ადამიანის პირველქმნილობა იყო ადამიანის განღმრთობილობა, მადლმოსილება, ძეობილობა, ანუ ხატებასთან ერთად მსგავსებაც ღვთისადმი, ესე იგი ყველა სათნოებით გამშვენებულობა. ღვთის ხატისებრობას ადამიანი პირველქმნიდანვე ავლენდა მოქმედებაში (იგი აზროვნებდა, არსებობდა თავისუფალი ნებით, მეუფებდა მის სამკვიდროზე). რაც შეეხება მსგავსებისებრობას ანუ სათნოებას, ანუ სათნოების სიმბოლურობას, წარმატებადო-სამოღვაწეო ასპარეზისა, რომ ესეც შე-პირველ ადამიანს (ად-ავლენდა, რადგან სათ-ასპარეზი ჯერ კიდევ მართლაც, თუმცა ველქმნილი ადამიანი, ეს სათნოება, როცა ლობა არ არსებობ-მონყალეების სათნოე-გამოავლენდა ამას, შესაწყალებელი არავინ შემდეგ ადამიანს მიეცა

წმინდა გრიგოლი ღვთისმეტყველი
(330-390)

ნოებას შემოსილობას, აუცილებელ წინსვლი-ბას, რის საფუძველიც ზია, და მიუხედავად ქმნისთანავე მიეცა ამს), იგი ამას ვერსად ნოებათა გამოვლენის არავის უხმობდა. სამართლიანი იყო პირ-სად უნდა გამოველინა მის გარშემო უსამართ-და? ასევე ჰქონდა მას ბა, მაგრამ ვისდამი როცა დაჩაგრული და იყო. ცოდვით დაცემის ბრძოლის ველი, რათა

მას გამოველინა სათნოებები და გაემართლებინა თავის თავში მსგავსება ღვთისა. მაცხოვრის განკაცებით „კვლავ მიეცა ადამიანურ ბუნებას ის, რაც ადამში იყო დასაბამი-დან“, ხოლო რადგან ადამიანს სწორედ ღვთისადმი ძეობილობა მიეცა მაცხოვრის მიერ, შესაბამისად მას დასაბამშიც სწორედ ეს ძეობილობა ჰქონდა, რაც თავითავად ცხადყოფს, რომ დასაბამშივე (ცოდვამდე) ადამიანი არა მხოლოდ ხატი იყო ღვთისა, არამედ მსგავსიც, რადგან ძეობილობა მწვერვალია ღვთისადმი მსგავსებისა. ამასთან დაკავ-შირებით ბრწყინვალე სწავება აქვს წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველს, რომლის სიტყვებიც ქართულად წმ. ეფრემ მცირემ თარგმნა. ამ სწავლების საფუძველზე, როგორც შეიქმნა ადამიანი დასაბამში, იგივე გახდა იგი ღვთის განკაცების შემდეგ მაცხოვრებელი სარ-წმუნოების მადლით. ამიტომ, თუ იესო ქრისტეს ანუ პირმშობატის ხატნი გავხდით, უთუოდ ასეთნივე შევქმნილვართ თავიდანვე. წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი სრულიად ნათლად გასწავლის, რომ ღვთის განკაცების შედეგად ადამიანს შესაძლებლობა ეძლევა უკან მისცეს ანუ დაუბრუნოს ხატს ხატება, ე. ი. დაუბრუნოს ის, რაც ადრე ჰქონდა და დაკარგა (არათუ ის, რომ სრულიად ახალი და აქამდე არარსებული რამ შესძინოს მას).

ამრიგად წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველის ურყევი სწავლებით, რასაც თან ხვდება უკლებლივ ყველა მართლმადიდებელი მოძღვრის სწავლება, ადამიანი - ყოვლადწმინდა

სამების ხატი, ძეობილობის ნიშნით შეიქმნა საკუთრივ ძე ღმერთის ანუ იესო ქრისტეს ხატად (ცხადია, ადამიანის შექმნისას ძე ღმერთს ჯერ კიდევ არ ეწოდებოდა იესო ქრისტე, რადგან ესაა სახელი საკუთრივ განკაცებული ღმერთისა, მაგრამ რადგან ჰიპოსტასი (წევრი, პირი) ერთი და იგივეა, ეკლესიის მამები ამ გვიანწოდებული სახელით - იესო ქრისტეთი, - ზოგჯერ მოიხსენიებენ ძე ღმერთს განკაცებამდეც. შდრ. პავლე მოციქული: „იესო ქრისტე გუშინ და დღეს და იგი თავადი არს უკუნისამდე“ (ებრ. 13. 8). ეს დასაბამიერი ხატება ძე ღმერთისადმი (განკაცებისას ქრისტედ წოდებულისადმი) წაახდინა ცოდვამ, ხოლო მაცხოვარმა კვლავ დაუბრუნა („უკუნ-სცა“) იგი ადამიანს. ყოველივე ზემოთქმულს ბრწყინვალედ ამბობს წმ. გრიგოლ ნოსელიც: „...იგი (მაცხოვრებელი სწავლება), სათნოებისეული სახის შედეგად, შთაგვიხატავს ჩვენ ქრისტეს, რომლის ხატისებრ ვიყავით დასაბამიდანაც და კვლავაც ვხდებით“ („ფსალმუნთა ზედწერილების განმარტება“).

ნეტარი **თეოდორიტე კვირელის** თქმით, როგორც ბაბილონის ტყვეობიდან ზორობაბელმა ებრაელები იერუსალიმში დააბრუნა, ეგრევე მაცხოვარმა ადამიანები „მიგვაბრუნა თავდაპირველი კეთილშობილებისკენ“. „კეთილშობილება“ პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს ღირსეულ შობილობას, ღირსეულ ძეობას. ამ ტერმინში ძე ღმერთისადმი ხატოვნება იგულისხმება. წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი ნათლისღებას ამიტომაც უწოდებს „დასაბამიერისკენ კვლავადღვინებას“ (შესანიშნავია ლათინური თარგმანი: „ძველ მდგომარეობაში აღდგინება“). ეკლესიის სწავლებით სწორედ ნათლისღების მაღლი გვანიჭებს ღვთისადმი ძეობილობას. წმ. ბასილი დიდის სიტყვებით: „ამის გამოა ქრისტეს მოსვლა ხორციით, სახარებისეულ მოღვაწეობათა აღწერილობა, ვნებანი, ჯვარცმა, დასაფლავება, აღდგომა, რათა ადამიანმა, ცხოვრებულმა ქრისტეს ბაძვის გზით, უკუმიიღოს ის დასაბამიერი ძეობილობა“.

შემდეგი მნიშვნელოვანი პუბლიკაცია, რომელიც ე. ჭელიძემ ქრისტიანული ანთროპოლოგიის საკითხებს მიუძღვნა გახლავთ „ეკლესიის სწავლება ადამიანთა სულების წარმოშობის შესახებ“.

ე. ჭელიძე კრიტიკულად განიხილავს იმ ავტორთა მოსაზრებებს, რომელთა აზრით, ვითომდა ეკლესიაში უხსოვარი დროიდან არსებობდა ადამიანის სულის წარმომავლობასთან დაკავშირებული სამი მოსაზრება და განაჩინებს, რომ მაცხოვრებელი მოძღვრება მხოლოდ ერთს აღიარებდა ჭმმარიტად, ხოლო დანარჩენ ორს ცდომილებად.

მაგალითად, არქიმანდრიტები ავლიპი და ესაია აღნიშნავენ:

„არსებობს სამი თეორია სულთა წარმოშობის საკითხზე: დროით პირველია თეორია სულთა წინასწარარსებობის შესახებ, რაც ცნობილი იყო ჯერ კიდევ წარმართობაში. მას ავითარებდა პლატონი და ქრისტიანობაში ორიგენე...; მეორე თეორია ესაა სულთა შექმნა ღვთისგან. ამ თეორიის მიხედვით სული იქმნება ღვთის მიერ არაფრისგან სწორედ იმ დროს, როდესაც ყალიბდება სხეული. ამ მოსაზრების დამცველები იყვნენ ეკლესიის ისეთი მამები, როგორებიცაა ირინეოსი, ოქროპირი, კირილე ალექსანდრიელი, ნეტარი თეოდორიტე, ნეტარი იერონიმე და სხვები...; მესამე მოსაზრება გულისხმობს სულთა შობას. ამ მოსაზრების მიხედვით სულები გადადიან მემკვიდრეობითად მშობლებიდან შვილებზე, როდესაც ყალიბდება ამა თუ იმ სულისადმი განკუთვნილი სხეული. ისევე როგორც მშობლების სხეულებიდან გამოიყოფა თესლი ჩვილის სხეულის ჩამოსაყალიბებლად, ამგვარადვე გამოიყოფა მშობლების სულებიდანაც სულისმიერი რამ თესლი ახალი სულის ჩამოსაყალიბებლად. ასე რომ, ადამიანთა სულების პირველი წყარო ანუ პირველი ნივთიერება იყო პირველი ადამიანის - ადამის სული. ეს შეხედულება, პირველად გამოთქმული ტერტულიანეს მიერ, ბევრმა მიიღო როგორც აღმოსავლეთში, ისე დასავლეთში. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს მოსაზრება სხვებზე მეტად თანხვდება წმინდა წერილს და ცხოვრებისეულ გამოცდილებას.“

ე. ჭელიძის თქმით, „პირდაპირ უნდა ვთქვათ, რომ საეკლესიო მართლმკვეთელო-

ბა კატეგორიულად ეწინააღმდეგება ზემომოტანილ ციტატებში გამოხატულ პოზიციას, რადგან ეკლესიური მოძღვრების მიხედვით, სრულიად აშკარად, ადამიანთა სულების წარმოშობასთან დაკავშირებით არსებობს არა სამი (ან მეტი) აზრი, თვალსაზრისი, თეორია თუ ჰიპოთეზა, არამედ - მხოლოდ ერთი საეკლესიო სწავლება და, ამ სწავლების გვერდით, სხვადასხვა მწვალებლური თუ ძიებითი კერძო აზრები და შეხედულებები”.

ე. ჭელიძე ვრცლად განიხილავს **ტერტულიანეს (160-225)** თეორიას. ამ ცნობილი აპოლოგეტის ანთროპოლოგიური შეხედულება საბოლოო ჯამში ჩვენ წარმოგვიდგება, როგორც მისი კერძო აზრი. ტერტულიანემ თავის დროზე (II-III სს-ის მიჯნაზე) ჩამოაყალიბა მოძღვრება სულთა განშტოებადობის ანუ სულთა სპერმატული გადაცემადობის შესახებ. ეს მოძღვრება ცნობილია **ტრადუციანიზმის** სახელით (ლათ. tradux - „შტო“, „განშტოება“, „ტოტი“, „განტოტება“). ხსენებულმა ავტორმა ცალკე შრომა მიუძღვნა სულთა რაობის საკითხს (იხ. მისი De Anima - „სულთა შესახებ“) და შემოიტანა აზრი მატერიალური სპერმის გზით გადაცემადი „სულისმიერი თესლის“, როგორც მშობელთა სულებიდან შვილთა სულების შობის და მშობელთა სულების ცოდვილიანობის (პირველცოდვის სნეულების) შვილთა სულებზე თესლობითი გადასვლის განმაპირობებელი მიზეზის შესახებ.

ე. ჭელიძის პუბლიკაციაში, ტერტულიანეს მოძღვრების განხილვისას ციტირებულია გერმანელი თეოლოგის იოზეფ ფოლეს (1852-1922) სიტყვები:

„ეს თეორია სრულად განგვიმარტავს კაცობრიობის ერთიანობას და ცოდვის გადაცემადობას მშობლების გავლით. მთელი ადამიანური ბუნება გაირყვნა მოდგმის დასაბამიერ მამაში და მისგან მემკვიდრეობით იღებს ბოროტებისკენ მიდრეკილებას. ეს არის vitium origins - „დასაბამიერი ცთომილება“, ზადი ან ლაქა ხის ტანში, რაც აუცილებლად ზემოქმედებს ნაყარზე, ისე რომ ყველანი იზადებიან მისგან დალდასმულნი. მაგრამ ამ თეორიის წინააღმდეგ გამოთქვა საპასუხო არგუმენტები, ვინაიდან იგი (ეს თეორია) ადამიანს ხდის წინარე მოვლენების პროდუქტად და არ უტოვებს ადგილს პიროვნულ თავისუფალ არჩევანს”.

ე. ჭელიძის დაკვირვებით, ტრადუციანიზმი არ იქნა გაზიარებული მართლმადიდებლობაში, უპირატესად, იმ მიზეზის გამო, რომ სულთათვის (ბუნებითად თუ ღვთივმადლებულად) შობადობის თვისების მიკუთვნება, რაც ოდენ ხორცის ნიშნეულობაა, სულის გამატერიალურების უპირობო დაშვება იყო. ცხადია, დამაბრკოლებელი და გადაულახავი მიზეზები სხვაც მრავალი იქნეს თავს, მათ შორის განსაკუთრებით იმის დადგენის შეუძლებლობა, ორივე მშობლის სულისგან იშვება შვილის სული, თუ მხოლოდ მამისგან, მშობლების მთელი სული გადადის შვილებში, თუ მხოლოდ ნაწილი, და თუ მხოლოდ ნაწილი, განა შესაძლებელია კი სულის დანაწილება. ასევე, ადამის სულისგან თუ ევას სული იშვა, ევაში ადამის სულის ყველა თვისება გადავიდა თუ არა, და თუ ყველა თვისება არ გადავიდა, რითლა განსხვავდებოდა ევას სული ადამის სულისგან, ისევე როგორც შემდგომთა შორის შვილთა სულები - მშობელთა სულებისგან ანუ რალა განასხვავებდა ტრადუციანიზმს რეინკარნაციის ანუ **მეტემფსიქოზისის** (μετεμψυχασις - „კვლავგანსულიერება“ ანუ „გარდასულება“) იგივე **მეტენსომატოზისის** (μετενσωματωσις - „გარდასხეულება“) სიბილწისგან და ა.შ.

ტრადუციანიზმისთვის უდიდესი პრობლემაა მაცხოვრის კაცობრივი სულის წარმომავლობის საკითხიც, გამომდინარე იქიდან, რომ მაცხოვრის კაცობრივი სულიც ისევეა ქმნილი, როგორც მისი სხეული. ამასთან, თუ მაცხოვრის კაცობრივი სული, ტრადუციანული მოძღვრების კვალობაზე, მშობლებისგან იშვა, მისი სულიც, მშობლისებრ, პირველცოდვით სნეული უნდა ყოფილიყო, მაშინ როცა, საეკლესიო დოგმატით, მაცხოვრის კაცობრივი სული ყოვლად თავისუფალი იყო როგორც დასაბამიერი, ასევე ნებისმიერი სახის პიროვნული ცოდვისგან (შდრ. ნეტარი ავგუსტინეს განწესება: „ქრისტეს სულს... არანაირად არ ჰქონდა არარა ცოდვა, არც თავდაპირველი, არც პირადი“).

ე. ჭელიძე წარმოაჩენს ეკლესიის ურყევ ანთროპოლოგიურ სწავლებას, რომლის

ლეონ I რომის პაპი (440-461)

თანახმადაც, სული იბადება სხეულთან ერთად, იგი შექმნამდე არ არსებობდა (**კრეაციონიზმი**), მაგრამ სულს გენეტიკურად აქვს გადაცემული პირველქმნილი ცოდვა, რომლისაგან გათავისუფლებაც ხდება წმინდა ნათლისღების საიდუმლოთი ანუ ხელახალი შობით ქრისტეში. მას ამის დასადასტურებლად მოჰყავს წინდა კირილე ალექსანდრიელის, წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის და სხვა მამების ციტატები. აქ მოვიყვანთ მის პუბლიკაციაში ციტირებულ წმინდა **ლეონ დიდის** (რომის პაპი 441-160 წწ. მონოფიზიტობის შეურიგებელი მტერი, რომლის ტომოსმაც ქრისტეში ორი ბუნების შესახებ განსაზღვრა ქალკედონის მეოთხე მსოფლიო კრების (451) ატმოსფერო), სიტყვებს: „რადგან პირველი ადამიანის გარდასვლის გამო კაცთა მოდგმის მთელი შთამომავლობა გაუკეთურდა, არავის ძალუძს ძველი ადამიანის მდგომარეობიდან გათავისუფლება, თუ არა ქრისტესეული ნათლისღების მღვდელმოქმედების გზით“.

ორიგენესეული სწავლება სულთა დაბადებამდე არსებობის თაობაზე დაიგმო მეხუთე მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე. დავიმოწმებთ თავად საკრებო განჩინებას:

„ხოლო წმინდა ეკლესია, საღვთო სიტყვებს მიდევნებული, სულს ამბობს თანაშექმნილად სხეულთან და არა ერთს [სულს,] პირველად, მეორეს კი [სხეულს.] შემდგომად, ორიგენესეული ცნობავნებულობის კვალობაზე“. შდრ. ინგლისური თარგმანი: The church, following God's word, affirms that the soul is created along with the body, and not the one before and the other some time after, according to the unsound imagination of Origen.

თეოდორიტე კვირელი გნოსტიკოსთა წინააღმდეგ მიმართულ ნაშრომში „ერეტიკულ ზღაპრობათა კომპენდიუმი“, სადაც მწვალებელი მარკიონის წინააღმდეგ მკვეთრად მიუთითებს: „რამეთუ არათუ, უღვთო მარკიონის სიტყვისებრ, თანაარსია სული შემოქმედი ღვთისა, არამედ არაარსთაგან შეიქმნა, რადგან [ღმერთი] ადვილად ქმნის ყოველივეს, რასაც ინებებს, ვინაიდან არა მხოლოდ უკვე შექმნილებს უნდა შეეზომოს დაბადებულის ძალა, ადვილია რა მისთვის მათზე ბევრად მეტის შემოყვანა [არსებობაში]“.

ე. ჭელიძე კვლავ მოუხმობს მართლმადიდებლობის უდიდეს ბურჯს, წმინდა წმინდა **ლეონ დიდს**, რომელიც განაჩინებს:

„ეს უღვთოების ზღაპარი მრავალთა ცთომილებებისგან მოუქსოვეს მათ (ორიგენისტებმა) თავის თავს, მაგრამ ყველა მათგანს კათოლიკე სარწმუნოება თავისი სხეულისგან მოიკვეთს, აცხადებს რა გამუდმებით და ჭეშმარიტებით, რომ ადამიანთა სულები, სანამ ისინი თავიანთ სხეულებში შთაიბერებოდნენ, არ არსებობენ, არცთუ ვინმე სხვისგან შთასხეულდებიან, თუ არა შემოქმედი ღვთისგან“.

სულთა შესახებ აქ წარმოდგენილი უდიადესი სწავლება თავად წმინდა ლეონ დიდის მიერ, როგორც აღვნიშნეთ, სრულიად გარკვევით, სახელდებულია კათოლიკე სარწმუნოებად ანუ მართლმადიდებელი ეკლესიის ერთადერთ დოგმატურ სწავლებად, რასაც ეკლესია „აცხადებს გამუდმებით და ჭეშმარიტებით“.

და რას აცხადებს იგი „აცხადებს გამუდმებით და ჭეშმარიტებით“?

ერთადერთ რამეს:

ადამიანთა სულები არსებობას მაშინ იწყებენ, როდესაც ხდება ღვთისგან მათი შთაბერვა მათსავე სხეულებში ანუ როცა მათ ღმერთი „შთასხეულებს“, ე.ი. „სხეულებში შთავლენს“.

უაღრესად საგულისხმოა, რომ სულთა „შთაბერვის“ აღსანიშნად წმინდა ლეონი მოუხმობს ზუსტად იმავე ტერმინს (*inspirarentur*), რაც ლათინურ ვულგატაში გამოყენებულია ადამის სულის შთაბერვასთან დაკავშირებით:

„და შთაჰბერა პირსა მისსა სული სიცოცხლისა“ - *et INSPIRAVIT in faciem eius spiraculum vitae*.

ამრიგად, სავსებით ნათლად და დოგმატურად, წმინდა ლეონ დიდი ყველა ჩვენგანის სულის წარმოშობას ზედმინევნით აიგივებს ადამის სულის წარმოშობასთან.

შესაბამისად, როგორც ადამში ღვთის მიერ შთაბერვა არაფრისგან შექმნილი სული, ზედმინევნით ამ სახითვე აღსრულდება ყველა ჩვენგანის სულის შთაბერვაც ჩვენსავე სხეულებში, რაც ნიშნავს, რომ ერთი და იგივე საღვთო შთაბერვა ისევე ქმნის ჩვენს სულებს, როგორც მან შექმნა ადამის სული, რადგან შეუძლებელია და აბსოლუტურად წარმოუდგენელია განსხვავება არსებობდეს სულთა საღვთო შთაბერვის რაგვარობაში და ვთქვათ, სხვაგვარი იყოს ღვთისმიერი შთაბერვა ადამში და იგივე შთაბერვა სხვაგვარად შედეგობდეს ჩვენზე.

პირიქით, ცხადია, წმინდა ლეონის მიერ მართლმადიდებელი ეკლესიის დოგმატურ სწავლებად ნაუწყები ზემორე დებულების მიხედვით, სახეზეა აბსოლუტური იგივეობა ადამის სულის შექმნასა და ჩვენი სულის შექმნას შორის, ანუ ჩვენი სულებიც ღვთის სწორედ იმ შთაბერვით იქმნებიან საიდუმლოებითად, რითაც დასაბამში შეიქმნა ადამის სული, მით უმეტეს, მინიშნებაც კი არაა იმაზე, რომ ჩვენი სულების შექმნას რაიმეთი უკავშირდებოდეს მშობელთა სულები.

წმინდა **ამბროსი მედიოლანელი**, ნეტარი ავგუსტინეს მოძღვარი თავის ცნობილ ეგეზეგეტურ შრომაში „ნოესა და კიდობნის თაობაზე“ დიდი მოძღვარი ასე რჯულმდებლობს:

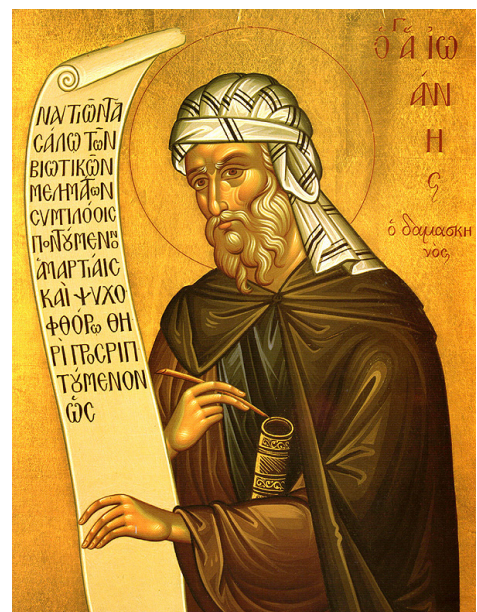
„რამეთუ არცერთი ადამიანისგან არ იშვებიან სულები“.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია წმინდა ამბროსის სწავლება ევას ხორციელი და სულიერი წარმოშობის შესახებ. სწორედ ამ საკითხის განმარტებისას განუწონის მოძღვარი შემეშვსვრელ ლახვარს ტრადუციანულ დაშვებას იმის შესახებ, თითქოს შესაძლებელი იყოს ერთი ადამიანის სულის ნაწილის მეორე ადამიანში გადასვლა.

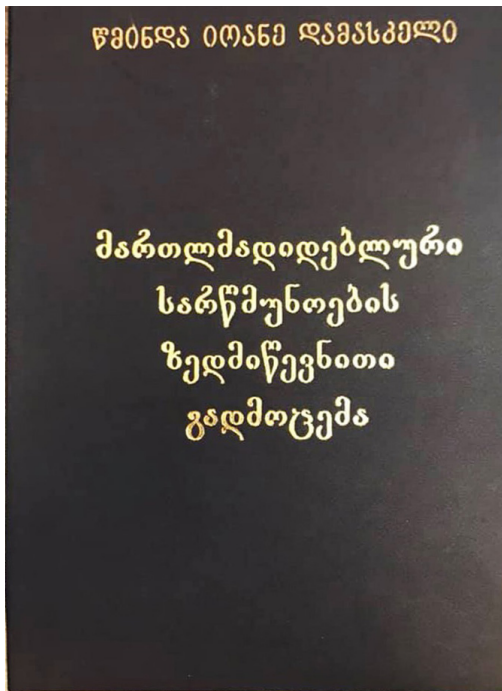
წმინდა ამბროსი თანახმად:

„დაუკვირდი იმას, რომ მან (ევამ, ე.ჭ.) მიიღო ნეკნი სხეულისგან და არა სულისგან ნაწილი (ნონ ეს პორტიონემ); ესე იგი, არათუ სულია სულისგან, არამედ „ძვალად ძვალთა ჩემთაგანად და ხორცად ხორცთა ჩემთაგანად“ იქნება წოდებული ეს ქალი“. (შდრ. ინგლ. თარგმ. *Reflect on the fact that He did not take a part from Adam's soul, but a rib from his body, that is to say, not soul from a soul, but "bone of my bone and flesh of my flesh" will this woman be called, The fathers of the Church, st. Ambrose, Hexameron, Paradise and Cain and Abel, Transl. by John J. Savage, 1961, repr. 2003, p. 329*).

წმინდა **იოანე დამასკელი** თავის „ცოდნის წყაროში“ მკაფიოდ განაჩინებდა, რომ „ერთობლივად შეიძერწა სხეული და სული, არათუ სული პირველად, სხეული კი შემდამრიგად, თუ შევაჯამებთ, სრულიად გარკვევით შეიძლება ითქვას, რომ ეკლესიის ისტორიაში, დასაბამიდან ვიდრე XIX ს-მდე, არ არის ცნობილი არცერთი მართლმადიდებელი მოძღვარი, რომელიც ღვთის მიერ მშობელთა სულებიდან შვილთა სულების შობას ან შექმნას აღიარებდა.

წმინდა იოანე დამასკელი
(675-749)

წმინდა იოანე დამასკელის
„მარტომადიდებლური სატწმუნოების
ზედმიწევნითი გადმოცემის“ ედიშერ
ჭელიძისეული თარგმანის გამოცემა

გარდაცვალების შემდეგ, სწავლება სამოთხე-სასუფეველის და ჯოჯოხეთის თაობაზე და სხეულებრივ აღდგომაზე.

საინტერესოა ე. ჭელიძის წერილი „ეკლესიის მამათა სწავლება გარდაცვლილთა

წმინდა გრიგოლ I დიდი, რომის პაპი
(590-604)

არამედ წმინდა **გრიგოლ დიდი**ც თავისი ცნობილი „დიალოგონით“.

ე. ჭელიძე ეხება მიცვალებულთათვის განკუთვნილ მსახურებასაც და განმარტავს რატომ ვიხსენიებთ გარდაცვლილებს შესვენებიდან მესამე, მეცხრე და მეორმოცე დღეს. წერილში მოყვანილია სხვადასხვა წმინდა მამის განჩინება, მათ შორის ნაკლებ ცნობილი მოღვაწეებისაც (მაგ., **ფილიპე მარტოდმყოფი**), რომელნიც შეგვახსენებენ,

არარაფერს ვამბობთ სწავლებაზე, რომლის თა-
ნახმადაც სულების დაბადებამდე არსებობენ.
რეიკარნაცია, ორიგენესეული მეტემფსიქოზი
აგრეთვე დიდი ხანია უარყოფილია, როგორც
ქრისტიანობისთვის უცხო დოქტრინა.

ე. ჭელიძემ სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებუ-
ლი ანთროპოლოგიური წერილები გააერთიანა
კრებულებში „**ხატი ღვთისა - ადამიანის სული**“
(2020) და „**ადამიანის უკვდავი სული**“ (2024).
ორივე პუბლიკაცია განხორციელდა „საეკლე-
სიო წიგნის“ პროექტის ფარგლებში (რედაქტო-
რი: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი
ანა ჭუმბურიძე). წიგნები დაიბეჭდა **საქართვე-
ლოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის** ლოც-
ვა-კურთხევით.

კრებულებში ვრცლადაა განხილული ჩვენს
მიერ ხსენებული საკითხები ადამიანში არსე-
ბულ ხატებასა და მსგავსებაზე, ცოდვით დაცე-
მაზე, გამოსყიდვასა და ძეობილობის უკუ-აღ-
დგინებაზე, სულის წარმოშობაზე და ა. შ. ასევე
განხილულია ისეთი ანთროპოლოგიური თემები,
როგორიცაა ადამიანის სულის მდგომარეობა

„**ეკლესიის მამათა სწავლება გარდაცვლილთა
სულების მდგომარეობისა და მათდამი განწე-
სებული მოსახსენებელი დღეების შესახებ**“,
რომელშიც გაანალიზებულია ხუცეს **ევსტრა-
ტიოსის** თხზულება. მან თავის მხრივ აღწერა
ევტიქიოს კონსტანტინეპოლელის (552-582) ცხ-
ოვრება.

ევსტრატეოსი თავის თხზულებაში უარყოფს
თნეტო-ფსიქიტების (ე. ი. „სულის მოკვდავო-
ბის“ ამლიარებელთა) ანუ **ჰიპნო-ფსიქიტების** (ე.
ი. „სულის ძილის“ ამლიარებელთა) მოძღვრე-
ბას იმის შესახებ, რომ ადამიანთა (მათ შორის,
წმინდანთა) სულები გარდაცვალებიდან ვიდრე
მეორედ მოსვლამდე „სიკვდილის“ ანდა „ძი-
ლის“ მდგომარეობაში არიან, რაც ნიშნავს, რომ
ყველა მათგანს აღნიშნულ ინტერვალში (გარ-
დაცვალებიდან მეორედ მოსვლამდე) ახასიათ-
ებს სრული უგრძნობლობა. ამ აზრის საწინააღმ-
დეგოდ ილაშქრებდა არა მხოლოდ ევსტრატეოსი,

რომ აღდგომის შემდგომ მაცხოვარი მოციქულებს გამოეცხადა მესამე, მეცხრე (რვა დღის შემდეგ) და მეორმოცე დღეს. ე. წელიძის მიერ მოხმობილია აურაცხელი საეკლესიო წყარო, რომელნიც მოწმობენ უძველეს ტრადიციას მიცვალებულთა მოხსენიების დღეებად, გარდა ხსენებული მესამე, მეცხრე და მეორმოცე დღეებისა, მეშვიდე და ოცდამეათე დღეების განჩინებაზეც.

რაც შეეხება სხეულებრივ აღდგომას, როგორც ერთ-ერთ არსებით ანთროპოლოგიურ საკითხს, ე. წელიძე არაერთ პუბლიკაციაში ეხება. ისიც აღსანიშნავია, რომ ამ თემას იგი კვლავ მიუბრუნდა წერილში „იქნება თუ არა შეხებადი ჩვენი სხეულები მკვდრეთით აღდგომის შემდეგ“¹.

იმავე სხეულით მოხდება აღდგომა, რომლითაც შემოსილნი ვართ მიწიერ ცხოვრებაში თუ არა? ან იქნება თუ არა შეხებადი სხეულნი? ამ საკითხებზე პოლემიკა გამართულა VI ს-ის 80-იანი წლების დამდეგს ორ დიდ ღვთისმეტყველს შორის. ერთი გახლდათ კონსტანტინეპოლის პატრიარქის **წმინდა ევტიქიოსი (552-582)**, მეორე კი - რომის პაპი **წმინდა გრიგოლ დიდი (590-604)**. წმინდა ევტიქიოსი თავდაპირველად ცთომილებაში იყო, ბოლოს კი პრინციპულად შეინანა და მართებულ პოზიციაზე დადგა. წმინდა გრიგოლ დიდმა აღდგომის საკითხები განიხილა ნაშრომში: „ზნეობრივი საკითხები იოზის წიგნში“, რომელიც განგვიმარტავს წმინდა წერილის სიტყვებს: „ვუწყი, რომ ჩემი მხსნელი ცოცხლობს და უკანასკნელ დღეს მიწიდან აღვდგები“ (იოზ. 19, 25).²

ე. წელიძეს მოჰყავს ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილები წმინდა გრიგოლ დიდის თხზულებიდან, სადაც დასაბუთებულია, რომ ყოველი აღდგება იმავე სხეულით, რომელიც მიწიერ ცხოვრებაში ჰქონდა. თუ ნამდვილი სხეულით არ მოხდება აღდგომა, მაშინ არც აღდგომა იქნება ნამდვილი. წმინდა გრიგოლ დიდი იხსენებს მაცხოვრის გამოცხადებას მოციქულებთან, როდესაც თომა მის ნამდვილ, სხეულებრივ აღდგომაში დაარწმუნა, როდესაც ბრძანა: „შეეხეთ და ნახეთ, რამეთუ სულს ხორცი და ძვლები არ აქვს, როგორც ხედავთ, რომ მე მაქვს“ (ლუკა, 24, 39).

ნეტარი იოზის სიტყვები ცხადად მოწმობენ, რომ ადამიანის სხეული აღდგომისას იქნება შეხებადი, თუმცა კი მას იგივე თვისებები ექნება, რაც ჰქონდა მაცხოვრის სხეულს აღდგომის შემდგომ, ანუ იქნება უხრწნელი, უვნებო, და როგორი სხეულიც ჰქონ-

და ადამს ცოდვით დაცემამდე.

ანთროპოლოგიური საკითხები ე. წელიძის სხვა ბევრ ნაშრომშიცაა განხილული. ეს ყველაფერი კი ბრწყინვალე გზამკვლევის ფუნქციას ასრულებს არა მხოლოდ სასულიერო პირებისთვის და სასულიერო სასწავლებლების სტუდენტებისთვის, არამედ საღვთისმეტყველო სწავლებებით დაინტერესებული ყველა ადამიანისთვის.

თბილისის სასულიერო სემინარია და აკადემია

1. ხსენებული წერილი განთავსებულია ციკლში „მოკლე კატეხიზმური განმარტებანი“. იხ. თბილისის სასულიერო აკადემიის შრომები, XIV, თბილისი, 2024, გვ. 448.

2. ე. წელიძე სქოლიოში გვთავაზობს იოზის წიგნის ამ მუხლის ძველქართულ და უცხოენოვან ვარიანტებს. ვფიქრობთ, მის მიერ შემოთავაზებული თარგმანი გაცილებით ადეკვატურია. გრიგოლ დიდის თხზულების ინგლისურ თარგმანში ეს მუხლი შემდეგნაირადაა წარმოდგენილი: „I know that my redeemer liveth, and that I shall rise at the last day from the earth“.

სერგეი ავერინცევის (2004-1937) “სიტყვა და წიგნი”

წელს ამ დიდი რუსი მეცნიერის გარდაცვალებიდან 20 წელი შესრულდა. ჩვენი სურვილია, ს. ს. ავერინცევის ხსოვნა, მისდამი პატივისცემა და მოწინება მისივე “ადრები-ზანტიური ლიტერატურის პოეტიკიდან” ერთი თავის ჩვენეული ქართული თარგმანით აღვნიშნოთ. ეს თავი და მთელი წიგნიც ჩვენ გასული საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდში ვთარგმნეთ, იმდენად საშურად მივიჩნიეთ. ორიოდე თავი გამოვაქვეყნეთ კიდეც. მთელი ჩვენი ქართული კლასიკა ხომ ბიზანტიური სააზროვნო სივრცის ნაწილია დღემდე? და კიდეც კარგი, რომ ასეა! გავიმეორებთ ჩვენსავე ნათქვამს: “ჩვენი საერო ლიტერატურაც კი ლიტურგიკაა, ჩვენი საეკლესიო ლიტურგიკის შემწე და მეშველი”. ამას გარდა, თავიდანვე მოგვხიბლა სიტყვებმა ავტორისა, წიგნის წინასიტყვაობაში ნათქვამმა: “რუსულ ტრადიციაში ტერმინ “პოეტიკას” სულ მცირე ორი განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს. უპირველესად, იგი არის სიტყვისმიერი მხატვრული ლიტერატურის მეცნიერული თეორია ან თუნდაც მისთვის მეცნიერულად შემუშავებულ რეკომენდაციათა სისტემა: ის, რაც ჰორაციუსის (65-27), ფსევდო-ლონგინესა (I-III) და ლესინგის (1729-1781) მოღვაწეობის საგანი იყო. “პოეტიკის” ასეთი სისტემა მომდინარეობს არისტოტელეს ხანიდან. მეორე მხრივ, ის არის რომელიმე ავტორის, ლიტერატურული სკოლისა და მთელი ეპოქის სამუშაო სისტემა; ის, რასაც არაცნობიერად თუ ცნობიერად ქმნის თავისთვის ნებისმიერი მწერალი. ასეთი პოეტიკა არისტოტელემდე (ძვ.წ. 388-322) ათასწლეულების წინათაც არსებობდა, სწორედ ისევე, როგორც ენის გრამატიკული სტრუქტურები არსებობდა მანამდეც, სანამ დაიბადებოდა გრამატიკის მეცნიერება. ასე რომ, ამ წიგნის საგანი არის “პოეტი-

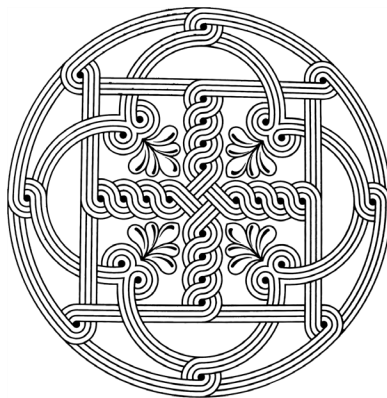
სერგეი ავერინცევი

კა”, ამ სიტყვის მეორე მნიშვნელობით, იმანენტური (შინაგანი) თვით ლიტერატურული პროცესისადმი, პრაქტიკული პოეტიკა: არა ადრებიზანტიელ ავტორთა ლიტერატურის თეორია, არამედ ადრებიზანტიელ მწერალთა სამუშაო განაწესი, რომელთა რეკონსტრუქციაც თვით ლიტერატურული ძეგლებიდანაა შესაძლებელი”.

როგორ შემშურდა ავტორის ეს სიტყვები მაშინ, როგორც კი განათდა ისინი ჩემთვის! მოფიქრება არ უნდოდა?! ჩემზე ადრე კი ჩემზე ბევრად აღმატებულნი - “დიდ-დიდნი” - მოიხიბლნენ. ასე რომ, წიგნმა ავტორს მსოფლიო მნიშვნელობის მეცნიერის სახელი მოუხვეჭა. და რამდენად სასიამოვნოა, რომ, როგორც აკადემიკოსმა თამაზ გამყრელიძემ პირადად მიაშობო, მასაც დაუჭერია მხარი ავერინცევის აკადემიკოსად არჩევისათვის...

რაც შეეხება ამ თავს - “სიტყვა და წიგნი” - ახლა ჩვენ საგანგებოდ შევარჩიეთ, რადგან ის ერთადერთი თავია, რომელიც გასული საუკუნის 80-იან წლებში ითარგმნა და შემოკლებულად გამოქვეყნდა კიდეც მაშინდელ ძალიან სახელგანთქმულ გაზეთში “ლიტერატურული საქართველო”, თითქმის 40 წლის წინ (1985 წ. 26 აპრილი, გვ. 14), გაზეთის სპეციფიკიდან გამომდინარე, გამოქვეყნდა მხოლოდ შემოკლებით კი არა, სქოლიოების გარეშეც, ცნობილი ქართველი პოეტის, ლიტერატურათმცოდნისა და მთარგმნელის, ბატონ თამაზ ჩხენკელის (1927-2010) მიერ. ამით ჩვენ ბატონი თამაზის შრომასა და ხსოვნასაც მივაგებთ პატივს.

ამას გარდა, გვინდა მკითხველს გამოვუტყდეთ, რომ გავკადნიერდით და ს. ს. ავერინცევის ტექსტის თარგმანში ავტორის მიერ დასახელებულ დიდ მოღვაწეთ წლები მივუწერეთ; ასევე, შიგადაშიგ მოკლედ განვმარტეთ ზოგიერთი უცხო სიტყვა, რიტორიკული ფიგურა და ეს მხოლოდ და მხოლოდ სტუდენტ ახალგაზრდობაზე ფიქრმა და ზრუნვამ გადაგვანყვეტინა. ახალგაზრდობაში მე თვითონ ძალიან მიყვარდა ვრცელი სამეცნიერო აპარატურით გამშვენებული წიგნები, ახლაც ასეთები მიყვარს...

ადრებიზანტიური ლიტერატურის პოეტიკა (1977) სიტყვა და წიგნი

ნათელი მხოლოდ ხელდასხმულთათვის არის ბოლომდე,
რალაც წესები საფუძვლად რომ უდევს ამ თამაშს...”

შეუძლებელია, ლიტერატურის თვითშემეცნებისა და თვითშეგრძნებისთვის სულ ერთი იყოს ის ფსიქოლოგიური ატმოსფერო, რომელიც ძველი თამაშის ატრიბუტთა ირგვლივ - გამოკვეთილი იეროგლიფებისა თუ ასოების, წერით გალუღი პაპირუსის ფურცლისა თუ პერგამენტის, გრაფიკისა თუ კოდექსის ნივთიერი სხეულის ირგვლივ წარმოიშობა. ეს ფსიქოლოგიური ატმოსფერო ლიტერატურის ჰაერია. იგი ყველა დროისა და ხალხებისთვის ყველაზე ნაკლებ წარმოადგენს კონსტანტას (მუდმივ სიდიდეს), პირიქით, მისი მერყეობა, ცხადია, გამორჩეულად “გუტენბერგამდე” ხანის ლიტერატურის რაობას ეხებოდა, როდესაც საბეჭდი დაზგა ჯერ კიდევ არ შენაცვლებოდა გადამწერს.

მოდით, ვნახოთ, რა დაემართა მას ამ ფსიქოლოგიური ატმოსფეროს ერთი დიდი “გუტენბერგამდე” ეპოქიდან მეორე ეპოქაში გადასვლისას, ანტიკურობიდან - ბიზანტიური შუა საუკუნეების გზაგასაყარზე.

დავიწყოთ საზოგადოდ ცნობილიდან.

“ილიადის” პირველ სტრიქონებში გვხვდება სიტყვა “მიმღერე” (μῦθε).

მუზებო, მიმღერეთ აქილევსის, პელეასის ძის, შესახებ.

“ოდისეის” პირველ სტრიქონში არის სიტყვა (ἔννεπε)

მუზებო, მიაძებთ იმ მრავალ ჭირნახულ კაცზე, რომელიც...

ჰომეროსის მუზა არ არის ეგვიპტის მწერალთა სახლის ქალღმერთი; მას და მის ხალხს - დემოდოკეს, თემიოსს და თვით ავტორსაც - წილად ხვდათ ბაგეებითა და ხორხით, ცოცხალი ხმით “ემღერათ” და “მოეთხროთ” ლექსთა საგანზე. ჩვენ ახლა ვერ დაგვაინტერესებს საკითხი გამოხატვის ამ ფორმის უკან მდგარი რეალობის შესახებ, აედების სიმღერის ან რაფსოდთა რეჩიტაციის (დეკლამაციური ხასიათის მელოდია) შესახებ, ზეპირი ეპოსიდან პოემათა ფიქსირებულ წერილობით ტექსტებზე გადასვლის გზების შესახებ. ჩვენთვის სულ სხვაა მთავარი: ჰომეროსისეული ტრადიციის სიღრმეში სანერი მოწყობილობის მოხსენიება, მათთან მუშაობა შეიძლება იყოს მხოლოდ მაღი-სონირებელი, დამაკნინებელი, პაროდიული - როგორც ის გვხვდება “ბატრაქომომახიაში” (“ამბავი თავგთა და ბაყაყთა ომისა”):

“პირველად მუზათა დასს შევევედრები, რომ ჰელიკონიდან

ჩემს სულს მოეახლონ ახლახან შექმნილი სიმღერის სასმენად -

მუხლებზე დადებულ პატარა დაფებზე ჩავწერე ამბავი

უცხარეს ბრძოლათა არესის მქუხარე საომარ საქმეთა,
ამას გვედრებით, რომ ყველა მოკვდავის ყურს მისწვდეს ამბავი.”

(თარგმანი ლევან ბერძენიშვილისა)

რის შესახებ საუბრობენ ეს დასაწყისი სტრიქონები? ისინი გამომსახველობით იყენებენ იმ “სივრცეს”, რომელიც ლიტერატურის პირობითობასა და ლიტერატურულყოფას შორის, მეტაფორასა და რეალობას შორის წარმოიშობა. “სიმღერა” (ᾠδή) სინამდვილეში “საწერ დაფებში” (ἐν δέλτοις) მკვიდრდება და იწყება “პირველივე გვერდიდან” (πρῶτης σελίδος), როგორც ეს სამწერლო შრომისთვისაა დამახასიათებელი. მაგრამ ამ რეალობის უცვლელი მეტაფორა - მომღერალი “გუნდი” (χορὸς) მუხებისა ჰელიკონიდან მომღერლის გულში უნდა ჩამოვიდეს, რათა აღმოითქვას სიმღერა. ერთ პოლუსზეა მომღერლის ლამაზი წარმოსადგობა, მეორეზე - მთხზველის საქმიანი პოზა საწერი დაფებით მუხლებზე. ამბობენ “სიმღერა”, იგულისხმება საწერი დაფები. ამბობენ “მღერა” - იგულისხმება “ლექსების წერა”. ერთი მოქმედება სრულიად სხვა მოქმედების აუცილებელი სუბსტიტუტი (შემცვლელი) ხდება. ჰომეროსის უმცროსი გამკილავი, როგორც ეს პაროდისტს შეეფერება, “ამიშვლებს” მეტაფორას და მას რეალობასთან პირისპირ აყენებს.

ჩვენ ზუსტად არ ვიცით “ბატრაკომიომახია” ძველი ბერძნული ლიტერატურის რომელ პერიოდს მიეკუთვნება (დათარიღება ძვ. წ. აღ. V-I სს-ს შორის მერყეობს). ჩვენ არც ამან უნდა დაგვაინტერესოს ახლა. პოემის დასაწყისში “სიმღერის” სახით “ლექსის წერის” მაგივრად დაყენების ჩვეულება ეს არის არა განსაზღვრული პერიოდის, არამედ მთელი ანტიკური “კლასიკის” დამახასიათებელი ნიშანი. მას ამტკიცებს და აგრძელებს როგორც ანტიკური, ასევე მოგვიანო ხანის კლასიციზმი. ჰომეროსი “სიმღერის” (ან “თხრობის” მოქმედებას) მუზათა პერსონას მიაკუთვნებდა, მისი ცივილიზებული შთამომავალი ვერგილიუსი კი - თვით პოეტს (Arma viurumquo cano... “ვმღერი ბრძოლისა და ვაჟკაცის შესახებ”). და ამ მხრივ და სხვა მხრივაც, ვერგილიუსმა საბოლოო და შეუწყვეტელი მაგალითი მისცა ევროპის კლასიციზტურად ორიენტირებულ ეპოსს. ვერც ლუდოვიკო არიოსტო (1473-1533), ვერც ტასო (1544-1595) თავიანთი პოემების დასაწყისში გვერდს ვერ აუვლიდნენ აუცილებელ სიტყვას “canto” (“ვმღერი”). ხერასკოვსაც (1733-1807) არ შეეძლო, თავისი “როსიადა” ვერგილიუსის იმავე ფორმულით არ დაეწყო:

“ვმღერი რუსეთს, თავისუფალს ბარბაროსთაგან... და ასე შემდეგ “ევგენი ონეგინის” პაროდირებულ შესავლამდე, სადაც ადგილშენაცვლების გამო ხუმრობები მეშვიდე თავის ბოლოშია მოქცეული:

“ახალგაზრდა მეგობრის შესახებ ვმღერი,
ვმღერი მის უამრავ ახირებებზე...”

(თარგმანი ქეთევან ჯერვალდიძისა)

ჩვენთვის შეუძლებელია, რაიმე იყოს ისეთი ჩვეულებრივი, ისეთი თავისთავად ცხადი, როგორიც ლიტერატურული პირობითობის, ლიტერატურის “წესების” ეს ნორმა. იგი მაღალი სტილის გამო იძულებულია, ლექსების წერას სიმღერათა გალობა უწოდოს.

მაგრამ აი ჩვენ წინაშეა VII ს-ის ლექსი, რომელსაც შეიძლება “სიმღერა” ვუწოდოთ. ამ სიტყვის ძალიან პირდაპირი მნიშვნელობით, მას თვალთა კი არ კითხულობდნენ, არამედ მღეროდნენ და მოსმენით ითვისებდნენ. ისაექლესიო საგალობელთა უფლებით, განსაზღვრული კალენდარული დღესასწაულებისთვის იყო განკუთვნილი და თავიდანვე სახალხო წეს-ჩვეულებების “ქმედებათა” სიღრმეში ცხოვრობდა. ეს მოკლე ჰიმნი ავართა ხაკანის პოლკების მიერ ალყაშემორტყმული კონსტანტინეპოლის გათავისუფლებაზე, როგორც ჩანს, მაშინვე, 626 წელს, შექმნილა, თანაც პატრიარქ სერგის

მიერ . ჰიმნის დასაწყისში გაპიროვნებული კონსტანტინეპოლი მიმართავს ღვთისმშობელს და აცხადებს, რომ მის სადიდებლად “ინერს” (ἡναγρέα) თავის გამარჯვებათა სამადლობელს (νικητήρια, ἔν χαριστήρια). არა “წარმოთქვამს”, არა “უგალობს”, არამედ “ინერს”. ზმნა ἡναγρέα ჩვეულებრივ ოფიციალური მნიშვნელობის მოვლენათა ან დოკუმენტებში სახელთა ჩასაწერად, ან სტელაზე მემორიალური წარწერისას გამოიყენება. მაინცრა ხდება? მეტაფორამ და რეალობამ ადგილები გაცვალეს. რა თქმა უნდა, პატრიარქი სერგი, თუ სხვა ვინმე მთხზველი, ჰიმნზე მუშაობისას “წერდა” მას, სამუშაოს დამთავრების შემდეგ კი ჩაიწერდა მზა ტექსტს: გადამწერნი, რასაკვირველია, გადწერდნენ ხოლმე ჰიმნებს. მაგრამ “ღვთისმშობლის” ქალაქი (ἡ πόλις τοῦ=კონსტანტინეპოლი) სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დედაქალაქის ტაძრებში შეკრებილი ხალხი ხომ სრულებით არაფერს “წერდა”, არც “ინერდა”. იგი თავის “გამარჯვებათა სამადლობელს” მღეროდა ან მათ მომღერლის შესრულებით ისმენდა და განსაზღვრულ ადგილას ბანს აძლევდა. კონტრასტი მნიშვნელოვანია. ანტიკური ავტორებისა და მათი გვიანი მიმდევრების თვალსაზრისით, მომღერლის ფიგურა მწერლის ფიგურას უცილობლად აღემატება კეთილშობილებით. აი, რატომ ხდება იძულებული სიმღერის გალობა, “მელნური” ლიტერატურის გამაკეთილშობილებელ მეტაფორად იქცეს. აქ ხომ პირიქითაა, მემორიალურ-საკანცელარიო ჩანაწერისა თუ ქვაზე მემორიალური წარწერის შესრულება შეიგრძნობა როგორც უფრო ამაღლებული, უფრო მაიმპონირებელი (პატივისცემის შთანერგვა, დადებითი შთაბეჭდილების მოხდენა) სახე, ვიდრე ყოფითი რეალობა მომღერალი ხალხისა და ამიტომაც არის ის ამ რეალობის ნაცვლად დაყენებული. ითქმება “ჩაწერა”, იგულისხმება “მღერა”.

შეიძლება ეს შემთხვევითი მაგალითი იყოს? მაგრამ “ილიადის” ერთ სენტენციასთან რიტორულ კამათში ჩაბმული ნონოსი (V) ხომ ისე არ ლაპარაკობს, როგორც ანტიკური ავტორი ილაპარაკებდა?: “ჰომეროსი ცდება” ან “ჰომეროსის სიმღერა ცრუობს”, იგი სხვაგვარად ამბობს: ჰომეროსის წიგნმა იცრუა (ἐψέσματο βίβλος Ὀμήρου), ე. ი. ავტორიტეტი, რომელსაც შეიძლება დაეთანხმო ან ეკამათო, არ არის ჰომეროსი, “ჰომეროსის წიგნია”. ნონოსი პატიებასაც ითხოვს არა ადამიანის, არამედ წიგნის წინაშე: “ო, ყოვლად ბრწყინვალე ძეო მეღეტესი, მოქადაგევე უკვდავო, აქაველთ მინის,” - შესთხოვს იგი ჰომეროსს თავისი ანტინომაზიებით გადატვირთულ ენაზე. მეტანომიის (ტროპი, რომელშიც მოვლენის ან საგნის სახელი სხვა სახელით არის შეცვლილი ურთიერთკავშირის ნიადაგზე) ჩვენთვის ჩვეული მეთოდები ყირაზეა დაყენებული. ჩვენ ვამბობთ “ჰომეროსის კითხვა”, ნონოსი ამბობს: “დაე, მომიტევოს ჰომეროსის წიგნმა, თანამედროვე ერიგენევე.” არა ჰომეროსი, არამედ მისი წიგნია ადამიანის მსგავსი, თან ზეადამიანური არსება, გონითა და ნებით დაჯილდოებული, რომელსაც რისხვაც შეუძლია და წყალობაც. დაწერილობა (ასოები) პერგამენტზე ლამის თვით პოეტზე მეტადაა გასულიერებული.

ზოგადად რომ ვთქვათ, ნონოსის ფანტაზია წიგნის სახის ბოროტად გამოყენებისკენ ისწრაფვის. გარდა იმისა, რომ პოეტი აიძულებს ჰერმესს, მშობიარე აფროდიტესთან გამოცხადებისას თან იქონიოს “ლათინური საწერი დაფა” (Λατίνιδα δέλτον), კონტექსტის მიხედვით კი - რომაულ კანონთა სია. იგი აფროდიტეს ახალშობილ ასულს, პერსონიფიცირებულ ქალაქ ბერიტს (ახლანდელი ბეირუთი), აკვნის ნაცვლად ატიკური წიგნის ხელნაწერზე (Ἀτθιδος βίβλος - ატიკური წიგნის), კონტექსტის მიხედვით კი, სოლონის კანონთა ხელნაწერზე აწვენს. საქმე მხოლოდ ის როდია, რომ ეს უიშვიათესი ღვლარჭნილი ალეგორია მიზნად ისახავს, შეაქოს ბერეთის იურიდიული სკოლის სწავლულობა. ჩვენ სხვა რამ გვაინტერესებს, ნონოსთან ოლიმპიელი პერსონაჟების ირგვლივ ცხადად და თვალსაჩინოდ რა დონეზეა გადატვირთული ყოველგვარი “ჯღაბნილობით-писаниной” სივრცე. ცხადია, რომ ნონოსისთვის, მისი კლასიკური პერიოდის წინამორბედებისგან განსხვავებით, ასოები ცვილზე, პერგამენტსა თუ სხვა საწერ მასალაზე - სულაც არ გახლავთ პროზაული, ის უაღრესად მაღალპოეტურია.

ასეთ ფონზე ზემოთ მოყვანილი სამადლობელი ჰიმნის მეტაფორიკა აღარ გვეჩვენება შემთხვევითად. ჩვენ წინაშეა მნიშვნელოვანი ისტორიულ-კულტურული ძეგლი. ანტიკური ავტორები, რომლებიც მღერის მეტაფორას აყენებდნენ წერიტი შრომის ადგილზე და ბიზანტიელი ჰიმნოგრაფი, რომელიც წერიტი შრომის მეტაფორას აყენებს სიტყვა მღერის ადგილზე, ამით გამოკვეთს ლიტერატურულ განაწესში რაღაც ძირეულ განსხვავებას.

მაინც რა მოხდა, სახელდობრ?

ბოლოს და ბოლოს ადრებიზანტიური მეტაფორიკა “ჩანერისა”, რომელმაც ჩვენი ყურადღება მიიპყრო და რომელიც მოწოდებულია, მეტყველებისა და მღერის ამალღებული/გამაკეთილმოებილებელი ეკვივალენტები მოგვცეს, არც ისე მარტოა. როდესაც ჩვენ V-VII სს-დან ღრმა წარსულში ვიხედებით, ამის ისტორიულ-ლიტერატურულ პარალელებს ვპოულობთ, მაგრამ ეს პარალელები ბერძნულ-რომაული კულტურული წრის მიღმაა.

აი ძველებრაელი მომღერალი თანამედროვე ელინელი აედებისა აქებს თავისი მეფის ქორწილს. ის აღწერს საკუთარ აღფრთოვანებას, თავის ზემთაგონებას, თავის სასიხარულო მზაობას ზეიმისთვის ყოველმხრივ და მას გონებაში მოსდის შედარება:

“ენა ჩემი - ლერწამი მარჯვე კალმოსნისა.”

ენა, მარჯვედ მბრუნავი პირში, გრაგნილზე მარჯვედ მბრუნავ კალამთან არის შედარებული. მომღერალს სიამოვნებას ანიჭებს საკუთარი თავის მწერალთან შედარება. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ სიტყვა ნამდვილი, უტყუარი რეალობა მხოლოდ მაშინაა, როდესაც ის დაწერილი სიტყვაა, მართლაც სხვა ძველებრაელი პოეტი, კლასიკური ბერძნული ლიტერატურის თანამედროვე, აიძულებს იოხს, წუხდეს, რომ მისი სამღერავი და გოდება, წერილობითი დოკუმენტი, მემორიალური ჩანაწერი არაა:

“ვინ მომცნეს მე დაწერად სიტყუანი ჩემნი და დაგებად წიგნთა შინა უკუნისამდე, საწერლითა რკინისათა და ბრპენისათა, გინა თუ კლდესა შინა გამოწერად!”.

გარდა ამისა, იოხი თავის პროტესტზე სასამართლო-საკანცელარიო სფეროდან ნასესხები მეტაფორებით მეტყველებს. ჩვენთვის ეს პროზაულია, მაგრამ, ცხადია, მაშინ სხვანაირად აღიქმებოდა

“ვინმცა მასმინა მე ესე? რამეთუ ჴელისათჳს უფლისა

მე შენდა ჴელითწერილი თუ ვისიმე მაქუნდა,

მჯართა ჩემთა ზედა დავიდე, ვითარა გჯრგვნი და აღმოვიკითხე.”

ნეტავ მომისმენდეს ვინმე! აჰა, ჩემი ნიშანიც! მიპასუხოს ყოვლადძლიერმა და დაწეროს საბუთი ჩემმა მოსარჩლემ. ზურგით ვატარებდი, გვირგვინივით შემოვიხვევდი!”

მგრძნობიარე, პათეტიკური ურთიერთობა წერიტი შრომასა და დაწერილ სიტყვასთან არა მხოლოდ ძველებრაულ, არამედ ყველა ახლოაღმოსავლურ კულტურას ახასიათებს. პირველ ადგილზე, რა თქმა უნდა, ეგვიპტე დგას. ერთი დიდაქტიკური შინაარსის ეგვიპტური ტექსტი ბრძანებს: “გული საკუთარი წიგნებს დავაყრდნოთ და შევიყვაროთ ვითარცა დედა, რამეთუ არაფერია აღმატებული მათზე. წიგნების ეს ქება შეიძლება გავიგოთ როგორც ზოგადად სულიერი კულტურის ქება. თავისთავად გამოდის, რომ სიტყვა “წიგნების” ადგილას ჩვენ აბსტრაქტული ცნებებიდან “მეცნიერება”, “სიბრძნე”, “განათლებულობა”, “ცოდნა” - რომელიმეს ვაყენებთ, მაგრამ წიგნები - ეს არც მეცნიერებაა, არც განათლებულობა, წიგნები - ეს წიგნებია და თვით მათი ნივთობრიობა. მათი საგნობრიობა, მათი წიგნური “სული” შეიძლება აღქმულ იქნეს როგორც სინმინდე და საიდუმლო ძალების მატერიალიზაცია. ოდესღაც ის სწორედ ასე აღიქმებოდა. “წინასწარმეტყველ იეზეკილის წიგნში” (-VI 20) ზებუნებრივი ინიციაციის ასეთი სახეა მოცემული: წინასწარმეტყველად შერჩეულს უჩვენებენ გრაგნილს, “ორივე მხარეზე დაწერილს/წაღმა-უკუღმა” და უბრძანებენ, შეჭამოს იგი: “ძეო კაცისაო, პირ-

მან შენმან ჭამოს და მუცელი შენი აღივსოს მატყანითა ამით მოცემულითა შენდა და შეეჭამე იგი”. ეს სახე აუცილებლად უნდა დავიმახსოვროთ; ჩვენ კიდევე შევხვდებით მას. განსაკუთრებულია თვით მისი გრძნობითი კონტრასტულობა, ჩვენი წარმოსახვისთვის სრულიად წარმოუდგენელი. საჭიროა “წიაღის გამოკვება” და “ავსება გულ-მუცლისა” წიგნის მატერიალური სუბსტანციით. საჭიროა, წიგნის სხეული საკუთარი სხეულის შიგნით შეიგრძნო, რათა გახდეს მისი აზრის თანაზიარი. იეზეკიელიდან შვიდი საუკუნის შემდგომ რომაელმა ჯარისკაცებმა ცოცხლად დაწვეს ერთი ახლო აღმოსავლელი მწიგნობარი თავისი ცხოვრების წმინდათაწმინდასთან ერთად - წმინდა გრაგნილთან ერთად. “მისმა მოწაფეებმა ჰკითხეს მწიგნობარს: “რას ხედავ?” - მან მიუგო: “იწვის გრაგნილი, მაგრამ ასოები მიფრინავენ შორს”. დამწვარი წიგნის ლიტერები ეს ცოცხალი, უხორცო, ფრთებშესხმული არსებები ზეცამდე მალღებდნენ. რა თქმა უნდა, ამ სახეში ზოგადადამიანური იდეა იჩენს თავს, რომ შეიძლება წიგნი დანვა, მაგრამ წიგნში ჩანერილი სიტყვაა უკვდავი. მაგრამ ამ შემთხვევაში ზოგადადამიანურმა იდეამ არათუ ადამიანური, არამედ სპეციფიკური ფორმა მიიღო. საუბარი ეხება არა “სიტყვის” ან “სულის”, ან “გონის” უკვდავებას, არამედ უკვდავებას “ასოთა”. ცეცხლში ჩაგდებული მატერიალური სხეულიდან გამოყოფის, ხორციელებისაგან განტვირთვისა თუ სხვა სფეროებში ნასვლისას ტექსტი მაინც ტექსტად რჩება, ასოებისგან შემდგარ ტექსტად. რომაელ ისტორიკოსს, კრემუციუს კორდუსს (+25), რომლის თავისუფალმოყვარეობითი თხზულებები იმპერატორ ტიბერიუსის (14-37) დროს დაწვეს, ძნელი დასაჯერებელია, თავისი შრომების უკვდავების შესახებ ასეთი სიტყვები ეთქვა; მისთვის გაუნადგურებელი წიგნის სული იყო და არა ასოები. თვით ასოების უკვდავება, თვით ტექსტის ტრანსცედენტურობა ეს ოცნებაა ისეთი მწერლისა, რომელიც თავისი არსებითი მახასიათებლებით “გადამწერია”, ისეთი სწავლულისა, რომელსაც შეჰფერის “მწიგნობარი” ვუნდოთ.

საქმე ისაა, რომ ახლო აღმოსავლეთის ძველ ლიტერატურებს ქმნიდნენ არა უბრალოდ მცოდნე ადამიანები მცოდნეთათვის, არამედ მას მწერლები და მწიგნო-

ილუსტრაცია ბიზანტიური ფილოსოფიური ხელნაწერიდან (XIII ს).

ბრები მთლიანობაში მწერლებისა და მწიგნობრებისთვის ქმნიდნენ. მწერალი სამეფო კარზე, მწიგნობარი კი ღვთის სამსახურში - ეს ინტელექტუალური მშრომლის განსაკუთრებული ისტორიული ტიპია. მისი ფსიქოლოგია შეიძლება მხოლოდ ახლოაღმოსავლური საზოგადოებრივი პირობების მთელი ერთობლიობითა და ახლოაღმოსავლური თეოკრატიის სასულიერო პირობებით გავიგოთ. აქ არ გვაქვს ადგილი, ამაზე დაწვრილებით შევჩერდეთ. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ ასეთი მწერლისთვის საკუთარი შრომის იარაღი მხოლოდ აზრთა ფიქსაციისთვის უტილიტარული მონეობილობა როდია, არამედ რაღაც შეუდარებლად მეტი - ადამიანთა შორის საპატიო ადგილისა და ღვთაებრივ დასაბამში მონაწილეობის ძვირფასი საწინდარი. ის, რაც სხვათა ნათესაური კავშირებითა და ნათესაობის კულტით აქვთ გარანტირებული, მწერალი მას მთლიანობაში თავისი გრაგნილებისა და თავისი საწერელი მონეობილობებისაგან იღებს. ამიტომ გასაგებია, გულითადი სიტბოს, ერთგულების, ნდობისა და მოწინების მთელი მარაგი ჩვეულებრივ ნათესავეებსა და საგვარეულო სინმინდეს რომ ეკუთვნით ხოლმე, მწერლებსა და მწიგნობრებს თავიანთ შრომასა და ნივთიერ ატრიბუტებზე გადაჰქონდეთ.

“გადიქცოდნენ ნაწერები მათი ქურუმებად
საწერი ჯოხი იყო მათი ძე,
სამოძღვრებო წიგნები - მათი პირამიდები,
ლერწმის კალმები - მათი შვილები,
ქვის ზედაპირი - მათი ცოლები.”

*(თარგანი რუსულიდან ქეთევან ჯერვალისი;
რუსული თარგმანი ეგვიპტურიდან ანა ახმატოვასი).*

ძველებრულ კულტურაში საუკუნიდან საუკუნეში მნიფდებოდა მისთვის სპეციფიკური (დამახასიათებელი) და შუა საუკუნეებისთვის განმსაზღვრელი წარმოდგენა წმინდა წიგნზე “საღვთო წერილზე, როგორც ცენტრალურ სინმინდებზე და სხვა ნივთთა საზომზე, რომლის გულისთვისაც “სამყარო შეიქმნა”. საკრალური ტექსტის ყველა ასო გადათვლილია და თითოეულს შეიძლება საიდუმლო მნიშვნელობა ჰქონდეს. სხვა ახლოაღმოსავლურ კულტურებშიც, რომელთაც არც მონოთეიზმი იცოდნენ და არც აბსოლუტური “გამოცხადების” მონოთეისტური იდეები, მწერლის შრომასა და მწიგნობრის სიბრძნეს რელიგიური შარავანდედი დაადგეს. ეგვიპტემ განსაკუთრებული ქურუმის, “საღვთო მწიგნობართუხუცესის” თანამდებობაც კი შექმნა, რომელიც რიტუალურ პროცესიებს “სამელნიტა და ლერწმის კალმით ხელში დაჰყვებოდა. ეს ქურუმ-მწიგნობარი სწორედ იმიტომ იყო მწიგნობარი, რომ ქურუმი იყო. მწერლის შრომისმოყვარეობა, მწერლის ხელოვნება არა მხოლოდ ეგვიპტის ქურუმთა სამყაროს, ღმერთთა სამყაროსაც ეკუთვნის. ეგვიპტის მწერლებს ღმერთ თოთის სახით, “ღმერთთა ცხრეულის ქეშმარიტი მწერლის “სახით”, საკუთარი წარმომადგენელი ჰყავდათ ღმერთთა საბჭოში, რომლის გადაწყვეტილებანიც ვერ აუვლიდნენ გვერდს საკანცელარიო ფიქსაციას: “თქვა რამ და თოთმა ჩაიწერა”.

ბერძნული ლიტერატურა სხვა წანამძღვრებზეა დაფუძნებული. თავისუფალი ელინური პოლისის თავისუფალი მოქალაქე, ბავშვობიდანვე რომ იცოდა წერა-კითხვა, მწერალი არ ხდებოდა. ლიტერატურულ და ფილოსოფიურ კულტურასთან კავშირი, ნადიმზე ლირიკოს პოეტთა ლექსების მღერა, ან სოკრატესთან ბაასი, მას “მწიგნობრად” როდი აქცევდა. თავისი საბოლოო თვითგამორკვევის თანახმად, ის მოქალაქეთა შორის მოქალაქეობას, მეომართა შორის მეომრობას, “მამრთა” შორის “მამრობას” რჩებოდა. მისი ცხოვრების პლასტიკური სიმბოლო მეფის სიტყვის ფრთხილად და გულმოდგინედ ჩამწერი მხრებში მოხრილი მწერლის პოზა, ან პოზა წმინდა წერილის გადამწერისა კი არ იყო, არამედ ლალი მიმოხვრა და ცოცხალი შესტიკულაცია ორატორისა.

ახლოდმოსავლურ დესპოტიებში გამორჩეული წონა და სრულფასოვანება კი დანერგილ სიტყვას ჰქონდა (კანცელარიულ სიტყვას); მაგრამ ათენის სახალხო კრებებზე, საბჭოსა და ნაფიც მსაჯულთა დემოკრატიულ სასამართლოში, სახელმწიფოსა თუ ადამიანის ბედის გადანყვეტა მხოლოდ ზეპირ სიტყვას შეეძლო. ათენელებს ზეპირი სიტყვის “დამაჯერებლობის” ქალღმერთიც კი ჰყავდათ, სახელად პეითო. როგორც ფარაონთა მწერლების დიდი მნიშვნელობა იყო თვით ფარაონის პრესტიჟისგან განუყოფელი, ხოლო ეგვიპტელი “საღვთო მწიგნობრისა” ეგვიპტური თეოკრატიის პრესტიჟისგან განუყოფელი, სწორედ ასევე, ზეპირი სიტყვის ღირსება შეუძლებელია, პოლი-სური სახელმწიფოებრიობის პრესტიჟისგან გამოიყოს.

ესქილეს ტრაგედიაში “მავედრებელნი” ელინი მეფე პელასგოსი, თავის პიროვნებაში პოლისური მართლწესრიგის განმასახიერებელი, ეგვიპტელ ქადაგს, რომლის უკანაც აღმოსავლური დესპოტიების სამყარო დგას, მკაცრ პასუხს აძლევს. ეს მკაცრი პასუხი უმნიშვნელოვანესი სიტყვით მთავრდება: “ის ქვის დაფებზე კი არ არის ამოკვეთილი ან კი არ ავსებს გრაგნილებს, არამედ თავისუფალი სიტყვით არის გამოჭედილი” (ἔξ ἑλευθερίου γλῶσσης). დაფები და გრაგნილები აღმოსავლეთის გამგებლების მსახურთა სულმოკლეობასა და არაკაცობასთანაა დაკავშირებული, ზეპირი სიტყვა კი ელინის პირდაპირობასა და გულგახსნილობასთან. ესქილედან ნახევარი საუკუნის შემდეგ ევრიპიდე მეფე თეზევსს ათქმევინებს ათენური დემოკრატიის პრინციპებს თებელებთან კამათში და საუბარი კვლავ ზეპირი სიტყვის უფლებებს ეხება, როგორც “თავისუფლების” თვით არსის რეალიზებას (τὸ ἑλευθερίου δ’ἔκειναι!). ის, ვინც ამ თავის უფლებას, ზეპირ უფლებას მიმართავს, ვისაც ზეპირი სიტყვა თანამოქალაქეთა წრის შუაგულში გამოაქვს (ἐξ ἑμέσων), ამის წყალობით, ევრიპიდეს გადაუთარგმნელი და ნიშანდობლივი გამოთქმის თანახმად, ხდება Λαμπίδος (“ბრწყინვალე”, “არაჩვეულებრივი”). არა გრაგნილზე დანერილობა, არამედ ორატორის სიტყვა და ჟესტიკულა “ბრწყინვალეების” შარავანდედით მოცული. მაშ, დანერილობა რაღაა? როდესაც ევრიპიდეს ამ დანერილობის შექება სჭირდება ხატოვნად, იგი ვერ პოულობს იმაზე ამაღლებულ მეტაფორას, ვიდრე “დავინყების საწინააღმდეგო წამალი”. ასე კი შეიძლება წმინდა უტილიტარულზე ილაპარაკო, როგორც დამხმარე საშუალებაზე, როგორც ადამიანის მეხსიერების ყავარჯნებზე, “წამლებზე”, რომელთა საჭიროება არ გაჩნდებოდა, ადამიანები ჯანმრთელნი რომ ყოფილიყვნენ და არა “გულმავინყობით” დაავადებულნი. მაგრამ სიკეთის მომტანია განა ეს წამალი, ზიანს ხომ არ მოიტანს? როგორც ცნობილია, პლატონს ამაში ეჭვი ეპარებოდა. მისივე შეთხზული მითის თანახმად, ბრძენი ეგვიპტელი მეფე თამუზი კიცხავს ეგვიპტელთა ღმერთ თევოს (თოთს), ანბანის გამომგონებელს: “ეი, შენ, ახლა, ანბანის მამავ, შენი მათდამი (ასოების) სიყვარულის გამო, სრულიად სხვა მნიშვნელობა მიეცი მათ. შემსწავლელთა სულში ისინი გულმავინყობას თესავენ, რადგან მათი მემკვიდრეობით, გონებას მოაკლდება ვარჯიში. არა საკუთარ თავს, არამედ დანერილს, გარეშე ნიშნებს მინდობილნი, გახსენებას დაინყებენ გარედან. მაშასადამე, შენ არა მეხსიერებისთვის, არამედ გახსენებისთვის იპოვე საშუალება. შენ მოწაფეებს აძლევ მოჩვენებით და არა ჭეშმარიტ სიბრძნეს. ისინი შენგან ბევრს შეისწავლიან ყურმოკვრით, წრთობის გარეშე და ბევრის მცოდნეებად გამოჩნდებიან, თუმცა, უმეტესად მაინც უმეცრეებად დარჩებიან, ძნელად საურთიერთობონი, ისინი ბრძენთა ნაცვლად მოჩვენებითი (ვითომ) ბრძენნი გახდებიან.”

ნიგნები, პლატონის თანახმად, პიროვნულ კონტაქტს თანამოსაუბრეებსა თუ მონაფე-მასწავლებელს შორის დამახინჯებითა და შეცვლით ემუქრებიან, ვინაიდან ისინი ღირსეულსა დაუღირსსაც ერთი და იმავე სიტყვებით უმტკიცებენ. ყოველი თხზულება ერთხელ ჩანერილი, ვრცელდება. იგი იმის ხელშიც შეიძლება მოხვდეს, ვისაც ესმის და იმისაშიც, ვისაც სულაც არ შეჰფერის კითხვა და მას (თხზულებას) არ ეცოდინება, ვის ესაუბროს და ვის არა. წერილობითი ტექსტი შეიძლება უცუდეს თანამოსაუბრეს

შევადაროთ, რომელსაც არ შეუძლია მთავარი, “უპასუხოს” კითხვებს, ხოლო როდესაც თვითონ სვამს კითხვებს, დაელოდოს და მოისმინოს პასუხები.

პლატონის ეს შენიშვნები, თუ მათ იზოლირებულად ავიღებთ, შორს მიმავალი დასკვნების უფლებას მაინცდამაინც არ იძლევიან. უპირველესად, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ნიგნების წერის საწინააღმდეგო აზრს თვით ნიგნების მოუღალავი მწერალი კაცი სწორედ ნიგნებში გამოთქვამს. მეორე, პლატონი იყო არა იმდენად აპოლოგეტი, რამდენადაც ჩამოყალიბებული ბერძნული ცხოვრებისა და ბერძნული კულტურის მოცემულობების კრიტიკოსი და ამიტომ მისი აზრი უპირველესად უნდა განვიხილოთ როგორც მისი პირადი აზრი, რომელიც მას, ერთადერთს, ეკუთვნის. მესამე, “მნიგნობართა” ახლოაღმოსავლური კულტურული ტრადიცია, რომელმაც ნიგნის ამდენად მგრძნობიარე პათოსი გამოიმუშავა, ასევე იცნობდა ასეთ განწყობილებებს. ზოგჯერ “მნიგნობრებიც” არ ჩქარობდნენ ნიგნში გამორჩეულად საპატიო სიტყვების ჩანერგას და უპირატესობას თაობიდან თაობაში ხმით დაზეპირებას ანიჭებდნენ, რათა არ დაეკარგათ მათთან მონივრებული ინტიმური კონტაქტი და სხვათა, გარეშეთა, “გაუნდობელთა” ხელში არ ენახათ იგი. პლატონის შემომოყვანილი თვალსაზრისი მხოლოდ ბერძნული კულტურის სხვა ფაქტების ფონზე იძენს უფრო ზოგად აზრს.

ნიგნი, ჩვენთვის, თავისთავად იგულისხმება, რომ არის განათლებულობის მთავარი სიმბოლო. განათლებული, “ინტელექტუალი”, უპირველეს ყოვლისა, ნიგნის მკითხველია. მაგრამ აი “არისტოფანე “ღრუბლებში” მთელი დაჟინებული, ბოროტი ცნობისმოყვარეობით აღწერს Vს-ის 20-იანი წლების ახალმოდურ ათენელ “ინტელექტუალებს”. ესენი ფუჭსიტყვაობის უფაქიზესი ქურუმნი, “მოაზროვნუკეები”, ჩაკეტილნი თავის “სააზროვნოში”, ეს ფეთხუმი, ფერდაკარგული, ჩამომდნარი შერეკილები უფრთხიან სუფთა ჰაერს. ჩვენ თითქმის მზად ვართ ვუკარნახოთ არისტოფანეს: გასაგებია, ჩვენში მათ “ნიგნის ჭიებს” ეძახიანო, ვერ მოგართევს! თურმე “სააზროვნოს” სასწავლო რეკვიზიტში (ასტრონომიულ და მიწის გასაზომ ხელსაწყოებსა თუ გეოგრაფიულ რუკებში) ნიგნის ხსენებაც არაა. ჩვენთვის ეს ძნელი წარმოსადგენია, მაგრამ ეს ასეა. “არისტოფანესა და მის თანამედროვეთათვის ადგილი, სადაც გონებრივ საქმიანობას მისდევენ, სულაც არ ასოცირდება ნიგნების კოლექციასა და ბიბლიოთეკაზე წარმოდგენასთან”.

იმდროინდელი ათენელის გონებაში ნიგნების შეგროვება უკავშირდებოდა არა იმდენად “თავისუფალ”, ზოგად განათლებას, რამდენადაც “მდაბალ”, “ხელოსნურ”, “მონურ” სპეციალიზებას. ქსენოფონთან სოკრატე დასცინის ჭაბუკ ევტიდომოსს, თავისთვის ბიბლიოთეკის შემგროვებელს, ეკითხება რა იგი ახალგაზრდა პატივმოყვარეს: ხომ არ გადაწყვიტა ექიმი, მიწისმზომელი, ან რაფსოდი გახდეს? ათენელს სახლში ჰომეროსის პოემათა ხელნაწერები თუ ჰქონდა, ეს უკვე უჩვეულოდ გამოიყურებოდა და გაკილვის საბაბს აძლევდა ენამახვილებს. ჰომეროსის პოემათა ხელნაწერი მხოლოდ რაფსოდს შეიძლებოდა ჰქონოდა, მაგრამ მისგან გონებრივ კულტურას არავინ ელოდა: “რაფსოდებმა, როგორც ვიცით, ზეპირად იციან პოემები, თვითონ კი მთლად სულელები არიან”.

როგორცაა ადამიანთა სამყაროში, ისევეა ღმერთთა სამყაროშიც. ბერძნულ ოლიმპოსზე არ არის ღვთაებრივი მწერლისა და მნიგნობრის, თოთის მსგავსი ღვთაებრივი კანცელარისტის ადგილი. აპოლონი პოეტთა ღმერთია, ჰერმეს ლოგოსი (“სიტყვიერი”) ორატორთა ღმერთი - ზეპირი სიტყვის ღმერთია. სწორედ ჰერმესი გააიგივეს შემდგომ თოთთან (“ჰერმეს ტრისმეგისტოსი” - ჰერმეს სამგზის აღმატებული) და მზად იყვნენ მისთვის მისი ეგვიპტური ორეულის დიდება - ანბანის გამოგონებაც კი მიეწერათ, მაგრამ ეს მოტივი ძალიან ყრუდ და უღიმღამოდ შემოდის, ვინაიდან ჰერმესის ტრადიციული სახისთვის ის უცხოა. ბერძნული ორიგინალური მითოლოგიის შემადგენლობაში ანბანის გამოგონების მითები პრაქტიკულად არ არსებობს. ჩვეულებრივ ბერძნები კმაყ-

ოფილდებოდნენ იმის აღნიშვნით, რომ მათში ასოები აღმოსავლეთიდან ფინიკიელმა კადმოსმა შემოიტანა. რაც შეეხება ჰერმესს, მას მითები არა ანბანის, არამედ ლირის გამოგონებას მიაწერენ (რომელიც აპოლონს აჩუქა). ჰერმესს მიიჩნევენ ვაჭრობის (და ამდენად ორატორული ხელოვნების) მფარველად და უწოდებენ გიმნასტიკური ვარჯიშების დამაარსებელს. არის ჰერმესის ქანდაკება ორატორის პოზაში, მაგრამ არც ერთი ბერძენი მოქანდაკე და ფერმწერი არ გამოხატავდა მას საწერი მონოტილობებით. რომაელი ჰორაციუსი მკაფიო ფორმულირებას აძლევს ოდითგანვე ბერძნულ შეხედულებებს და ასახელებს ორ უნარს, რომელთა მეშვეობითაც, მერკურ-ჰერმესმა, ამ “მჭევრმეტყველმა (facundus) შვილიშვილმა ატლანტისა” და “მომრგვალებული ლირის მამამ”, მოათვინიერა პირველყოფილი ადამიანის ზნე-ჩვეულებები: დახვეწილი ხმის უნარი და უნარი “დარბაისლური საჭიდაო ასპარეზისა”. ელინური ღმერთების საჩუქარი - ვოკალურ-ორატორული კულტურა და ფიზიკური კულტურა, ხმის კარგი დამუშავება-დაყენება და კუნთების კარგი ვარჯიში კლასიკური “კალოკაგათიის” მთავარი სიმბოლოებია. განათლება ამ “კალოკაგათიის” აუცილებელი დამხმარე საშუალება იყო, მაგრამ არ შეეძლო მას ამ სიმბოლოთა რიცხვში შესვლა. ღმერთების საჩუქრად არ თვლიდნენ მას.

მაინც რატომ? ჩვენ უკვე დავინახეთ, რომ ბერძნული პოლისური მოქალაქეობრიობის სპეციფიკური წყობა მოითხოვდა მოქალაქის თავისუფალი სიტყვა ყოველგვარ “კანცელარიობასა” და “ჯღაბნიაობაზე” მაღლა მდგარიყო (“დაფებსა” და “გრაგნილებზე” მაღლა, როგორც ესქილესთან ამბობს პელაზგოსი). ამასვე მოითხოვდა ბერძნული ჰუმანიზმის შინაარსიც. ეს იყო ჰუმანიზმი, ადამიანის უმეტეს გამოჩინებითი, კონკრეტულ -გრძნობითი სახისკენ მსწრაფი. ჩვენ რომ ვამბობთ “პიროვნება”, ბერძნები იტყოდნენ “სხეული” (ან კიდევ “თავი”). “შენი სხეული” τὸ σὸν σῶμα - ეს ნიშნავს “შენ”, ფლოტის წინამძღოლის მეფური სხეული“- ასე იწოდება აგამემნონი ესქილესთან. “ო, მშობლიურო თავო, დაიკუნა ისმენესი” - იძახის ანტიგონე სოფოკლესთან. როდესაც ქსენოფონს სურს მონებთან საპირისპიროდ “თავისუფალნი” გადმოსცეს, ის ამბობს “თავისუფალი სხეულები”.

ამ სიტყვების უკან მთელი მსოფლშეგრძნება დგას. ბერძნისთვის იყოს თავისუფალი, პირდაპირ ნიშნავს “თავისუფალი სხეულის” ქონას, სხეულისა, რომელიც არ იქნება წამებით და ცემით ან სხვა არაბუნებრივი პოზებით დამახინჯებული, როგორსაც ხანგრძლივი “მონური” შრომა იწვევს (მათ შორის, თქვენ წარმოიდგინეთ, გადამწერის შრომაც). ბერძენი კულტურისგან, უპირველეს ყოვლისა, იმას ითხოვს, რომ მან განავითაროს, გააკეთილშობილოს, გაასულიეროს თვით ეს სხეული, მასში თანამყოფი ხმა და მეტყველების უნარი. ზეპირი სიტყვა - ეს ჯერ კიდევ კაცის ხორციელი “თავისთავადობაა”, დაწერილი სიტყვა კი - არა. ავტორი ნიგნში დაუსწრებლად, უსხეულოდ არსებობს. მართალია, ნიგნებსაც აქვთ ხილვადი, ნივთიერი “სხეული”, მაგრამ ეს სხეული ადამიანისთვის უცხოა დაარ ამჟღავნებს მისივე შემქმნელ კაცთან თვალსაჩინო თანაბუნებითობას. ნიგნი არ არის “ანთროპომორფული”. ეს მას, სამწუხაროდ, ეგვიპტის ღმერთთა ცხოველურ შესახედაობასთან აახლოებს, რომელნიც ასევე არ არიან “ანთროპომორფულნი” და რომელნიც წარმოსახვას ასევე სთავაზობენ უჩვეულო სახეებს, ადამიანურ სახეებზე აღმატებულს, ან მასზე დაბლა მდგომთ... ეგვიპტის მწერალთა ღმერთს ამაოდ როდი ჰქონდა პავიანის თავი. ერთადერთი თერიომორფული სახეები ქრისტიანული იკონოგრაფიისა - ეს ევანგელისტთა სიმბოლოებია (თუ გნებავთ, ევანგელისტთა დაწერილი ნიგნებისა) ხბო, ლომი, არწივი - მომდინარე იეზეკიელის ხილვიდან, მხოლოდ ერთსა აქვს ადამიანის სახე. ნიშანდობლივია, რომ “წმინდა წერილის” რელიგიები - იუდაიზმი და ისლამი - თანმიმდევრობით, ერთმანეთზე მიყოლებით აუქმებენ არათუ გამოსახვას, ღვთის ადამიანური სახით წარმოდგენასაც კი. აკრძალვას ორივე შემთხვევაში ანონასწორებს ჰიპერტროფიული გამომსახველობა და მაჰიპნოზირებელი იდუმალება “კვადრატული” ლიტერებისა, ან კუთხოვანი “კუფური” ანბანისა. წერი-

თი ნიშნების აბსტრაქტული “არაფიგურალური” პლასტიკა უპირისპირდება ადამიანის სხეულის კონკრეტულ “ფიგურულ” პლასტიკას, მაგრამ ბერძნული კულტურა ძალიან უფროთხილდებოდა მეორეს, რათა პირველისთვის დიდი ადგილი დაეთმო. ლარნაკის წარწერებს და უძველეს პაპირუსთა სტრიქონებს ტიმოთეოსის (-IV ს. 450 -360) დითირამბის ტექსტით ძალიან მოკრძალებული შესახედაობა აქვთ. ეპიგრაფიკული ძეგლები შეიძლება იყოს ნატიფი, იმპოზანტური (ძლიერი შთაბეჭდილების მომხდენი) - მაგრამ მეტი არაფერი. რა არის ეს ეგვიპტური იეროგლიფური დამწერლობის მშვენიერებასთან შედარებით, სირიულ, არაბულ, ბიზანტიურ ხელნაწერებთან შედარებით! ცხადია, ბერძნული კულტურის ზეპირი ხასიათი, მისი პრინციპულად არაწიგნობრიობა ზედმინევენით შეესატყვისება ბერძნულ ღმერთთა ანთროპომორფულობას. ოლიმპიელნი საწერელი მოწყობილობით როდი მიმოდითოდნენ და როგორც წესი, არც წერით საქმიანობას მისდევდნენ იმავე მიზეზით, რომლის გამოც მათ არ ჰქონდათ ცხოველური სახე და თავიანთ ადამიანურ სახეს აბსტრაქტული სიმბოლოებით არ ცვლიდნენ.

კლასიკური ბერძნული ლიტერატურა იმდენად “დანერვილი” არ არის, რამდენადაც “ჩანერვილი”. იგი პირობითადაა დაფიქსირებული წერილობით ტექსტში, მაგრამ ზეპირი შესრულებით ითხოვს რეალიზებას. მისთვის აუცილებელია ასოთა და სტრიქონთა გაუცხოებული სამყაროდან ადამიანის ხმისა და ადამიანური ჟესტების სამყაროში დაბრუნება. ეპიკურ პოემას მღერის აედი და კითხულობს რაფსოდი, დითირამბებს, პეანებს და ეპინიკებს მღერიან გუნდები რიტმული მოძრაობით, ასე რომ, მათი მსმენელი, ამავდროულად, არის რაღაც “სანახაობისა” და “მოქმედების” “მაყურებელიც”. დრამატულ ჟანრებზე სათქმელიც არაფერია. მხატვრული პროზა ეს, უპირველეს ყოვლისა, რიტორიკული პროზაა; სიტყვა ზეპირად წარმოითქმება საჯაროდ და მისი წერილობითი ტექსტი მხოლოდ დამხმარე მონახაზია, რაღაც პარტიტურის მსგავსი. როგორც ჩანს, იმდროინდელ ბერძნებს ისეთივე ურთიერთობა ჰქონდათ ჩანერილ სიტყვასთან, როგორც ახლა ჩვენ ჩანერილ მუსიკასთან, სანოტო ნიშნებთან გვაქვს; რამდენად მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს მუსიკალური ნოტაციის უტილიტარული როლი, მუსიკა მაინც რეალურია მხოლოდ ჟღერისას (თუნდაც მცოდნის გონებაში პარტიტურის კითხვის დროს წარმოსახვითი ჟღერისას). ესთეტიკურ აღქმას საკუთარ თავს სთავაზობს არა ნოტების სურათი, არამედ სანოტო შიფრიდან ამოკითხული მელოდიის “სურათი”. გამონაკლისები - ძველ კომპოზიტორთა მცდელობა მუსიკა “თვალისთვის” დაენერათ. მანდელშტამის მცდელობებამდე, რომელიც პარტიტურის გრაფიკულ სახეში გამომსახველობას ეძიებდა - მხოლოდ ამტკიცებენ ამ ნორმას. კლასიკური ბერძნული კულტურა წიგნს თვითღირებულებაზე მეტს არაფერს აძლევდა: წიგნი ხმამაღლა უნდა წაეკითხათ საჯაროდ ან საკუთარ თავთან განმხოლოებულთ. ტექსტი მხოლოდ გახმიანებისას ახორციელებდა საკუთარ თავს.

უფრო გვიანდელი წარმოდგენა გამოხატულია შილერის სიტყვებში: “მუნჯ აზრებს ასოები ანიჭებენ სხეულსა და ხმას”. ამ მოსაზრების თანახმად, ნაწერში უშუალოდ გარდაისახება “მუნჯი აზრი” და სწორედ ამ გარდასახვით და მისი მეშვეობით იძენს “ხმას”. ანტიკური აღქმა, როგორც ჩანს, სხვანაირად სვამდა აქცენტებს: ადამიანის ხმა, აზრის თავდაპირველი გამომხატველი სიტყვაში და მისი “სიმუნჯის” ერთხელ დამრღვევი, თავად მუნჯდება და იყინება წიგნის “სხეულში”, რათა კვლავ გაჟღერდეს კითხვისას.

თვით წიგნის “სხეულის” საკრამენტულობა ნაკლებ შეიგრძნობოდა. ხელდასმის მომლოდინე გრაგნილის მშთანთქმელი წინასწარმეტყველის სახე არ იცის კლასიკურმა საბერძნეთმა. ღვთის რჩეულთა შესახებ სულ სხვა ლეგენდებს ჰყვებოდნენ ბერძნები: მომავალ მეფე მიდასს ყრმობის სიზმრებში ჭიანჭველები პირს პურის მარცვლით უვსებდნენ; მომავალ პოეტ პინდაროსს კი ასეთსავე გარემოებაში ფუტკრები უვსებენ პირს თაფლით. მიდასისათვის ეს იყო ხელისუფლებისა და სიმდიდრის მისტერიასთან ზიარება, პინდაროსისთვის კი ზიარება “თაფლოვან” პოეტურ სიტყვასთან. ჩვენ წინა-

შეა არა მხოლოდ ძალიან გამჭვირვალე, არამედ ძალიან ბუნებრივი სიმბოლიკა. პურის მარცვლის ან, მით უფრო, თაფლის ჭამა იმდენადვე ბუნებრივი, რამდენად ანტიბუნებრივიცაა დაწერილი გრაგნილის შთანთქმა. თაფლი იჭმევა, გრაგნილი - არა. არაიძულებითი პლასტიკა ფუტკრებზე არსებული ლეგენდისა, ყრმა პინდაროსს და ყრმა პლატონს რომ კვებავენ, როგორღაც დაკავშირებულია შესაქები ან წარმოსათქმელი სიტყვის პლასტიკასთან, პოეტის, როგორც “მომღერლის” და (არა “გადამწერის”) იდეალურ სახესთან და იდეალურ სახესთან ფილოსოფოსისა, როგორც თანამოსაუბრისა (და არა “მწიგნობრისა”). წიგნის ჭამა კი პირიქით, წარმოუდგენელია და ამდენად მოკლებული პლასტიკურ თვალსაჩინოებას. ნუთუ ასე უცხოა ადამიანის სახის პლასტიკისთვის თვით წიგნის სახე?

მაგრამ თანდათანობით ბერძნული კულტურა იძულებული გახდა, შეეცვალა თავისი დამოკიდებულება წიგნისადმი.

ეს კი, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებული იყო “სწავლულის”, ინტელექტუალური ტიპის თანდათანობით განვითარებასთან, რომელმაც ნელ-ნელა შეავიწროვა ბრძენის “ინტელექტუალური” ტიპი. “ბრძენთა” ტიპის მსგავს მოაზროვნეს შეეძლო, მთელი ცხოვრება ადამიანებთან, ბუნებასთან, საკუთარ თავთან ესაუბრა და ძალზე იშვიათად აელო ხელში გრაგნილი. მაგრამ გონებრივად მშრომელი, “სწავლულთა” ტიპის მსგავსი, ვერ ძლებდა წიგნთან რეგულარული ურთიერთობის გარეშე. ოდესღაც ფილოსოფოსები იყვნენ ბრძენნი და პლატონის სახე ჯერ კიდევ შეიცავს “ბრძენის” ბევრ ნიშანს, მაგრამ მისი მოწაფე, არისტოტელე, პირველი დიდი “სწავლულია” ბერძნული ფილოსოფიის ისტორიაში. ამიტომ ძალიან საინტერესოა ის ცნობა, რომლის თანახმადაც, პლატონმა არისტოტელეს “მკითხველი” (ἀναγνώστης) უწოდა. ძნელია, არ დაეთანხმო ა. ს. დოვატურს, რომელმაც ამ მჭევრმეტყველური მოწმობის წვრილმანში ორი ეპოქის კულტურათა და გონითი შრომის ორ ტიპს შორის შეხვედრა და პაექრობა კარგად დაინახა.

ასეთივე კონტრასტი თაობათა შორის ლიტერატურის ისტორიაშიც შეინიშნება. ოდესღაც პოეტებიც “ბრძენნი” იყვნენ. ეს სიტყვა უდავოდ შეეფერება როგორც სოლონს, “შვიდ ბრძენთაგან” ერთს, ასევე პინდაროსს ან ესქილეს, მაგრამ ევრიპიდე, თუ ჯერ კიდევ არ არის პოეტი, როგორც “სწავლული”, ყოველ შემთხვევაში, უკვე არის პოეტი როგორც “სოფისტი” (ამ სიტყვის ძველი, კარგი მნიშვნელობით). თუკი სოფოკლე თავისი თანამედროვე იოანე ქიოსელის მიერ დახატულია გულდია, საზეიმო სიტუაციაში, ევრიპიდე პირიქით, სხვაგვარად გამოიყურება. მის შესახებ შემორჩენილი ხმების თანახმად, ის იყო უკარება, რომელსაც განმხოლოებული ფიქრი და, რა თქმა უნდა, კითხვა უყვარდა. წიგნების შემგროვებლებს შერეკილებს ეძახდნენ, მაგრამ ისინი დღითიდღე მრავლდებოდნენ.

და მაინც, ნიშანდობლივია, რომ ნამდვილი წიგნის კულტი ელინიზმის ეპოქაში მკვიდრდება, როდესაც ბერძნული კულტურა განვითარებას ახლოაღმოსავლურ ნიადაგზე იწყებს; რომ პირველი ბიბლიოთეკა, მანამდე არნახული ზომისა, შემდგომი საუკუნეების კოლექციონერობას რომ მისცა დასაბამი, ეგვიპტის მიწაზე, ალექსანდრიაში, აღმოცენდა. ბერძენი “სწავლულები” ხვდებიან “მწიგნობრებსა” და “მღვდელ-მწიგნობრებს, ხოლო პტოლემეაიოსთა აბსოლუტური მონარქია იმაზე ნაკლებ როდი საჭიროებს ყოველგვარ “ჩანერასა” და ამ “ჩანერის” კულტს, ვიდრე ფარაონთა სახელმწიფოებრიობა საჭიროებდა. მაშინ პოეტებიც საბოლოოდ გადაიქცევიან “სწავლულებად”, ბიბლიოთეკარებად, გრამატიკოსებად, ერუდიტებად და მკითხველებად, “წიგნის ჭიებად” (σῆτες), წიგნის ტელქინებად (Τελχίνες βίβλων წიგნებისგან თავბრუდასხმულნი) - როგორც მათ ეპიგრამატისტები/ეპიგრამისტები უწოდებენ; ამის საუკეთესო მაგალითი კალიმაქეა (315-240).

ელინისტური და რომაული დროის ბერძნული კულტურა მოწმობს ამ სასიყვარუ-

ლო, სენტიმენტალურ ურთიერთობასაც კი თვით ნივთობრიობასთან, რასაც ჩვენ ამაოდ დაუწყებთ ძებნას კლასიკური ეპოქის ავტორებთან. ჩვენი ტერმინი “ბიბლიოფილი”. ბერძნული ძირებისგან შემდგარი სიტყვაა, მაგრამ არამც და არამც ბერძნული სიტყვა. ბერძნები თავის დროზე ამავე ძირებს შებრუნებული რიგით აერთებდნენ “ფილოზოფიას” (φιλοσοφία); მაგრამ ამგვარი მოთხოვნილება მხოლოდ ელინიზმის პერიოდში გაჩნდა, აფინესის (II-III სს.) ეპიგრამა აქებს სტოიკოს ფილოსოფოსთან სწავლას: “წმინდა გრაგნილთა ხვეულებში შეტანილთ”. მისთვის წმინდაა არა მხოლოდ სწავლება, არამედ “წმინდაა” წიგნებიც, რომელთა შენახვაც ღირს. ბაკმი მოსავს არა მხოლოდ “სულს”, არამედ “ასოსაც”.

ღირს დაწვრილებით მოვიყვანოთ მკითხველის სინაზის გამომხატველი მაგალითი, რომელიც ადრებიზანტიური ეპოქის გარიჟრაჟს, IV ს-ის მეორე ნახევარს ეკუთვნის და ამოღებულია ლიბანიოსის (IV ს.) ბიოგრაფიული სიტყვიდან - “ცხოვრება, ანუ ჩემი ბედის შესახებ”. ცნობილი რიტორი მიზნად ისახავს, მკითხველს თავისი დრამატული განცდები გაუზიაროს. მას ჰქონია თუკიდიდეს (-465/460/455. 400/395) “ისტორიის” ეგზემპლარი, “მცირე ზომის”, მომხიბლავი ასოებით გადანერილი. ის თავის მფლობელს “ისეთ სიამოვნებას (ἡδονή) ანიჭებდა, რომელსაც ვერ მიანიჭებდა სხვა ხელნაწერი”. “დიდად იწონებდა თავს ბევრთა წინაშე თავისი ქონებით”, - განაგრძობს ლიბანიოსი, - “ხარობდა რა მისით იმაზე მეტად, ვიდრე პოლიკრატოსი (სამოსის ტირანი, ხელნაწერთა შემგროვებელი ჯერ კიდევ როდის! (-538-522, მთარგმნ.) - თავისი ბეჭდით, ქურდების ყურადღება მიიქცია”. წიგნის მოყვარულის სულიერი წონასწორობა დაირღვა. მისთვის ძნელი როდი იყო თავისთვის სხვა ეგზემპლარის შოვნა, მაგრამ ის ასოები, რომლითაც ის სხვა იყო დაწერილი, “სასიამოვნო” არ იყო და ამიტომ ლიბანიოსი ამ დიდი ისტორიკოსის შესწავლისას უკვე ვეღარ ღებულობდა ძველებურ სარგებელს. “დამაინც, - ასკვნის ის პათოსით, - ბედმა, თუმცა მოგვიანებით, მაგრამ მაინც ამინაზლაურა ეს მწუხარება”; წიგნი დაუბრუნდა მფლობელს. “ავიღე წიგნი, მოვეფერე როგორც დიდი ხნის დაკარგულ და შემდგომ ნაპოვნ ბავშვს და დიდი სიხარულით მოვშორდი. ბედს მადლობა შევწირე და დღემდე მადლობელი ვარ მისი”. ლიბანიოსი გრძნობს, რომ მისი სენტიმენტალური მანია, ყველას როდი მოეწონებოდა? “დაე, ვისაც მოესურვება, დამცინოს როგორც უსაქმურს, წვრილმანებს რომ გადაჰყოლია. სიცილი უმეცართა არ არის საშიში”. აი, როგორაა საქმე. ის, ვისაც არ შეუძლია, თავისთავში შეიგრძნოს და სხვებშიც დააფასოს მშვენივრად შესრულებული წიგნისადმი ერთგულება, ლამაზად მოხაზული ასოებისადმი ერთგულება, ლიბანიოსის აზრით, უბრალოდ უმეცარი პროფანია, კულტურის მიღმა დარჩენილი, წიგნური კულტურის მიღმა.

წერის ხელოვნებისადმი განათლებული საზოგადოების დამოკიდებულებაც იცვლება, ამავედროულად, იცვლება წერის ხელოვნებაც. მხოლოდ ახლა ხდება იგი ნამდვილი ხელოვნება, ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით - გამოყენებით ხელოვნებათაგან ერთ-ერთი, ასეთი მნიშვნელობა რომ ჰქონდა ბიზანტიური კულტურის სისტემაში. ჩვენ ახლა წერის ხელოვნებას ბერძნული ენიდან ნასესხებ სიტყვას “კალიგრაფიას” ვუწოდებთ. ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბერძნული სიტყვა καλλιγραφία თავდაპირველად წერის მშვენიერებას კი არა, მარცვლის მშვენიერებას აღნიშნავდა. ჩვენთვის ნიშანდობლივი მნიშვნელობა სიტყვისა, ზუსტად ადრებიზანტიური ეპოქის წინ, III ს-ის დასაწყისში, ჩნდება, არც ამაზე ადრე, არც ამაზე გვიან. ახლა კალიგრაფს განსაკუთრებული კვალიფიკაციის გადამწერს უწოდებენ, მხატვარ-გადამწერს და ეს სიტყვა იმდენად მკვიდრდება ყოფა-ცხოვრებაში, რომ მას შეუძლია, კანონიერი უფლება მოიპოვოს. კალიგრაფია ფიქსირებულ სოციალურ სტატუსს იძენს.

სწორედ IV საუკუნე, ის საუკუნე, როდესაც ლიბანიოსი ცხოვრობდა, გახდა ის დრო, რომელიც პალეოგრაფიის წამყვანი სპეციალისტის აღნიშვნით, მოასწავებდა “ბერძნული ანბანის ისტორიაში შემოტრიალების პუნქტს”. მისი შენიშვნით, “დისტან-

ცია IV ს-ის დამწერლობის ნიმუშებსა და ორმოცდაათი წლის მოგვიანებით შექმნილ ნიმუშებს შორის იმდენად დაუფერებელია, რომ ყველა ცვლილება, რაც ანბანმა წინა 220 წლის განმავლობაში განიცადა, არაფერია მასთან შედარებით”. თუკი ლიბანიოსისთვის ესოდენ მნიშვნელოვანი იყო როგორი კალიგრაფიით იქნებოდა მისი თუკიდიდეს იტორია შესრულებული, მაშინ აღარ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ გადამწერნი შეეცდებოდნენ, დახვეწილი გემოვნების მქონე შემფასებელთა მოთხოვნები დაეკმაყოფილებინათ.

ამრიგად, სწავლული ერუდიტების ცნობისმოყვარეობა და ბიბლიოფილების დახვეწილი ესთეტიზმი იყო ის ორი ძალა, რომლებიც გვიანანტიკური წიგნის კულტს სტიმულს აძლევდნენ. ორივე ეს ძალა ელინისტური კულტურის წმინდა “საერო” საფუძვლებიდან ამოიზარდა, თუმცა, არც მთლად ახლო აღმოსავლური ტრადიციების გავლენის გარეშე (გავლენა, რომელიც იოლი დასანახი, მაგრამ ძნელად გასაზომია), მაგრამ მაინც პირდაპირი კონფლიქტის გარეშე იმასთან, რაც ელინიზმის შემადგენლობაში საკუთრად “ელინური” იყო. ცოდნის წყურვილი, მშვენიერების სიყვარული - რა იყო ამაში უცხო განათლებული ელინისათვის? მაგრამ ჩვენ ამაოდ როდი ვიხმარეთ სიტყვა “კულტი” - რელიგიური სფეროს საკუთრება. გვიანი ანტიკური წიგნის კულტი, მართლაც შეიძლება კულტი გამხდარიყო, ამ სიტყვის პირდაპირი და არამც და არამც მეტაფორული მნიშვნელობით, მხოლოდ ორი სხვა ფაქტორის ზემოქმედებით: ორივე კი თავისი ხასიათით რელიგიური და თავისი გენეზისით აშკარად არაელინური იყო.

პირველი ფაქტორი იყო ქრისტიანობისთვის დამახასიათებელი მოწინება ბიბლიის, როგორც წერილობით ფიქსირებული “ღვთის სიტყვის” წინაშე.

მეორე ფაქტორი იყო გვიანიუდაური (პრტოკაბალისტური), გვიანწარმართული და გნოსტიკური სინკრეტიზმისათვის დამახასიათებელი მოწინება ანბანის წინაშე - გამოუთქმელ საიდუმლოთა სათავსოს წინაშე.

დავინწყოთ ქრისტიანობის როლით. როგორც ცნობილია, ეკლესიამ იუდაური ტრადიციისგან მიიღო არა მხოლოდ (ვრცელი) ძველი აღთქმის კანონი/შჯული, რაც უფრო მთავარია, სჯულისადმი მიმართების ტიპი (“თორა ზეციდან”); ძველი აღთქმის კანონის/შჯულის მაგალითის მიხედვით, ის გადაიღო ახალმა აღთქმამ. თანამედროვე რელიგიათმცოდნეობა ქრისტიანობას “საღვთო/წმინდა წერილის რელიგიათა” (“*Schriftreligionen*”) კატეგორიაში ათავსებს. თავის დროზე მუსლიმანებმაც ქრისტიანები “ახლალ-კიტაბ” (“წიგნის ხალხად”) მიიჩნიეს.

სიმართლე რომ ითქვას, თუ ძალიან გამოწვლილვით ვისაუბრებთ, წიგნის კულტი ქრისტიანობაში იმდენად აბსოლუტური არ არის, რამდენადაც მოგვიანო იუდაიზმსა და ისლამში. ახალაღთქმისეული გამოთქმის თანახმად, “ასო კლავს, სული კი - ცხოველყოფს”.

ახალი აღთქმის კანონის/სჯულის ასოები სულაც არ გადაუთვლიათ ისეთი ღვთისმოშიშებით, როგორც ასოები - იუდაური კანონისა, იუდაიზმმა და მის კვალდაკვალ ისლამმა შეიმუშავეს დოქტრინა საკრალური ტექსტი ს წინასაუკუნო არსებობის შესახებ, - თორისა და ყურანის შესაბამისად - როგორც დროუჟამამდელი ნორმა ჯერ კიდევ არქმნილი სამყაროსი, მაგრამ ქრისტიანობაში ამ დოქტრინის ადგილს იკავებს მოძღვრება წინასაუკუნო და დროუჟამამდელი ლოგოსის ყოფიერების შესახებ, რომელიც გაიგება, როგორც პიროვნება (“ჰიპოსტასი”). არის ერთი სახე ქრისტიანული შემეცნებისთვის “წმინდა წერილის” ტექსტზე (ასოებზე) უფრო მაღლა მდგომი, ეს ქრისტეს ადამიანური სახეა, განხორციელებული ლოგოსის სახეა: “მე ვიხილე სახე ღვთისა კაცებრი” - აღტაცებული ამბობს ბიზანტიელი თეოლოგი - და სული ჩემი იქნა ხსნილი”. ბიზანტიური საკრალური ხელოვნების ცენტრალური ამოცანა “სახის” შექმნაა. გავიხსენოთ ლეგენდები იესოს სახის ანაბეჭდზე, სასწაულებრივად რომ გაჩნდა ვერონიკეს ხელსახოცზე, მეფე ავგაროზის ხელსახოცსა და ლუკა მახარებლის დაფაზე. ისლამური კულტურის წრეში პირიქითაა. მინიატურისტი, წინასწარმეტყველის დახატვა რომ გადაუწყვეტია,

მონინების ნიშნად სახის მაგიერ ტოვებს თეთრ ლაქას; კონტრასტი თვალსაჩინოა. სახისადმი თაყვანისცემა ზღუდავს წიგნისადმი თაყვანისცემას. ქრისტიანული დოქტრინით, ნორმათა ნორმა, “გზა, ჭეშმარიტება და ცხოვრება” - ეს თავად ქრისტიანული (და არა მისი მოძღვრება, ან მისი “სიტყვა”, ერთგვარად განყენებული მისი პიროვნებისგან, არამედ სწორედ მისი პიროვნება, როგორც “სიტყვა”). სახარებისეული ტექსტები თავისთავად მხოლოდ “ჩანაწერებია” (ἀπομνημονεύματα), როგორც ამის შესახებ ამბობს იუსტინე.

და მაინც, თვით სახელი “ლოგოსი” ან “სიტყვა” ძალიან ბუნებრივად ასოცირდება და “სიტყვის”, როგორც ტექსტის, როგორც წიგნის ცნებასთან. ჩვენ გვაქვს ამის საინტერესო მტკიცებულება. ვილაც ქრისტიანმა, სახელად მუსელიოსმა, თავისი ხარჯებით ააშენა ბიბლიოთეკა და ბიზანტიური ეპიგრაფა ასე აქებს მის ქმედებას.

“საგანე ესე სიტყვათათვის

კეთილმოსურნედ აღაშენა მუსოლიონმა,

რამეთუ საღვთოდ სწამდა მას, სიტყვა ღმერთიანო თავად”.

(თარგმანი ქეთევან ჯერვალდიძის).

სადაც არის “სიტყვა”, იქ შორს როდია წიგნებამდე: “ღმერთი-სიტყვა უკვე ადრე ქრისტიანულ პლასტიკაში იღებს ატრიბუტს, როგორც ჩვენ ვნახეთ, საბერძნეთისა და რომის ღმერთთათვის უცხო - გრაგნილს. იუნია ბასას (359) ცნობილ სარკოფაგზე გრაგნილები ბოძებული აქვთ ქრისტი-ლოგოსის წინაშე მდგარ პეტრესა და პავლეს, როგორც სიტყვის მსახურთ. რომის სანტა კონსტანცას ეკლესიის (IV ს-ის I ნახ.) აბსიდის მოზაიკურ კომპოზიციაში “შჯული” ქრისტეს მიერ პეტრეს რომ გადაეცემა, უზარმაზარი გრაგნილის სახეშია განივებული (გვახსენდება სატირიკოს იუბენალის (50-127) დამცინავი სიტყვა სხვაზე, კერძოდ, “საიდუმლო გრაგნილში” გადმოცემულ ძველი აღთქმის სჯულზე). მოგვიანებით ბიზანტიური ხელოვნება გრაგნილს ქრისტეს ხელში კოდექსით შეცვლის, მაგრამ სიმბოლური აზრი იგივე დარჩება.

წიგნები “გამოცხადების” სიმბოლოა. იგი იოლად გადაიქცევა ფარული ტრანსცედენტური საიდუმლოს სიმბოლოდ “და ვიხილე მარჯუენით საყდართა ზემჯდომარისა მის წიგნი, დაწერილი, შიგან და გარეგან დაბეჭდული, ბეჭდითა შუდითა - მოგვითხრობს გამოცხადების ავტორი - და ვიხილე ანგელოზი ძლიერი, რომელი ქადაგებდა ჳმითა დიდითა, ვითარმედ: ვინ მე ღირს არს განლება წიგნისა ამის და განჯსნად ბეჭდითა მისთა? და ვერავინ შემძლებელ იყო ზეცათა შინა, არცა ქუეყანასა ზედა, არცა უფსკრულთა შინა განლება წიგნისა მის, არცა მიხედვად მისა”. წიგნის შთანთქმა წარმოჩინდება როგორც ტრანსცედენტურ საიდუმლოსთან ზიარების სიმბოლო, იეზუკელიდან რომაა ცნობილი და რომელიც ამავე აპოკალიფსში პოულობს ადგილს: “და აღვილე წიგნი იგი ჳელთაგან ანგელოზისათა და შევჭამე. და იყო პირსა შინა ჩემსა ტკბილ ვითარცა თაფლი. და რაჟამს შევჭამე იგი, დაამწარა მუცელი ჩემი”.

ეს მეტაფორიკა აქტუალური რჩება არა მხოლოდ ადრე ქრისტიანული, არამედ ადრე ბიზანტიური ლიტერატურისთვისაც, ასე რომ, რომანოზ მელოდოსის/ტკბილმგალობელის (VI) ცხოვრება მოგვითხრობს, რომ ეს სახელგანთქმული “მგალობელი”, ე. ი. პოეტი და კომპოზიტორი, ამასთანავე თავის ნაწარმოებთა პირველი შემსრულებელი, თავდაპირველად მოკლებული იყო მღერისა და თხზვის ნიჭს და იყო ἄφωνος (“უხმო”) და δῆσφωνος (“ცუდი ხმის”) პატრონი. მხოლოდ სასწაულმა აქცია იგი (“ტკბილხმიანად”). “მას, დიდი ეკლესიის კლერკს, კეთილშობილთა ძეს, თანაც ყოველგვარი ნიჭით შემკულს, ქალწულს, თავის გრძნობათა მომთოკველს, პატარასა და გულმონყალეს, საშინელი ხმა ჳქონდა. ამის გამო ბევრი დასცინოდა მას ძმა კლერკთა წრეში”. და აი, - როგორც ყველა ჳაგიოგრაფი გადმოგვცემს - მოხდა შემდეგი სახის სასწაული. ხანგრძლივი ლოცვისა და ცრემლის შემდეგ, “ერთ ღამეს მას ძილში გამოეცხადა ღვთისმშობელი, მისცა ქარ-

ტა და უთხრა: “ალილე ქარტა ესე და შეჭამე იგი”, როგორც ვხედავთ, რომანოზის მიერ მიღებული ბრძანება იეზუკიელთან და აპოკალიფსში აღწერილის იგივეობრივია და აი წმინდანმა, - განაგრძობს ჰაგიოგრაფი, - გადანყვიტა ბაგეთა განხმა და ქარტის შესმა (!). იყო მაშინ ქრისტეს ყოვლად წმინდა შობის დღესასწაული. და მყისვე, გაიღვიძა თუ არა, გაოცდა, ადიდა ღმერთი. შემდეგ ავიდა ამბიონზე და დაიწყო: “ქალწული ზეარსს შობს დღეს”. სხვა დღესასწაულებისთვისაც შექმნა კონტაკიონები რიცხვით ათასამდე და მიიწია უფალთან”. ამ ლეგენდაში მელოდოსის პოეტური უნარი შეეთხზა საღვთისმ-სახურო პოემათა დიდი სიმრავლე იეზუკიელისა და აპოკალიფსის წინასწარმეტყველურ შთაგონებასთანაა გათანაბრებული. ანალოგიური ლეგენდა ასევე გვიხსნის მეორე საეკლესიო პოეტის, ეფრემ ასურის ნიჭიერებას. ალბათ, ბიზანტიელი უნდა იყო, რათა ცხადად წარმოიდგინო, როგორ “სვამენ” ქარტას, ე. ი. პერგამენტის ნაგლეჯს! სხვათა შორის, მაგიური ხასიათის ბიზანტიური რიტუალი ნამდვილად უშვებს ქარტისა თუ არა, ნაწერი ასოების შესმის შესაძლებლობას მაინც. ყმანვილმა რომ იოლად შეისწავლოს ანბანი, რეკომენდებულია დაფაზე ბერძნული ანბანის 24 ასოს მეღვინით დაწერა, შემდეგ მისი ღვინით ჩამორეცხვა და ამ ჩამონარეცხის დაღევა”. ლეგენდა და რიტუალიც მიიჩნევენ, რომ დაწერილობა ნივთიერად უნდა შევიდეს ადამიანის სხეულში (ბიბლიური გამოთქმით “გულ-მუცელში”), რათა ეზიაროს მათ სუბსტანციას.

სიმბოლოთა ამ სისტემაში ასოები თავად ეზიარებიან გულ-მუცლის შემადგენლობას. მაგრამ, თავის მხრივ, გულ-მუცელიც ხდება წმინდა ტექსტით დაწერილი. “თქვენ აჩვენებთ, - ქებით მიმართვას მორწმუნეებს ერთი ახალი აღთქმის ავტორი, - რამეთუ ხაროთ თქვენ წიგნ სამოციქულო ქრისტეშა, რომელი იმსახურა ჩვენ მიერ, დაწერილ არა მეღვინითა, არამედ სულითა ღმრთისა ცხოველისადათა, არა ფიცართა ქვისათა, არამედ ფიცართა გულისა ჴორციელისათა.

ქრისტიანთა ღმერთი ამაოდ როდი გამოისახებოდა გრაგნილით ხელში. პირველ საუკუნეთა ქრისტიანები “უჩვეულოდ წიგნის მოყვარენი და ხალხისთვის წიგნების მთხ-ზველები იყვნენ”. ეკლესიამ რამდენიმე საუკუნით გაუსწრო წარმართულ სამყაროს, გადავიდა რა წიგნის უფრო პრაქტიკულ და პრესტიჟულ ფორმაზე, სახელდობრ, კოდ-ექსზე. ღირს ყურადღება მივაქციოთ იმას, თუ როგორ იცვლებოდა ქრისტიანულ კულ-ტურაში წიგნის გადამწერის შრომისა და წიგნის მკითხველისადმი დამოკიდებულება. ეგვიპტური მონაზვნობის ისტორიოგრაფი პალადიუსი (360-420) ცნობილ ევაგრეზე (346-399) წერს: “ის უნატიფესად წერდა, ოქსირინქსულ ყაიდაზე”. ვთქვათ, ევაგრე ამით პურს შოულობდა, მაგრამ საქმე ხომ მხოლოდ ეს არაა? იაკობ ბიომის (1575-1624) აგი-ოგრაფისგან ჩვენ არ ვეღვიტ ფეხსაცმლის ხარისხის ქებას, ჰერლიცელმა მეხამლემ რომ დაამზადა. მეხამლის შრომა მდაბალი შრომაა, წიგნების გადანერაც “მდაბალ” საქმიანობად, მონათა საზიზღარ საქმიანობად ითვლებოდა ანტიკურ სამყაროში. მაგრამ პალადიუსის თვალში ის იმდენად ამაღლდა, რომ ავტორს არ რცხვენია, ისეთი ცნობილი თეოლოგი, როგორიც ევაგრეა, მისი კალიგრაფიული ხელოვნებისთვის შეაქოს. ლამაზად წერის ნიჭი ნებისმიერი კაცისთვის საპატიოა! ანტიკური კულტურის ისტორიაში ევაგრე გადამწერს არ ჰყავს წინამორბედი. გავიხსენოთ, როგორი აგდებით უყურებდა საკუთარი შრომების ჩაწერას პლოტინი (204-270). თვით ლიბანიოსიც, სხვისი ოსტატობით რომ შეეძლო ტკბობა, თვითონ არაფრის გულისთვის არ მიჰყოფდა ხელს კალიგრაფობას. ალბათ, ევაგრეს წინამორბედი უნდა ვეძიოთ ეგვიპტის მინაზე ეგვიპტელ “ქურუმ-მწიგნობართა” შორის (მცირე აზიის მკვიდრი ევაგრე ასკეტი და გადამწერი ეგვიპტის მინაზე გახდა. “ოქსირინქსულმა” წერის ყაიდამ თავისი სახელწოდება ეგვიპტის ქალაქ ოქსირინქსისგან მიიღო). ევაგრეს წინამორბედებად კიდევ უფრო მეტი დამაჯერებლობით უნდა დავასახელოთ საღვთო წიგნების გულმოდგინე გადამწერნი, ყუმრანის ესენები. ევაგრეს ესენებთან ერთად საერთო მიმართება აქვს “საღვთო წერილთან”. პირველს განაპირობებს მეორე. რაც შეეხება ევაგრეს მემკვიდრეებს, ისინი მრავალ-

რიცხოვანნი არიან. მათ მიეკუთვნებიან შუა საუკუნეების მონასტერთა წინამძღვარნი, საეკლესიო მოღვაწენი, მოაზროვნენი, მწერლები, გულმოდგინედ რომ კითხულობენ გადამწერის შრომას (სერგი რადონეჟელამდე (1314-1392) და ნილოს სორელამდე (1433-1508) რუსეთში და თომა კემპიელამდე (1379-1471) დასავლეთში). მათ მიეკუთვნებიან შუა საუკუნეთა სკრიპტორიების მუშაკნი, რომელთაც ალკუინი (735-804) მოძღვრავდა:

“დაე, იფრთხილონ დამატებათა უხეში შეტანისაგან,
დაე, კადნიერი უდარდებლობით, ნუ შესცოდავს ხელი.
დაე, სანდო ხელნაწერი გულმოდგინედ გამოიძიონ,
სადაც კალამი მიჰყვება სწორ გზას უცვლელად,
დაე, წერტილისა და მძიმის მეშვეობით,
შეუმცდარად განმარტონ აზრი.
სასვენი ნიშნები თავიანთ ადგილებზე დასვან სიყვარულით,
რათა მკითხველი არ შეცდეს და არ დადუმდეს მოულოდნელად
წმინდა ძმებში კითხვისას და მსმენელნი მომსვლელთა გუნდში.”

(თარგმანი ქეთევან ჯერვალდიძისა)

ალკუინის (735-804) ლექსებში, როგორც ვხედავთ, ჩნდება არა მხოლოდ გადამწერის, არამედ რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, მკითხველის ფიგურა - კაცისა, სხვებს რომ უკითხავს ხმამაღლა და ვისი შრომაც ქრისტიანულ ეპოქაში უმეტეს საპატიო სტატუსს იღებს. უწინ “მკითხველს” (ბერძნულად “ანაგნოსტას”, როგორც წესი, მონას ეძახდნენ, თავის ბატონს ინახსა თუ სხვა გარემოში კითხვით რომ ართობდა. ახლა სწორედ ეს სიტყვა, ეკლესიის მსახურთა ხარისხის უდაბლესი საფეხურია. და ესეც დროის ნიშანია.

თუკი “ბიბლიის” სინმინდის რწმენა მნიგნობრის ყველა ატრიბუტს საპატიოს ხდიდა, ანბანის მაგიურობის რწმენა მათ (ასოებს) იდუმალეებით მოსავდა.

იუდაურ მისტიკურ ტრაქტატში “რაბი აკიბას ასოები” საუბარი ეხება ებრაული ანბანის ყოველი ასოს იდუმალ მნიშვნელობას ალფადან ტაბამდე (ქართ. თავ). ტრაქტატს იწყებს სიტყვები: “თქვა რაბი აკიბამ: “ალეფი, რას ნიშნავს ალეფ?..” როგორც ჩანს, ასოთა სახელებიუნდა წავიკითხოთ როგორც აბრევიატურა, სახელთა პირველი ასოებით შედგენილი, რომელნიც მთლიანობაში ამა თუ იმ სამოძღვრებოფრაზას აღნიშნავენ. სხვათა შორის, ასეთ ოპერაციას ერქვა “ნოტარიკონი” და დიდი გასავალიც ჰქონდა. “ნოტარიკონის” ყველაზე ადრეულ შემთხვევას წარმოადგენდა პირველ ქრისტიანთა მიერ სიტყვა ΙΧΘΥΣ (“თევზი”), როგორც წმინდა ფორმულის აბრევიატურის განმარტების ჩვევა: Ιεσοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱός Σωτήρ (იესო ქრისტე ძე ღვთისა, მხსნელი). ბიზანტიელებსაც უყვარდათ ნოტარიკონი. პირველი მამის, ადამის (ΑΔΑΜ) სახელს სიამოვნებით განმარტავდნენ როგორც ქვეყნიერების მხარეთა გონებამახვილურ შემოკლებებს (Ἀνατολή, Δύσις, Ἀρκτος, Μεσημῆριον) - “აღმოსავლეთი, დასავლეთი, ჩრდილოეთი, სამხრეთი” და აქედან გამომდინარე, ასკენიდნენ, რომ ადამიანი მცირე სამყაროა. ჩვენ აბრევიატურის საუკუნეში ვცხოვრობთ და მასში ვერაფერს ვხედავთ საკრამენტულს/საიდუმლოს, რადგან თვით ასოებშიც ვერ ვხედავთ ვერაფერს საკრამენტულს, მაგრამ მაშინ სხვაგვარად სჯიდნენ. კიდევ ერთ იუდაურ მისტიკურ ტრაქტატში “შესაქმის წიგნი” (“Сейфер Йецира”) განიხილება საკითხი მთელი სამყაროს უმარტივეს პირველ-საფუძვლებზე: სამყარო რიცხვებისგან არის შექმნილი - აქ ავტორი პითაგორელებს მისდევს, მაგრამ ის ასოებისგანაც არის შექმნილი!

რედაქციებში შემონახული ორივე მოხსენიებული ტრაქტატი განსაზღვრული ტრადიციის შედარებით გვიანი გამოხატულებაა. მაგრამ თვით ტრადიცია უფრო ადრეულ ეპოქას თუ არა, ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეებს მაინც განეკუთ-

ვნება. ყოველ შემთხვევაში, იუდაური დოქტრინა ასოთა იდუმალ აზრზე ნავარაუდები და გაზიარებულია ადრექრისტიანული აპოკრიფის მიერ, რომელიც საეჭვოა, II საუკუნეს არ განეკუთვნებოდეს და რომელშიც გამოსახულია ყრმა იესო, სკოლის მასწავლებელს რომ არცხვენს ამ დოქტრინის ცოდნით.

გვიანი ანტიკურობის “ბერძენი ოკულტისტები არ ჩამორჩებოდნენ თავიანთ აღმო-საველელ თანამოძმეებს. ალქიმიკოსი ზოსიმე ასწავლის: “ხორცქმნილი გამოთქმის თა-ნახმად, ომეგა ასო“-ა, მორკალული ორნაწილიანი შეესაბამება მეშვიდე, ანუ კრონოსის სარტყელს, ხოლო ხორცთუქმნელი გამოთქმის თანახმად, იგი გამოუთქმელი რამ არის, რაც უწყის ერთადერთმა ნიკოთეოს იდუმალმა”. რადგანაც არ გვაქვს შესაძლებლობა კონსულტაცია მივიღოთ ნიკოთეოს იდუმალისგან, ამ ფრაზის აზრი რჩება რამდენადმე ბუნდოვანი, მაგრამ თვით მისი ტონი ლაპარაკობს მასზე. თუმცა ზოსიმე მაინც” მისა-ნია/ჯადოქარი”, ადეპტი “განყენებული” ეზოთერული ცოდნისა; მაგრამ კეთილგონიერი სკოლური სწავლეულობის წარმომადგენელი ისიდორე სევილიელსაც (560-636) ასევე სწამს, რომ ძველბერძნული ანბანის სულ მცირე, ხუთი ასო მაინც (α-ალფა, θ-თეტა, τ-ტაუ, ι-იფსილონ, ω-ომეგა) მისტიკური აზრით არიან აღვსილნი. ადრეზნანტიელი ნეოპლატონიკოსები მსგავსად გამოყოფდნენ თავიანთი დაკვირვებისთვის ცალკეულ “პრივილეგირებულ” ასოებს - მაგალითად, ε-ეფსილონს (“სამართლიანობის სასწორი”), ან ι-იფსილონს, (“ფილოსოფოსთა ასო”). მაგრამ ყველა როდი იყო ასე ზომიერი? გნოს-ტიკოსმა მარკიონმა (85-160) ბერძნული ანბანის ასოთაგან ოთხს, თითოეულს ცალკე, ღვთაებრივი ქეშმარიტების მისტიკური სხეულის აღნაგობაში თავისი ადგილი მიუჩი-ნა. ეს სხეული სხვა არაფრისგან შედგება, თუ არა ასოებისგან, ამ ასოთა თვით სუბ-სტანციისგან. მის თავს ქმნიან ალფა და ომეგა, მის კისერს - ბეტა და ფსი, მის მხრებსა და ხელებს - გამა და ხი, მის მკერდს - დელტა და ფი, მის გულმკერდს - ეფსილონი და იფსილონი და ასე მიემართება ბოლომდე, ტერფებამდე. თითოეული ამ თორმეტი წყვი-ლიდან ასოებისა (როგორც მკითხველი ხედავს, ისეა შერჩეული, რომ ანბანის პირველი ასო დაწყვილებულია ბოლოდან პირველ ასოსთან, მერე დასაწყისიდან კი - ბოლოდან მეორესთან და ა. შ.) შეეფარდება თორმეტი მაგიური “ზონიდან” ერთს, რადაც ჰყოფ-და გვიანი ანტიკური ასტროლოგია ადამიანის სხეულს. ანბანის ერთობლიობა თხემით ტერფამდის, ალფადან ომეგამდე სხეულბრივი “მიკროკოსმოსის” მთლიანობისა და დასრულებულობის ეკვივალენცია.

უფრო ტრადიციული იყო ასოების შეფარდება პლანეტებთან, ზოდიაქოს ნიშ-ნებთან და ვარსკვლავიერი ცის სხვა ფიგურებთან. მაშინ ანბანის “ერთობლიობა” გა-მოდითა როგორც ასტრალური “მაკროკოსმოსი”, დამრგვალებული სფერული მთლია-ნობის ეკვივალენტი. პოეზიაში ზეცათა სახე შემოდის როგორც ტექსტი, რომელსაც ასტროლოგი კითხულობს. კლავდიანუსი (370-404) თავის პოემაში “სტილიქონის კონ-სულობის შესახებ” იძლევა პირობას, რომ “სტილიქონის ღირსება ვარსკვლავებით იწ-ერება ზეციურ ფასტებში. აი სამყაროს სახე კარის მსახურის წარმოსახვაში. და ზეცანიც ფასტიები ხდებიან. “ოფიციალური და ოფიციაოზური დოკუმენტი, რომლებიც სტილო-ქონს კონსულობის ჩინის უფლებას აძლევენ. აი სამყაროს სახე “გადამწერის” გონებაში, ვარსკვლავებიც კი ასოები ხდებიან. კლავდიანუსის ცა ეს კანცელარიული ცაა.

შილერის კარლ მოორი თავისი საუკუნის გამოსალანძლავად მას “მელნურ” საუკუნეს უწოდებს. შუა საუკუნეები მართლაც იყო პირდაპირ თავისი არსით “მელ-ნური” საუკუნეების ზღვართაგან ერთი. ესაა დრო გადამწერებისა”, რომელნიც კულ-ტურასა და “წმინდა წერილს” როგორც ცხოვრების ორიენტირს, ისე რომ იცავდნენ. ესაა დრო პერგამენტისა და ასოთა წინაშე მოკრძალებული თაყვანისცემისა. გინდა, შუა საუკუნეების ადამიანთა მიმართ თავგასულობის მომენტში ძველი სატირიკოსის ღვარძლიანი სიტყვები გამოიყენო, სულ სხვა საბაბით თქმული:

“მათ კი ფურცელი ყოველი, დაბეჭდილი, წმინდა ჰგონიათ.

ოსიპ მანდელშტამი (1891-1938)

თუკი, რა თქმა უნდა, სიტყვა “დაბეჭდილს” “გადანერილით” შევცვლით. ისიც ხომ ცნობილია, რომ ისეთ კაცს, როგორც ფრანცისკო ასიზელი (1181-1226) იყო, ყოველი გადანერილი ფურცელი ს ერიოზულად “მიაჩნდა წმიდად”, რადგან თვლიდა, რომ მასზე აღბეჭდილი ასოებით ქრისტეს სახელის შედგენა შეიძლებოდა. ფურცელი წმინდა იმიტომაცა, რომ წმინდაა ასოები. ამის მრწმენი “გლახაკი” ასიზიდან - მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციის მემკვიდრე იყო.

უნდა განვასხვაოთ წიგნიერების ისტორია, როგორც პრაქტიკული ჩვევა და წიგნიერების ბედი, როგორ სიმბოლო. ათენელები ჩვენს ერამდე V ს-ში უმეტესად წერა-კითხვის მცოდნენი იყვნენ, მაგრამ ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს ვერც ამჩნევდნენ ამას. ზღვარი ჰყოფდა არა წიგნიერსა და უწიგნურს, არამედ “ორატორსა” და “ენა ბრგვილ” მოსაუბრეს. თემისტოკლეს ლირაზე დაკვრის უუნარობა, ანდაზადაც კი

იქცა. შუა საუკუნეებში წერა-კითხვის გავრცელება სხვადასხვანაირად მიმდინარეობს სხვადასხვა ადგილებში. დასავლეთში მწიგნობრობა კლირთა კასტურ პრივილეგიად რჩება, ბიზანტიაში კი, ზოგადად რომ ვთქვათ, განსხვავებული ფენებისთვის რჩება ხელმისაწვდომი, მაგრამ აი ფსიქოლოგიური ატმოსფერო წიგნიერების ირგვლივ, წიგნიერების პათოსი, ბეჯითი “მწერლისა”, განათლებული გადამწერის გუნება-განწყობილება, უცებ რომ გამოვლინდა ყველაზე ზემთაგონებულ პოეტში და ყველაზე ღრმა მოაზროვნეში - აი მთელი შუასაუკუნეების ზოგადი ნიშნები.

გავიხსენოთ, რომ ო. მანდელშტამმა შეძლო გამოეცნო “მწერალი” და “გადამწერი” ყველაზე გვიანი და ყველაზე ნაკლებ შუასაუკუნეობრივ გენიოსში - “ღვთაებრივი კომედიის” შემოქმედში. ეს სიტყვები ღირს იმად, რომ აქ მოვიყვანოთ.

“...გრცხვენოდეთ, ფრანგო რომანტიკოსებო, უბედურნო, უვარგისნო incroyables’ წითელ ჟილეტებში, ალიგიერის ცილისმწამებლებო! როგორია მისი ფანტაზია? ის წერს კარნახით. ის გადამწერი, ის მთარგმნელია... ის მთლად მოხრილა მწერლის პოზაში, შეშინებული ეხება ილუმინირებულ ორიგინალს, პრიორის ბიბლიოთეკიდან რომ ათხოვეს.

მე, როგორც ჩანს, დამავიწყდა მეთქვა, რომ კომედიას წინაპირობად უძლოდა მაჰიპნოზირებელი სეანსი. ეს სწორია, მაგრამ, მგონი, ძალიან ხმამაღლა ნათქვამი, თუკი ჩვენ ამ საოცარ ნაწარმოებს დანერილობის მხრივ, წერის დამოუკიდებელი ხელოვნების კუთხით განვიხილავთ, რომელიც მაშინ, 1300 წელს, ფერწერასა და მუსიკასთან იყო გათანაბრებული და ყველაზე საპატიო პროფესიათა რიცხვში შედიოდა, მაშინ უკვე ყველა წინა ანალოგიებს დაემატება კიდევ ერთი, ახალი ანალოგია, წერა კარნახით, გადანერა, ასლის დამზადება.

ხანდახან, ძალიან იშვიათად, ის გვიჩვენებს თავის საწერ მონყობილობას (). მელანს ჰქვია “inchiostro”, მაშასადამე, მონასტრის საკუთრება, ლექსებიც იწოდება როგორც “in-chiostri” ან როგორც ლათინურ-სკოლური “versi” (ლექსები/სტრიქონები), ან უფრო ხშირად “charte” (ქაღალდი), ე. ი. გასაოცარი შენაცვლება, ლექსების ადგილას ფურცლების დაყენება.

და როდესაც უკვე ყველაფერი დანერილი და გამზადებულია, ამით ჯერ კიდევ როდი ისმება წერტილი, არა, სადღაც მისი წაღებაა საჭირო, ვილაციისთვის ჩვენებაა საჭირო, რათა შეამოწმონ და შეაქონ.

აქ საკმარისი როდია, თქვა გადანერა, აქ სუფთა წერაა ყველაზე საშინელ და მოუთმენელ დიქტორთა კარნახით. დიქტორ-შემკვეთი გაცილებით მნიშვნელოვანია ე. წ. პოეტზე. აი ცოტას კიდევ წავიმუშავებ, შემდეგ კი უნდა ვაჩვენო რვეული, წვეროსანი მოწაფის ცრემლით განზანზილი, უმკაცრეს ბეატრიქეს, რომელიც არა მხოლოდ დიდებით, წიგნიერებითაც ბრწყინავს.

განმარტებანი

СЛОВО И КНИГА

1. Гессе Г. Игра в бисер. М., 1969. С. 421.
2. Строки из “Илиады” и “Одиссеи” соответственно в переводах Н. И. Гнедича и В. А. Жуковского.
3. Ср. Kerényi K. Die Papyri und das Wesen der alexandrinischen Kultur. – “Apollon” Düsseldorf, 1953, 157-169.
4. ორიგინალში საუბარი ეხება არა გვერდს, რომელიც მხოლოდ კოდექსის ტიპის წიგნშია შესაძლებელი, არამედ პირველ სვეტს პაპირუსის გრაგნილში, მაგრამ ამ ყოფითი რეალობის არსი მაინც ერთი და იგივე რჩება.
5. აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ არა მხოლოდ ძველი, არამედ ახალი, თვით თანამედროვე პოეზიაც სისხლისმიერადაა დაკავშირებული სმენით და მეტყველებით შეგრძნებებთან. ასე რომ, ლექსების წერა რაღაც საერთოთი პირდაპირაა დაკავშირებული სიმღერასთან. მაიაკოვსკი საუბრობდა დაუნაწევრებელ გუგუნზე, რომელიც მას მუშაობის დაწყების წინ “ესმოდა”, მანდელშტამი “ხმამალლა მუშაობდა”. პუშკინის სიტყვები: “დიდი განცდები არ აწამებდა, რომ მიეტანა მსხვერპლად ლექსამდე” (თარგმანი ო. ჭელიძისა). “არცა მაღალი ვნება, არცა ლექსისთვის მსხვერპლი!” (ეს ჩვენეულია). ეს უფრო მეტია, ვიდრე გაცვეთილი მეტაფორა, მაგრამ ჩვენ ახლა ამაზე არ ვსაუბრობთ.
6. См.: Ahborn. H. Einfüchrung, Pseudo –Homer Der Froschmäusekrieg. Theodorus Prodromos. Der Katzenmäuzerkrieg (“Schriftem und Quellen der alten Welt”. 22) Berlin, 1968, 8-16.
7. См. Wellesz E. The Akathistos Hymn. Copenhagen, 1957. P. XXVII.
8. Ibid. P. XVI.
9. აი, რამდენიმე შემთხვევითი მაგალითი გამოხატვის მეტონიმიური ხერხისა (რომელიც თავისთავად როგორც ანტიკურობისთვის, ასევე ჩვენთვისაც ყველაზე მარტივი და ბუნებრივია, ყველაზე ადრე რომ მოუვა კაცს გონებაში). ეს მაგალითები პლატონის ქმნილებებიდან შემთხვევითაა შერჩეული: Phaedo 94 d, 112 a; Phaedrus 178 b-c; Symposium 190 c, 195 d; Theaetetus 152 e, 170 e; 194 c; Pes publica 1. 321 a; V, 468 d; VIII 516 d.
10. Nonni Dionysiaca XLII, 181.
11. Ibid. XXV, 254.
12. Ibid. XLI, 160.
13. Ibid. XLI, 167.
14. См.: Sellin E., u. Fohrer G., Einleitung in das Alte Testament. II. Aufl. Heidelberg, 1969, 311 (датировка “допленной» эпохой, то есть X-VII вв. до н. э.).
15. Psalm. XLIV/XIV, 2.
16. Sellin E., u. Fuhrer G., Einleitung in das Testament, 360.

17. Hiob XIX, 23-24. (Пер. “Поэзия и проза древнего Востока”. М., 1973. 591).
18. Ibid. XXXI, 35-36. (Пер. там же. 607-608).
19. Papyrus Sallier 2, 4, 2-5; цит. по: Kerényi K. Die Papyri und das Wesen der Alexandrinischen Kultur, 60.
20. Sellin E., u. Fuhrer G., Einleitung in das Alte Testament., 442.
21. Hesekiel, III, 3.
22. Abodah Zarah 17 b-18 a.
23. Taciti Annales IV, 34.
24. Ср.: Sellin E., u. Fuhrer G., Einleitung in das alte Testament., 337; Guthrie H. H. God and History in the Old Testament. Greenwich. Connecticut, 1960, 118-127; Gordis R. The social Background of Wisdom Literature. Hebrew Union College Annual. 18. 1943/44, 77-118.
25. “Прославление писцов”, пер. А. Ахматовой (“Поэзия и проза древнего Востока”, 102).
26. Ср. изречение рабби Иудана (III в. н. э.): Berešith rabbah XII, 2.
27. Ср. такие талмудические тексты, как введение к Kinah rabbah 24 f. 6 b, внутренняя колонка.
28. ბერძნ. ἱερογραμματεὺς - ჰიეროγραμμαტეუსი ქურუმმნიგნობარი - ტერმინი, რომელიც ძველ ეგვიპტეში ქურუმთა იერარქიაში უდაბლეს საფეხურს წარმოადგენდა; გვხვდება როგორც ანტიკურ ავტორებთან (ლუკიანესთან, იუსებ ფლავიუსსა და ასტრონომ ევდოქსისთან), ასევე ეგვიპტეში, კანოპსა და როზეტეში ნაპოვნ წარწერებში.
29. Clementis Alexandin i Stromata VI, 4. 449 Stählin.
30. Матъе М. Э. Древнеегипетские мифы. М. Л., 1956, 118.
31. Aeschylus Supplices 946-949.
32. Euripidis Supplices 436.
33. Ibid. 440.
34. Euripidis Fragm. 578 Nauck 1.
35. Platonis Phaedrus 275 ab (Платон. Сочинения: В 3 т. Т. 2. М., 1970. 217).
36. Ibid 275 e (пер. там же).
37. Platonis Protagoras 329b (пер. там же. Т. 1, 212).
38. როგორც ცნობილია, ძველებრაელ წინამძღვართა გამონათქვამების ჩანერა III ს-დან დაიწყო და ის მიშნას (“გამეორებანი”) შემადგენლობაში შევიდა, ხოლო IV-V სს-ში შევიდა როგორც პალესტინურ, ასევე ბაბილონურ გემარაში (“განსრულება”), მანამდე, რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში, ის თაობიდან თაობას ზეპირი გზით გადაეცემოდა. როგორც წარმართებისგან დაფარული სწავლება და მისი წერილობით ფიქსირება აკრძალული იყო.
39. Aristophanis Nubes, 200-216.
40. Доватур А. И. Платон об Аристотеле// Вопросы античной литературы и классической филологии. М., 1966, 137-145. ეს სტატია, თავისი მოცულობით მცირე და მკაცრად სპეციფიკური თემით, იძლევა უფრო მეტი აზრით სავსე ისტორიულ-კულტურულ პერსპექტივას, ვიდრე წიგნები მთელი ეპოქების მომცველი.
41. Xenophontis Memorabilia, IV, 2.
42. Ibid. IV, 2, 10 (Ксенофонт Афинский. Сократические сочинения/Пер. С. И.Соболевского. М. Л., 1935, 142).
43. Diodori Bibliotheca Historica I, 16.

44. Cp. Dornseiff F., *Das Alphabet in Mystik und Magie* 2. Aufl.-Leipzig-Berlin, 1925, 5.
45. Herodoti *Historiae* V, 58.
46. Cp. Kerényi K. *Die Papyri und das Wesen der alexandrinischen Kultur...*, 162.
47. Q. Horati Flacci *carm.* I, X.
48. ღირს, გავიხსენოთ რამდენიმე დაკვირვება ამ ნაწილიდან, თავის დროზე შპენ-გლერის მიერ გაკეთებული, რამდენად საეჭვოდაც არ უნდა მოგვეჩვენოს ზოგადი იდეები ამ “კულტურის მორფოლოგიის” განმმარტებლისა. Cp. Spengler O. *Das Untergang des Abendlandes Umrisse einer Morphologie der Weltgeschichte* Bd I. München, 1920, 181.
49. Aeschyli *Choephorae*, 704.
50. Sophoklis *Antigona*, 1.
51. Xenophontis *Hellenica*, II, 12.
52. გამონაკლისი, ცხადია, აპოკალიპტური ბატკანია, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ადრექრისტიანულ ხელოვნებაში კატაკომბების მოხატულობებიდან რავენის მოზაიკებამდე, მაგრამ შემდეგ სრულიად გაქრა იკონოგრაფიიდან, განსაკუთრებით მართლმადიდებლურ აღმოსავლეთში. 82-ე კანონი ტრულის კრებისა (691-692), რომელსაც ტრადიცია მსოფლიო კრებებს უთანაბრებს, ამბობს: “ზოგიერთ პატიოსან ხატებზე გამოსახულია ბატკანი, რომელზეც მიუთითებს წინამორბედის თითი და ეს გაგებულია როგორც მადლის ნიშანი, რომ ძველი აღთქმის ბატკანი მიაწოდებდა ქვემარტ ბატკანზე, ანუ ქრისტეზე, ჩვენს ღმერთზე. რადგან ჩვენ სიყვარულით ვღებულობთ ძველ ჩრდილებსა და სახეებს, როგორც ეკლესიის მიერ გადმოცემულ სიმბოლოებსა და მინიშნებებს ქვემარტებაზე, უპირატესობას მაინც ახალი აღთქმის ქვემარტებას ვანიჭებთ, როგორც აღსრულებას ძველი აღთქმისას, რათა ეს გამო-სახვა იყოს თვალთა წინაშე სახით, ამიტომ ვადგენთ: ამიერიდან ხატებზე თავდაპირველი ბატკნის ადგილას გამოისახოს... ქრისტე, ჩვენი ღმერთი, კაცის იერით, რათა მის დამდაბლებაში ჩვენ ღმერთ-სიტყვის სიმაღლეს ვჭვრეტდეთ, რათა ჩვენს მესხიერებაში ცოცხლდებოდეს მისი ცხოვრება ხორცში ყოფნისას” (Mansi XI, col. 977-980). როგორც ცნობილია, “მეხუთე-მეექვსე” კრებების გად-ანყვეტილებანი დასავლეთის მიერ სავალდებულოდ არ იქნა მიჩნეული.
53. შეიძლება მცირერიცხოვანი გამონაკლისები აღვნიშნოთ, მაგალითად, V საუკუნის წითელფიგურიან ვაზაზე (გამოქვეყნებულია წიგნში: C. Lenormant et P. de Witte. *Elite de monuments céramographiques*. T. I. Paris, 1844, 252-253), რომელზეც ათენაა გამოსახული; მას მარცხენა ხელში სამმაგი საკეტი უჭირავს, მარჯვენათი კი პირთან ჯოხი მიაქვს. ამ გამოსახულების აზრზე იხ. F. Dornseiff. *Das Alphabet in Mystik und Magie*, 9.
54. Cp. Elders W. *Studien zur Symbolik in der Musik der alten Niederländer* (“*Utrechtse Bijdragen tot de Musiekwetenschap*”, 8 IV). Biltchoven, 1968, 20-29;
55. “ნოტები არანაკლებ ახარებს თვალს, ვიდრე თვითონ მუსიკა - ყურს (...) შოპენის მაზურკების ვეებერთელა საკონცერტო დაღმართები, ფართო კიბეები ლისტის ეტიუდების ზარებით, მოცარტის დაკიდებული პარკები ფარდებით, ხუთ სიმზე მოკანკალე, რომელთაც არაფერი აქვთ საერთო ბეთჰოვენის სონეტების დაბალ ბუჩქნართან. სანოტო ნიშნების მირაჟული ქალაქები ისე დგანან, როგორც ჩიტების სახლები მდულარე კუპრში; შუბერტის ნოტების ვენახი კი ყოველთვის წიპნება მდე დაყვანილი და ნაქარიშხალი. როდესაც ასობით ნათურა კიბეებით დჭქრის ქუჩებში და ჰკიდებს ბემოლებს ჟანგიანი კაუჭებით,

- ამაგრებს დიეზების ფლუგერებს/ფირფიტებს, ხსნის ხმელ-ხმელი ტაქტების ფირნიშებს - ეს, ცხადია, ბეთჰოვენია, მაგრამ როდესაც მერვედებისა და მეთექვსმეტედების კავალერია ქალაქის სამოსში ცხენის სამკერდე ნიშნებითა და სტანდარტებით შეტევაზე გადადის - ესეც ბეთჰოვენია..." (Мандельштам О. Египетская марка. Л., 1928. С. 38-39).
56. ცნობილია, ანტიკური ეპოქის დასასრულს ავგუსტინე როგორი გაკვირვებით ჰყვებოდა ამბროსი მედიოლანელის თვისებაზე, ეკითხა მხოლოდ თვალთ, უხმოდ, ტუჩების ცმაცუნისა და ენის მოძრაობის გარეშეც კი. ნათელია, რომ საუბარი რაღაც ახალზე, მანამდე გაუგონარ მოვლენაზეა (Augustin i Confessiones VI, 3).
 57. (Der Spaziergang 135: "Körper und Stimme leiht die Schrift dem stummen Gedanken, Durch der Jahrhunderte Strom trägt ihn das redende Blatt - ხმით და სხეულით ასოთა მიერ იმოსებიან მუნჯი აზრები და მილივლივებს მოღალადე ფურცელი იგი საუკუნეთში" (თარგმანი და მითითება ლექსზე ქეთევან ჯერვალდიის).
 58. Pausaniae Descriptio Graeciae IX, 23, 2; Aeliani Variae Historiae XII, 45.
 59. Aristotelis qui Ferebantur librorum fragmentia coll. V. Rose Lipsiae, 1886, 428 ("Vita Marciana").
 60. Доватур А. И. Платон об Аристотеле, 137-145.
 61. იონა ხიოსელის ჩანანერის ფრაგმენტის რუსული თარგმანი, შემონახული ათინეოსის მიერ (Athenaei Deipnosophistae XIII, 603 e-604 a), см. в статье: Зелинский Ф. Ф. Софокл и героическая трагедия // Софокл. Драмы/ Пер. со введениями и вступит. очерком Ф. Зелинского. М, 1914, IX-X.
 62. Athenaei Deipnosophistae I, 3 a; Satyri Vita Euripidis fr. 39, X, 4; Aristophanis Ranae 943, 1409.
 63. Anthologia Palatina XI, 321.
 64. Strabonis Geographia XIII, 1, 54.
 65. Anthologia Palatina IX, 496.
 66. Libanii Oratio I, 148-150.
 67. Например: Plutarchi De Pythie Oraculis 6, 397 c; Diogenis Laertii De Clarorum philosophorum vitis III, 66.
 68. Edictum Diocletiani. Inscriptiones Graecae 5. (1). 1406.
 69. Слова Вессели К. цит. по кн.: Gardthausen V. Die Griechische Paleographie Bd. II. Die Schrift, Unterschriften und Chronologie im Altertum und im byzantinischen Mittelalter. 2. Aufl. Leipzig 1918, 191.
 70. "Torah min ha- šamajim" – Sanhedrin Xim I.
 71. ეს მნიშვნელობა, რომელიც იუდეველთ და ქრისტიანებს, როგორც სხვა სარწმუნოების მიმდევართ, წარმართებისგან განსხვავებით, პრივილეგირებულ მდგომარეობაში აყენებს, უკვე ყურანშია წარმოდგენილი (сура IX, 29); ის შემდეგ ისლამური სამყაროს მნიშვნელოვანი იურიდიული ტერმინი ხდება. См.: Петрушевский И. П. Ислам в Иране в VII-XV веках (курс лекций). Л., 1966, 24, 81; Handwörterbuch des Islam. Herausg. Von A. J. Wensinck und J. H. Kramers. Leiden 1941, 18.
 72. II Epistola ad Corinthios III, 6.
 73. Cp. Scholem G. Major Trends in Jewish Mysticism N. Y., 1969, passim.
 74. რაბი იუდანის აზრით, "სამყარო თორასთვის შეიქმნა" (Berešitch Rabba XII, 2); ср. исламურ ტრადიციაში "умм аль Китаб" - ის თანახმად კი - როგორც ყურა-

- ნის ზეცური არქეტიპი (cypa XIII, 39).
75. Ioannis Damasceni oratio pro sacris imaginibus 22-PG 94.col 1256 A.
 76. См. Dobschütz E. V. Cristusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende (TU Neue Folge III). Leipzig, 1899.
 77. Cp. Handwörterbuch des Islam. Herausg. von A. J. Wensinck und J. H. Kramers, Leiden, 1941, 706-708.
 78. Cp. Romano Guardini Ein Gedenkbuch mit einer Auswahl aus seinem Werk. Herausg von W. Becker, Leipzig, 1969, 69-78.
 79. Iustini Apologia LXVI, 3. PG 6. Col. 429 A.
 80. Anthologia Palatina IX, 800.
 81. Cp. Wilder. Early Christian Rhetorik. The Language of the Gospel. Cambridge, 1971, 8 и сл.
 82. Cp. Acta apostolorum VI, 4.
 83. Iuvenalis Satira XIV, 102.
 84. Apocalypsis V, 1-3.
 85. Ibid. X, 10.
 86. Lamprides O. Über Romanos dem Meloden ein unveröffentlicher Hagiographischer Text. BZ. 61, 1968, 36-39.
 87. Monologion Basilii II. Delehaye H. Propylaeum ad Acta Sanctorum. Bruxelis, 1902, 95-96.
 88. ამ სიტყვით იწყება კუკული (ტერმინ კუკულის შესახებ იხ. თავი “თანხმობა და უთანხმოება”) რომანოზის ერთ-ერთი საშობაო კონდაკიონისა, რომელიც დღემდე გამოიყენება საეკლესიო ღვთისმსახურებაში.
 89. Monologion Basilii II.
 90. Vita Sancti Ephraemi. PG 114, col. 1260.
 91. Cp. Carpenter M. The Paper that Romanos Swallowed. “Speculum”, VII 1932, Allen Paton. A Note on the Vision of Romanos. Ibid. 553-555.
 92. См.: Pradel F. Griechische und süditalianische Gebete, Beschwörungen und Rezepte des Mittelalters (“Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten”, Bd III, 3 Heft). Giessen, 1907, 381.
 93. II Epistola ad Corinthios III, 3.
 94. Goodspeed E. J. Christianity goes to press. N Y, 1940, 76.
 95. Cp. Roberts C. H. The Cristian Book and Greek Papyri. “Journal of Theological Studies”, L London, 1949, 155-168,
 96. Palladii Hstoria Lausiaca LXXXVI. 14. Cp. Gardthausen V. Die Griechische Paleographie . Bd. 2. 3. 113-115.
 97. Porphyrii Vita Plotini 8.
 98. Cp. Амусин И. Д. Рукописи Мертвого моря. М. 63-64 17 и др.
 99. Cp., например: Никольский Н. К. Общинная и келейная жизнь в Кирилло-Белозерском монастыре в XV-XVI веках и в начале XVII // Христианское чтение. 1907. Август, 175.
 100. როგორც ცნობილია, ავტორობა სახელგანთქმული წიგნისა “მიბაძვა ქრისტესი” აქამდე გაურკვეველია, ვინაიდან კანონიკ-ავგუსტინელი თომა კემპიელი (1380-1471 მას მიეწერება) ძალიან ბევრს შრომობდა ხელნაწერების გადასაწერად, ბერმონაზვნური მორჩილებიდან გამომდინარე კი, განსხვავებას ვერ ხედავდა თავის მიერ გადწერილ და თავის მიერვე დაწერილ წიგნებს შორის.

აქ “ლიტერატორი” მთლიანად ერწყმის “გადამწერს” და მის სახელს ეფარება. (სხვათა შორის, ასე გვაქვს გიორგი მერჩულის “გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაშიც”: “რამეთუ ან არს ხანძთას ხელითა მისითა დაწერილი, სულისა მიერ წმიდისა, სანელინდოდ იადგარი, რომლისა სიტყვანი ფრიად კეთილ არიან”; ამ თემაზე არსებობს ქართველ მეცნიერთა წერილებიც (ქ. ჯ.); თომა კემპიელის სახელით ცნობილი “მიბაძვა ქრისტესი” 1734 წელს რომში ქართულად უთარგმნია გორელ დავით ტულუკაშვილს, ხოლო XIX საუკუნეში - ქალაქ გორშია. მღებრიშვილს (ქ. ჯ.).

101. Памятники средневековой латинской литературы IV-IX веков. М., 1970, 261.
102. Cp. Nepotis Vita Attiici 13; Suetoni Divus Augustus 78; Plutarchi Vita Crassi, 2.
103. Например: Oracula Sibyllina VIII, 217; Tertulliani De baptismo 1 - Pl. I. Col. 1306 A.
104. ამას ოდნავადაც არ ეწინააღმდეგება ის, რომ ადრებიზანტიელ საეკლესიო სწავლულებს სწორი წარმოდგენა ჰქონდათ ებრაულ სახელზე “ადამი”, რომელიც უბრალოდ ნიშნავდა ადამიანს. ამის შესახებ ბევრისმცოდნე ორიგენე კი არ წერს მხოლოდ (Origenis Contra Celsum IV, 40 // PG. II. Col. 1993 A), არამედ ეპიფანე კვიპრელიც (Epiphanius Panarion I - PG 41. Col. 180 A), ასევე ჰომილეტიკური ტექსტის ავტორი, რომელსაც ტრადიცია მაკარი მეგვიპტელს მიაწერს (homil. XV, 36 // PG 34. Col. 600 D). განმარტება “ნოტარიკონის” სულისკვეთებისა იყო, რასაც აზრი მხოლოდ ბერძნული ენისთვის ჰქონდა, მის გვერდით კი მოცემული იყო განმარტება ებრაული ენიდან, იხ. სევერიანე გაბალოვნელთან: Severiani De creatione V, 3 // PG. 56. Col. 473-474.
105. Liber de nativitate beatissimae Mariae... 31. Cp.: Altaner B – Stuiber A. Patrologie. 7. Aufl. Freiburg u.a 1966. 125-127.
106. Berthelot B. Collection des alchimistes grecs T. II. Paris, 1888, 228.
107. Isidori Etymologiae I, 3.
108. Theologumena arithmetica, 30 Ast.
109. Procli In Platonis Timaeum III. 225 Diehl; Persi satirae III, 56 cum scholiis.
110. Irenaei Adversus haereses I, 14, 3.
111. См. Dornseiff F. Das Alphabet in Mystik und Magie 3. 81-89.
112. Claudiani De consulate Stilichonis II, 476.
113. Дмитриев И. И. “Чужой толк”.
114. Об этом мотиве см. Герье В. Франциск, апостол нищеты и любви. М., 1908, 299-300.
115. 115. Aristophanis Vespae 959, 989; cp.: Plutarchi Vita Themistoclis 2.
116. 116. Cp. Каждан А. П. Книга и писатель в Византии. М., 1973, 43- 49 и др.; Литаврин Г. Г. Как жили византийцы. М., 1974, 143-154.
117. 117. Мандельштам О. Разговор о Данте. М., 1967, 50-51.

მინიატურული პროზა

I

ბიჭი ქრისტესთან ნაძვის ხეზე

ბიჭი პატარა ხელით...

ბავშვები უცნაური ხალხია.

ისინი მუდამ მესიზმრებიან და მეღანდებიან. საშობაო ნაძვის ხის მორთვამდე, შობის დღესასწაულის დადგომამდე ნაცნობი ქუჩის კუთხეში მუდამ ვხვდებოდი შვიდიოდე წლის ბიჭუნას. საშინელ ყინვაში მას თითქმის საზაფხულოდ ეცვა, მხოლოდ კისერზე მოეხვია რაღაც ძველმანი, ნიშანი იმისა, რომ გამოშვებამდე მასზე ვილაყამ იზრუნა. ბიჭი დადიოდა “პატარა ხელით”. ეს მახასიათებელი ტერმინი, რომელიც მოწყალების თხოვნას ნიშნავს, თვით მანანალა ბავშვებმა მოიგონეს.

ქუჩაში ამ ბიჭის მსგავსს ბევრს ნააწყდებით, ისინი თქვენს ირგვლივაც დაძრწიან და რაღაც გაზეპირებულ სიტყვებს გაიძახიან. თუმცა ეს ბიჭი ყველასგან განსხვავდებოდა, ლაპარაკით არავის აწუხებდა, მისი ყოველი სიტყვა უმანკოდ და უჩვეულოდ ჟღერდა, თან ნდობით სავსე თვალებით შემომცქეროდა.

შესაძლოა პროფესიას ის-ის იყო ითვისებდა. როცა მის შესახებ ვკითხე, მიპასუხა, რომ უმუშევარი და ავადმყოფი და ჰყავდა. იქნებ ასეც იყო, მაგრამ მოგვიანებით შევიტყვე, რომ უამრავი ასეთი ბიჭი დაიარება. მათ აუტანელ ყინვაშიც კი “პატარა ხელით” ქუჩაში აგდებენ და თუ ვერაფერს შეუგროვებენ, დაბრუნებულს სასტიკად სცემენ.

ბიჭი ნამათხოვრები კაპიკებითა და ყინვისაგან აწითლებული ხელებით რომელიღაც სარდაფში ბრუნდება, სადაც თავზეხელაღებულია ბრბო ლოთობს. ეს ის ხალხია, რომელიც შაბათს, კვირადღის წინ გაფიცვას აწყობს, სამუშაოზე კი ოთხშაბათსაღამომდე აღარ ბრუნდება. მათთან ერთად მათი მშვიერი, ნაცემი ცოლები ლოთობენ, იქვე შიმშილით დაოსებული ჩვილები ტირიან.

არაყი, სიბინძურე, გარყვნილება - უმთავარესი მაინც არაყია იქ. ამგვარია მათი ცხოვრების წესი. ბიჭუნას დაბრუნებისთანავე თავისი შეგროვებული კაპიკებით ღვინის მოსატანად დუქანში აგზავნიან. ზოგჯერ კი თავზეხელაღებულები მასაც არაყს ასხამენ პირში და იმით ერთობიან, რომ სუნთქვაშეკრული ბავშვი იატაკზე თითქმის უგონოდ ეცემა...

„და შემდეგ ვილაც ძალდატანებით
პირში საზიზღარ არაყს ასხამდა...”

ეს ხალხი უკვე წამოზრდილ ბიჭს სამუშაოდ რომელიმე ფაბრიკაში სასწრაფოდ ამწესებს. ყველაფერი, რასაც გამოიმუშავებს, მან ისევ ამ თავზეხელაღებულებს უნდა მიუტანოს, რომლებიც ამ ფულსაც უდარდელად დაამღერებენ. ჯერ კიდევ ფაბრიკაში მუშაობის დაწყებამდე ეს ბავშვები ნამდვილ დამნაშავეებად ყალიბდებიან. ისინი ქალაქში დაეხეტებიან და სხვადასხვა ფარდულებში ისეთ ადგილებს ეძებენ, სადაც შეძვრომა და ღამის შეუმჩნეველად გათევა შეიძლება.

ამათგან ერთ-ერთს ერთ მეეზოვესთან კალათში რამდენიმე ღამე გაუთენებია, ხოლო პატრონს ვერც კი შეუნიშნავს იგი. ბუნებრივია, რომ ასეთი ცხოვრება მათ პატარა ქურდ-ბაცაცებად აყალიბებს, უკვე რვა წლის ბავშვებს ქურდობა მოთხოვ-

ნილებად ექცევათ. ხშირად თავისი საქციელს დანაშაულად ვერც აღიქვავენ.

ბოლოს კი ყველაფერს იტანენ - შიმშილს, სიცივეს, ცემას, - მხოლოდ ერთისთვის, თავისუფლებისთვის, იმისთვის რომ თავი დააღწიონ თავზეხელაღებულთა ხრევას და მათხოვრობა დამოუკიდებლად დაიწყონ. ამ ველურმა არსებებმა ხშირად არაფერი იციან - არც ის თუ სად ცხოვრობენ, რა ეროვნების არიან, არსებობს თუ არა ღმერთი, ან ვინაა ხელმწიფე. ყოველივე ამის შესახებ ხშირად ისეთ ამბებხსაც ჰყვებიან, რომ თმები ყალყზე დაუდგება კაცს.

II

ბიჭი ქრისტესთან ნაძვის ხეზე

მე რომანისტი ვარ და მგონია, რომ ერთი „ისტორია“ თვითონ გამოვიგონე. არ ვიცი, როტომ ვწერ, რომ მგონია, მე ხომ დანამდვილებით ვიცი, რომ ეს ამბავი მოვიგონე, მაგრამ მეჩვენება, რომ ეს სადღაც, ოდესღაც ნამდვილად მოხდა, სწორედ შობის წინა დღეს, რომელიღაც დიდ ქალაქში საშინელი ყინვის დროს.

მეჩვენება, რომ სარდაფში ჯერ კიდევ ძალიან პატარა, ალბათ ექვსიოდე წლის ბიჭი იყო.

მან დილას წესტიან, ცივ კუთხეში გაიღვიძა. ის ძველ ხალათში გახვეულიყო, სიცივისგან თრთოდა, ყოველი ამოსუნთქვისას პირიდან ორთქლი თეთრად ამოდიოდა. კუთხეში სკივრზე მიყუჟულიყო და მოწყენილი პირიდან ორთქლის გამოშვებით ერთობოდა. საშინლად შიოდა. რაც გაიღვიძა, უკვე რამდენჯერმე მიუახლოვდა ფარდას, სადაც ბლინით თხელ საგებელზე მისი დედა იწვა, ავადმყოფს თავქვეშ ბალიშის ნაცვლად რაღაც ბოხჩა ამოედო. ნეტავ აქ როგორ აღმოჩნდა? როგორც ჩანს თავის პატარა ბიჭუნასთან ერთად სხვა ქალაქიდან ჩამოვიდა და უეცრად ავად გახდა. კუთხეების დიასახლისი ორი დღის წინ დააპატიმრეს.

მდგმურები გაიფანტნენ და შობას ზეიმობდნენ. მხოლოდ ერთ მთვრალ თავზეხელაღებულს, რომელსაც დღესასწაულისთვის ვერ დაეცადა, ეძინა მთელი დღე-ღამის მანძილზე. ოთახის მეორე კუთხეში 80 წლის მოხუცი, რევმატიზმებით დაავადებული ქალი კვნესოდა. მას მთელი ცხოვრება ძიძად მუშაობაში გაეტარებინა, ახლა კი უპატრონოდ კვდებოდა. კვნესოდა და ბიჭს ებუზღუნებოდა, რომელსაც მოხუცის კუთხისკენ გახედვისაც ეშინოდა. პატარამ სხვენში არაყი იპოვა, მაგრამ პურის ნატეხსაც ვერ მიაგნო და უკვე მეთედ მიუახლოვდა დედას გასალვიძებლად. სიბნელეში პატარა რაღაც იღუმელმა შიშმა შეიპყრო.

რა ხანია დაბნელებულიყო, ცეცხლს კი არ ანთებდნენ. ბიჭუნა დედის სახეს შეეხო, გაოცდა - დედა კედელივით ცივი გამხდარიყო. „აქ ძალიან ცივა,“ - გაიფიქრა ბიჭმა და გაშეშებულს ხელი მიცვალებულის მხარზე შერჩა, შემდეგ გაყინული თითები პირთან მიიტანა გასათბობად, ფარდაზე ხელის ცეცებით თავისი ქუდი იპოვა და სარდაფიდან უხმაუროდ გავიდა. უფრო ადრეც წავიდოდა, მაგრამ დიდი ძალის ეშინოდა, რომელიც მთელი დღე მეზობლის კართან ყმუოდა, მაგრამ ის იქ უკვე აღარ იყო და ბიჭუნა დაუბრკოლებლად გავიდა ქუჩაში.

ღმერთო, რა ქალაქია! მას ამგვარი ჯერ არაფერი ენახა. იქ, საიდანაც ის ჩამოვიდა, ლამლამობით უკუნი წყვდიადი სუფევდა და მთელ ქუჩას ერთადერთი მაშუქა ანათებდა. ოდნავ ჩანობნელდებოდა თუ არა, ხის დაბალ ქოხებში დარაბებს ჩარაზავდნენ და ქუჩაში კაცი არ გაჭაჭანდებოდა, ყველა სახლში შეიკეტებოდა, ღამის სიმყუდროვეს მხოლოდ ათასობით ძალღის ყეფა არღვევდა. მაგრამ იქ თბილოდა, მას აჭმევდნენ, ხოლო აქ ისე შია - ღმერთო, ნეტავ რამე აჭამონ! როგორი ხმაურია, რო-

გორი სინათლეა, როგორი ხალხი, როგორი ცხენები და ეტლებია, და როგორ ყინავს, როგორ!

ილაჯგანყვეტილ ცხენებს ცხელი ღვართქაფი ჩამოსდიოდათ.

ფხვიერ თოვლში ქვაფენილზე ნალების წკარუნი ისმოდა. ყველა ჩქარობდა, ერთმანეთს ხელს კრავდნენ, ბიჭუნას კი ისე შიოდა, ძალიან, ძალიან შიოდა, ნეტავ ერთ ლუკმას მაინც შეაჭმევდეს ვინმე! სიცივისაგან თითები გაეთოშა, ტკივილისაგან მოხრა უჭირდა. იქვე, ცხვირწინ ბიჭუნა სამართალდამცველმა შენიშნა, მაგრამ თვალი აარიდა, თითქოს ვერც შეემჩნია.

და აი, ისევ ქუჩა - ფართო, ძალიან ფართო! აქ ალბათ შეუმჩნევლად გაგსრესენ.

ხალხი ყვირის, მიდი-მოდის, გარშემო ყველაფერი გაჩირალდებულია. ეს კი რაა? უზარმაზარი მინა, მის მიღმა კი ჭერამდე აწვდილი ნაძვის ხე უთვალავი სანთლით, ოქროსფერი ქაღალდებით და ვაშლებით მოერთოთ. გარშემო თოჯინები და პატარა სათამაშო ცხენები შემოუნყოთ. ლამაზ და სუფთა ტანსაცმელში გამონყობილი ბავშვები ოთახში მხიარულად დარბოდნენ, იცინოდნენ, თამაშობოდნენ, ტკბილედ მიირთმევოდნენ.

ერთი გოგონა კი ბიჭს ეცეკვებოდა, ისეთი ლამაზი, საყვარელი გოგონა! მინის მიღმა მუსიკა უკრავდა. ამ ყველაფერს ბიჭუნა გაოცებული შესცქეროდა, ეცინებოდა, მაგრამ ხელები საშინლად განითლებოდა, სიცივისაგან ფეხის თითებიც ასტკივებოდა, ველარც ხრიდა... უცებ აშინლად ეტკინა, ატირდა და გაიქცა, მაგრამ ისევ საოცარი სანახაობა - ისევ მინა, ოღონდ სხვა სახლის, ოთახში მორთულ-მოკაზმული ნაძვის ხე, გაშლილ მაგიდეზე ყველანაირი ნამცხვარი იდო: ნუშის, წითელი, ყვითელი... იქვე ოთხი მდიდარი ქალბატონი მათთან მისულებს ნამცხვრებით უმასპინძლებოდა. კარი ყოველ წუთას იღებოდა და სახლში უამრავი ბატონი შედიოდა. ბიჭუნა მიიპარა, კარი უცებ შეაღო და ოთახში შევიდა. ისე დაუყვირეს, ხელი მოუქნიეს! ერთი ქალბატონი ბიჭუნას უცებ მიუახლოვდა, ხელში კაპიკიანი ჩაუდო და ქუჩაში გასასვლელი კარი გაუღო.

პატარას ძალიან შეეშინდა, კაპიკიანი გაყინული ხელიდან გაუვარდა და კიბის საფეხურზე წკრიალით დაეცა. შეშინებული ბიჭუნა გამოიქცა, ეტირებოდა, უკან მოუხედავად მირბოდა, თან გაყინული თითები გასათბობად პირთან მიჰქონდა. უეცრად საშინელი სიმარტოვე და შიში იგრძნო, სევდა შემოაწვა, მაგრამ ღმერთო დიდებულო, ეს რაა? ხალხი იდგა და გაკვირვებული უყურებდა რაღაცას: ფანჯარაში, მინის მიღმა, თითქოს სამი წითელ და მწვანე კაბებში გამონყობილი თოჯინები გაცოცხლებულიყვნენ!

ერთი მოხუცი კაცი ვითომ იჯდა და დიდ ვიოლინოზე უკრავდა, ორნი იქვე იდგნენ, პატარა ვიოლინოებზე უკრავდნენ, თან თავებს რიტმულად აქნევდნენ, ტუჩებს ამოძრავებდნენ და ლაპარაკობდნენ - მაგრამ მათი საუბარი მინის აქეთ არ ისმოდა. თავიდან ბიჭუნას მარიონეტები ცოცხალი ადამიანები ეგონა, როცა მიხვდა, რომ თოჯინები იყო, გაეცინა. ასეთი თოჯინები არასდროს ენახა. სიცივისაგან ეტირებოდა, მაგრამ ეს ძალიან, ძალიან სასაცილო თოჯინები ართობდნენ. უცებ ბიჭუნას მოეჩვენა, რომ უკნიდან ხალათზე ხელი სტაცეს, გაიხედა: გვერდით დიდი, ბოროტი ბიჭი ედგა.

მან პატარას თავში ხელი წაუთაქა, ქუდი წაართვა და ფეხი გამოსდო. ბიჭუნა დაეცა, ხალხმა შეჰყვირა, გაოგნებული და შეშინებული ბავშვი წამოხტა და უკან მოუხედავად გაიქცა. რომელიღაც ეზოში ჭიშკრის ქვეშიდან შეძვრა, დაჩეხილ შემასთან ჩამოჯდა და გაიფიქრა: „აქ ბნელა, ვერ მომაგნებენ.“

ბიჭუნა ჩამოჯდა, მოიკუნტა, შიშისა და სიცივისგან სუნთქვა ეკვროდა, მაგრამ უეცრად, სრულიად მოულოდნელად ტკივილმა გაუარა, გათბა, ისე გათბა, თითქოს

ლუმელზე მჯდარიყო, უცებ შეკრთა - თურმე ჩასძინებოდა. რა კარგი ყოფილა აქ ძილი! "ცოტა ხანს კიდევ ვიჯდები, შემდეგ ისევ თოჯინების სანახავად წავალ," - გადანწყვიტა პატარამ, "ისე ჰგვანან ცოცხლებს" - გაიფიქრა და გაეცინა. უცებ დედის სიმღერა ჩაესმა, "დედიკო, მძინავს, რა კარგია აქ ძილი!"

- "ჩემთან ნაძვის ხეზე წამოდი, პატარავ!" - ჩასჩურჩულა მშვიდმა ხმამ.

დედის ხმა ეგონა, მაგრამ არა, ეს დედას არ უთქვამს. ნეტავ ვინ დაუძახა? ბიჭმა ვერ დაინახა, თუ ვინ დაიხარა მისკენ, მაგრამ ხელი მაინც გაუწოდა და... უეცრად უჩვეულოდ ნათელ ადგილას აღმოჩნდა.

საოცარი სინათლე იყო, უჩვეულო ნაძვის ხე იდგა, თუმცა არა, ეს ნაძვი არ იყო, მას აქამდე ასეთი ხეები არ ენახა. ნეტავ სად არის? ყველაფერი ბრწყინავს, ბრდღვიალებს, გარშემო თოჯინებია - არა, ეს თოჯინები კი არა, საოცრად თეთრი გოგო-ბიჭები არიან. ყველა ბიჭუნას გარშემო ტრიალებს, დაფრინავს, მას კოცნიან, ხელში იტაცებენ და თან მიჰყავთ, ახლა თვითონაც დაფრინავს და ხედავს, დედა უყურებს და გახარებული უცინის.

- დედა, დედიკო, რა კარგია აქ! - უთხრა დედას, თან ბავშვებს ეფერებოდა და ერთი სული ჰქონდა, როდის მოუთხრობდა მათ სასაცილო თოჯინების შესახებ.

- ბავშვებო ვინ ხართ? საიდან ხართ? - სიყვარულით ეკითხებოდა ბავშვებს და იცინოდა.

- ეს „ქრისტეს ნაძვის ხეა“, - უთხრეს მათ, - შობას ქრისტე მუდამ დგამს ნაძვის ხეს იმ ბავშვებისთვის, ვისაც დედამინაზე არ ჰქონდა ის.. - ბიჭუნამ შეიტყო, რომ ეს ბიჭები და გოგონები მის მსგავსად ცხოვრობდნენ. მათგან ზოგი თავიანთ კალათებში გაიყინა, როცა პეტერბურგელ მოხელეებს სახლის კართან მიუგდეს, ზოგი უპატრონო ბავშვთა სახლში ცუდი კვების გამო დაიღუპა, სხვებმა დედის გამშრალ ძუძუსთან სამარაში მძვინვარე შიმშილობისას განუტევეს სული, ან მესამე კლასის აყროლებულ ვაგონებში დაიხუთნენ. შემდეგ ყველა იქ მოხდა და ანგელოზებრივ ცხოვრობენ. ყველა იესო ქრისტეს ფრთის ქვეშ არის, მაცხოვარი შუაში დგას, მფარველ ხელს უწვდის მათ და მათ ცოდვილ დედებთან ერთად ლოცავს, რომლებიც მოშორებით დგანან და თავიანთ პირმშობებს თვალცრემლიანები შესცქერიან.

შვილები მათთან მიიფრინებდნენ, კოცნიან და პატარა თითებით ცრემლებს წმენდენ, სთხოვენ, რომ არარ იტირონ, - აქ ისინი ძალიან ბედნიერად ცხოვრობენ.

ეს ხდებოდა საიქიოში. სააქაოში კი, გამთენიისას მეეზოვეებმა იმ ბიჭუნას გაყინული ცხედარი იპოვნეს, რომელმაც ღამით შეშასთან მიირბინა. მოიძიეს მისი დედა, თუმცა ის ვაჟზე ადრე გარდაცვლილიყო; ისინი ზეცაში, უფალთან შეხვდნენ ერთმანეთს.

და მაინც, რატომ გამოვიგონე ამგვარი ამბავი, რომელიც სულაც არ ჰგავს ჭკვიანურად დაწერილ, ჩვეულებრივ, თანაც მწერლის დღიურს? მე ხომ სინამდვილის ამსახველ მოთხრობებს გპირდებოდით! სწორედ რომ ასეა, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ეს მართლაც შეიძლებოდა მომხდარიყო, - ის, რაც სარდაფსა და დაჩეხილ შეშასთან მოხდა, ხოლო ქრისტეს ნაძვის ხესთან დაკავშირებით არც კი ვიცი რა გითხრათ, შეიძლებოდა ასეთი რამ მომხდარიყო?

მაგრამ რომანისტიც ხომ იმისთვის ვარ, რომ გამოვიგონო...

მთარგმნელი: ნესტან წერეთელი

ქრისტე!

ლმობიერო, სათნოვ, სიკვდილითა სიკვდილის დამთრგუნველო, ცოდვებისა მიმტევებელო, მასწავლებელო მოთმინებისა, მზიდველო მძიმე ტვირთისა, მტერთა მოყვარულო, დასაბამო ჭეშმარიტებისა, სიკეთისა და მშვენიერებისა, - სულის იდუმალი ძალები შენსკენ ისწრაფვის!

მტრის კლანჭებში დაეცა სული, დაჩლუნგდა გონება. გალიაში მოყვასის სიყვარული დაგავიწყდა. უღიმ-ლამო ცხოვრებაში ფერი დაეკარგა მშვენიერებას. გვედრით უფალო, გაგვწმინდე ბასრი ხმლით. გესლიანმა დამცინავმა ენამ დასწვას ღონემიხდილი ჩვენი სხეული. იობის მოთმინების წილ მოგვეც თავგანწირული მტრის სიძულვილი სამსონისა. მრისხანე იყავ ლაჩარ მონისადმი. სიცოცხლით დაგვათრგუნვინე სიკვდილი. ნუ შეგვანევ ცოდვას. მოგვმადლე ძალა ზე აღდგომისა... საფლავების შინათა სიცოცხლე მოგვანიჭე!

ხორხე ლუის ბორხესი

ლეგენდა

ერთმანეთს შეხვდნენ აბელი და კაენი — აბელის სიკვდილის შემდეგ. უდაბნოში დაეხეტებოდნენ და შორიდან მოჰკრეს ერთმანეთს თვალი, იმიტომ, რომ ორივენი მალე იყვნენ, შეისვენეს ძმებმა, ცეცხლი დაანთეს, ივანშემეს. ორივე დუმდა, როგორც მზის ჩასვლისას დუმან ხოლმე ძალიან დაღლილები. ცაზე აენთო რომელიღაც, ჯერ კიდევ უსახელო ვარსკვლავი. ცეცხლი აშუქებდა მათ და კაენმა უცებ აბელს შუბლზე ნაჭრილობევი შენიშნა. გაუვარდა პირთან მიტანილი ლუკმა და პატიება სთხოვა ძმას.

აბელმა თქვა:

— მაგრამ რომელმა რომელი მოკლა — მე მოგკალი თუ შენ? აღარ მახსოვს, ახლა მე და შენ ისევ ერთად ვართ.

— აი, ახლა კი ვირწმუნე, რომ ნამდვილად მაპატიე — თქვა კაენმა, იმიტომ რომ დავინწყება პატიებას ნიშნავს, მეც შევეცდები დავივიწყო.

ამაზე აბელმა უპასუხა სიტყვების დამარცვლით:

— კი, ეგრეა. მანამ სანამ ცოცხლობს სინდისი, ცოდვაც ცოცხალია.

მხატვრის აღსარება

რაოდენ გულში ჩამწვდომია შემოდგომის დღეთა აღსასრული! გულში ჩამწვდომი და სევდისმომგვრელი! ხომ არსებობენ მომხიბვლელი გრძნობანი, ბუნდოვანნი და ძალუმნი, და არ არსებობს ლახვარი, მარადისობის ლახვარზე უბასრესი.

რაოდენ მომხიბლავია ჭვრეტა ცისა და ზღვისა, უსაზღვროების სიმარტოვე, სიჩუმე, ლურჯი ტატნობის შეუდარებელი ლივლივი. აი პანანინა აფრაც მოსჩანს თვალსანიერზე... ეული და მიუსაფარი, როგორც ჩემი ბედკრული ყოფა. ზღვის მოქცევის მონოტონური დუდუნი; მთელი გარემო ფიქრობს ჩემით, ან იქნებ მე ვფიქრობ გარემოთი? (აი, რა მალე მეკარგება საკუთარი “მე” ამგვარი ჭვრეტის სიდიადეში); ჰოდა, ფიქრობენ, აზროვნებენ-მეთქი, ვამბობდი; აზროვნებენ ხატოვნად, მუსიკალურად, ჩვენი ყოველდღიური დეუქციების გარეშე, ყოველგვარი სოფიზმებისა და სილოგიზმების გარეშე.

ჰო, მაგრამ, ჩემში იბადებიან ეს აზრნი, თუ საგნები ჰბადებენ მათ, მათი გარდაუვალი შედეგია დაძაბულობა. ესოდენ ზეაღმტაცი შვება ტკივილს იწვევს სულისმიერს და ტანჯავს სხეულებრივს. უკიდურესად დაძაბული ნერვები მძაფრი კრუნჩხვებით ჰპასუხობენ ყოველივე ამას.

და აჰა, მზარავს ლაჟვარდთა სიღრმე, გულს მიღონებს ზეცის სინმინდე, ზღვის უშფოთველობა, გარემოს უძრაობა, აღაშფოთებენ ჩემს სულს...

ნუთუ მარად უნდა ვიტანჯო, ან იქნებ სამუდამოდ უნდა გავექცე მშვენებას? ჰოი ბუნებავ, უწყალო ჯადოქარო! იკმარე თრგუნვა ჩემი ნატვრის და სიამაყის!

მშვენიერების წვდომა უთანასწორო დუელია, სადაც მხატვარი ბედიტად მოსთქვამს, საბოლოო დამარცხებამდე.

ნოკოლო მიწიშვილი, 1915

ყოველივე წარმატალია

ლამე იყო...

ის იჯდა თავის საწერ მაგიდასთან და ფიქრობდა. სანთლს გარშემო პეპლები დაფარფატობდნენ, ეხვეოდნენ, არ სცილდებოდნენ მას, თუმცა ნაზი ფრთები ალზე ეწვოდნენ. ის მისჩერებოდა ამ სინათლეს და ფიქრობდა, ხოლო ფიქრი მისი შორს იყო. ფიქრში გართული არც კი გრძნობდა, რომ ამ პატარა, ლარიბად მორთულ ოთახში იჯდა... ბედნიერად გრძნობდა ის ახლა თავის თავს. მასაც გაუღიმა ბედმა, მისკენაც მოიხედა, მისი მწყალობელიც გახდა.

ის ცნობილი მწერალი შეიქნა.

სახელი და დიდება ახლა მასაც ჰქონდა.

ყველა კითხულობდა მის ნაწერებს. ის ახალგაზრდობის სათაყვანებელი კერპი

გახდა და თანამედროვე ლიტერატურის მნათობთა შორის საპატიო ადგილი დაიჭირა.

მან მიზანს მიაღწია და მხიარული, ბედნიერი იყო ამით, ფიქრის ფრთებზე დაფრინავდა ოცნებათა სამეფოში... სიამოვნების ღიმილი ქროდა მის ტუჩებზე... ის ახლა სიყვარულსაც ელოდა. და იმედი ჰქონდა, რომ საყვარელი არსება მასაც შეიყვარებდა. მისი ბედნიერება ხომ მაშინ განუსაზღვრელი იქნებოდა?

ამგვარ ფიქრში ჩაეძინა მას იმ ღამეს.

* * *

განვლო ცოტა ხანმა.

ის არ მოტყუვდა. სატრფიალო არსებამ მას სიყვარულითვე უპასუხა და არ უჩანდა საზღვარი მის ბედნიერებას.

მისი ახლანდელი ბინა აღარ ჰგავდა ძველ, მყუდროებით მოცულ ბინას, რომელშიაც მხოლოდ მისი საკუთარი ფეხის ხმის მეტი არა ისმოდა.

ახლა ის მდიდრულად მორთულ სახლში ცხოვრობდა. ყოველ ღამე ბრწყინვალედ განათებულ ოთახებში ნახავდით ღამაზად ჩაცმულ ქალ-ვაჟს, რომელნიც ტკბილ მუსიკის ჰანგებზე ნელა ფეხს უწყობდნენ და მისრიალებდნენ მოელვარე იატაკზე. დაიწყო მხიარულება და ნადიმი მის სახლში და ბედნიერი იყო იგი.

* * *

მეგობრები გარს ეხვივნენ შინ და გარეთ... ართობდნენ მას, რჩევა-დარიგებას აძლევდნენ საჭიროების დროს და ყოველთვის ერთგულებას იჩენდნენ.

მასაც უყვარდა, გულწრფელად უყვარდა ისინი და არა ერთჯერ უფიქრია, მათთვის თუნდაც ცეცხლშიაც გავივლიო...

* * *

განვლო დრომ. საშინელმა, ულმოებელმა დრომ... დრომ მოსტაცა მას დიდება და სახელი, გააქრო ვით ნისლი მზიან დღეში, ვით კვამლი ცის სივრცეში.. დიდება და სახელი ისე უცბად გაქრნენ, როგორადაც უეცრად და მოულოდნელად მოვიდნენ.

თანდათან ავიწყდებოდა ის ყველას... ბოლოს ტალღამ დავიწყებისამ მას სულ გადაუარა, ის თითქოს ცოცხლად დამარხულს დაემსგავსა. ყველამ ზურგი შეაქცია...

ერთგული მეგობრები, რომელნიც მისი ხშირი სტუმრები იყვნენ, რომელნიც მას ყოველ წუთს თავის ერთგულებას უმტკიცებდნენ, ისინიც ჩამოშორდნენ, მათაც მიატოვეს.

და როცა ის ქუჩის ერთ მხარეზე მიდიოდა, თუ იმავე მხრით მომავალი მისი ყოფილი მეგობარი შეხედავდა, ის მეორე მხარეს გადმოდიოდა, თვალს არიდებდა.

საყვარელმა არსებამაც მიატოვა იგი... სახელთან ერთად სიყვარულიც გაქრა... სახელთან ერთად მან სიყვარულიც დაასამარა...

გაქრა მისი სიმდიდრეც... ღარიბმა შემოდგა ფეხი ცხოვრებაში და ისევ ღარიბი ეთხოვებოდა მას.

და გაქრა ყოველივე...

დარჩა ის მარტო... მის პატარა ოთახში სანთელიც არ ენთო ხშირად... მყუდროება სუფევდა შიგ. მხოლოდ ხანდისხან ისმოდა მძიმე ხველა მისუსტებული ადამიანისა და ნელი კვნესა. ის ახლა იწვა. იწვა და სულ ფიქრობდა. მხოლოდ მისი ფიქრების საგანი ახლა წარსული იყო. მოგონებანილა ასულდგმულებდა მას. მაგრამ ის ჯერ კიდევ ვერ 65 პერიგებოდა იმ აზრს, რომ წარსული აღარ დაბრუნდება, რომ ის, ახლა ყველასაგან მივიწყებული, კვლავ არ აღსდგება, არ გაახსენებს საზოგადოებას თავს, არ იტყვის უკანასკნელ სიტყვას, ვით გედი სასიკვდილოდ განწირული!

ლამის წილ დღე დგებოდა, დღის წილ კიდევ ღამე... და ასე ერთფეროვნად მიდ-იოდა დრო...

გაზაფხულის დილა იყო...

დილის მზე უხვად აფრქევდა სამყაროს თავის ცხოველმყოფელ სხივებს. თანასწორად ათბობდა და უნათებდა იგი ყოველსა და ყველაფერს... და სამყაროც ხალისობდა... მის ოთახშიაც შეიჭრა ოქროს სხივთა კონა და გაანათა იგი, ბნელით მოცული.

ის იწვა, უძრავი იყო სხეული მისი... ამოდ ეთამაშებოდნენ მას მზის სხივები, ამოდ ეძახდნენ სიცოცხლისაკენ... ის უძრავი იყო. მის გაციებულ მინისფერ სახეს ველარ ათბობდნენ მზის სხივები....

საწოლის წინ მაგიდაზე სანათი იდგა... საწერელი.. იქვე იდო ქალაღდიც... ზედ არაფერი ეწერა გარდა სუსტი ხელით გამოყვანილი ორი სიტყვისა: „ყოველივე წარმავალი“.

აღბათ, ეს მისი ახალი ნაწარმოების სათაური იყო...

მაგრამ სასტიკ სიკვდილს არ ეცლია მისთვის, მას აღარ დასცლოდა უკანასკნელი სიტყვის თქმა...

და მზით განათებულ საწოლზე ახლა მისი უსულო გვამილა იდო...

მარტოობა

სადაც უნდა ვიყო, ყველგან, ყოველთვის მარტოობა ჩემი თანამგზავრია. მუდამ თან დამდევის, ვით აჩრდილი, ვით შუა-რისმადიებული ლანდი, გარენარ კაენს თან რომ დასდევდა. დიდი ხანია, რაც მას ვიცნობ. არ ყოფილა ერთი წამი. ჩემს ცხოვრებაში, რომ ის ჩემთან არ ყოფილიყოს. განთიადისას, როს მთვარე ჩავა და ჩაჰყვება ფერგამკრთალი ვარსკვლავთა კრება, მისი აჩრდილი მზეს ამოყვება. კარგად ვამჩნევ მას, რადგან ის ჩემი სულის გაყოფილი ნახევარია. სალამოს რომ დაბინდდება და არემარეს მკვდარი მდუმარება დაეპატრონება, ის მე მესაუბრება, სხვებს კი ჰგონიათ, რომ დუმილი ჩურჩულებს. როგორც მფარველი ანგელოზი, აღარ მშორდება, ნამდვილად კი დემონია, იჭვნეული სული, რადგან არ მაქვს მისგან მოსვენება. თვალწინ მითრთის მისი აჩრდილი, მაშინაც კი როცა ვისმეს ველაპარაკები. მის თვალებს კი, შურისძიების ცეცხლით აგზნებულთ, ნუ მომაგონებთ. ოხ! ვის, ვის ძალუძს გამოიაროს ტანჯვა ესოდენი, რაც მათ გამო ამიტანია. მგონი წყეული ტორკვემადოც შემიბრალებდა... მაგრამ აჩრდილი სასტიკი და ულმოებელია. მისი ღიმილი ღიმილია მეფისტოფელის და მის ხარხარზე კი, ვით სათაელის ქნარზე, არე-მიდამო კვნესის და მოსთქვამს. ალბათ, ამ ყოფას გრძნობდა მგოსანი, რომელმაც გვამცნო “ძნელი არის მარტოობა სულისა, მას ელტვიან სიამენი სოფლისა”; ალბათ ეს მქირდავი აჩრდილი იყო, რომელმაც მას მოუწამლა და წარუწყმიდა სარწმუნოება და დასტოვა “ჭკუით ურწმუნო, გულით უნდო, სულით მაშვრალი”. მითხარ, აჩრდილო, გაფიცებ, თანაც გემუდარები - დიდხანს დარჩები კვლავ ჩემთან? მარქვი, ოხ! მითხარ, არ მომშორდები? მეყო, რაც ვზიდე ტანჯვის უღელი, რაც თვალთ მდიოდა ცრემლი მდუღარე; გემუდარები, ჩამომეხსენი, ტანჯვა მაკმარე, სიმშვიდე სულის დამიბრუნე! მაგრამ ეს ბოდვა. აჩრდილს არ ესმის და რომ ესმოდეს, გამიგონებს კი? კუბოს ფიცრამდე თან ჩამომყვება! მგონი საფლავშიც არ მომასვენოს! და რად მინდა სიკვდილის შემდეგ კიდევ ცხოვრება, თუ ის აჩრდილი იქაც იქნება?!

დადუმებული ხმა ადამიანისა

ასე მგონია, მე კი არა, შემოქმედებას აჯილდოებენ-მეთქი — შემოქმედებას, ანუ მთელი ცხოვრების ჯაფასა და მოწამებრივ გარჯას, არა სახელის მოსახვეჭად ან, მით უმეტეს, გამორჩენისათვის, არამედ იმისათვის, რომ ადამიანური სულისაგან რაღაც მანამდე არარსებული შემექმნა. ასე რომ, ამ ჯილდოს მხოლოდ ნდობის გამოცხადებად მივიჩნევ. ძნელი არ იქნებოდა პრემიის ფულადი ნაწილი დანიშნულებისამებრ გამომეყენებინა და გამეცა მისი მთავარი მიზნისა და მნიშვნელობის შესაბამისად. მაგრამ მსურს ამ წუთით ვისარგებლო და ეს ადგილი ვაქციო უმაღლეს ტრიბუნად, რათა ხმა მივანდინო იმ ჭაბუკებსა და ქალიშვილებს, ვისაც ამგვარივე ტანჯვა-წამებისათვის გადაუდვია თავი. მათ შორის უკვე იქნება ის პიროვნება, რომელიც ერთ მშვენიერ დღეს აქ იდგება, მე რომ ვდგავარ.

ჩვენი დღევანდელი ტრაგედია საყოველთაო და ყოვლისმომცველი მიუჩენია იმდენი ხანია გვაძრწოლებს, რომ ლამის შევეჩვიოთ კიდეც. სულიერ პრობლემებს ვილაჩივის. ყველას ერთი კითხვა აკვიატების, როდის გააცამტვერებენ. ამიტომაცაა, რომ დღესდღეობით ახალგაზრდა მწერლებმა მიივიწყეს მთავარი - ადამიანის გულის ჭიდილი საკუთარ მაგთან, ურომლისოდაც ღირებული ვერაფერი შეიქმნება, რადგან მხოლოდ ესაა დანერის ღირსი, ღირსი ტანჯვისა და ოფლის ღვრისა.

ეს ყოველივე მწერალმა თავიდან უნდა ისწავლოს. უნდა შეიგნოს, რომ შიში ყველაზე სამარცხვინო გრძნობაა, შეიგნოს და სამუდამოდ დაივიწყოს იგი, არაფერი დაიტოვოს თავის სახელოსნოში, გარდა გულის ძველისძველი ქეშმარიტებისა და სიმართლისა — სიყვარულისა, პატიოსნებისა, ღმობიერებისა, სიამაყისა, თანაგრძნობისა და თავგანწირვისა, ურომლისოდაც ყოველი ნაწარმოები წარმავალი და განწირულია. უამისოდ მწერლის ღვაწლს მაღლი არ ექნება. სიყვარულზე კი არ დაწერს, არამედ ავხორცობაზე ან მარცხზე, სადაც არაფერი ღირებული არ იკარგება; ან გამარჯვებაზე, რომელსაც სასოების ნატამალიც არ ახლავს და, რაც ყველაზე სავალალოა, არც თანაგრძნობა ახლავს და არც სიბრალული. მის ვაი-ვიშს ქვეყნის სატირალი არ გაერევა და ვერც ჭრილობას დააჩნევს გულში. ჯირკვლებზე დანერს, გულზე კი არა. ვიდრე ყოველივე ამას ხელახლა ჩასწვდებოდეს, ისე დანერს, თითქოს მოწმე იყოს კაცობრიობის აღსასრულისა. ხოლო მე კაცობრიობის დაღუპვას ვერ შევეგუები. სათქმელად იოლია, ადამიანი უკვდავია თუნდაც იმიტომ, რომ ყველაფერს გაუძლებსო; მომაკვდავი საღამოს მენამულ ფერებში უბადრუკ, პიტალო კლდეზე საბედისწერო ბოლო ზარი რომ ჩამორეკეს და მიჩუმდა, მაშინაც გაისმის ხმა, სუსტი, დაუდუმებელი ხმა ადამიანისაო. მაგრამ ამასაც ვერ ვირწმუნებ. მჯერა, ადამიანი არა მარტო გაუძლებს, გაიმარჯვებს კიდეც. ადამიანი უკვდავია, განა იმიტომ, რომ სხვა ქმნილებათაგან განსხვავებით მხოლოდ მას აქვს დაუდუმებელი ხმა, არამედ იმიტომ, რომ სული აქვს მომადლებული, სული, რომელსაც თანაგრძნობის, თავგანწირვისა და ამტანობის უნარი შესწევს. პოეტის, მწერლის ვალი ამაზე წერაა. მისი დანიშნულებაა — შეენიოს ადამიანს, გული გაუმაგროს, კვლავაც მოაგონებდეს სიმამაცეს, პატიოსნებას, იმედს, სიამაყეს, თანაგრძნობას, ღმობიერებას, თავგანწირვას — დიდებით რომ მოსავდა ადამიანის წარსულს. პოეტის ხმა უსარგებლოდ არ უნდა იხარჯებოდეს, საყრდენად, ბურჯად უნდა ედგეს ადამიანს — შეეშველოს და გააძლებინოს.¹

1. წინამდებარე სიტყვა უილიამ ფოლკნერმა წარმოთქვა 1950 წლის დეკემბერში შვედეთის აკადემიის წინაშე, მას მერე რაც მწერალს ნობელის პრემია მიანიჭეს ლიტერატურაში (1947). მასში განსაკუთრებით არის ხაზგასმული ადამიანის არსი და ოპტიმისტური სულისკვეთებითაა წარმოჩენილი პიროვნების ადგილი სამყაროში. სწორედ ამიტომ, მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ მისი სრული სახით დაბეჭდვა.

„ადამიანოსანი“

ინდო ინასარი, იგვივე ნიკოლოზ ინასარიძე 1895 წელს დაიბადა ასპინძის რაიონში. მსახურობდა საქართველოს არმიაში, რის გამოც ბოლშევიკებმა იგი ერთი წლით მეტეხის ციხეში ჩასვეს. ციხიდან გამოსვლის შემდეგ, ჯერ მწერალთა კავშირის წევრი გახდა, მოგვიანებით კი მდივანი. ივანე ჯავახიშვილმა იგი სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტზე ჩარიცხა. ამ პერიოდში ინასარიძემ მეგობრებთან ერთად ჩამოაყალიბა ორგანიზაცია „ადამიანოსანი“ და გამოსცა იმავე სახელწოდების გაზეთი. მალევე იბეჭდება მისი პოემა „ქარი“, რომელმაც ქართველი მწერლების, მათ შორის გალაკტიონ ტაბიძის მოწონება დაიმსახურა. უნივერსიტეტის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ იგი იძულებული გახდა დაეტოვებინა ქვეყანა. ამის მიზეზი უნივერსიტეტის გაცემული დახასიათება იყო, რომლის მიხედვით ის ქვეყნისათვის საშიშ პიროვნებად, „ადამიანოსანი“ კი წყობილების წინააღმდეგ

ჟურნალ „ადამიანოსანის“
პირველი ნომერი

მიმართულ ორგანიზაციად იქნა მიჩნეული. იგი მეუღლესთან - ნინოსთან ერთად 1929 წელს არალეგალურად გადავიდა ჯერ კონსტანტინეპოლში, ხოლო შემდგომ საფრანგეთში. ნიკო ინასარიძე აქაც აგრძელებს თავისი გაზეთის გამოშვებას, თუმცა, უსახსრობის გამო მალევე წყვეტს. 1936 წელს პარიზში ქართულად აქვეყნებს ჩემს მიერ ზემოთ დასახელებულ წიგნს. 1947 წელს ინასარი სამშობლოს სიყვარულით კვლავ საქართველოში ბრუნდებდა ოჯახთან ერთად. სამწუხაროდ, მას გულისხმიერებით არ შეხვედრია იმდროინდელი ხელისუფლება. 1951 წელს ოჯახით ის ყაზახეთის უდაბ-

ნოში გადაასახლეს . 1952 წელს სამშობლოში დააბრუნეს და ერთი თვის შემდეგ მის ოჯახს აცნობეს, რომ მწერალმა თავი მოიკლა. სინამდვილეში კი როგორც ირკვევა იგი ციხეში წამების დროს მოკლეს ჩეკისტებმა. მისი საფლავი უცნობია. ინდო ინ-ასარიძეს საკმაოდ მრავალფეროვანი ლიტერატურული მემკვიდრეობა დარჩა. 1954 წელს მწერალი რეაბილიტირებულ იქნა. ჩვენს მკითხველს ვთავაზობთ ფრაგმენტს ნიკოლოზ ინასარიძის და მისი თანამოაზრეების მანიფესტიდან, რომელიც „ადამიანოსნის“ 1 ნომერში დაიბეჭდა:

„დღეს მეტად ვინემ ოდესმე კაცი აკვიატებულ აზრებში იკლაკნება. კვიმატი ღამეები სისხლისფერ მოჩვენებებით მოსვენებას ართმევენ.

ლანდებისათვის სინამდვილე, სიცოცხლე სახრჩობელაზე გადის.

ადამიანი ბორგავს ნივთისა და სისხლიან სიზმრების ბრჭყალებში.

ჩვენი დროის წყვდიადს წყრომას ვუცხადებთ. მოუწოდებთ დედამიწაზე ადამიანობამ გამოიღვიძოს და შეებრძოლოს ბოროტების ბატონობას.. გზა მისცეს სიკეთეს, სულის თავისუფლებას.

ნივთიერ ტყვეობიდან გამოსხნილი, სულით-ხორციით თავისუფალი ადამიანი მოვლენისა და მოქმედების საზომია. ასეთები გვეგულება დედამიწაზე, ჩვენი მიმართვა მათთადმი არის.

მათი შეერთება შევა შურისძიების ტყის გასაჩეხად. მათი შეერთება შეჰქმნის ადამიანოსნობის ლაშქარს.

და, აჰა, აღსდგე ადამიანო - წმიდა ნაწილების: ერის, სქესის, პიროვნების და თაობათა თანხმობისა და თავისუფლების დასაცავად!

ადამიანოსნობა - განგაშია თითოეულ კაციდან ადამიანურ გრძნობების გამოსაძახებლად!

ადამიანოსნობა - კიაფია კატასტროფის—კომუნიზმის ასაცილებლად !

ადამიანოსნობა — სინათლეა კაცობრიობის სიცოცხლის ცაზე!”

“ანთროპოლოგიური კატასტროფა” და მისი ინერციები

ყველა მოვლენა, პროცესი კონტექსტურია. ადამიანი იზადება სოციალურ და ფასეულობით კონტექსტში. ის უკვე არსებულ, უნივერსალურ მოცემულობათა კონფიგურაციიდან თვითონვე ქმნის საკუთარ, პირად კონტექსტს, თავად ირჩევს. რაც მეტ ძალისხმევას ხარჯავს ადამიანი არჩევანის გააზრებაში, მით მალა დგას საყოველთაო, ნიველირებული კონტექსტისგან. მისი თავისუფლების ხარისხის საზომიც სწორედ ეს მოცემულობაა. არჩევანში დახარჯული პირადი ძალისხმევის, შესაბამისად, მისი თავისუფლების ხარისხის, ყველაზე სანდო წყარო ადამიანის პირადი არჩევია. აქ ისეთ შრეებს შევხვდებით, რომელთა აღმოჩენაც შეუძლებელია რომელიმე სხვა სულიერ თუ ინტელექტუალურ პროდუქტში. პირადი არჩევი სტრუქტურულად თავისუფალია, არა აქვს წინასწარგანსაზღვრული შინაგანი წყობა — ყველა არჩევი უნიკალურია, ინდივიდუალურია. მისი შედგენილობა თავიდან ბოლომდე დამოკიდებულია ამა თუ იმ მოღვაწის ცხოვრების წესზე, ინტერესთა სფეროზე, ხასიათზე... პირადი არჩევი თავისთავად იმუხტება პერსონალური მონაცემებით, მოღვაწის ე. წ. “ფსიქიკური” ნიშნებით. შესაბამისად, ადამიანის კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე ავთენტური წყარო სწორედ ეს მონაცემია. იმის გამო, რომ ფიზიოლოგიური, ანატომიური და ბიოქიმიური ფაქტორების გარდა, ადამიანის ფსიქიკის ფორმირებაზე მაღალი მგრძნობელობით მოქმედებს გარემოცველი გარემო, ეპოქის კონტექსტი, ადამიანის ცნობიერზე ამ ფაქტორის გავლენის კომპლექსური აისახვის ყველაზე სანდო მონაცემიც მისი პირადი არჩევია.

ქართველი ფილოსოფოსი მერაბ მამარდაშვილი მეოცე საუკუნის შეფასებისას ახსენებს ტერმინს “ანთროპოლოგიური კატასტროფა”, რაშიც სულაც არ გულისხმობს ბუნებრივ ანომალიებს, კატასტროფებს, ისეთ მოვლენებს, როგორებიცაა დედამიწისა და ასტეროიდის შეჯახება, ბუნებრივი რესურსების სიმწირის პირობებში მოსახლეობის რაოდენობის გადამეტებული ზრდა, გლობალური დათბობა, ეკოლოგიური თუ ატომური ტრაგედია, მას მხედველობაში აქვს მოვლენები, რომელთა შემოქმედებითაც “შესაძლოა ადამიანში რაღაც, სიცოცხლისთვის მნიშვნელოვანი, საბედისწეროდ განადგურდეს”. “ანთროპოლოგიური კატასტროფის” ეპოქა მეოცე საუკუნის 20-იანი წლებიდან იკრებს ძალას და არამხოლოდ ათწლეულები გრძელდება, არამედ მისი ინერციები და ნარჩენები დღესაც აფერხებს ერების, შესაბამისად, ინდივიდების, ჯანსაღ განვითარებას.

“სიცოცხლისთვის მნიშვნელოვან” ღირებულებებს საბჭოთა ხელისუფლება თავიდან უხეში ფიზიკური ძალით, შემდეგ კი იდეოლოგიური მანქანით დაუპირისპირდა. ამ გეზმა ადამიანის შემსწავლელ მეცნიერებებს ამ ახალი გზის გამამართლებელი პრინციპების დანერგვა მოსთხოვა. შესაბამისად, ჰუმანიტარული მეცნიერებებიც — ისტორია, ლიტერატურა, ხელოვნებათმცოდნეობა... პროპაგანდისტული ტენდენციებით აივსო. მკაცრად აიკრძალა გენეტიკური კვლევები. ახალი იდეოლოგიის მოთხოვნების შესაბამისად, საფუძვლიანად გადაფასდა ისტორიისა და ლიტერატურათმცოდნეობის პრინციპები. მაგალითად, 1945 წელს პირადად იოსებ სტალინმა თავიანთ ნაშრომში არაერთი ცვლილების შეტანა მოსთხოვა “საქართველოს ისტორი-

ის” სახელმძღვანელოს ავტორებს, ცნობილ ქართველ მეცნიერებს, ისტორიკოსებს — ნიკო ბერძენიშვილსა და სიმონ ჯანაშიას. იქამდე კი საუკეთესო მოაზროვნეთაგან არაერთი გაურკვეველი ვადით წავიდა ემიგრაციაში, ხოლო იმათგან, ვინც ქვეყანაში დარჩა, ზოგი გადაასახლეს, ზოგი დახვრიტეს, ზოგს ოჯახის წევრები დაუხვრიტეს, ზოგმა კი თავად, საბედისწეროდ დაასრულა საკუთარი სიცოცხლე. რეპრესიებს გადარჩენილთათვის გარკვეულ კომპრომისებზე წასვლა არამხოლოდ შემოქმედებითი, არამედ ფიზიკური ცხოვრების გაგრძელების ერთადერთი გზა იყო. ნაწილმა ერთგვარი ხარკი გადაიხადა, ნაწილი კი სიტუაციას მოერგო და ფეხი აუწყო არსებულ წყობას.

მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში საბჭოთა მოაზროვნეთა ბედი პოლარულად გაიყო — ერთი მხრივ, საბჭოთა ტერორის და, მეორე მხრივ, კონფორმიზმის მსხვერპლებად. მსხვერპლი იყო ყველა, ვინც თუნდაც ჯვრის ტარების საბაბით მასობრივ რეპრესიებში მოჰყვა და ვინც ლოზუნგურ-მარშირებულ-პათეტიკურ პოეზიასა თუ ისტორიულ რომანს (რადგან შედარებით უწყინრად ჩანდა) შეაფარა თავი ან ნომენკლატურული სიტყვა-ბლოკები მეცნიერული არგუმენტების საპირწონედ გამოიყენა და ამაში ედია თავის გადარჩენის საშუალება.

დღეს კონფორმიზმი ბრალდებად იქცა. არადა, ის იყო ვერდიქტი საბჭოთა სისტემაში მცხოვრები მოაზროვნეებისათვის. კონფორმიზმის ბრალდება განსაკუთრებით მარტივია, თუ მას კონტექსტის გარეშე წარმოვაჩინთ. კონტექსტი, კი, რომელიც ამ ბრალდების კონტრარგუმენტად გამოდგებოდა, საჯარო სივრცეში რთული მოსაძიებელია. მისი წყარო ერთადერთი მოცემულობა — პირადი არქივია თავისი ექსტრალინგვისტური და მეტატექსტური მონაცემებით.

საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს ზემოთ ნახსენებ შემთხვევას თუ მივუბრუნდებით, ძალიან საგულისხმო ტენდენციებს აღმოვაჩინთ: 1945 წლის ოქტომბერში, ომის დამთავრების შემდეგ სტალინი, რომელიც შავიზღვისპირეთში ისვენებს, თავისთან — სახელმძღვანელოზე სასაუბროდ — იწვევს ამ სახელმძღვანელოს ავტორებს — ნიკო ბერძენიშვილსა და სიმონ ჯანაშიას. მათ მეგზურობას გაგრძელებს კანდიდ ჩარკვიანი. ამ მოგზაურობის ნიკო ბერძენიშვილისეული დეტალური აღწერა, მისი საკმაოდ ვრცელი დღიურები თავის დროზე გამოაქვეყნა დიმიტრი ხოშტარიამ და მკითხველისთვის ხელმისაწვდომია სტალინის ყველა ის ინტერპრეტაცია, რომელიც მან ქართველი ერის ეთნოგენეზის საკითხებიდან მოყოლებული, ერეკლე მეორემდე — გამოთქვა და მომდევნო გამოცემისთვის თავისი ინტერპრეტაცია შესთავაზა ქართველ მეცნიერებს.

მართალია, მთელი ტექსტი გამოქვეყნებულია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, პირადი არქივი იმითაა საინტერესო, რომ ის ყოველთვის შეიცავს “პუბლიკაციას გადარჩენილ” ისეთ რეალიებს, რომელთაც ხშირად საკვანძოდ დასკვნებამდე მივყავართ — ამ სამოგზაურო ნარკვევის დედანი ინახება მეცნიერის პირად არქივში. მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტს ზეანეული პათეტიკური ტონი და საქართველოს ისტორიის სტალინისეული ინტერპრეტაციის უალტერნატივობის ბეჭედი აზის, ხელნაწერი სრულდება შემდეგი მონაკვეთით, რომელიც გადაშლილია: “მოვდიოდით და ახალი დავალება თან მოგვქონდა — “საქართველოს ისტორიის მეორე ნაწილის დანერა. გვესმოდა ამ ამოცანის სიმძიმე, მაგრამ წარმატების სანინდრად დიდი მასწავლებლის კონკრეტული სახელმძღვანელო მითითებანი გვეიმედებოდა”.

როგორც ამ გადაშლილი ფრაგმენტიდან ჩანს, აბსოლუტური თანხმობის პირობებში, როდესაც უაპელაციოდ იყო მიღებული სტალინის ყველა მოსაზრების

უალტერნატივობა, მეცნიერი, რომლის ამოსავალი სამუშაო მეთოდი რაციონალური სკეპტიციზმი უნდა ყოფილიყო, ბუნებრივია, ვერ აცდებოდა შინაგან, არაცნობიერ წინააღმდეგობას საკუთარ თავთან და სწორედ ეს ტექსტი “ნამოცდა”. კიდევ ერთ მეტატექსტურ ნამოცდენასთან გვაქვს საქმე მაშინ, როდესაც ნიკო ბერძენიშვილი, გრიფით — “სასწრაფო”, როგორც ჩანს, თბილისში დაბრუნებამდე, გაგრიდანვე გზავნის 100-სიტყვიან ანოტაციას ამ შეხვედრის შესახებ. ანოტაცია ხელნაწერი უნდა ყოფილიყო და მას თბილისში ახვედრებენ უკვე მანქანაზე აკრეფილ ვერსიას. ასოთამნყოფი, ბუნებრივია, სიტყვა-სიტყვით აკრეფდა ტექსტს, თუმცა ნიკო ბერძენიშვილი ამ ანოტაციის ჩვენამდე მოღწეულ, შემორჩენილ ფურცელზე იტანს უცნაურ შენიშვნებს — მიუხედავად იმისა, რომ ამ რამდენიმესიტყვიან ტექსტში მიმართვის ფორმა “ამხანაგის” შეკვეცილი ფორმით (“ამხ.”), მარტივად წერის პრინციპებიდან გამომდინარე, სხვა პირებიც არიან მოხსენიებული, მხოლოდ სტალინთან დაკავშირებულ ყველა მიმართვას აღადგენს სრულ ვერსიად, დანარჩენს კი ისევ შეკვეცილად ტოვებს. კიდევ ერთი ნიშნული — 100-სიტყვიან ტექსტში ხუთჯერ არის ნახსენები იოსებ სტალინი, მათგან — არც ერთხელ ნაცვალსახელით. ეს მაგალითი პირადი არქივიდან, შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ამ ეპოქის კონტექსტით გამოწვეული არაცნობიერი კონფორმიზმის ერთგვარი ინდიკატორია.

კომუნისტურ რეჟიმთან რეპრესიული წინააღმდეგობით გადაღლილი ერების ფსიქიკას საბჭოთა ხელისუფლებამ იოლად მოარგო მის მიერ შექმნილი ილუზორული კეთილდღეობა, რადგან ხალხს თვითგადარჩენის სხვა გზა არ დაუტოვა. გურამ რჩეულიშვილმა ამ პროცესის ამსახველი ასეთი მხატვრული ხატი შექმნა: “აქ ხალხი მოგვაგონებს თეატრში მჯდომ მასას, რომელსაც თითქოს ალყა აქვს დარტყმული, რომლის გარღვევის პირველივე მცდელიც აუცილებლივ უნდა დაიღუპოს, ამიტომ ყველანი სხედან და უყურებენ უცნაურ სპექტაკლს, სადაც ნამდაუნუმ გამოაქვთ დროშები და ვაშას იძახიან, ხალხიც ვაშას იძახის, ვინც არ იძახის, სპობენ როგორც საერთო განწყობილების ხელოვნურად ჩამგდებს”.

უმძიმესი ტერორისა და ძალადობის მსხვერპლებზე არანაკლებ ტრაგიკულად გამოიყურება ის ხალხი, რომელიც გადარჩენას ახერხებს ასეთ პირობებში. ციტატის გაგრძელებაში ვკითხულობთ: “ბოლოს რჩება მხოლოდ ისეთი ხალხი, რომელიც საკუთარი სურვილით იძახის “ვაშას”, ისეთი ხალხი, რომელსაც უკვე დაავინწყდა, როგორ დაიწყო ყვირილი, რომელსაც არც უნდა სხვა მდგომარეობა.” აქ ავტორი ერთ მეტად რთულ ფსიქოლოგიურ ფაქტორს აქცევს ყურადღებას — როგორ იქცევა ადამიანის ბუნებრივ მოთხოვნილებად ის, რასაც მას თავიდან თავს ახვევდნენ.

ამ გარემოებას მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში ანთროპოლოგიური სურათის რადიკალური ცვლილება მოჰყვა. ადამიანს მოეხსნა უალტერნატივო ფასეულობის იარაღი. ის გახდა “კადრის”, “მწარმოებლის”, “მუშახელის” საპირწონე. “...ჩვენ უწინარეს ყოვლისა, უნდა ვისწავლოთ ადამიანთა დაფასება, კადრების დაფასება, თითოეული მუშაკის დაფასება, რომელსაც შეუძლია სარგებლობა მოუტანოს ჩვენს საერთო საქმეს. დროა, ბოლოს და ბოლოს, გავიგოთ, რომ მთელი იმ ძვირფასი კაპიტალებიდან, რომლებიც მსოფლიოში მოიპოვება, ყველაზე ძვირფას და ყველაზე გადამწყვეტ კაპიტალს წარმოადგენენ ადამიანები, კადრები” — იოსებ სტალინის ეს ციტატა 40-იან წლებში საყოველთაოდ აღიარებულ ფასეულობას წარმოადგენდა, რასაც მოწმობს ერთი ფაქტი: ის, როგორც აღიარებული ფასეულობითი ილუსტრაცია, დატანილი ყოფილა ბლოკნოტების ყდებზე, რომელთა ნიმუშებიც არაერთი საზოგადო მოღვაწის, მათ შორის, სასულიერო პირების, პირად არქივებში ინახება.

მეოცე საუკუნის პირადი არქივები გვთავაზობენ იმაზე დაკვირვების შესაძლებლობას, თუ როგორ შემოდის საუკუნის 30-იანი წლებიდან ადამიანი-მწარმოებლის პრიმატი: ევროპული განათლების მქონე ცნობილი მხატვრის, ქეთევან მაღალაშვილის შავ ჩანახატებში აშკარად იკითხება როგორც მისი, პირადი, ისე ეპოქის, ტრაგედიის საგულისხმო ტენდენციები — 30-იანი წლების დასასრულიდან, როდესაც სასტიკ რეპრესიებს ემსხვერპლა მისი ორი დიდი მეგობარი — დიმიტრი შევარდნაძე და ცნობილი ელინისტი გრიგოლ წერეთელი, მხატვარი თავის უმძიმეს განწყობებს თავისი ჩანახატების შავ ფერსა და სიშავის ინტენსივობაში გამოხატავს, შემდეგ კი, დროის გასვლასა და მისი უახლოესი მეგობრის, დიმიტრი შევარდნაძის, რეაბილიტაციის ოქმთან ერთად, რომელიც ქეთევან მაღალაშვილმა პირადად შეავსო, მის ჩანახატებში ეტაპობრივად შემოდის შრომის ინდუსტრიალიზაციის, ელექტროფიკაციის თუ საბჭოთა აღმშენებლობის სხვა მაინდენტიფიცირებელი ატრიბუტები. სწორედ ქეთევან მაღალაშვილს ეკუთვნის თავისი შემოქმედების მისეული ინტერპრეტაციის ეს ვერსია: “მე მიზნად მაქვს დასახული ავსახო ჩვენი ქვეყნის თანამედროვე საუკეთესო წარმომადგენლები მეცნიერებაში, ხელოვნებაში, ლიტერატურაში და წარმოებაში. ჩემს მიერ შესრულებულ პორტრეტებში მე მუდამ ვცდილობ გამოვამჟღავნო თანამედროვე ადამიანი, მისი დამახასიათებელი თვისებები, მისი შემოქმედებითი სახე და აგრეთვე სიძლიერე, ენერგია, რის საშუალებითაც მას შეაქვს თავის წვლილი სამშობლოს საუნჯეში”. ამ ციტატის საკვანძო პუნქტია სწორედ ახალი, თანამედროვე ადამიანის წარმოჩენა ენერგიით და სიძლიერით, როგორიც საჭირო იყო საბჭოთა წარმოებისთვის. აქვე მოვიყვანთ ცნობისთვის ერთ ფაქტს: 1918 წლის 26 იანვარს, თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების დღეს, დაგეგმილი იყო ერთადერთი მომხსენებლის — ივანე ჯავახიშვილის ლექცია, თუმცა იმდენად დიდი გამომხაურება და რეზონანსი მოჰყოლია ჩვენი ქვეყნის ინტელექტუალური ცხოვრების ამ მართლაც უმნიშვნელოვანეს მოვლენას, რომ იმ დღეს დაგეგმილი ლექციის ჩასატარებელი დრო არ დარჩენილა. ივანე ჯავახიშვილს 30 იანვარს წაუკითხავს ლექცია თემაზე: “ადამიანის პიროვნების როლი და მნიშვნელობა ძველ საისტორიო და საფილოსოფიო მწერლობასა და ცხოვრებაში”. 1918 წლიდან 40-იან წლებამდე ფუნდამენტურად შეიცვალა გარემო, რადიკალური ცვლილება განიცადა “ადამიანის” ცნების გაგებაში.

მეოცე საუკუნეში, საბჭოთა ადამიანის ყოველმხრივი კეთილდღეობის ინსცენირების პირობებში, არაცნობიერი პროტესტის სახით, მოგვიანებით ლიტერატურაში შემოდის არაერთი პერსონაჟი — მათხოვრები, ჯიბის და ლამის ქურდები, სადგურის მეძავები, ლოთები, “ბროდიაგები”, ერთი სიტყვით, სოციალური გარანტიების არმქონე ადამიანები. “ბინის დავთარში ჩაუნერელი”, “უპასპორტო” ხალხის თემაზე გურამ რჩეულიშვილი ერთგან ასე საუბრობს: “ერთ-ერთი საუბრის დროს, ჩემ თანდასწრებით გამოითქვა აზრი, რომ ჩვენს საზოგადოებას არ სჭირდება ნაწარმოები, სადაც მოქმედებს “ბინის დავთარში ჩაუნერელი ხალხი, თავისი გარკვეული ადგილის გარეშე.” “ნამდვილი ხელოვნებისთვის — წერს ის, — არ არსებობს არასაჭირო, ცუდი ხალხი, არიან ამოვარდნილები კალაპოტიდან, სხვა იდეით შეპყრობილები, ვიდრე ობიექტური სისწორე მოითხოვს, ბოროტმოქმედნი, გარკვეული მიზეზების შეიძლება არ გამართლების გამო, არის ყველანაირი ხალხი, ოღონდ ყოველი მხრიდან მხოლოდ ნამდვილი ადამიანები — მისი გამოხატვის ათასნაირი ვნებით.” სწორედ ეს არაპროგნოზირებადი ხალხია მწერლისთვის საინტერესო, რადგან მათში ცოცხალი მუხტია, ყველაფერი დეტერმინირებული არ არის, როგორც საბჭოთა მანქანით დალდასმულ ნებისმიერ სფეროში. მისთვის მხოლოდ ამგვარ ადამიანებთან, ამგვარ პერსონაჟებ-

თან მუშაობას აქვს აზრი, მაგრამ, შესაბამისად, ახლავს ხიფათიც. ალბათ ამიტომაც, დაუნანებლად ბლოკავდა საბჭოთა ცენზურა გურამ რჩეულიშვილის ნაწარმოებებს და ეს წყენა ახალგაზრდამწერალს მოუშუშებელ გულისტკივილად გაჰყვა თან.

იკვებება კიდევ ერთი ტენდენცია — შინაგანი პროტესტის კონტურები მწერლობამ აირეკლა უცნაური გამომსახველობითი საშუალებით — ხმით და ღრიალით. ამ პერიოდის როგორც პროზაულ, ისე პოეტურ ტექსტებში ვხვდებით ასეთ ნიმუშებს: “ძაუგთან ღრიალებდა ზარბაზანი. იმ ღამეს ჯაბუშანურთა ძაღლს ყმუილი არ შეუწყვეტია...”, “ცოცხალ სამყაროს აქვს ორი ხმა: კაცის და მხეცის” (გურამ რჩეულიშვილი), “რა სიშმაგით ღრიალებენ ღორები...”, “ვიმღეროთ, მგოსნებო, ხელახლა; ხმამაღლა, ხმამაღლა, ხმამაღლა...” “ყველაფერი სრულიად გამხეცებულ ალისგან განადგურებულია” (გალაკტიონ ტაბიძე).

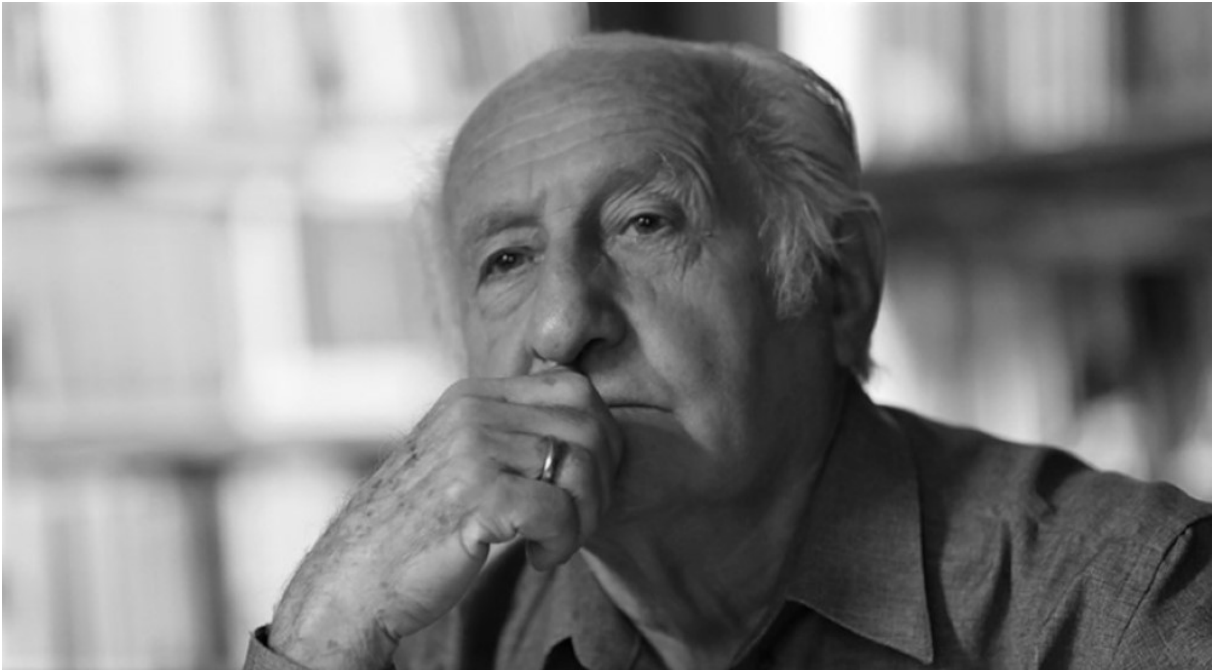
სამეცნიერო და სამეცნიერო-პოპულარულ ტექსტებში კი ასეთი ტენდენცია გამოვლინდა: “სიტყვა-ბლოკები” (მერაბ მამარდაშვილი), “საკომუნიკაციო დემონები” (ზაზა ფირალიშვილი) (კოლექტიური ძალისხმევით შექმნილი მეტაფორები, საკომუნიკაციო იმპერატივები) გარდაუვალ აუცილებლობად ახლდა არაერთი ჟანრისა და ფუნქციის ნაწარმოებს. კონიუნქტურული ხარკის ეს ტექსტური ქსოვილი ბუნებრივად ვერ თავსდებოდა ტექსტის საერთო ფაქტურაში. ეს არაბუნებრივი, ხელოვნური ჩანარები (მოგვყავს ერთი ნიმუში, რომელიც ეკუთვნის ლიტერატურისა და ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთ ანგარიშგასაწევ მკვლევარს: “გაუმარჯოს საბჭოთა დიდ და დაუძლეველ კავშირს, დღევანდელ ჩვენს საერთო მზრუნველ და მშობელ დედას, რომელმაც დაგვაგინა წარსული ეპოქების სიმწარე და ტკბილ ნანინას გვიმღერის ახალი ცხოვრების ახალ აკვანში. გაუმარჯოს ხალხთა მეგობრობას და სოლიდარობას!”) “მკვდარ ნარჩენებად” შერჩა საბჭოთა დისკურსის ინერციას.

ეპოქის და რეჟიმის მარწხებმა ის შეძლო, რომ “ახალი ცხოვრების ახალმა აკვანმა”, როგორც ისეთმა მძაფრმა და მწვავე გამოცდილებამ, რომელმაც ადამიანს წაართვა თავისი ადგილი, განვითარების ბუნებრივი კალაპოტი, საბჭოთა მოქალაქეებს ყველაფერი ადამიანური, რაც მათ ინდივიდუალობას და თავისუფლებას აძლევდა, წააშლევინა თავიანთი ცხოვრებიდან. ამის ნიმუშად მოგვყავს ქრისტინე შარაშიძის მაგალითი: მისი პირადი არქივი შეადგენს 2997 ერთეულს და ამ ათასობით ფურცელზე გაგვიჩრდება, ამოვიკითხოთ ამბები მისი ცხოვრების ყველაზე მთავარი საგის — პირველი დამოუკიდებელი, დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების წევრობის — შესახებ.

ადამიანის ინდივიდუალობის პრიმატის ეპოქაში მეტად მნიშვნელოვანია ისეთი წყაროების აქტუალიზაცია, რომლებითაც დასტურდება მისი უნიკალურობა. ამის დიდი პოტენციალი, ზოგადად, მის ინტელექტუალურ მემკვიდრეობას გააჩნია. თუმცა, თუკი დავუშვებთ, რომ პირის საჯარო ცხოვრება გარკვეულწილად მაინც დამოკიდებულია საზოგადოებრივ-ბიუროკრატიულ კონტექსტზე, უნდა ვივარაუდოთ, რომ საჯარო პორტრეტები მეტ-ნაკლებად კომპრომისების დაშვებით არის ფორმირებული. ასეთ ვითარებაში ერთ-ერთი ყველაზე სანდო პერსონალური მოცემულობა სწორედ პირადი არქივია. ის არის საჯილდაო ქვა იმისა, თუ რა ძალისხმევა აქვს ადამიანს დახარჯული ნიველირებული კონტექსტისგან განსხვავებული არჩევანის გასაკეთებლად და რა ხარისხით აქვს მას ნამუშევარი უმთავრეს პრინციპზე, რომელიც ქართველმა ფილოსოფოსმა, ნიკო ქავჭავაძემ გამოხატა ამ უმნიშვნელოვანესი ფრაზით: “ვისწავლოთ პიროვნებად ყოფნა”.

მოგონებანი და რეცენზიები

ზურაბ კიკნაძე
(1933-2022)

ქართულმა საზოგადოებამ დიდი დანაკლისი განიცადა ბატონ **ზურაბ კიკნაძის** გარდაცვალებით. ჩვენგან წავიდა ღვაწლმოსილი ფილოლოგი და ღვთისმეტყველი, შესანიშნავი მთარგმნელი, რომლის სამაცნიერო მემკვიდრობაც სამუდამოდ დარჩება ქართული კულტურის საგანძურში.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში, **საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის** ინიციატივით ჩამოყალიბდა ბიბლიის ახალ ქართულ ენაზე თარგმნის ჯგუფი, რომელშიც აქტიურად ჩაერთო ბატონი **ზურაბ კიკნაძე**. მან შეასრულა ძველი აღთქმის წიგნების ძველი ებრაული ენიდან თანამედროვე ქართულ ენაზე თარგმანები. სწორედ მისი თავდაუზოგავი შრომის შედეგად, დღეს ყველა ქართველს საშუალება აქვს ბიბლიური წიგნების თანამედროვე ქართულად გაცნობისა. მან არა მხოლოდ თარგმნა ბიბლიური წიგნები, არამედ აქტიურად აშუქებდა წმინდა წერილის თარგმანებთან დაკავშირებულ პრობლემებს, ასაბუთებდა საკრალური წიგნის გასაგებ ენაზე არსებობის აუცილებლობას, რათა მორწმუნეებს საშუალება ჰქონოდათ მისი გაგებისა. ბატონი **ზურაბი** ჩართული იყო ეკლესიის ირგვლივ არსებული სხვადასხვა დისკუსიისა. მისი ნააზრევო მოგვიანებით გაერთიანდა კრებულებში **„ეკლესია გუშინ, ეკლესია ხვალ“** (2002) და **„მე ვარ გზა... (წერილები ქრისტიანობაზე)“** (2020). ამ წერილებიდან აღსანიშნავია **„ქართველი მეფეები და პატრიარქები“**, **„ბიზანტიური მემკვიდრეობა“**, **„ბიბლიის თარგმანი თანამედროვე ენაზე“**, **„რელიგია და კავკასიის ერთიანობა“**, **„ანწყურის ღვთისმშობლის ხატის სასწაულები“**, **„ქრისტიანული ფასეულობები და ქართული ეროვნული და კულტურული ცნობიერება“**. 2009 წელს გამოიცა **ზურაბ კიკნაძის** წიგნი **„ქართლი გაქრისტიანების გზაზე: ადამიანები და სინმიდეები“**, რომელშიც ფართოდაა განხილული ჩვენი ეროვნული და კულტურული იდენტობის საკითხები. ამ წიგნის შემოკლებული ვარიანტი, სტატიის სახით დაიბეჭდა ჟურნალ **„ჯვარი ვაზისას“** 2017 წლის 1 ნომერში

(გვ. 171-176). რაც შეეხება წერილს - „**HOMO RELIGIOSUS – რწმენის კაცი**” – იგი რელიგიათმცოდნეობის აკადემიური ტექსტია, და ამავდროულად ანთროპოლოგიური ასპექტებით გაჯერებული ესსე. გასული საუკუნის 90-იან წლებში, გაზეთ „კავკასიონის“ ფურცლებზე იბეჭდებოდა ბატონი ზურაბის წერილები მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდანებზე, ერთგვარი სერია, - „წმინდანთა ცხოვრება”. ამ პატარა და ყველასათვის გასაგებ სტატიებში წარმოჩენილი იყო საეკლესიოს კალენდარში მოხსენიებული სხვადასხვა წმინდანის ცხოვრება, მათი ღვაწლი. ამ მხრივაც, იგი განასახიერებდა ცოდნისა და რწმენის ჰარმონიულ სინთეზს. მსგავსი სტატიები „საქართველოშიც” იბეჭდებოდა („ზეცით მოხვედნი ქრისტე” და სხვ.). საგულისხმოა ბატონი ზურაბის წერილი „**საქრალურისა და პროფანულის სემანტიკისათვის**” (კრებული „ენრიკო გაბიძაშვილი – 90”, გვ. 137-150).

1988 წელს, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-ემ ზურაბ კიკნაძე თბილისის ახლადგახსნილ სასულიერო აკადემიაში მიიწვია პედაგოგად. იგი კითხულობდა ძველი აღთქმის კურსს. მისი ლექციები გამოირჩეოდა არა მხოლოდ წმინდა წერილის ანალიზით, არამედ მახლობელი აღმოსავლეთის კულტურათა ანალიზით. ეს ყველაფერი მოგვიანებით აისახა მის წიგნებში „**საუბრები ბიბლიაზე**” (1989), „**ძველი აღთქმის წუთისოფელი**” (2003, 2023), „**ბიბლიის შესავალი**” (2005), „**ბიბლიური წინამძღოლობა**” (2018), „**ბიბლიური წინასწარმეტყველნი**” (2020). გასული საუკუნის 90-იან წლებში ჟურნალ „რელიგიაში” დაიწყო ზ. კიკნაძის ძველი აღთქმის წიგნებზე კომენტარების გამოქვეყნება. ეს ეგზეგეტიკა რამდენიმე პლასტიკან შედგებოდა: 1. ავტორმა მოახდინა ბიბლიის ებრაული ლექსიკის სემანტიკური ანალიზი (გვიხსნის ცალკეულ ბიბლიურ გამართა სახელების მნიშვნელობას, ტოპონიმების ეტიმოლოგიას და ა. შ.). 2. ზ. კიკნაძემ შეკრიბა ეკლესიის მამათა ნააზრევი და ფართოდ დაამოწმა **წმ. ეფრემ ასურის, წმ. ბასილი დიდის, წმ. იოანე ოქროპირის** და სხვათა კომენტარები ამა თუ იმ ბიბლიურ წიგნზე. 3. მან პარალელი გაავლო ამა თუ იმ ბიბლიური მოვლენისა ძველი აღმოსავლეთის გადმოცემებთან და ბიბლიური ისტორიოგრაფიაც წარმოაჩინა (ამა თუ იმ ბიბლიური სახელმწიფოსა და ხალხების ქრონიკები, რაც ჯამში ამტკიცებს ბიბლიურ მოვლენათა უტყუარობას). ეს საინტერესო ციკლი მოგვიანებით გაერთიანდა უნიკალურ სახელმძღვანელოში „**ხუთწიგნეულის თარგმანება**” (2004), რომელსაც სასწავლოდ დღესაც იყენებენ სასულიერო სემინარიასა და აკადემიაში. ზ. კიკნაძის მოღვაწეობა ბიბლეისტიკის კუთხით გამოიხატა იმ ფაქტშიც, რომ იგი თარგმნიდა სხვადასხვა ინტელექტუალის საინტერესო წერილს ბიბლიურ ისტორიაზე. სანიშნოდ დავასახელებ ფილოსოფოს **მარტინ ბუბერის** წერილს „**ცრუწინასწარმეტყველი**”, რომელიც წარმოაჩენს ბიბლიური წინასწარმეტყველის, როგორც საღმრთო მესაყვირის ფუნქციასა და მის სხვაობას ცრუწინასწარმეტყველისგან, ესოდენ რომ მომრავლდნენ ბაბილონის ტყვეობის წინა ხანაში. ზ. კიკნაძის თარგმანი დაიბეჭდა ჟ. „განთიადში” (1990, 6, გვ. 141-145). სხვადასხვა ჟურნალში აგრეთვე იბეჭდებოდა მისი წერილები ბიბლიურ თემატიკაზე. (მაგალითად, „**ბიბლიური დრო**”, ჟ. „ომეგა”, 2001, 12, „**აბრაამის განსაცდელი**”, ჟ. „კადმოსი”, 2009, 1, გვ. 277-284, „**რქადასხმული მოსე**”, სჯანი, 2010, 11). ზაზა ალექსიძის იუბილისადმი მიძღვნილ კრებულში დაიბეჭდა ფრიად საინტერესო კვლევა „**კუმრანის ბაპტისმა**” (რიტუალური განბანვა იუდეველთა ერთობებში), რომელიც ქართულ ენაში ტერმინ „ნათლისღების” ირგვლივ მსჯელობასთან ერთად მნიშვნელოვან საკითხებს განიხილავს (კრებული „კავკასია”, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის შორის, II, მიეძღვნა ზაზა ალექსიძის დაბადებიდან 85 წლისთავს, გვ. 391-404).

ბიბლიური სამყაროს კვლევასთან გადაჯაჭვული იყო ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის, რელიგიებისა და ლიტერატურის კვლევა. ამ მხრივ ბატონ ზურაბ კიკნაძის ღვაწლი განუზომელია. შეიძლება ითქვას, რომ იგი ასირიოლოგიის, როგორც აღმოსავლეთმცოდნეობის ერთ-ერთი მიმართულების სკოლის მესაძიკველა. მისი რედაქციით 1988 წელს გამოქვეყნდა ს. კრამერის ეპოქალური წიგნი „**ისტორია იწყება შუმერიდან**”.

საკუთრივ ბატონი ზურაბი თარგმნიდა შუმერული და აქადური ენებიდან. მესოპოტამიური კულტურიდან მან ქართულ ენაზე აამეტყველა „გილგამეშის ეპოსი“ (1963), რომელსაც დაურთო ღრმა ფილოსოფიური წინასიტყვაობა კაცობრიობის უძველეს ლიტერატურულ ძეგლზე. დღესდღეობით ამ პოემის ექვსი სხვადასხვა გამოცემა არსებობს და რაც გადის დრო, უფრო იმატებს ინტერესი მის მიმართ. ზ. კიკნაძემ აგრეთვე თარგმნა და ცალკე კრებულად გამოსცა „ძველი შუამდინარეთის პოეზია“ (1987). ცოტა უფრო ადრე გამოვიდა კრებული „თამუზის სიზმარი, ძველი შუამდინარული პოეზია“ (1969), რომელშიც დაიბეჭდა ბაბილონური კოსმოგონიის ნიმუში „ენუმა ელიშ“ („ოდესაც ზემოთ“), - ღვთაება მარდუქის გამარჯვებათა ქრონიკა და ცალკეული ჰიმნები. ასურული ლოცვები და „თამუზის სიზმარი“ აგრეთვე დაიბეჭდა კრებულ „არმაღანსა“ და აღმანახ „ახალ თარგმანებში“. მანვე თარგმნა და სათანადო სქოლიოებით გამოსცა კაცობრიობის უძველესი სამართლებრივი ტექსტი „ხამურაბის კანონები“ (1988).

შუამდინარული ცივილიზაციების კვლევის გვირგვინია მონოგრაფია „**შუამდინარული მითოლოგია**“ (1976, 1978, 2006). იგი არაერთ კოსმოგონიურ, კოსმოლოგიურ, ანთროპულ და საკრალურ მითებს განიხილავს. ნიგნში ხშირად დადგინებული ქართული მითოლოგიის გადმოცემებიც. 1978 წლის გამოცემაში დამატებულია საგანგებო პარაგრაფი, რომელშიც დაწვრილებითაა განხილული საკრალური ქორწინების რიტუალი. მონოგრაფიის მოკლე ვარიანტი, დალაგებული ანბანური პრინციპის საძიებლით გამოქვეყნდა 1984 წელს სათაურით - „**შუამდინარული მითოლოგიის ლექსიკონი**“. 2021 წელს გამოქვეყნდა ზურაბ კიკნაძის „**შუამდინარეთის ისტორიულ-კულტურული ნარკვევები**“, როგორც დაგვირგვინება მისი მრავალწლიანი ძიებებისა.

„შუამდინარეთის ისტორიულ-კულტურული ნარკვევები“ გვახსენებს თომას მანის სიტყვებს, რომლითაც იწყება ტეტრალიგია „იოსები და მისი ძმები“: „ნარსულის უფსკრულს ფსკერი არ უჩანს, ამიტომ ალბათ აჯობებდა თუ მას უძიროს ვუნოდებდით?“; მართლაც სად იკარგება ცივილიზაციის ძირები? რა ხდებოდა ნარღვნადელ ქალაქებში? ვინ იყვნენ ქალდეველები? რა სხვაობაა შუმერულ და სემიტურ ენებს შორის? მივიჩნიოთ თუ არა აშურბანიფალის ბიბლიოთეკა უძველეს ნიგნსაცავად? ამ ყველაფერზე პასუხს ნახავთ ამ დიდებული ილუსტრირებული მონოგრაფიიდან, რომლის ყოველი პარაგრაფიც ყველასათვის გასაგებადაა გადმოცემული.

ზურაბ კიკნაძეს დიდი ღვაწლი აქვს ქართული მითოლოგიის კვლევაში. მან ერთხელ და სამუდამოდ გაფანტა არამართებული შეხედულება ქართულ მთაზე, როგორც წარმართობის არეალზე და არგუმენტირებულად დაასაბუთა მთიელთა რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებში ქრისტიანული სუბსტრატის პირველადობა. ამ მხრივ მას არაერთ ავტორიტეტულ მკვლევართან მოუხდა პოლემიკა. ალექსანდრე გრიგოლიას ნიგნზე („**ქართველ მთიელთა ადათი და სამართალი**“, გამოიცა 2015 წელს) რეცენზიაში, ზ. კიკნაძე ამბობდა, რომ ქართველ მთიელებს „სწორედ ერთი ღმერთი სწამთ, რომელსაც „მორიგე ღმერთს“ უწოდებენ, ღვთისშვილები კი მისი ანგელოზები არიან და არა ღმერთები თუ ღვთაებანი, როგორც მათ დღემდე ძველი ინერციით ჩვენს ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში მოიხსენიებენ. ამ ინერციის სათავეში იდგა ჯერ ივანე ჯავახიშვილი, უდიდესი ავტორიტეტი ისტორიაში, მაგრამ არა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის თემთა სარწმუნოებასა და საკულტო ყოფაში და მერე სამამულო ეთნოგრაფიის ფუძემდებელნი - სერგი ჩიტაია და ვერა ბარდაველიძე“. იქვე მკვლევარი მიანიშნებდა, რომ ქრისტიანული სუბსტრატი მთის რელიგიურ ტრადიციაში წამყვანია. ტერმინოლოგია მთლიანად ქრისტიანული ლექსიკონიდან არის აღებული: ხუცესი, დეკანოზი, ლიტანია, სეფისკვერი და ა. შ. მთელი რელიგია ჯვარზეა აგებული (ხევსურულად ჯვრის მნიშვნელობით ხატიც იხმარება. ჯვარ-ხატი ერთი და იგივეა). ჯვარი მოდის მტრედის, ცეცხლის ბურთის სახითაც. ფშავ-ხევსურებმა საოცარი სულიერი სახე მისცეს ჯვარს. ამის გამო ის უდიდესი თაყვანისცემის საგანი გახდა. ჯვარი უხილავი არსებაა. მასში ერთიანდება ღვთისშვილიც, რომელსაც მორიგე ღმერთი უგზავნის რომელიმე თემს დასახმარებლად.

ქართული მითოლოგიის კვლევაში ფასდაუდებელია ზ. კიკნაძის ორტომიანი მონოგრაფიის **„ქართული მითოლოგიის“** (1996, 2014, 2016) მნიშვნელობა. ძნელია შევეხოთ ამ ფუნდამენტური მონოგრაფიის ყველა ასპექტს. იგი განგვიმარტავს მითს მორიგე ღმერთისგან ღვთისშვილთა დედამიწაზე დაშვებაზე, რაც სიკეთის ბოროტებაზე (დევეები) გამარჯვებაში გამოვლინდა და ამ გადმოცემის ქრისტიანულ ფესვებზე გვესაუბრება. ადამიანებს ხსნა მოუტანეს ღვთისშვილებმა (კოპალა, იახსარი და სხვანი), დევეებისგან განმედილ ადგილებში თავისუფლად ცხოვრების საშუალება მისცეს და მადლერმა ადამიანებმაც საყმოები, თემები მათდამი პატივისცემის ნიშნად, დაუქვემდებარეს ამა თუ იმ ღვთისშვილს, აუგეს სალოცავები, დაუნესეს დღეები და მსხვერპლშენიშვნის წესები. მონოგრაფიაში გამოთქმულია მოსაზრება კვირიაზე, როგორც მაცხოვრის პროტოტიპზე. საგანგებო მჯელობაა სკნელის, ზესკნელისა და ქვესკნელის შესახებ, აგრეთვე სამყაროსეულ ხეზე, რომელიც მსჭვალავს სამ სკნელს. „ეს ხე თავისი აღმოცენებით, როგორც ინდრა თავისი სამი გადაბიჯებით, ქმნის სამსკნელოვან სამყაროს. ხის ძირი შუა სკნელია, ადამიანის საცხოვრებელი; ხის ფესვები - ქვესკნელი, რომელსაც გველი განასახიერებს; ხის კენწერო ზესკნელის ხატია და მას ფრინველი წარმოგვიდგენს“. აქვეა განხილული ისტორიულ პირებთან (ფარნავაზი, თამარ მეფე, ერეკლე მეფე და სხვანი) დაკავშირებული ლეგენდები და სხვა საინტერესო საკითხები. გარდა შუამდინარული და ქართული მითოლოგიისა, ზ. კიკნაძე იკვლევდა სხვა ხალხების მითოლოგიებსაც, რასაც მოწმობს მისი სტატიები **„მითოლოგიური ენციკლოპედია“** სამტომეულში (ავტორები: ზურაბ კიკნაძე და ნანა ტონია, გამომცემლობა „ბაკმი“, 2019) და **„ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში“** (1975-1987). ცალკე აღნიშვნის ღირსია მის მიერ თარგმნილი **ჰომეროსის „ოდისეა“** (თ. ჩხენკელთან ერთად, 1975), როგორც ძველი ბერძნული კლასიკური პოეზიის და მითოსის საუკეთესო წყარო. აქვე დავძენთ, ბატონმა ზურაბმა შეადგინა სასკოლო სახელმძღვანელო **„მითოლოგია“** (გამომცემლობა „ლოგოს პრესი“, 2003) და რედაქტირება გაუკეთა ავტორთა კოლექტივის ფუნდამენტურ ნიგნს **„მითები და ლეგენდები“** (გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“, 2020), რომელიც ინგლისური ენიდან ითარგნა.

მითოლოგიის კვლევამ განაპირობა ქართული ფოლკლორის საფუძვლიანი შესწავლა. ბატონი ზურაბი წლების განმავლობაში გახლდათ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორისტიკის კათედრის გამგე. მისი თაოსნობით არაერთი მეცნიერი აღიზარდა ამ სივრცეში. აღსანიშნავია მისი გამოკვლევები **„ამირანია“** (2023), **„მითოსი, ზღაპარი, საგმირო ლექსი“**, **„ქართული ხალხური ეპოსი“** (2001), და განსაკუთრებით ფუნდამენტური მონოგრაფია **„ქართული ფოლკლორი“** (2007), რომელშიც ხალხური სიტყვიერების ყველა ჟანრია განხილული. სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემაში წლების განმავლობაში ქვეყნდებოდა მისი წერილები ფოლკლორზე, რომელთაგან განსაკუთრებით ღირებულია **„ჯადოსნური ზღაპრის ესქატოლოგია“**. მასში გააზრებულია ზღაპრის ფენომენი და მისი ფინალის მეტაფიზიკური არსი, ქორწილის, როგორც მარადიულ ნეტარებაში დამკვიდრების რელიგიური გააზრება. ზ. კიკნაძემ შეადგინა აგრეთვე **„ქართული ხალხური პოეზია“** (1992). ხშირ შემთხვევაში, მისი პოლემიკა რომელიმე სხვა ავტორთან მკითხველთა უდიდეს ინტერესს იწვევდა, ვინაიდან აზრებისა და არგუმენტების მაგიური პალიტრა გადაიშლებოდა ხოლმე. ასე მაგალითად, ჟურნალ „კადმოსის“ ფურცლებზე, ზ. კიკნაძის პოლემიკა ზ. კვერცხიშვილთან, რომელმაც ორიგინალური აზრები გამოთქვა ჯადოსნური ზღაპრის ტიპოლოგიაზე, ფრიად მიმზიდველი საკითხავია დღესაც.

ცალკე სამსჯელოა ზურაბ კიკნაძის დამსახურება ქართული ლიტერატურის ისტორიის კვლევაში. ამ მხრივ განსაკუთრებულ აღნიშვნას იმსახურებს მისი რუსთველოლოგიური წერილები. ჯერ კიდევ 2001 წელს გამოქვეყნდა მისი კრებული **„ავთანდილის ანდერძი“**. „მო დავსხდეთ ტარიელისთვის“... თითქოს ზ. კიკნაძეს პოემის ამ მონოდების საფუძველზე შევყავართ ინდოეთის სამეფოში. აქ მოცემულია სრულიად ახალი ხედვა ვეფხის ტყავით შემოსილი ჭაბუკის თავგადასავლისა. იმ მრავალ „მეტყველებას“ შორის,

რომელნიც „ვეფხისტყაოსანზე“ დაწერილი გამოკვლევების კრიალოსანს დაგვანახებს („ვეფხისტყაოსნის ვარსკვლავთმეტყველება“, „ვეფხისტყაოსნის მზისმეტყველება“, „ვეფხისტყაოსნის ღვთისმეტყველება“, „ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება“ და ა. შ.) ზ. კიკნაძე პიონერია **„ვეფხისტყაოსნის ისტორიათმეტყველებისა“**, რადგან არცერთი მედიევისტი არ ხედავს დროისა და წარსულის მოვლენათა მსგავს ანალიზს, რომელიც მან ამოიკითხა პოემაში. კრებულში არაერთი საინტერესო წერილია გამოქვეყნებული. 2022 წელს გამოქვეყნდა ზ. კიკნაძის გზამკვლევი **„ვეფხისტყაოსანი“**, რომელიც პოემის ირგვლივ არსებული პრობლემატიკის საუკეთესო ანალიზია. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, კალისტრატე ცინცაძის დაბადებიდან 150 წლისთავისადმი მიძღვნილ კრებულში (2017) დაიბეჭდა ბატონ ზურაბის წერილი **„კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს ნააზრევის გამო „ვეფხისტყაოსანზე“** (გვ. 72-96).

აღსანიშნავია მისი წერილები ქართველ მწერლებზე **„სულხანი და საბა“**, **„ხაროდან გამოქვაბულამდე“**, **„სამსახეობა ასკეზისა“**, **„ვაჟას მთა და ბარი“**, **„სამი მთაწმინდა“**, **„ბახტრიონის“ დასასრული**, **„მერანის გენეალოგია“**, **„მყინვარი და თერგი“** და სხვანი. ბევრი მათგანი გაერთიანებულია კრებულში **„ცეცხლი და ბურუსი“** (2015). რად ღირს ჯერ მარტო **„სამსახეობა ასკეზისა“**, რომელიც მონაზვნური ცხოვრების შესახებ დაწერილ ქრესტომათიულ კრებულს დაამშვენებს. აქვე ვიტყვი, რომ მისი წერილები ქართულ ენას, მის სიღრმესა და თავისებურებებსაც ეხება. ამ მხრივაც, იგი სწორუპოვარი ლინგვისტისა და სემიოლოგის რანგში გვევლინება (**„რას გვასწავლის ქართული ენა?“**, **„ქართული სიტყვა : ლიტერატურული მემკვიდრეობის ასპექტები“**). რაც შეეხება მის ისტორიაზე გამოქვეყნებულ წერილებს, ყველაზე მეტად გამოვარჩევი შემდეგს: **„შეცვლილი ისტორიული რეალობა“** (ჟ. „ცხელი შოკოლადი“, 2009, 52).

ზურაბ კიკნაძე აგრეთვე მსოფლიო ლიტერატურის უბადლო მცოდნე გახლდათ, რომელიც თარგმნიდა კლასიკურ ძეგლებს და აქვეყნებდა საინტერესო პუბლიკაციებს სხვადასხვა შედეგის თაობაზე, აგრეთვე ლიტერატურის საჭირობოროტო თემებზე, თარგმანის საკითებზე. აღსანიშნავია მისი წერილი **„შენიშვნები ჰერმან ჰესეს ბროშურაზე „მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა“**. აქ განხილულია სხვადასხვა ხალხთა ეროვნული მწერლობის ძირითადი ნაწარმოებები და მათი ქართულად თარგმნის აუცილებლობა. მისი რეცენზიები ნ. ფურცელაძის მიერ თარგმნილ - **„მუალაკებზე“**, ლ. ალიმონიაკის მიერ თარგმნილ - **„უპანიშადებზე“** და სხვა ძეგლებზე მოწმობენ ავტორის ენციკლოპედიურ განსწავლულობას. გარდა ზემოთჩამოთვლი თარგმანებისა (ძველი შუამდინარული პოეზია თუ ჰომეროსის „ოდისეა“), ზურაბ კიკნაძეს თარგმნილი აქვს ევრიპიდეს, **ჯონ მილტონის**, **ჰუგო ფონ ჰოფმანსტალის**, **ფ. დოსტოევსკის**, **რ. აკუტაგავას**, **ვ. ბიკოვის** და სხვა ცნობილ მწერალთა ნაწარმოებები, რომელთაც ხშირად ურთავდა საინტერესო ბოლოსიტყვაობას. მაგალითად, ვისაც ოდესმე გადაუშლია მის მიერ თარგმნილი დოსტოევსკის „ორეული და „მარადი ქმარი“ (გამოიცა 1985 წელს), ნახავდა ზ. კიკნაძის არაჩვეულებრივ ანალიზს რუსი მწერლის შემოქმედებაზე. ზ. კიკნაძემ აგრეთვე თარგმნა **სორენ კირკეგორის**, **ნ. ბერდიაევის**, **ს. ტრუბეცკოის**, **რ. გენონის**, **ვ. სოლოვიოვის** და სხვა ფილოსოფოსების ნაშრომები, აგრეთვე **„ხასიდური სწავლანი“** (1995). მისი წინასიტყვაობანი არაერთი თანამედროვე მწერლის ნაწარმოებს უძღოდა წინ (მაგალითად, ერლომ ახვლედიანის ცნობილ რომანს „კოლო ქალაქში“, 2010).

სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ბატონი ზურაბი თანამშრომლობდა ჟურნალთან **„გული გონიერი“**, რომელიც გამოიცემოდა ჯერ **ე. ჭელიძის**, შემდეგ - **თ. ბუაძის** ხელმძღვანელობით. ამ პერიოდულ გამოცემაში გამოქვეყნდა მისი თეოლოგიური და ფილოსოფიური ესსეები **„დრო და მარადისობა“**, **„შორის კეთილისა და ბოროტისა“**, **„მე ვარ გზა...“** და სხვა. საინტერესოა ზ. კიკნაძის მხატვრული ნარკვევებიც, რომელთაგან აღსანიშნავია **„ბუკინისტები“**, - საოცრად ესთეტიკური მოგონება წიგნით მოვაჭრეებზე. მისი წერილები ფილოსოფიაზე (**„ყველაფერი შრომაშია, შედეგია ამაო“**, **„ბერდიაევის ანთროპოლოგია“**, **„რა მწამს და რა ვიცი“**...). მისი მსოფლმხედველობრივი კრედო, ანთროპული თვალსაწიერი გამოსჭვივის მის ინტერვიუებშიც, რომელნიც საამური

საკითხავია ყველა ინტელექტუალისთვის, ვინც ოდესმე სამყაროს რაობაზე ჩაფიქრებულა. დიახ, ზურაბ კიკნაძე, როგორც ფილოსოფოსი კარგად ჩანს საუბრებში, რომელთაგან მკითხველს ორს შევთავაზებ. პირველი, სახელწოდებით - „**მე ვარ პრივატული კაცი**“ დაბეჭდილია ჟურნალ „კულტურა პლიუს = Culture Plus“, 2021 წლის მე-2 ნომერში, ხოლო მეორე, - „**მინის მცველი**“ - გამოქვეყნდა ჟურნალ „ინდიგოს“ ფურცლებზე (2020, 44). აქვე დავძენთ, რომ ზურაბ კიკნაძე ფილოსოფიის ისტორიაშიც იღვწოდა. მართალია ეს სფერო არ ყოფილა მისი კვლევის უშუალო არეალი, მაგრამ სხვადასხვა წერილი მოწმობს ავტორის უსაზღვრო განსწავლულობას სხვადასხვა ეპოქის ფილოსოფიაში. სანიმუშოდ გავიხსენებ ერთ სტატიას, რომელიც სამეცნიერო-პოპულარული სტილის ბრწყინვალე კომბინაციაა. მხედველობაში გვაქვს „**დიოგენე, შვიდი ბრძენი, თასი და სამფეხი**“ („სემიოტიკა“, 2007, 2, გვ. 164-177).

ზურაბ კიკნაძეს ღვაწლი აქვს ქართული ქრისტიანული ხელოვნების ისტორიაშიც. როდიდან ჩაეყარა საფუძველი ჩვენში ტაძრების მშენებლობას, როგორ განვითარდა და დაიხვეწა ქრისტიანული არქიტექტურა, უნივერსალური სიმბოლიკა, რომელიც ქვაში ამოიკვეთა? ჯერ კიდევ 1985 წელს, ჟურნალში „კრიტიკა“ მკითხველმა იხილა ბატონ ზურაბის წერილი „**რას მოგვითხრობს მირიანის წიგნი?**“ (6, გვ. 59-103), რომელსაც გამოეხმაურა ხელოვნებათმცოდნე **ვახტანგ ბერიძე**. ამ საინტერესო პოლემიკის პასუხად, იგივე ჟურნალის 1987 წლის მე-2 ნომერში დაიბეჭდა ზ. კიკნაძის წერილი „**კულტურის ისტორიის კვლევის მეთოდებისთვის**“ (თანაავტორი თ. მირზაშვილი). აღსანიშნავია აგრეთვე მისი წერილები „**ემბრიონიდან სრულყოფილებამდე**“ (გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1996, 2) და „**შეცვლილი ისტორიული რეალობა**“ (ჟ. „ცხელი შოკოლადი“, 2009, 52). 2000 წელს ზ. კიკნაძემ მონაწილეობა მიიღო საერთაშორისო სიმპოზიუმში „ქრისტიანობა: წარსული, აწმყო, მომავალი“, რომელიც საქართველოს საპატრიარქოს ეგიდით გაიმართა და სადაც მან წაიკითხა მოხსენება „**ეპოქის ნიშნები**“ (დაკვირვებანი „ისტორიანი და აზმანი შარავანდეტთანზე“).

2021 წელს გამომცემლობა „ინტელექტმა“ გამოაქვეყნა ზურაბ კიკნაძის ჩანაწერების ვრცელი კრებული, სახელწოდებით - „**ამარგი // ალუდას ნახტომი**“. აქ თავმოყრილია სხვადასხვა დროს გამოთქმული შენიშვნები და მოსაზრებები ეთნოგრაფიაზე, ფოლკლორზე, კულტურაზე, მწერლობაზე, სარწმუნოებაზე... წიგნის დასაწყისში მოცემული „**Pro domo sua**“ ნიმუშია, თუ როგორ უნდა იწერებოდეს მემუარული სტილის პროზა, - მიახლოებული მხატვრულ სტილთან, სადაც ფაქტები და სუბიექტის განცდები საოცრად მოზაიკად გარდაიქმნებიან. ბატონი ზურაბი იხსენებს ბავშვობას, რეპრესირებული მამის ხატებას, სტუდენტობას... შემდეგ კი კვლავ მოდის ჩანაწერები და განაზრებანი ადამზე, გველზე, ღვინოზე, პურზე, სიმძვლის ფენომემზე, სამოსელზე, პავლე მოციქულზე, მართასა და მარიამზე, ქართულ ენაზე და რაზე აღარ... თავისუფლებაზე საუბრისას კი ნახსენებია სიტყვა „ამარგი“, ამ წიგნის სათაურად რომ არის გამოტანილი და რომელიც შუმერულად დედასთან დაბრუნებას ნიშნავს, რაც თავის მხრივ თავისუფლების ეკვივალენტია.

სხვადასხვა დროს ბატონი ზურაბი გახლდათ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ილიას უნივერსიტეტის და სხვა უმაღლესი სასწავლებლების ლექტორი, „**საგურამოს**“ და „**საბას**“ ლიტერატურული პრემიების ლაურეატი.

ვისაც გასული საუკუნის 90-იან წლებში ანჩისხატის ეკლესიის სამრევლო ახსოვს, შეუძლებელია თვალთახედვიდან გამორჩენოდა ერთი უბრალო ადამიანი, მდუმარედ რომ ისმენდა ლოცვას. ბევრმა არ იცოდა, რომ ეს სათნო კაცი ზურაბ კიკნაძე იყო, - ბიბლიის მთარგმნელი, ქართული კულტურის კედელზე მყარი აგურის დამდები, მარადიულობაზე მოფიქრალი მოაზროვნე...

P. S. ქვემოთ გთავაზობთ ფრაგმენტებს ზურაბ კიკნაძის სხვადასხვა წერილიდან, რომელნიც ადამიანს, ანთროპოლოგიურ თემებს მიეძღვნა.

ფრაგმენტები ზ. კიკნაძის წერილებიდან

„ჩვენ უნდა ამოვიდეთ იმ რეალობის სიღრმისეული საზრისიდან, რაც ისტორიის პროცესში ამ ცნებამ მიიღო. რელიგია არის აღდგენა კავშირისა, რომელიც ოდესღაც არსებობდა და რაღაც კატასტროფის შედეგად განყდა. რა კავშირის აღდგენაზეა საუბარი? ეს კავშირი არის ადამიანურ (ხილულ) და ღვთაებრივ (უხილავ) სამყაროებს შორის, კავშირი ადამიანსა და ღმერთს შორის. კავშირის განწყვეტა ძველმა რელიგიებმა თავ-თავიანთ საღვთო წერილებში შემოინახეს სხვადასხვა ეპიზოდების სახით. კავშირის განწყვეტა ადამს, კაცთა მოდგმის წინაპარს, აუწყა ხმამ: „ადამ, სადა ხარ“? ყოვლისმცოდნე ღმერთს ამ სიტყვებით ადამისთვის არ უკითხავს მისი ადგილ-სამყოფელი. ხმა გულისხმობდა იმ უფსკრულს, რომელიც გაითხარა ადამსა და მის გამჩენს შორის. ადამი აღმოჩნდა უსასრულოდ შორს ამ ხმისგან და ამ ძახილის შემდგომი პერიოდი კაცთა მოდგმის ისტორიაში რელიგიის ანუ განწყვეტილი კავშირის აღდგენის პერიოდი. ადამს სამოთხეში რელიგია არ ესაჭიროებოდა - ის ხომ მამის კალთაში იმყოფებოდა. კავშირი, როგორც ჭიპლარი, მას თან დაჰყვა გაჩენისას. ის სწორედ ამ კავშირისთვის გააჩინა ღმერთმა და ამით განასხვავა ღმერთმა იგი სხვა ქმნილებათაგან, რომლებიც შექმნა მასთან ერთად. ეს იყო მასში ღვთის ხატის ერთ-ერთი გამოხატულება. რელიგია მხოლოდ სამოთხის გარეთ თუ წარმოიშვებოდა, როგორც წამალი და სახსარი გამჩენთან დაბრუნებისა. ამ აზრით, იქნებ სწორი იყოს მატერიალისტურ-ათეისტური შეხედულება, რელიგიას ისტორიულ მოვლენად რომ მიიჩნევს, რომელსაც აქვს დასაწყისი და ექნება დასასრულიც. რელიგიას მართლაც ექნება დასასრული, როცა გადავა ეს წუთისოფელი და მოვა ახალი ცა და ახალი მიწა, დადგება თეოზისის (განმღრთობის) სუფევა... ადამიანი იცნობიერებს თავის თავს, როგორც მკეთებელს (*homo faber*), როგორც გონიერს, მოაზროვნეს (*homo sapiens*), როგორც ზნეობრივს (*homo moralis*), რაც იმას ნიშნავს, რომ სხვა სულდგმულთაგან განსხვავებით, პასუხისმგებელია თავის ფიქრებზე და საქციელზე, რომ მას შეუძლია შეაფასოს საკუთარი მოქმედება, იყოს საკუთარი თავის მსაჯული; ამ უნარზე მითითებით მოუწოდებდა იოანე ნათლისმცემელი „შეინანეთ“ - *metanoiete*, ანუ შეიცვალეთ ფიქრები. ადამიანი ცნობს თავის თავს, როგორც ხელოვანს, მოთამაშეს (*homo ludens*), რომელიც ქმნის სამყაროს სამყაროში ღვთის ნაბაძვით, ქმნის თამაშით, რომლის მიზანი მასშივეა, რაც მხოლოდ ადამიანს შეუძლია და ეს არის ღვთის ხატობის ერთი ასპექტი; ცნობს თავს საზოგადოებრივ არსებად (*homo socialis*), *zoon politikon*, არისტოტელეს განმარტებით... მაგრამ ესენი არ კმარა ადამიანის ადამიანად ყოფნისათვის. არის კიდევ ერთი განზომილება, რომელიც გულისხმობს ადამიანზე მაღლა მდგომი რეალობის განცდის უნარს ადამიანში. ეს უნარი არის რწმენა, რომელიც ადამიანს ქმნის რელიგიურ კაცად (*homo religiosus*). ადამიანი აფასებს, მსჯავრს სდებს საკუთარ ფიქრს და ქცევას არა მხოლოდ როგორც მორალური არსება, არამედ როგორც რელიგიური არსებაც; აფასებს არა მხოლოდ ადამიანური, არამედ ღვთაებრივი პოზიციებიდანაც, ანუ იმ დამკვირვებლის და მსაჯულის თვალთ, რომელიც მასზე უსასრულოდ მაღლაა სამყაროს იერარქიაში”

„*HOMO RELIGIOSUS* - რწმენის კაცი”

„ნამდვილად ადამიანური ადამიანში სწორედ ღვთაებრივია, ღვთის მსგავსებაა. ღვთაებრივი საწყისი ადამიანში არ არის რაღაც „ზებუნებრივი“ და არც მაღლის საგანგებო აქტი, არამედ მასში არსებული სულიერი საწყისი, როგორც განსაკუთრებული რეალობა. აქ არის ადამიანურისა და ღვთიურის ურთიერთმიმართების პარადოქსი. იმისთვის, რათა ადამიანი სრულყოფილად დაემსგავსოს ადამიანს, ღმერთს უნდა ჰგა-

ვდეს. იმისთვის, რათა ჰქონდეს ადამიანის ხატი, ღვთის ხატი უნდა ჰქონდეს. ადამიანი თავისთავად ნაკლებად ადამიანურია, იგი არაადამიანურიც კი არის. ღმერთი უფრო ადამიანურია, ვიდრე ადამიანი. სწორედ ღმერთია, ადამიანისგან ადამიანობას რომ მოითხოვს, ადამიანი კი – არც მაინც და მაინც მოითხოვს ადამიანად ყოფნას. ასევე ღმერთი მოითხოვს ადამიანისგან, რომ ის თავისუფალი იყოს და არა თავად ადამიანი. თავად ადამიანს უყვარს მონობა და ადვილად ეგუება მას. მაგრამ თავისუფლება ადამიანის უფლება კი არ არის, არამედ მოვალეობაა ღვთის წინაშე. იგივე ითქმის ადამიანობის შესახებაც. ადამიანი ღვთის წინაშე პასუხისმგებელი თავის ადამიანობაზე. თავის თავში ღვთისხატობის განხორციელებით ადამიანი ადამიანის ხატს ახორციელებს და, პირუკუ, ადამიანობის ხატის რეალიზაციით ღვთის ხატის რეალიზაციას ახდენს”

„ბერდიაევის ანთროპოლოგია”.

„კულტურა არ გამოხატავს ადამიანის ბუნებას, როგორც ღვთის ქმნილება არ გამოხატავს ღვთის ბუნებას, მხოლოდ მიგვანიშნებს მის ღვთიურ კვალზე. და, ასევე, კულტურის რეალობაშიც ჩანს ადამიანის კვალი. კულტურა მხოლოდ კვალია, მხოლოდ სიმბოლოა მისი შემოქმედებითი ძალისხმევისა. ადამიანის ბუნება, თვით ადამიანისთვისაც ბოლომდე შეუცნობელი, გაცილებით ღრმავ, ვიდრე მისი შემოქმედების, თუნდაც უმწვერვალესი ნიმუში. თუ შესაძლებელია კულტურის საზრისის ამოცნობა, ადამიანის ბუნების, როგორც ღვთის ქმნილების, საზრისი პრინციპულად ამოუცნობია. მისი ამოცნობა ღვთიური გამოცხადების სფეროს ეკუთვნის”

„ღვთის ქმნილება და ადამიანის კულტურა”

„ქართულ ენაში ბერძნულიდან, განსაკუთრებით, ქრისტიანობის ხანიდან მოყოლებული ბევრი ნასესხობა და კალკია შემოსული, მაგრამ “თავისუფალის” ანალოგი ნამდვილად არ ჩანს. არსებობს სანსკრიტში ზუსტად მსგავსი აგებულების სიტყვა sva-pati თავისუფლების სემანტიკით: sva “თავისი”, pati “მამა”, “პატრონი” – “თავის-პატრონი” (one’s own lord). მაგრამ ძნელია ითქვას, რომ ქართულ ენას ნიმუშად სანსკრიტული სიტყვა აელო, რამდენადაც პირდაპირი კავშირები მათ (ამ ენებსა და მათ მატარებელ საზოგადოებებს) შორის არ დასტურდება. უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართულში საკუთრივი გენიის ძალით სპონტანურად წარმოიშვა იგი”

„თავის-უფალი, სხვის-უფალი, სხვის-მონა”

„პირველი ბოროტება, რაც შეემთხვა ადამს და რაც გაიცნობიერა, ამაოდ არ არის ნახსენები და განსაკუთრებულად ყურადღებამიქცეული, ეს სიშიშვლე იყო. “შემეშინდა, შიშველი რომ ვარ, და დავიმალე” (დაბ. 3:10) – ამ განუცდელმა გრძნობამ შიში გამოიწვია. დღევანდელი ადამიანი თუ შიშს არ განიცდის ან ბოროტებად არ მიაჩნია სიშიშვლე, არასასურველ მდგომარეობად ხომ რაცხს და გაუბრუნებს მას. მაღავს მას შესამოსელით არა მხოლოდ ატმოსფერული ტალღებისგან უმწეო სხეულის დასაცავად. სამოსლით და მერე სახლით, სამოსლის სახეობით, სიმყუდროვეს იფართოებს: მესამე სასიცოცხლო კომპონენტით – სმაჭამის რეგლამენტით (წმინდა/უსურმაგი) ნაბილწვის საფრთხისგან იცავს თავს. ეს ასპექტები კულტუროლოგიის სფეროს ეკუთვნის. სიშიშვლე კი, როგორც რელიგიურანთროპოლოგიური კონცეფტი, მრავალშრიანია და გარკვეული კუთხით განსაზღვრავს ადამიანს, რა ტიპის და ფორმაციის კულტურას არ უნდა ეკუთვნოდეს იგი. “შემეშინდა... და დავიმალე”. რისი შეშინდა? შიშვლადყოფნის არ ეშინოდა

აკრძალვის დარღვევამდე. გაშიშვლებამ მას თავისი ცოდვა დაანახა, მან უკვე იცის თავისი ცოდვის შესახებ, მაგრამ არ იცის, რომ ღმერთი ხედავს მის ცოდვას, რომ ცოდვა ღვთის თვალისგან ვერ დაიმალება, ვერც ბუჩქებში, ვერც სამოსელში. ადამს აქეთ ადამიანი ცდილობს ცოდვის დაფარვას, მაგრამ ამაოდ, როგორც იობის წიგნშია ნათქვამი: “გაშიშვლებულია მის წინაშე სულეთი და არა აქვს საფარველი ქვესკნელს” (იობ. 26:6), მით უფრო ადამიანის გულია ღვთის წინაშე გაშიშვლებული... თუ სიშიშვლის დაფარვა ცოდვის დაფარვის მეტაფორაა და ადამს, ადამიანს, ერთი მხრივ, ნეგატიურად ახასიათებს (იმის დაფარვას ცდილობს, რაც დაუფარავია), მეორე მხრივ, დაფარვაში პოზიტიური ის არის, რომ ცოდვის გაშიშვლებამ მასში სირცხვილის გრძნობა დაბადა, სინდისი (ბერძნ. სკნეიდისის “თანაცოდნა”) წარმოშვა და დღემდე ასეა”

„შორის კეთილისა და ბოროტისა”

მოსეს სიტყვისგება

როცა მოსე ღვთის მთაზე ავიდა, ანგელოზებმა ჰკითხეს ღმერთს:

- რა უნდა ჩვენთან ამ დიაცის ნაშობს?
- იგი ამოვიდა, რათა მიიღოს რჯული, - მიუგო ღმერთმა. - ნუთუ, - განაგრძნობდნენ ანგელოზები, - ნუთუ ის განძი, რომელიც ცხრაასსამოცდათოთხმეტ თაობაში ინახებოდა, ადამიანს უნდა მისცეს? რა არის ადამიანი, რომ ზრუნავ მასზე? რა არის ძე კაცისა, შენს შეხედვად, რომ ღირდეს? ყოვლადძლიერია შენი სახელი, უფალო, მთელს ქვეყნიერებაზე და შენი დიდება ცაში ბრწყინავს.
- შენ გაეცი პასუხი, - უთხრა ღმერთმა მოსეს.
- მეშინია, სუნთქვამ. მიუგო მან, - არ გადამბუგოს შენი ბაგეების მოეჭიდე ჩემი დიდების ტახტს და უპასუხე.
- სამყაროს უფალო, - დაიწყო მაშინ მოსემ, - რას ამბობს რჯული, რომლის მოცემასაც მპირდები? განა ასე არ იწყება იგი: მე ვარ უფალი, შენი ღმერთი, რომელმაც ეგვიპტის ქვეყნიდან გამოგი- ყვანე. მაგრამ განა ანგელოზებს გიცხოვრიათ ეგვიპტეში და გამოგი... ძე”. ნის მონები ყოფილხართ? აბა, რისთვის გინდათ ასეთი რჯული?

მერე ნათქვამია: ნუ გაიხდით ღმერთებად უცხო ღმერთებსო. უდი მაგრამ განა გიცხოვრიათ კერპთაყვანისმცემელთა შორის?

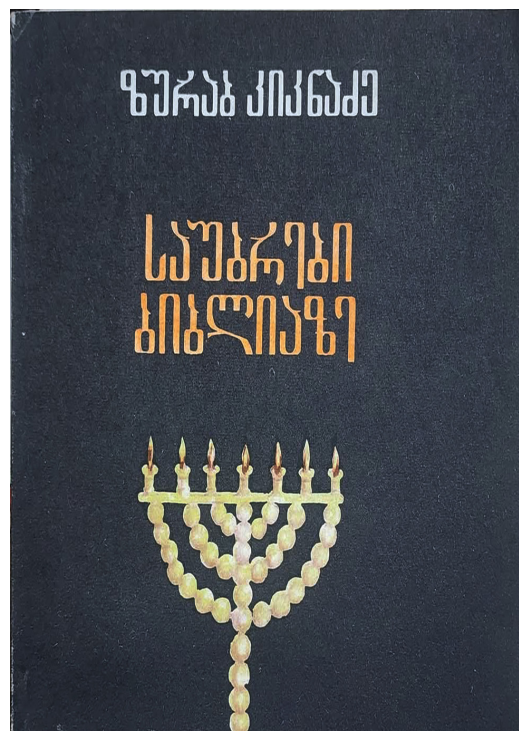
კიდევ ნათქვამია: გახსოვდეთ შაბათი დღეო. მაგრამ განა თქვენს გიმუშავნიათ, რომ დასვენება გჭირდებოდეთ?

კიდევ ნათქვამია: სიცრუეზე ნუ დაიფიცებო. მაგრამ განა ყოფილა. კიდევ ოდესმე თქვენ შორის დავა?

კიდევ ნათქვამია: პატივი მიაგე დედ-მამასო. მაგრამ განა ოდესმე გყოლიათ მშობლები?

და ბოლოს ნათქვამია: კაცს ნუ მოკლავ, ნუ იმრუშებ, ნუ დებო. მაგრამ განა თქვენ შორის მოხდება ამგვარი რამე? ღმერთმა მოიწონა მოსეს პასუხი, ანგელოზებმა კი შეიყვარეს იგი.

წიგნიდან: „საუბრები ბიბლიაზე”,
1989.

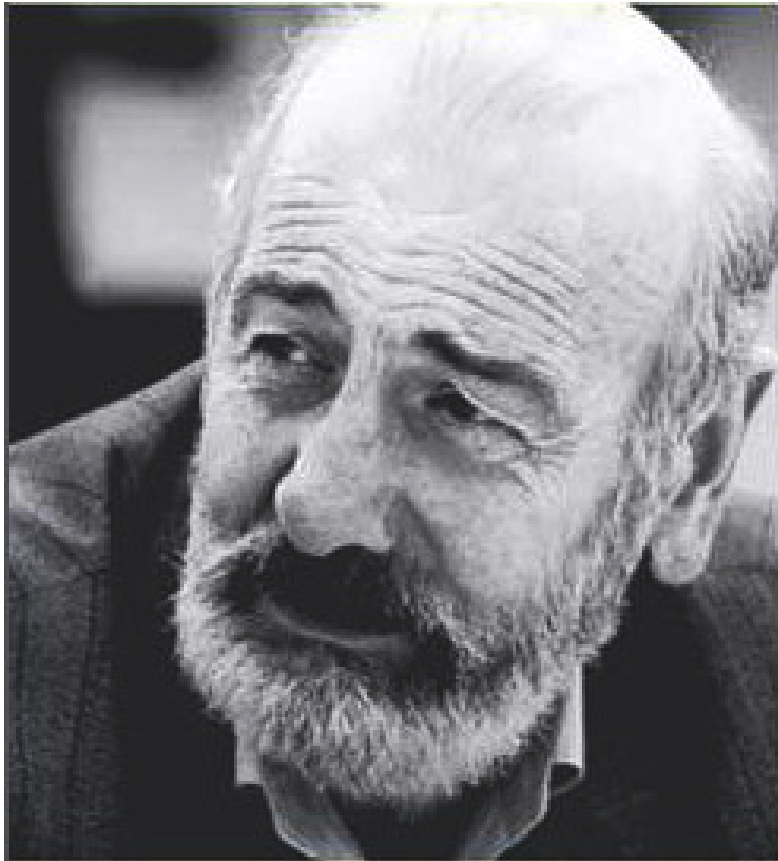
ზურაბ კიკნაძის წიგნები

**ბაჩანა ბრეგვაძე
(1936-2016)**

*„ჩემ მიერ თარგმნილი წიგნების
გამოცემას საუკუნე დასჭირდება“*

ბ. ბრეგვაძე

„ჯვარი ვაზისას“ წინამდებარე გამოშვების ფურცლებზე გავიხსენებთ ახალი აღთქმის ახალ ქართულ ენაზე მთარგმნელს, საქართველოს ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსს, ფილოსოფოს **ბაჩანა ბრეგვაძეს**.

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იან წლებში, მისი უწმინდესობის, **საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის** ლოცვა-კურთხევით შეიქმნა ბიბლიის ახალ ქართულ ენაზე მთარგმნელთა ჯგუფი. ბაჩანა ბრეგვაძემ მოამზადა **ახალი აღთქმის** ახალ ქართულ ენაზე შესრულებული თარგმანი, რომელიც პირველად დაიბეჭდა სტოკჰოლმის ბიბლიის

თარგმნის ინსტიტუტის მიერ, და რომელმაც ყველა ქართულენოვან ოჯახში დაიდო ბინა. მან მოგვიანებით რედაქტირება გაუკეთა სახარებისა და სამოციქულოს ტექსტებს, და ბიბლიის შემდგომ გამოცემებში კიდევ უფრო გამართული და ზედმინევენითი ტექსტები გამოაქვეყნა. ამ მხრივ მისი დამსახურება განუზომელია ერთი მხრივ მართლმადიდებელი ეკლესიის, მეორე მხრივ კი, ზოგადად ქართული კულტურის წინაშე.

ბევრისთვის არაა ცნობილი, რომ ბატონმა ბაჩანამ თავისი წვლილი შეიტანა შეწყნარებული აპოკრიფების თარგმანებშიც. მხედველობაში გვაქვს მის მიერ თარგმნილი „**პირველსახარება იაკობისა**“, რომელიც 2007 წელს გამოქვეყნდა ილია ნაწვანავაძისადმი მიძღვნილ აღმანახში.

ბაჩანა ბრეგვაძის სახელი, ქართველი ინტელექტუალების ცნობიერებაში უპირველესად მთარგმნელობით საქმიანობას უკავშირდება. მისი დამსახურებაა, რომ დღეს, ჩვენს მშობლიურ ენაზე შეგვიძლია გავეცნოთ კაცობრიობის მარადიულ თანამგზავრებს პლატონიდან თანამედროვე მეცნიერებამდე. იგი თარგმნიდა ლათინური, ძველი ბერძნული, იტალიური, ესპანური, ფრანგული, გერმანული, რუსული ენებიდან. თარგმნიდა ინგლისურენოვან და ნორვეგიულენოვან ავტორებსაც. იგი დიდოსტატი

გახლდათ სათარგმნი მასალის შერჩევაში. გასული საუკუნის 60-იან წლებში, როდესაც ჯერ კიდევ მიძინვარე იყო საბჭოთა ცენზურა, ბატონმა ბაჩანამ მოახერხა და წიგნის თაროებს შემატა იმ მოაზროვნეთა თხზულებების ქართულენოვანი თარგმანები, რომელთა ნაკითხვაც ჩვენში მხოლოდ რუსულად თუ იყო შესაძლებელი. ცნობილია ბატონი ბაჩანას მეთოდიც მთარგმნელობითი მუშაობისას. იგი ერთმანეთს ადარებდა ამა თუ იმ ტექსტის სხვადასხვაენოვან გამოცემებს და თანამედროვე ქართულ ენაზე უმდიდრესი ლექსიკით აღჭურვილ თარგმანებს გვთავაზობდა. საკუთარი მოსაზრებები ენობრივ საკითხებზე ბაჩანა ბრეგვაძემ ჯერ კიდევ 1968 წელს ჩამოაყალიბა წერილში „**მცდარი თვალსაზრისი**“. აი რას წერდა მთარგმნელობითი ხელოვნების უდიდესი წარმომადგენელი, გერმანისტი **დალი ფანჯიკიძე**:

„თუ ვაღიარებთ დებულებას, რომ თარგმანს უნდა აჩნდეს თავის შემქმნელი ეპოქის კვალი, მაშინ ნაწარმოების სიძველის მიმანიშნებელი სტილისტური საშუალებები თარგმანში მინიმუმამდე უნდა იქნეს დაყვანილი. უთუოდ ამ პრინციპით ხელმძღვანელობს ცნობილი მთარგმნელი ბაჩანა ბრეგვაძე. საკმარისია თვალი გავადევნოთ ბაჩანა ბრეგვაძის უაღრესად ნაყოფიერ შემოქმედებას, რომ დავინახოთ პროფესიონალი მთარგმნელის ამოსაცნობი უპირველესი ნიშანი - ბაჩანა ბრეგვაძე ხელს არ ჰკიდებს თუნდაც მეორეხარისხოვან ლიტერატურას, მან იცის, რა სჭირდება ქართველ მკითხველს, რა აამაღლებს მის კუთვრულ დონეს და ამ პოზიციიდან არჩევს სათარგმნ ნაწარმოებებს“ (დალი ფანჯიკიძე, თარგმანის თეორია და პრაქტიკა, თბილისი, გამომცემლობა „განათლება“, 1988, გვ. 161).

საკუთრივ ბაჩანა ბრეგვაძე ერთ ინტერვიუში იხსენებდა იმ დროს, როდესაც სათარგმნი წიგნების შოვნაც კი პრობლემა იყო და ხშირად რვეულში იწერდა დედნებს. მისი სიტყვებით, „ამ რვეულებიდან ზოგი დამეკარგა, მაგრამ უმრავლესობა შემომრჩა და დროდადრო სევდიანად ვფურცლავ ხოლმე, როგორც ფუჭად გაფლანგული დროისა და შრომის ნიმუშებს, თუმცა ისინი ძვირფასია ჩემთვის. ისეთი შთაბეჭდილება მექმნება, თითქოს ასე წერდნენ შუა საუკუნეებში ბერები ხელნაწერ წიგნებს, მე რომ XX საუკუნის მოქალაქე არ ვყოფილიყავი, ალბათ გადამწერი ვიქნებოდი, კალიგრაფი წიგნებისა“.¹

ძნელია ამ მცირე წერილში შევეხოთ ბაჩან ბრეგვაძის ღვაწლს. ბევრისთვის სამაგიდოა მის მიერ თარგმნილი ესა თუ ის კლასიკური ნაწარმოები. იგი თარგმნიდა მხატვრულ ნაწარმოებებს, ფილოსოფიურ ტექსტებს, ფოლკლორის ნიმუშებს, მეცნიერულ გამოკვლევებს. პირად საუბარში აღნიშნა ერთხელ, მეცნიერული გამოკვლევა კი ისე უნდა იკითხებოდეს, როგორც მხატვრული თხზულებაო და მართლაც, უცხოელ ავტორებში მან გამოარჩია ესთეტიკური ნიშნით აღბეჭდილი კვლევები და სწორედ მათი თარგმანები შემოგვთავაზა.

ფილოსოფიური, ესთეტიკური, სოციალური და თეოლოგიური ლიტერატურიდან ბაჩანა ბრეგვაძემ ქართულ ენაზე თარგმნა **პლატონის** დიალოგები („ნადიმი“, „ფედონი“, „კრიტონი“, „სოკრატეს აპოლოგია“, „ტიმეოსი“, „სახელმწიფო“ და სხვა მრავალი), **ჰერაკლიტეს** ფრაგმენტები, **არისტოტელეს** „პოეტიკა“, **პლოტინეს** „მშვენიერებისათვის“ და „გონით სანვდომი მშვენიერებისათვის“, ციცერონის „სციპიონის სიზმარი“, **ოლიმპიოდორეს** „პლატონის ცხოვრება“, **მარკუს ავრელიუსის** „ფიქრები“, **ფსევდო-ლონგინეს** „ამაღლებულისათვის“, **ნეტარი ავგუსტინეს** „აღსარებანი“, **ნიკოლო მაკიაველის** „მთავარი“, **მიშელ მონტენის** „ცდები“, **ჟან დე ლაბრუიერის** „ხასიათები“, **ბლეზ პასკალის** „აზრები“, **ლა როშფოკოს** „მაქსიმები“, **არტურ შოპენჰაუერის** „ცხოვრებისეული სიბრძნის აფორიზმები“, **პოლ ვალერის** „აზრები“ და მისი ათობით წერილი პოეზიასა და კულტურაზე, ასევე „სულის კრიზისი“, **ანრი ბერგსონის** „ცნობიერების უშუალო მონაცემები“, **ხოსე ორტეგა ი გასეტის** „მასების ამბოხი“ და „ხელოვნების

1. ქეთევან სადღობელაშვილი, „ჩემ მიერ თარგმნილი წიგნების გამოცემას ორნახევარი საუკუნე დასჭირდება“ // ინტერვიუ ბაჩანა ბრეგვაძესთან, ჟ. „ომეგა“, 2000, 8, გვ 86.

დეჰუმანიზაცია”, **ვასილი როზანოვის** „განმარტოებული”, **ნიკოლოზ ბერდიაევის** „ადამიანის ბედი თანამედროვე სამყაროში”, **ტეიარ დე შარდენის** „ადამიანის ფენომენი”, **კარლ გუსტავ იუნგის** „ტევისტოკური ლექცია”, „ანალიტიკური ფსიქოლოგიის ძირითადი პრობლემები”.

ბაჩანა ბრეგვაძის გარდაცვალების შემდეგ, გამომცემლობა „carpe diem” გამოაქვეყნა მის მიერ თარგმნილი **ხოსე ორტეგა ი გასეტის** „რა არის ფილოსოფია?” (ლექციების კურსი).

აღმოსავლური ფილოსოფიისა და რელიგიური ნააზრევის საგანძურიდან ბაჩანა ბრეგვაძემ თარგმნა **ვივეკანანდას** „ჯნანა იოგა” და იაპონელი ფილოსოფოსის, **ტაიტა-რო სუძუკის** „ბუდიზმის არსი” (ჟ. „საგურამო”, 2016, 1). აღსანიშნავია ბაჩანა ბრეგვაძის მიერ თარგმნილი და ერთ კრებულად თავმოყრილი **„ხატოვან აზრთა კრებული”** (გამომცემლობა „არტანუჯი”, თბილისი, 2011).

მხატვრული ლიტერატურიდან ბაჩანა ბრეგვაძეს ეკუთვნის ეპიკური ძეგლების, პოეზიის, დრამატურგიისა და ხალხური სიტყვიერების ნიმუშთა თარგმანები, აგრეთვე ცალკეულ მწერალთა სიტყვები და წერილები. ზოგი კლასიკოსის შედევრი რუსული ენიდან იყო თარგმნილი. ბატონმა ბაჩანამ შემოგვთავაზა მათი ახალი თარგმანი, შესრულებული უშუალოდ ორიგინალიდან. მაგალითად, მკითხველმა ოპოზიციური ლიტერატურის კრებულში „ამირანი” (1990) პირველად იხილა ფრაგმენტები სერვანტესის უკვდავი რომანიდან, რომელიც ესპანურიდან იყო თარგმნილი მის მიერ.

ბაჩანა ბრეგვაძეს ეკუთვნის **მიქელანჯელოს, სავონაროლას, ფედერიკო გარსია ლორკას, ხუან რამონ ხიმენესის, ანტონიო მაჩადოს** პოეზია, **ევრიპიდეს, ლუიჯი პირანდელოს და ჰენრიკ იბსენის** დრამები, **დანტე ალიგიერის** „ახალი ცხოვრება” და „ლზინი”, **მიგელ დე სერვანტესის** „დონ კიხოტი”, **ანატოლ ფრანსის** „ბატონ ჟერომ კუანიარის აზრები”, **გაბრიელა მისტრალის, მიხეილ ლაკერბაის, ჯოვანი პაპინის** მოთხრობები, **ანტუან სენტ ეგზიუპერის** „პატარა უფლისწული”, ასევე **იტალიური და ესპანური ზღაპრები**, ანდრე მორუას, სოლმი სერჯოს, ვიტორიო სტრადას და სხვათა წერილები ლიტერატურაზე, აგრეთვე **ვაცლავ შაველის** „სიცრუისა და სიმართლის შიში”, **ხორხე ლუის ბორხესის** ესსეები და მოთხრობები და **ნაპოლეონ I-ის** „წმინდა ელენეს პატიმრის მაქსიმები და აზრები”, **ლევ ტოლსტოის** დღიურები.

ბაჩანა ბრეგვაძემ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა უდიდესი ბუნებისმეტყველების თეორიული ნააზრევის ქართულად ამეტყველებაში. აღსანიშნავია მის მიერ ერთად შეკრებილი თეისტური აზრები ფიზიკოსებისა (რჩეული შრომები, ტ. 1), აგრეთვე **ალბერტ აინშტაინის** და **ვერნერ ჰაიზენბერგის** წერილები, რომელნიც ცალკე კრებულების სახითაც მიიღო მკითხველმა. აქვე უნდა ვახსენოთ დიდი იტალიელი ჰუმანისტის, **ჯაკომო ლეოპარდის** დიალოგები, რომელნიც სხვადასხვა დროს დაიბეჭდა პერიოდულ გამოცემებში, ბოლო კი ერთი წიგნის სახით გამოიცა ბაჩანა ბრეგვაძისავე შენიშვნებით (1986).

განსაკუთრებით გამოვყოფთ ბაჩანა ბრეგვაძის მიერ თარგმნილ სამეცნიერო ნაშრომებს. ისინი სტილისტურად შემეცნებითი და ფაქტობრივი მასალის სინთეზს წარმოადგენენ, ხოლო ჟანრობრივად განეკუთვნებიან ფილოსოფიის, ფილოლოგიის, ხელოვნებათმცოდნეობის, ორიენტალისტიკის სფეროებს. დღეს, თითოეული ეს წიგნი მნიშვნელოვანი და დამხმარე წყაროა დარგის სპეციალისტებისთვის. მათ დიდი ზეგავლენა ჰქონდათ იმ პერიოდისთვის, როდესაც ინერგობდნენ. გავიხსენოთ **ალბერტ შტეკლის** „შუა საუკუნეების ფილოსოფიის ისტორია”. იგი სახელმძღვანელოს ფუნქციას ასრულებდა ათწლეულების განმავლობაში. 1996 წელს გამოქვეყნდა შტეკლის წიგნის ბაჩანა ბრეგვაძის ქართულ ენაზე შესრულებული თარგმანი. 1985 წელს ბაჩანა ბრეგვაძემ ფრანგულიდან თარგმნა **ჯეიმზ დარმსტეტერის** „სპარსული პოეზიის სათავეებთან”. მასში ხატოვნადაა გადმოცემული ახალი სპარსული პოეზიის თავგადასავა-

ლი შუა აზიაში. 1991 წელს ბაჩანა ბრეგვაძემ თარგმნა **შარლ დილის** „ბიზანტიის იმპერიის ისტორია“, რომელიც დაწვრილებით გადმოგვცემს აღმოსავლეთ რომის იმპერიის მნიშვნელოვან მოვლენებს, ქრისტიანული ეკლესიის ქრონიკებს; 2003 წელს გამომცემლობა „ნეკერმა“ გამოაქვეყნა ბაჩანა ბრეგვაძის მიერ თარგმნილი **ემილ ჟებარის** „მისტიური იტალია“, საუკეთესო გზამკვლევი იტალიური კულტურის და ხელოვნების შესახებ. მანვე თარგმნა **მორის რეინალის, ლიანა ელიავას, ჰ. არნიმის, რ. პოდოლნის, გ. ბოტეროს** და სხვათა წერილები.

ბაჩანა ბრეგვაძე თავისი თარგმანების დიდ ნაწილს თან ურთავდა ვრცელ გამოკვლევას ავტორისა და თარგმნილი თხზულების შესახებ. ხშირად ეს წინასიტყვაობანი თუ კომენტარები ცალკე გამოკვლევაში გადაიზრდებოდა ხოლმე. მკითხველისთვის კარგად არის ცნობილი მისი ფუნდამენტური გამოკვლევები პლატონის „ტიმეოსზე“, ავგუსტინეს „აღსარებანზე“, ვივეკანანდას „ჯნანა იოგაზე“ და სხვა თხზულებებზე. გარდა ამისა, მას ეკუთვნის ფილოსოფიური ხასიათის ვრცელი წერილები **„მიქელანჯელოს პოეზია“** (1975), **„სოკრატე“** (1983), **„პლატონური დიალექტიკის შედეგები“** (2002), **„მარადისობა“** (2002), **„დრო და მარადისობა“** (2006), **„რელიგია და მეცნიერება“** (2009), **„პლატონი და რუსთაველი“** (2009).

ბაჩანა ბრეგვაძე, როგორც ყველა დიდი ქართველი მეცნიერი, გვერდს ვერ აუვლიდა რუსთველოლოგიის სამყაროს. მან არა მხოლოდ ბრწყინვალე წერილებით გაამდიდრა ეს სფერო, არამედ 2013 წელს მკითხველს შესთავაზა **„ვეფხისტყაოსნის“ პროზაული ვერსია** (გამომცემლობა „ინტელექტი“), რომელიც პოემის შინაარსზე დაფუძნებით შეიქმნა. 2004 წელს ბაჩანა ბრეგვაძეს გადაეცა პრესტიჟული პრემია **„საბა“** - ქართული ლიტერატურის განვითარებაში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილისათვის.

2010 წელს გამომცემლობა „ინტელექტმა“ გამოსცა ბაჩანა ბრეგვაძის **„ბოლო დროის ჩანაწერები“**, რომელიც მოწმობს დიდი მეცნიერის ფართო ინტელექტს, მადიებელ სულსა და ქართული ენისა და სახელმწიფოს უსაზღვრო სიყვარულს. ლალი ავალიანის თქმით, „ჩანაწერების“ აბსოლუტური უმრავლესობა, ევროპისა თუ აზიის უძველესი კულტურის მონაპოვართა ანალიზს და მათ უახლესს გააზრებას, ალუზიებსა თუ რემინისცენციებს, „ეპოქათა გადაძახილს“ წარმოაჩენს: მკითხველს თვალსაწიერს უფართოვებს და „სააზროვნო ვარჯისაც ნააგავს“ (ლ. ავალიანი, „ბოლო დროის ჩანაწერები“ მოგონებათა ფრაგმენტებითურთ, ჟ. კულტურა პლიუს, 2024, 1 (35), გვ. 6) მისი თხზულებები გამოცემულია ტომებად, მისი თარგმანები ამშვენებენ სახელმძღვანელოებს, ქრესტომათიულ კრებულებს. მისი ინტერვიუები მოწმობენ ავტორის ინტერესთა ფართო ველს, განხორციელებულ თუ ჩაფიქრებულ გეგმებს.

2012 წელს ბატონი ბაჩანა მისი უწმინდესობის, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით, მიიწვიეს თბილისის სასულიერო აკადემიის გამომცემლობაში სამუშაოდ (გამომცემლობის რედაქტორი პროფესორი **ნინო მელიქიშვილი**). სწორედ აქ წარადგინა მან ფრაგმენტები **ე. ჟილსონის** ნიგნის თარგმანიდან („ფილოსოფია შუა საუკუნეებში“). ვფიქრობთ, მის არქივში გამოუქვეყნებელი თარგმანებიც ინახება, რომელთა გამომზეურებაც დიდ სიხარულს მოუტანს მკითხველს.

მახსოვს, ერთხელ, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიაში მივედი აკადემიკოს **გურამ თევზაძესთან**. მდივანმა მოახსენა ჩემი ვიზიტის ტაობაზე და კარი გამიღო. იქ ბაჩანა ბრეგვაძეც დამხვდა. ორი დიდი მოაზროვნე რაღაც ნიგნის გამოცემაზე საუბრობდნენ მშვიდად. მე კი მოკრძალებით მივესალმე მათ და სიხარულით ავივსე, ღირსი რომ გავხდი მათი დიალოგის მოსმენისა.

ყოველთვის, როდესაც საუბარი ბაჩანა ბრეგვაძეზეა, ან მის რომელიმე თარგმანს გადავშლი, უმაღლეს სიყვარულს ვთქვამ და სიხარულით ვივსე, ღირსი რომ გავხდი მათი დიალოგის მოსმენისა.

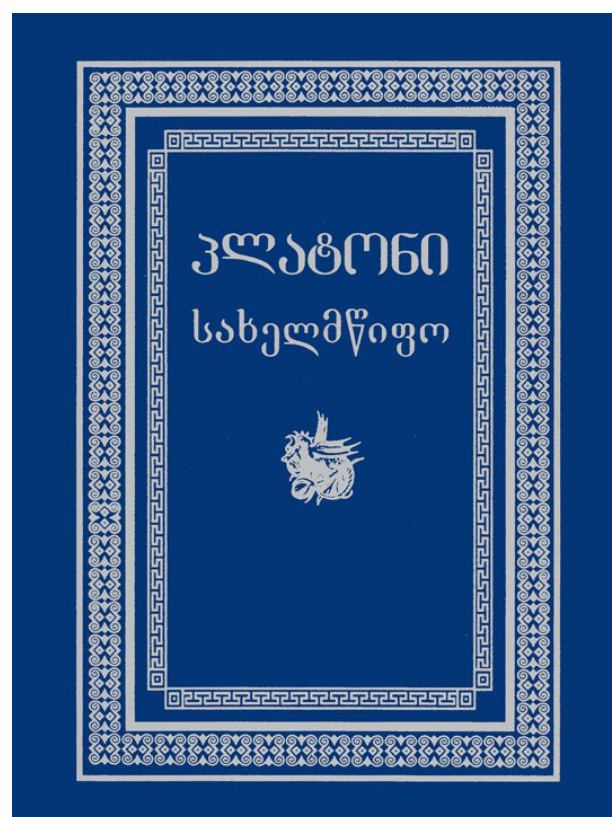
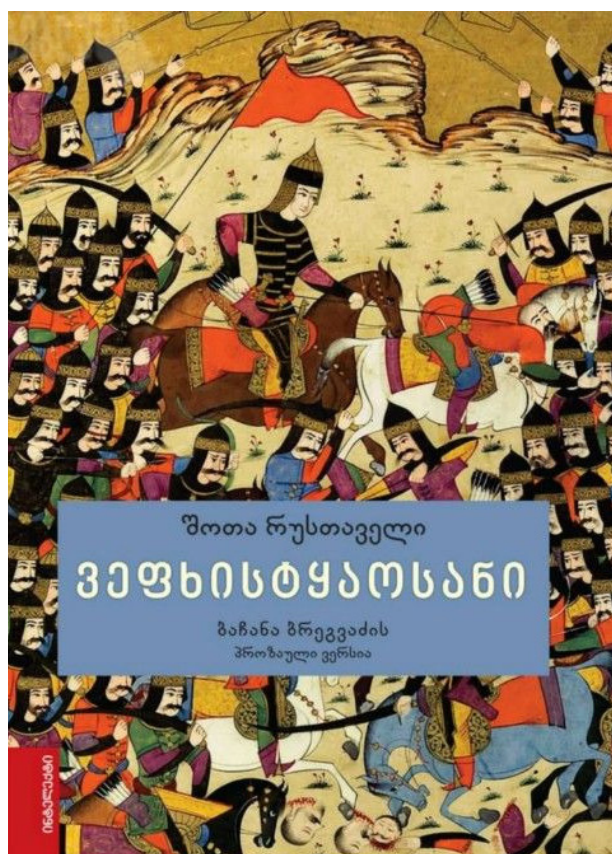
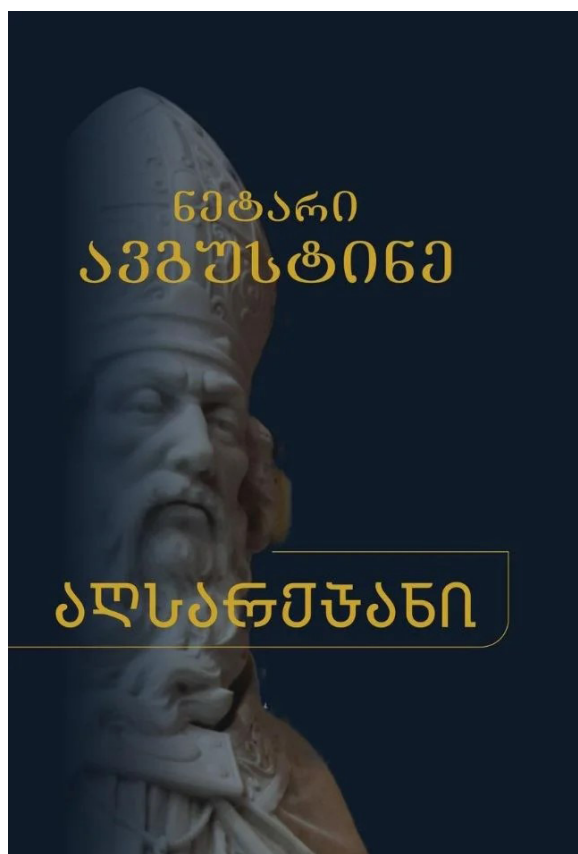
ფრაგმენტები ბაჩანა ბრეგვაძის თარგმანებიდან

“ჭეშმარიტ ფილოსოფოსთა სულში უთუოდ უნდა აღიძრას აზრი, რომელსაც ურთიერთმორის საუბრისას ასე გამოსთქვამდნენ ისინი: ძნელად სავალ ბილიკს მივსდევთ ჩვენი ძიებისას და ვიდრე სხეულისაგან არ განვძარცვულვართ, ვიდრე სული არ გაჰყრია ამ ბოროტებას, მთელის სისრულით ვერასოდეს მივწვდებით მას, რასაც ვესწრაფვით, ვერასოდეს მივსწვდებით ჭეშმარიტებას. მართლაც სხეული უთვალავ დაბრკოლებას გვიქმნის ჩვენ, რადგან გვაიძულებს საზრდელი ვეძიოთ მისთვის, ხოლო თუ ამას ავადმოყოფაც დაერთო ზედ, სამუდამოდ ხელმოცარულნი ვრჩებით ჭეშმარიტებაზე მონადირენი. სწორედ სხეული გვავსებს ვნებებით, სურვილებით, ძრწოლით, ათასგვარი მოჩვენებებით, ამაო და ფუჭი განცდებით, და არც ცდებიან, როცა ამბობენ, რომ სხეულის წყალობით ერთხელაც ვერ ჩავფიქრებივართ ჯეროვნად რამეს. ომები, ამბოხებები, ბრძოლები მხოლოდ სხეულისა და მისი ვნებებისაგან იღებენ დასაბამს, რადგან ყველა ომის მიზანი სიმდიდრის მოხვეჭაა, ხოლო სიმდიდრე ჩვენ გვჭირდება სხეულისთვის, რომელსაც მონის მორჩილებით ვემსახურებით, ამიტომ ველარ ვიცლით ფილოსოფიისთვის. მაგრამ ყველაზე უარესი ისაა, რომ მაშინაც კი, როდესაც ვიცლით და მივიქცევით რაიმეს ჭვრეტად, სხეული მყისვე ეჩრება ჩვენს ძიებაში, გვამღვრევს, გვალეღვებს და გვაშორებს ჭეშმარიტებას. ამრიგად, თუ გვსურს წმინდა სახით შევიცნოთ რამე, თავი უნდა დავაღწიოთ სხეულს და მხოლოდ გონების თვალთა უფშიწოთ საგნებს. იქნებ მაშინ მაინც ვეზიაროთ მას, რასაც ვეტრფით და რასაც ვესწრაფით, სახელდობრ, სიბრძნეს. მაშინ-მეთქი, რომ ვამბობ, მე ვგულისხმობ – სიკვდილის შემდეგ, როგორც სიტყვა გვანიშნებს ჩვენი, რადგან სიცოცხლეში ეს გამოირიცხებოდა; და რაკი სიცოცხლეში წმინდა სახით ვერას შევიცნობთ, ორიდან ერთი უნდა ვაღიაროთ უთუოდ; ან, საერთოდ, ვერასოდეს შევიძინებ ცოდნას, ანდა მხოლოდ სიკვდილის შემდეგ, როცა სული საბოლოოდ ეყრება სხეულს და თავის თავში რჩება მარტოდენ. როგორც ჩანს, სიცოცხლეშიც მხოლოდ მაშინ ვუახლოვდებით ჭეშმარიტებას, როცა იმდენად დავშორდებით სხეულს, რომ მხოლოდ აუცილებლობა თუ გვაიძულებს საქმე ვიქონიოთ მასთან, როცა სხეულის ბუნებით კი არ ავივსებით და გავისვრებით, პირიქით, ჩვენს სინამდის დავიცავთ მისგან, დავიცავთ მანამ, სანამ თვით ღმერთი არ აგვხსნის ბორკილებს”

პლატონი, „ფედონი”

„მართლაც, რა არის ისტორია? დიდაქტიკურ იგავთა კრებული ან თხრობისა და ყბედობის მჭევრმეტყველური ნარევი, იმის მიხედვით, თუ ვინ წერს მას, ფილოსოფოსი, ისტორიკოსი თუ რიტორი. მასში არც ისე იშვიათად ვხვდებით ხოლმე მჭევრმეტყველების საუცხოო ნიმუშებს, მაგრამ მჭევრმეტყველების გვერდით ამაოდ დავუწყებთ ძებნას ჭეშმარიტებას, რადგან ჭეშმარიტება მოვლენათა შორის აუცილებელ ურთიერთკავშირთა გამოვლენაში მდგომარეობს. ხოლო ისტორიკოსს ნაკლებად ხელეწიფების ამ ურთიერთკავშირთა დადგენა, ვინაიდან არ ძალუძს თავით ბოლომდე გასდიოს გონების თვალთა მიზეზთა და შედეგთა ჯაჭვს. საგულისხმოა, რომ ყოველთვის, როცა ისტორიული მოვლენის მიზეზს ისტორიული მნიშვნელობის ფაქტი არ წარმოადგენს, ისტორია ვერ ამჩნევს მას. და რაკი ისტორიული მოვლენები მიჯრით მიჰყვებიან არაისტორიულთ, ამიტომ ისტორიულ თხზულებებში ისინი ბუნებრივი თანმიმდევრობით კი არ მისდევენ ერთმანეთს, არამედ რიტორიკის ხელოვნური ხერხებით გადადიან ერთიმეორეში. ისიც საგულისხმოა, რომ განსხვავება ისტორიული და არაისტორიული მნიშვნელობის მოვლენებს შორის სავსებით თვითნებურია და სუბიექტური”

ანატოლ ფრანსი, „ბატონ ჟერომ კუანიარის აზრები”.

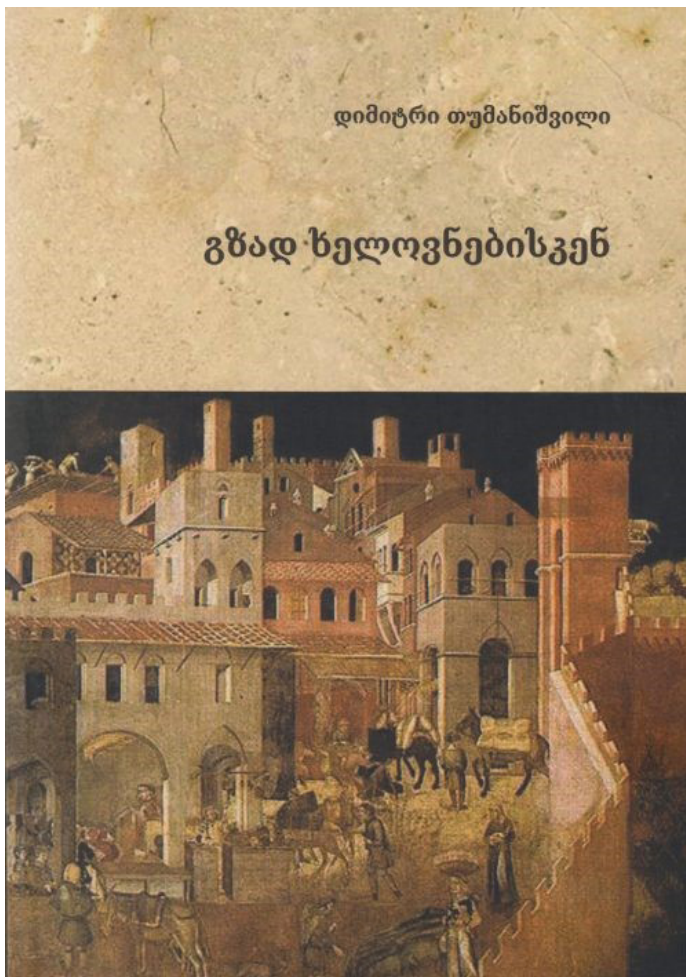
ბაჩანა ბრეგვაძის წიგნები და თარგმანები

დიმიტრი თუმანიშვილის „გზად ხელოვნებისკენ“

როდესაც ვფიქრობ როგორია ადამიანის და მეცნიერის იდეალი, უმაღლესი თვალწინ დამიდგება ხოლმე **დიმიტრი თუმანიშვილის (1950-2019)** ფერმკრთალი სახე, სიკეთით გასხივოსნებული. იგი ის პიროვნება გახლდათ, რომელმაც უდიდესი გავლენა მოახდინა თანამედროვე ხელოვნებათმცოდნეობაზე და ზოგადად ჰუმანიტარულ მეცნიერებებზე. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის უშუალო ლოცვა-კურთხევით, ბატონი დიმიტრი ლექციებს კითხულობდა თბილისის სასულიერო აკადემიასთან არსებულ საღვთისმეტყველო ინსტიტუტში, ქრისტიანული ხელოვნების ფაკულტეტზე. მან თაობები გაზარდა ქრისტიანული ხელოვნებისა და ზოგადად კაცობრიობის მიერ შექმნილი ულტურული მემკვიდრეობის სიყვარულით. შეუძლებელია მისი საუბრების დავიწყება, ვისაც ერთხელ მაინც მოუსმენია მისთვის.

დიმიტრი თუმანიშვილის ნაშრომები „ხელოვნება და ინდივიდუალიზმი“, „ქართული ხუროთმოძღვრების საკითხები : უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე“, „XX საუკუნის ქართული ხელოვნება და მისი ისტორიული კონტექსტი“, „თანამედროვე ხატუნების პრობლემებზე“, „მშენებელი ოსტატები შუა საუკუნეების საქართველოში“, „ქართული სახელოვნებათმცოდნეო ტერმინოლოგიის მასალები : [ლექსიკონი, ცნობარი]“, „მეტეხის თავგადასავალი“, „უახლესი ქართული ხელოვნების შესწავლისათვის“, „სტილის საკითხი ქართულ ხელოვნებათმცოდნეობაში“, „ლირებულებათა რღვევის გამო“, „ქართული და აფხაზური ხუროთმოძღვრების ერთიანობის საკითხები“, „საკურთხეველისწინა ჯვრების რელიგიური მნიშვნელობისათვის“, „ნიკო ფიროსმანაშვილი და ქრისტიანული ტრადიცია“, „ქართული ხელოვნების გეოგრაფიისათვის“, „ქართული პოეზია ხელოვნებათმცოდნის თვალსაზრისით“ და სხვა მრავალი მოწმობენ ავტორის მეცნიერულ განსწავლულობას, თხრობის ნათელ სტილს და სიახლის გადმოცემის განსაკუთრებულ მეთოდს. იგი ერთი მხრივ აღმოსავლელ ქურუმს ჰგავდა, რომელიც ქვაში და ნახატში ჩაკირულ იდუმალეებს გვამცნობდა, მეორე მხრივ კი - ჰერმესივით ახოვან ჭაბუკს, ოლიმპოს მთიდან რომ უშურველად გვიზიარებდა კვლევის შედეგებს.

ჩვენი ჟურნალის ფურცლებზე

დაიბეჭდა დიმიტრი თუმანიშვილის წერილი „აფხაზეთის ქრისტიანული ტაძრები“ (ე. „ჯვარი ვაზისა“, 1995, გვ. 67-70).

ხშირად მიფიქრია თუ როგორ ასწრებდა იგი ესოდენ ბევრი რამის ნაკითხვას, გაცნობას, დამუშავებას. მისი მოღვაწეობის სფერო ხომ არ იყო მხოლოდ თეორიული სივრცე. იგი დიდ დროს ატარებდა საქართველოს სიძველეებთან, ტაძრებთან, ნანგრევებთან, ციხე-ქალაქებთან, მუზეუმებში და ნიგნსაცავებში და აქედან გამომდინარე, პოულობდა დროს, რომელიც თითქმის ყველა მეცნიერებასთან თანაზიარების საშუალებას აძლევდა. იგი იმდენად მჭევრმეტყველურად საუბრობდა ფიზიკაზეც, ლიტერატურაზეც, ფილოსოფიაზეც, თეოლოგიაზეც, რომ დარგის სპეციალისტებიც ვერ მოახერხებდნენ ამ მხრივ მსმენელის მონუსხვას. მახსენდება თომას მანის სიტყვები, რომელიც მან წარმოთქვა გოეთეს პიროვნების დასახასიათებლად - „ცოდნის იმპერია“, და სწორედ ეს განსაზღვრება თამამად შეგვიძლია გამოვიყენოთ, როდესაც საუბარი დიმიტრი (მიტო) თუმანიშვილზეა.

ფუნდამენტური მონოგრაფია „გზად ხელოვნებისაკენ“ დიმიტრი თუმანიშვილის სამეცნიერო მემკვიდრეობაში გამოირჩევა თავისი ესთეტიზმით, ინფორმაციულობით, სამეცნიერო და პოპულარული სტილის საუცხოო სინთეზით. ავტორი გვიამბობს ხელოვნების ისტორიოგრაფიის თავგადასავალს უძველესი დროიდან თანამედროვეობამდე, განიხილავს ყველა იმ დიდი მოღვაწის ნაშრომს, ვისაც ოდესმე ამ სფეროში წვლილი შეუტანია.

ავტორი ნიგნის შესავალში არაერთ საინტერესო თემას ეხება. მისი თქმით, ზოგჯერ ცნებები „ხელოვნება“ და „ხელოვანი“ საჭიროებს განსაზღვრებას, თუმცა „რელიგიის“, „ფილოსოფიის“, „მითოლოგიის“, „ლიტერატურის“ ცნებათა სხვადასხვა განსაზღვრების მსგავსად, „ხელოვნების“ ერთი დეფინიციაც შეუძლებელია. ხშირად გვებადება კითხვა, - პოეტიც ხელოვანია თუ ხელოვანი მხოლოდ მხატვარს ან მოქანდაკეს მიესადაგება? ეროვნული კულტურის განსაზღვრა ხომ უწინარესად ერის ცნების განმარტებას საჭიროებს? არსებობდა კულტურები, რომელიც ერთი სახელითაა ცნობილი, მაგრამ ეს ერთი სახელის მქონე წარმონაქმნი თავისთავში აერთიანებს უამრავი ერს, რომელნიც თანაბრად მონაწილეობდნენ ამ კულტურის შექმნაში. ამის მაგალითად ავტორს ბიზანტია მოჰყავს, „ყველაზე შერეული თუ „შენადნობიერი“, თვითწოდებით „რომაელნი“, ეთნიკურად კი „ისეთი ნახლართი, სადაც ცალკეული ძაფების ამორჩევას აზრიც არ აქვს - კულტურულ-სულიერად კი გამოკვეთილად ერთნი“; შესავალში იმაზეცაა საუბარი, რომ სხვა ქვეყანაში მცხოვრები მხატვარი, შესაძლოა თავისი ქვეყნის შვილი იყოს და ეროვნულ კულტურას უცხოეთშიც ქმნიდეს. ამის მაგალითებიც უხვად მოჰყავს ავტორს.

მნიშვნელოვანი საკითხი, რაც არ ეხება მხოლოდ ხელოვნების ისტორიას, არამედ ჰუმანიტარული მეცნიერებების სპექტრში პრობლემურია, გახლავთ შემდეგი: რამდენად შეიძლება ხელოვნების ისტორია მეცნიერებად მივიჩნიოთ? ფიზიკა მეცნიერებაა და იგი შესაძლოა ფიზიკის ისტორიას არ მოიცავდეს. მაგრამ ბუნებისმეცნიერებანი ემპირიას ეფუძნებიან (აკვირდებიან ბუნების მოვლენებს, ხოლო „გონისმეცნიერებათა“ საგანი კი განუმეორებელი და ერთჯერადია (მაგალითად ერთჯერადად შეიქმნა „ჰამლეტი“ ან გოიას რომელიმე ტილო). ის რასაც გონისმეცნიერებანი სწავლობენ ადამიანის მიერ არიან შექმნილნი (აბა ვინ ქმნის ფერწერულ ტილოს, ქანდაკებას, გრაფიურას თუნდ სამკაულს?), რის გამოც, ავტორი გულწრფელად აღიარებს: „რაც წლები მემატება, მით უფრო მეხამუშება მხატვრულ ნაწარმოებთა შესახებ „გამოკვლევა“ და „შესწავლა“ ვთქვა - მინდება „ფიქრი“ და „დაფიქრება“ ვუნოდო ჩვენს მუშაობას, რომელიც,

ასე მგონია, ჩვენი განაცადის ობიექტივირებაა, ილიასი არ იყოს, „გულიდან გარეთ გამოტანა“ (გვ. 22); ადამიანისთვის არსებობს უპირველესად ხელოვნების ძეგლიც. ვთქვათ, ქანდაკება უმაღლ ადამიანის თვალშია სახება, თორემ ქარისთვის ან ქვის ლოდია ან ლითონის ზოდი თუ ხის ძელი (გვ. 25). ნებისმიერი ამ ძეგლის დანიშნულება კი თავდაპირველად სხვა რამ გახლდათ, ვიდრე მერე შეიძინა ლუვრისა თუ რომელიმე სხვა მუზეუმში, სადაც ტურისტები უჭვრეტენ.

შესავალში მკვლევარი ფართოდ განიხილავს ხელოვნების ძეგლის შეფასებისა და შინაარსობლივი მხარის ინტერპრეტაციებს. იგი მიგვანიშნებს, რომ ხელოვნების ისტორიკოსი პიროვნებაა, საკუთარი ხედვებითა და წარმოდგენებით ხელოვნებაზე. საკვლევს ის აქედან გამომდინარე აგებს. დიადი ქმნილებები სხვადასხვაგვარად შეიძლება იყოს განჭვრეტილი. ინტერპრეტაცია ზოგჯერ ბევრნაირია, თუმცა არ ვიცით, რა იდეა ჰქონდა თავად შემოქმედს. სამაგალითოდ მოყვანილია **სამთავისის** (XI ს) ტაძრის ფასადი, სადაც გამოსახულია ჯვარი თანმხლები „რომბები“, რომელიც შესაძლოა აღვიქვათ სიცოცხლის ხედ, სამოთხედ, კოსმოსის ისტორიად. ისეთ თხზულებას კი ალბათ ვერ ვიპოვით, რომელიც ზუსტად გაგვავებინებს, რა აზრი ჰქონდათ მის შემქმნელებს (32). ავტორი ეწინააღმდეგება ნეოპლატონიზმის გადაჭარბებულ გავლენას ქართულ აზროვნებასა და კულტურაზე. იგი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ საქართველოში XI-XII საუკუნეებში საკმაოდ კარგად იცნობდნენ ნეოპლატონურ თეორიებს, მაგრამ ქართული საისტორიო აზროვნება ამ მოძღვრებით გაჯერებული არაა. ავტორის თქმით, „ჩვენში, ცალკერძ, ბიბლიურ-პროვიდენციალისტური ხედვა გვაქვს, მისი, ასე ვთქვათ, წრფივი დროით (შესაქმიდან მეორედ მოსვლამდე); ამასთან კი, პიროვნებათა და „ტომთა და ენათა“ ღვწა და რკინება, რომელშიც თავისუფალ ნებასაც აქვს ასპარეზი და ქმედება-უკუქმედებასაც“ (გვ. 18).

შესავალის შემდეგ იწყება საუბარი I, „დარგის საწყისებთან, ძველი ჰელადა - ძველი რომი“. მკვლევარი გვეუბნება, რომ ბევრი სპეციალისტი ამ დარგის დაბადებას სულაც XX საუკუნეს მიაწერს, თუმცა თავად იგი ფესვებს ანტიკურობასა და ძველ აღმოსავლეთში პოულობს. ტაძრების აღწერილობით გამოირჩეოდა **ჰეროდოტეს** „ისტორია“ (ბაბილონის ქუჩებისა და საკულტო ნაგებობების აღწერა), **ძველი ალექსანდრე** (სანამებელი კარვისა და მერე სოლომონის ტაძრის აღწერა იერუსალიმში). ანტიკური ავტორები აფასებენ აღწერილ ძეგლებს. მაგალითად, **ფილიპე თესალონიკელი** ფიდიასის მიერ შექმნილ ზევსის ქანდაკებაზე ამბობდა, - ზევსიმოველინა ფიდიასს თუ ფიდიასი ავიდა ცაში ზევსის სახილველადო (გვ. 48). ამით იგი ფიდიასის ნამუშევარს აქებდა, მის მიმართ აღფრთოვანებას გადმოსცემდა. ამგვარი მაგალითები ანტიკურობაში მოიძებნება. მართალია რეალურად არვიცით, როგორი იყო აქილევსის ფარი, მაგრამ **ჰომეროსის** აღწერილობა მიაწვდის მის განსაკუთრებულ ესთეტიურობას (46).

აქვეა განხილული **ქსენოკრატეს**, **დურისის**, **არისტოტელეს**, **პავსანიას** და სხვათა ღვაწლი. განხილულია ხელოვნებისა და ხელოსნობის ტერმინთა ურთიერთმიმართების საკითხიც; კომენტარებში **მ. ტიცმანის** განმარტებაც საინტერესოდ მოგვეჩვენება სურათისა, როგორც „დახატული ტექსტისა“ (გვ. 65); ისევე როგორც საკითხი - რაზე ვმსჯელობთ, როცა რომელიმე ფერწერულ ტილოზე ვლაპარაკობთ? - მასზე, ვინც მასზეა გამოსახული, ფერწერაზე თუ მხატვრის პიროვნებაზე? (გვ. 66). და ბოლოს, საინტერესოდაა თქმული, რომ რისიმე „შედეგობის“ მტკიცებისას, ლომის წილი „რიტორულ“ დამაჯერებლობაზე მოდის (გვ. 72).

შუა საუკუნეების ქრისტიანული ხელოვნების განხილვისას ავტორი გვანვდის ცნობებს **ხატმებრძოლების** ეპოქაზე, იმ ძეგლებზე, რომელნიც მოიცავენ ბიზანტიაში

არსებული ტაძრების აღწერას, ნეოლატონიკოსთა ხედვებზე ხელოვნების თაობაზე, **ხატისა და კერპის** ურთიერთგანმასხვავებელ ასპექტებზე. შუა საუკუნეებში ხელოვანი უპირველესად აცნობიერებდა რომ **ხატწერის ნიჭი სული წმიდისგან ჰქონდა. მას უნდა წარმოეთქვა ლოცვა ვიდრე სახელოვნო საქმეს შეუდგებოდა. ხატის შექმნა ხელოვანისთვის იყო სულის სარგო, ღვთისგან დავალებულის აღსრულება** (გვ. 107). შუა საუკუნეების რწმენით, გამოსახულება - უმთავრესად საეკლესიო (თუმცა რაღაც ზომით იქნებ სხვაც), სულისმიერად სულისთვის დასულოების საწვდომად იქმნება, ამიტომ კი თავადაც სულიერებითაა აღბეჭდილი.

რენესანსის პერიოდის ხელოვნების ისტორიაში აღსრულებული ღვანლის გადმოცემა საკუთრივი რენესანსის განსაზღვრებას მოითხოვს. დ. თუმანიშვილი შუა საუკუნეებთან შეპირისპირებით განიხილავს ადამიანის ფენომენის გააზრებას ალორძინების ხანაში და **პიკო დელა მირანდოლას** ცნობილ სიტყვას ადამიანის ღირსებაზე გვახსენებს. ცნობილია რომ მირანდოლა თავის მიმართვაში ადამიანის თავისუფალ ნებაზე გვესაუბრება. თუმცა დ. თუმანიშვილი ცდილობს დაინახოს სხვაობა **ბიბლიურ** და **მირანდოლასეულ** თავისუფლებას შორის (მიუხედავად იმისა რომ მირანდოლა წმინდა წერილს ეფუძნება); ბიბლიურად ადამიანი იმგვარი ხატებაა ღვთისა რომელსაც ჩაბარებული აქვს ქმნილებათა პატრონობა, ესაა მისი მისია. მირანდოლასთან კი, ეს „თავისუფლება“ აბსოლუტურ „თავნებობას“ უტოლდება. ეს კი იგივეა, რაც უკვე 16 ს-ში ფრანგმა ფრანსუა რაბლემ წააწერა დევიზად თავის გამოგონილ თელემის სავანეს - „აკეთე რაც გინდა“. იქნებ ყველა ქმედება ავიც და კარგიც მოსაწონია, მაშინ? იქნებ ეს იდეაა გატარებული **ჰესუს** ცნობილ რომანში „ნარცისი და გოლდმუნდი“? (გვ. 117).

საინტერესოაა მოცემული **ჯორჯო ვაზარის** (ავტორის თქმის „ხელოვნების ისტორიის მამა“) შეპირისპირება ჰეროდოტესთან. თუ ამ უკანსკნელისთვის მეფეთა და გმირთა ამბავი მთავარი იყო, ვაზარისათვის ღირსახსოვარნი სწორედ ხელოვანნი არიან.

ჯორჯო ვაზარის ნაშრომი „უსახელმოხვეჭილეს ფერმწერთა, მოქანდაკეთა და ხუროთმოძღვართა ცხოვრებანი“ 1550 წელს დაიბეჭდა.¹ მასზე იგი დაახლოებით 10 წელი მუშაობდა. ის იმხანად მიღებულ დაყოფას ემყარება (ანტიკური, შუა საუკუნეების და განახლების ეპოქები) და მთელი ყურადღება გადააქვს თანამედროვეობაზე. ეს უკანასკნელი მან ასევე სამ ქვეპერიოდად - ტრეჩენტოდ, კვატროჩენტოდ და ჩინკეჩენტოდ წარმოადგინა. გვესაუბრება ამ ეპოქის ხელოვანთა ცხოვრებაზე და ყველაზე დიდ ადგილს **მიქელანჯელოს** უთმობს. მიუხედავად ღირსებისა, მკვლევარებს არც ამ წიგნის ნაკლოვანებები არ გამორჩენიათ მხედველობიდან. ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ვაზარის წიგნში გაჩნდა პირველად ტერმინი „რენესანსი“ („კვლავ შობა“).

საძირკვლის გამჭრელი, - ამგვარადაა შეფასებული **ვინკელმანი**, გერმანელი ხელოვნებთმცოდნე, რომელიც 18 ს-ში მოღვაწეობდა. წიგნის ავტორი ვრცლად მოგვითხრობს ამ საინტერესო ადამიანის ბიოგრაფიას, მის მოღვაწეობას გერმანიასა თუ იტალიაში, ბაუმგარტენტან თუ ვოლფთან შეგირდობას. ვინკელმანი, განახვავებით განმანათლებელი ფილოსოფოსებისგან, დეისტი იყო და არა მატერიალისტი. მისთვის რუსოსეული არამადლიერება ან ვოლტერისეული ცინიზმიც უცხო გახლდათ (გვ. 153). ვინკელმანი ზოგადად ელინოფილი იყო და საგანგებო ნაშრომი მიუძღვნა ძველ ბერძნულ ხელოვნებას. ამ ნაშრომში იგი წერდა, რომ „ხელოვნება, როგორც ჩანს, მის მცნობ ყველა ხალხში სავსებით ერთნაირად გაჩენილა და არ არსებობს საკმაო საფუძველი

1. ჯორჯო ვაზარის ხსენებული თხზულების შესავალი ნაწილი ედიშერ გიორგაძის და გიორგი ბუხნიკაშვილის მიერ თარგმნილი, ვახტანგ ბერიძის წინასიტყვაობით გამოქვეყნდა ჟურნალ „საბჭოთა ხელოვნების“ 1987 წლის მე-7 ნომერში.

მისი რამ ერთი სამშობლო მიეუთითოთ, რადგან ყოველი ხალხი თავისთან პოულობდა აუცილებლის მარცვლებს” (გვ. 158); ვინკელმანის აზრით, ქანდაკება ყოფილა უძველესი სახეობა ხელოვნებისა, და კლიმატურ პირობებსაც დიდმნიშვნელობა ჰქონია ნამდვილი ხელოვნების ნაწარმოებისთვის. მიმოიხილავს რა მოკლედ ეგვიპტურ და ეტრუსკულ კულტურებს, იგი ვრცლად განიხილავს ბერძნულ ხელოვნებას და 4 პერიოდს გამოყოფს ელინურობაში. რომაელებს კი არაფერი ახალი არ შეუქმნიათ სტილის მხრივ (გვ. 160), შეუძლებელია არ გაგვახსენდეს პლატონური იდეა, რომ ხელოვნება არის მიბადვის მიბადვა (თუ საგანები იდეათა ანარაკლია, ხელოვანი ქმნის საგნის ანარეკლს). ვინკელმანი სწორედ ამგვარად აღიქვამდა ხელოვნებას. საზოგადოდ, თანემდროვენი თუ გვიანდელი მკვლევარები ვინკელმანს ხელოვნების ისტორიის, როგორც მეცნიერების ფუძემდებლად მიიჩნევდნენ. ვაზარიდან ვინკელმანამდე ამ სფეროში ღირებული მართლაც არაფერი შექმნილა (გვ. 180), მიუხედავად იმისა რომ ცალკეულ მხატვართა თუ ზოგადად ხელოვანთა შემოქმედებაზე წიგნები იბეჭდებოდა ჰოლანდიასა თუ გერმანიაში.

V თავში დ. თუმანიშვილი წერს რომ „**ხელოვნებას შეიძლება ადამიანის გრძნობათა მშვენიერი ყვავილი ეწოდოს**” (გვ. 206); **რომანტიზმი**, ავტორის აზრით, საუკეთესოდ აისახა მწერლობასა და მუსიკაში, უფრო ნაკლებ კი ფერწერასა და ხუროთმოძღვრებაში (გვ. 223). ავტორი ახსენებს ფილოსოფიის ისტორიკოსთათვის უმნიშვნელოვანეს ფიგურას, გერმანული იდეალიზმის დიდ წარმომადგენელს **ფ. შელინგს (1775-1854)**, რომელსაც, მისი თქმით, რომანტიკოსთა თანამოაზრედ მიიჩნევდნენ. ბუნებრივია, ვინც შელინგის მემკვიდრეობა იცის, მიხვდება რომ დიმიტრი თუმანიშვილი საგანგებო ინტერესს ავლენს შელინგის „ხელოვნების ფილოსოფიისადმი”; აქვეა განხილული **გ. ჰეგელის (1770-1831)** ფილოსოფია. ავტორი რამდენიმე გვერდზე განიხილავს ჰეგელის აზროვნებას, რონელიც ბუნებრივია ხელოვნების ისტორიის პრიზმაშია გატარებული. უპირველესად, აღნიშნულია, რომ გერმანული **Geist** ქართულად ხან **სულად**, ხანაც **გონად** ითარგმნება (გვ. 236); დ. თუმანიშვილი გვიხსნის რას ნიშნავს ჰეგელის ფილოსოფიაში აბსოლუტური იდეის სხვად ყოფნა, მისი ბუნებაში გაშლა, სადაც ადგილი აქვს მექანიკურ, ფიზიკურ, ელექტრულ, ქიმიურ პროცესებს, აგრეთვე ორგანულს (მცენარეული ბუნება, ცხოველური ორგანიზმები); შემეცნებელი გონება ჯერ ჭვრეტს საგნებს, შემდგომ განჭვრეტილს ზოგადობასთან მიმართებით წარმოიდგენს, ბოლოს კი იაზრებს - ე ი კონკრეტულს განაზოგადებს, ზოგადს კი აკონკრეტებს (გვ. 237). ჰეგელის შეხედულებანი ხელოვნებაზე წარმოჩენილია მის ლექციებში, რომელნიც შემდეგ შეკრიბეს და უწოდეს „ესთეტიკის შესახებ ლექციები”, ან უბრალოდ, **„ესთეტიკა”**, რომლის პირველი ნაწილიც შალვა პაპუაშვილმა თარგმნა (1973) და სწორედ ამ თარგმანს ემყარება ავტორიც ციტირებისას, რომლის თქმითაც, „არ ვიცი რატომ, ჰეგელის კითხვისას თუ მისი თხზულებების გახსენებაზეც წვრილი, ვერცხლისფრად (ვარსკვლავთა შუქზე თუ?) მოციაგე ყინულისა თუ ლითონისებური ჩხირებისგან აწყობილი ნაგებობა წარმომიდგება, მიწაზე დაბჯენილი, სადღაც თვალმიუწვდომელ სიშორესა და სიმაღლეებში რომ უჩინარდება. შეუძლებელია რიდი და აღტაცება არ იგრძნო იმ გონებისადმი, სადაც ეს აზრისმიერი „შენობა” შენანევრდა, ის შეუპოვარი, შეიძლება ითქვას, დაუნდობელი ლოგიკა გამოიჭედა, მის ყველა ხაზსა და ნაკვეთს რომ აერთიანებს” (გვ. 239); იგი ჰეგელის ერთ ნათქვამსაც იმონმებს, რომლის თანახმადაც, **„რელიგიას... შეუძლია უფილოსოფიოდ არსებობა, ფილოსოფია კი ურელიგიოდ ვერ იარსებებს”** (გვ. 240). თუმცა, რჩება შთაბეჭდილება რომ ჰეგელი ღვთაებრივი გონის სახელით გვესაუბრება და, გინდა თუ არ გინდა, იმას გულისხმობს, რომ აბსოლუტური გონის თვითშემეცნება მის თხზულებებში, ამდენად კი, მის თავში დასრულდა. ვისზე არ მოახდინა ჰეგელმა ზეგავლენა? ჩემთვის, როგორც ფილოსოფიის ისტორიკოსისთვის ეს საკმაოდ კარგადაა

ნაცნობი და ღამეები მითენებია ჰეგელიანელთა ნააზრევის გაცნობაში, დ. თუმანიშვილი კი მოსწრებულად აღნიშნავს, რომ „და აბა, ხელოვნების ისტორიკოსები როგორღა „გადაურჩებოდნენ“ მის ზეგავლენას“ (გვ. 243). მათ შორის გამოყოფს **კ. შნააზეს**, რომლის შრომაც „სახვითი ხელოვნების ისტორია“ 8 ტომს მოიცავდა. ამათგან, მესამე ტომში ბიზანტიურ, სასანიანური ხანის ირანისა და სომხეთის ხელოვნებათა გვერდით ქართულსაც განიხილავდა.

წიგნის VII თავი **იაკობ ბურკჰარდტს**, როგორც ხელოვნების ისტორიკოსს ეძღვნება. მისი სახელი ისევეა დაკავშირებული ბაზელთან, როგორც ი. კანტისა - კენიგსბერგთან. ვიდრე ბურკჰარდტის ბიოგრაფიას საკმაოდ ვრცლად გვიამბობდეს, ავტორი განგვიმარტავს ბიურგერობის ცნებას, თუ ვინ იყვნენ ეს არისტოკრატი, ესოდენ დაკავშირებულნი საქალაქო ცხოვრებისა და ვაჭრობის აყვავებასთან. და ამ განმარტებისას, არც მეტი, არც ნაკლები, იგი მიმართავს **თომას მანის** რომანს - „ბუდენბროკები“, რომელიც მხატვრული ძეგლებიდან საუკეთესოდ ასახავს ბიურგერულ ყოფას.² ბაზელის გარდა, ბურკჰარდტი გერმანიისა და იტალიაში მოგზაურობდა და ისმენდა ლექციებს, მოგვიანებით კი შვეიცარიის ამ ქალაქში ასწავლიდა ხელოვნების ისტორიას (გვ. 258). ამ პერიოდში ბაზელში ასწავლიდა აგრეთვე ფ. ნიცშეც. ბურკჰარდტი ყოფილა ხელოვანი, რომელიც „ქალაქის ფურცელთან, ეტყობა, უფრო თავისუფლად გრძნობდა თავს, ვიდრე თანამოსაუბრის პირისპირ“ (გვ. 263). ბურკჰარდტის ნაშრომები არაა მხოლოდ ხელოვნების ისტორია. მათი ქვეთავებიც კი მოწმობენ რომ ისინი შუა საუკუნეებისა და რენესანსის კულტურის ფართო პანორამაა. ასე მაგალითად, წიგნში „რენესანსის კულტურა იტალიაში“, ვხვდებით შემდეგ პარაგრაფებს: „**შუა საუკუნეების ადამიანი**“, „**პიროვნების გამოღვიძება**“, „**დანტე და ვარსკვლავთმცოდნეობა**“, „**ცილობა უკვდავების თაობაზე**“ და ა. შ. საყურადღებოა მისი თხზულება „**ჩიჩერონე**“. ჩიჩერონე იტალიაში გამყოლს, მეგზურს ნიშნავს. აქედან გამომდინარე, ეს წიგნიც გზამკვლევია. დ. თუმანიშვილი ბურკჰარდტის ხელოვნებაზე თეორიული გააზრების შოპენჰაუერის ფილოსოფიასთან კავშირსაც განიხილავს (გვ. 284); ა. შოპენჰაუერის სიტყვები ხელოვნებაზე, როგორც „ცხოვრების, კაცობრიობის, ქვეყნიერების უტყუარ სარკეზე“, რომლის ძალაც ცხოვრების გასხივოსნებასა და კაცობრიობის ნუგეშში გამოიხატება აგრეთვე საინტერესო ნაწილია წიგნისა. ბურკჰარდტის შესახებ მსჯელობისას შენიშნულია რომ ის ძირითადად კლასიკურ ხელოვნებას აღიარებდა. ბაროკოს ხანის ხელოვნებაზე მისი ხედვები კი გვიანი პერიოდის მკვლევართა შრომებშიც აისახა. ასე მაგალითად, **კურტ ბაუხმა** თავის ნარკვევებში გაიმეორა, უფრო სწორად დააზუსტა სხვაობა **რუბენსისა** და **რემბრანდტის** შემოქმედებას შორის და განაცხადა, რომ „ფლანდრიელ ოსტატთან მითოსურობა-იდეალურობა სუფევს, ჰოლანდიელებთან სინამდვილეა ასახული, „ჩვეულებრივი სინამდვილე“ (გვ. 288). ამდენად, რემბრანდტი **ანტიკურ-მითოლოგიურსა** თუ **ძველი აღთქმის** ეპიზოდებს გვიხატავს როგორც რასმე ჩვეულებრივს, მეტიც, მდაბიურს. ესაა სწორედაც, რასაც ვერ გუობს ბურკჰარდტი, რადგან აქ ყოფითი კი არ განიწმინდება იდეალურამდე, პირიქით, ამაღლებული ჩამოიყვანება ყოფაცხოვრებამდე. ბურკჰარდტზე მსჯელობას ავტორი ძალზედ საინტერესო ინფორმაციით აგვირგვინებს. ამ ბაზელელი ერუდიტის პორტრეტი ლიტერატურულად **ჰერმან ჰესემ** გააცოცხლა მამა იაკობის პერსონაჟით რომანში „თამაში რიოში მარგალიტებით“ (დ. თუმანიშვილი სათაურს თარგმნის როგორც „წვრილი მძივებით თამაშს“, გვ. 295).³

2. ქართულ ენაზე მოგვეპოვება თომას მანის ამ ეპოქალური რომანის ბრწყინვალე თარგმანი, შესრულებული შესანიშნავი გერმანისტის, დიდი ფანჯიკიძის მიერ. იგი არაერთგზისაა გამოცემული სხვადასხვა გამომცემლობის მიერ.

3. ჰერმან ჰესეს „თამაში რიოში მარგალიტებით“ ქართულ ენაზე თარგმნა გერმანული ლიტერატურის თვალსაჩინო მთარგმნელმა ნანა გოგოლაშვილმა. სერიით „დიდი ოდისეა“ იგი ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობამ გამოაქვეყნა 2021 წელს.

VIII თავში განხილულნი არიან პოზიტივისტები, რომელნიც კაცობრიობას სამ სტადიად ჰყოფდნენ (თეოლოგიური, მეტაფიზიკური, პოზიტივისტური). დ. თუმანიშვილი არ მალავს, რომ განსხვავებით ბურჟუაზიისაგან იგი სიამოვნებით არ გვიყვება 19 ს-ის ამ მოაზროვნეებზე, რომელთაც ხელოვნების ისტორიაში დიდი წვლილი არც აქვთ, მაგრამ გვერდს ვერ აუვლის ხანას, რომელმაც მეცნიერების პროგრესისას ადამიანს თავდაჯერება შესძინა. სამაგალითოდ ჟ. ვერნის რომანებსაც კი ესესხება, სადაც ადამიანი ჯერ არგამოგონილზე (მაგ. წყალქვეშა ნავი), საუბრობდა, დღეს კი ესეთი რამ არათუ შექმნილია, სამხედრო სფეროს ერთ/ერთი წამყვანი მექანიზმიცაა. აქვე აღნიშნულია რომ პროგრესისადმი რწმენა დიდ ჰუმანისტებსაც ახასიათებდათ, ჩვენში **ილიას**, დასავლეთში - **დიკენსს** და **ანდერსენს** (ასახელებს მათ შესაბამის ნაწარმოებებს). ზოგადად, დ. თუმანიშვილი მსოფლიო ლიტერატურის უზადლო მცოდნედ გვესახება. იგი სპენსერისა და დარვინის ნააზრევსაც განიხილავს და ამ უკანასკნელის ევოლუციურ თეორიაზე სჯისას საკუთარ მორალურ ხედვებსაც გვამცნობს, რაც მის ადამიანურობას ორმაგად ამაღლებს ჩვენში (გვ. 307). საზოგადოდ, ამ თავში ყველაზე მეტად ვხედავთ ავტორის „კალაპოტიდან ამოვარდნას“, მის შეჭრას ზნეობრივ და ზოგადსაკაცობრიო პრობლემებზე სჯაში. იგი იხსენებს რა მოიტანა ბირთვულმა პროგრესმა. თუმცა, აფეთქებული ხიროსიძეც ახსოვს, დაბინძურებული მდინარეები და გაკაფული ტყეებიც (გვ. 308). დარვინისა და მალთუსის თეორიებს არანაკლები წვლილი მიუძღვით რასისტულ თეორიებში, რომელთაც ადამიანთა გადარჩევა დაისახეს მიზნად და შედეგად მოიტანეს ჰოლოკოსტი და საკონცენტრაციო ბანაკები.

საზოგადოდ, ამ თავში ვხვდებით საინტერესო მიგნებას, ერთგვარ ურთიერდამოკიდებულებაზე რაც არსებობს ხელოვნების ნაწარმოებთა შემქმნელთა და მათ „მომხმარებელთა“ შორის. ერთია, მაგ., როდესაც დამკვეთი ავალბდა მისთვის მოსაწონ ოსტატს აეშენებინა, გამოექანდაკებინა ან დაეხატა (თუ მოეხატა) მისთვის სასურველი თუ საჭირო რამ; სხვაა როდესაც, როგორც ეს XIX ს-იდან ხდება მეტწილად, ხელოვანი „ისე“ ალაღბებდნენ ასრულებს თავის ნამუშევარს და ან გამოფენაზე გააქვს ან მოვაჭრესთან მიაქვს, რათა ის ვინმეს მისთვის სრულიად უცნობს, მოაწონოს. აქედან გამომდინარე, საინტერესოა თავად ხელოვანის ადგილიც საზოგადოებაში (სახელოსნოს მფლობელია თუ სამეფო მოხელე). ამ მსჯელობიდან ავტორი უახლოვდება იმ ეპოქის ფრანგ მოაზროვნეს **იპოლიტ ტენის** ნაშრომს „ხელოვნების ფილოსოფია“.⁴ ტენის ნაშრომი არაა ხელოვნების ისტორიის გაბმული თხრობა, არამედ „ისტორიული მაგალითებით შემტკიცებული სჯა ხელოვნებისა და მისი შესწავლის რაობაზე“ (გვ. 318). ამის შემდეგ კი დ. თუმანიშვილი მიმოიხილავს მარქსიზმის ფილოსოფიას და ცდილობს მარტივად, ყველასათვის გასაგები ენით გადმოგვცეს კლასთა ბრძოლის მარქსისტული თეორია და სხვა დებულებები.

ამავე ქვეთავში საინტერესოა **ფ. ვიკჰოფის** დაკვირვება, რომელიც მან გამოთქვა ნარკვევში „გენეზისის გამოსახულებათა სტილი და მისი განვითარების ისტორია“. ცნობილია რომ გენეზისი ლათინური სახელწოდებაა „**დაბადების**“ წიგნისა. ვიკჰოფი აღნიშნავს რომ **მოხატული ბიბლიები ქრისტეს აქეთ IV საუკუნეში ჩნდება** (375). ა. რიგლის ნააზრევის განხილვისას კი, დ. თუმანიშვილი ყუარდლებას ამახვილებს, თუ როგორ შეიძლება ხელოვნების ისტორიკოსი უცებ „ხელოვნების ისტორიის როგორც გონის ისტორიის“ მიმდევრად გამოცხადდეს (გვ. 402). რიგლი მკაფიო მაგალითია იმისა, თუ როგორ გადადის ხელოვნების ისტორიკოსი ესთეტიკისა და ხელოვნების ფილოსოფიური გააზრების სფეროში. მასზე უდავოდ დიდი იყო კანტის, ჰეგელის, შოპენჰაუერის

4. ქართულ ენაზე იპოლიტ ტენის „ხელოვნების ფილოსოფია“ თარგმნა არაერთი ფრანგულენოვანი კლასიკური ნაწარმოების მთარგმნელმა ივანე მაჭავარიანმა. გამოიცა 1990 წელს გამომცემლობა „საქართველოს“ მიერ.

გავლენა, ასევე ჰერბარტისა. თავის შეხედულებებში იგი ესთეტიკის კატეგორიებსაც ეხებოდა (კერძოდ, „უშნოსა“ და „მშვენიერის“ ცნებებს); რიგლი ჰეგელიანელობას ავლენს იდეაში, როდესაც საუბრობს არანივთიერი ძალის გამოვლენაზე ხელოვნებაში, რომელიც რიგრიგობით დედამიწის ხან ერთ რომელიმე ადგილსა და მის მკვიდრთ „დაანინაურებს“, ხან სხვას (გვ. 404). დ. თუმანიშვილი ამ ყველაფრის პარალელურად **კ. იუნგსაც** იშველიებს, რომელიც სხვადასხვა მითოლოგიებში მსგავსების ჭერეტისას ვარაუდობდა, რომ ისინი ზოგადსაკაცობრიო საყოველთაო, უშორეს წარსულში გაჩენილი საერთო მეხსიერებიდან „ამოტივტივდება“, ზოგჯერ „სუფთა“ სახით, ზოგჯერ კი დროსა და ადგილის გარემოებათა შესატყვისად იერცვლილი (გვ. 406).

ამ დიდებული წიგნის XI თავი ეძღვნება **ჰაინრიხ ვიოლფფლინის** გამოკვლევების ანალიზს. ქართველი ხელოვნებათმცოდნე გიორგი ჩუბინაშვილი ზოგის აზრით, ვიოლფფლიანელად მოიაზრებოდა. ეს იყო ხელოვნებათმცოდნე, რომლის „რენესანსი და ბაროკო“ 1888 წელს გამოქვეყნდა. ვიოლფფლინის აზრით, რენესანსის ხელოვნება ხაზებით „აზროვნებს“, თუ ფორმები მაშინ ხაზებით მოისაზღვრებოდა, ბაროკოსთვის ნიშნულია ერთი მეორეში გადადენილი მასები, რომელთა კონტურს ვერ გაავლებთ: რენესანსისგან განსხვავებით, სადაც სიბრტყე იკვეთება, ბაროკო სიმრგვალეს, წინ და უკან შეწევა-გამოწევას, სხეულებრიობას ეძიებს, შუქსა და ჩრდილებს აპირისპირებს, გადახსნის სივრცეს, რომელსაც ბოლოს ვერ დაუნახავ (გვ. 424). მეორე ნაშრომი ამ ავტორისა, რომელსაც დიმიტრი თუმანიშვილი განიხილავს არის „კლასიკური ხელოვნება. იტალიური ხელოვნების შესავალი“ (1899). მასში განხილულია რენესანსის მხატვრობა და ქანდაკება, რომელნიც იქმნებოდა რომსა და ტოსკანაში. აქ დანვრილებითაა განხილული ბევრი ცნობილი ნამუშევრის ანალიზი. მაგალითად, **ლეონარდო და ვინჩის** ადრეული ტილო „მადონა კლდეებში“ იმდენივე გვერდზეა განხილული, რამდენიც **ბოტიჩელის** მთელ შემოქმედებას ეთმობა. ცალკე თავი ეთმობა **მიქელანჯელოს** ქანდაკებებისა და ფერწერის განხილვას. შვეიცარიელი ხელოვნებათმცოდნის თქმით, მიქელანჯელო, ადამიანის მეტს არაფერს თვლის ყურადღების ღირსად და იგიც მასთან სულაც არაა ჩვეულებრივი მოკვდავი - ეს უზომო ძალის მქონე ბუმბერაზია (გვ. 430). ნაშრომის ყველაზე ვრცელი თავი **რაფაელს** ეძღვნება. მეცნიერის მოსაზრებით, რაფაელს არ ჰქონდა არც ლეონარდოს არისტოკრატობა, არც მიქელანჯელოს ძაღოვანება, არც ბოტიჩელის თავების ფსიქოლოგიურობა, მაგრამ ის შეუდარებელი ოსტატობით ქმნიდა უზარმაზარ კომპოზიციებს (იქვე). მიქელანჯელოს გვიანდელ მოღვაწეობას კიდევ ერთი თავი ეძღვნება. დ. თუმანიშვილი შენიშნავს რომ ვიოლფფლინზე აშკარაა **ბურკჰარდტის** გავლენა, თუმცა ამ უკანასკნელისგან განსხვავებით, ვიოლფფლინს მიქელანჯელო და თვით **კარავაჯოც** დიდ მხატვრებად მიაჩნდა. მესამე ნაშრომი ვიოლფფლინისა, რომელიც განხილულია, გახლავთ „ხელოვნების ისტორიის ძირი ცნებები. სტილის განვითარების პრობლემა ახალი ხანის ხელოვნებაში“. მასში არაა განხილული ცალკეულ ხელოვანთა ან მათი კონკრეტული ნამუშევრების განხილვა. აქ ასევე დაზუსტებულია თუნდაც კლასიკისა და ბაროკოს ცნებები, მათი განსაზღვრებები. გვიანდელი მისი ნაშრომი კი **დიურერს** ეძღვნებოდა, რომლის განხილვისას დ. თუმანიშვილი ამ გერმანელი მხატვრის შესანიშნავ სიტყვებსაც იხსენებს, „**ჭეშმარიტად, ხელოვნება ბუნებაში იმალება და მას ის ფლობს, ვინც მის ამოცნობას შეძლებს**“ (გვ. 443). ზოგადად, ვიოლფფლინის ანალიზი შთამბეჭდავია. ასე მაგალითად, საინტერესოა ლეონარდოსეული „უფლის სერობის“ გარჩევა. მისი თქმით, ახალი [ლეონარდოსთან] იმ სითამამეშია, რომლითაც იგი შთაბეჭდილების გასაძლიერებლად შეუძლებელს შებედავს: მისი მაგიდა მეტისმეტად მცირეა, გადათვალეთ საინები, აქ ყველა მოწაფის სამყოფი ადგილი არაა. დიდ მაგიდასთან ისინი დაიკარგებოდნენ, რასაც ლეონარდო ვერ დაუშვებდა. ახლა კი ფიგურებმა იმდენი ძალა შეიძინეს, რომ ადგილის ნაკლებობას ვერავინ ამჩნევს (გვ. 451).

საზოგადოდ, ეს პარაგრაფი ერთ-ერთი ყველაზე ტერმინოლოგიურად დახუნძლული და ესთეტიკურ კატეგორიებზე ბჭობით სავსეა მთელ წიგნში. აქვეა განხილული **პ. ფრანკლის** „ხელოვნებათმცოდნეობის სისტემა“, 1063-გვერდიანი წიგნი, რომელიც გაცილებით ბევრ რამეს მოიცავს, ვიდრეა ხელოვნებას (გვ. 477). ამ წიგნის ავტორისთვის, ის რაც ხელოვნებათმცოდნეობის ტერმინებია, საყოველთაო ცნებებადაა მოაზრებული, რომელთა ცხადსაყოფად ხან ბუნებისმეტყველება, ხან მათემატიკაა მოხმობილი. ვიოლფფლინის ხედვათა მოწინააღმდეგეებში დ. თუმანიშვილი ასახელებს ნეოჰეგელიანელ ფილოსოფოსს **ბ. კროჩეს**, ხოლო თავად ვიოლფფლინი სიმპატიით ყოფილა განმსჭვალული იპოლიტ ტენის ნააზრევისადმი.

წიგნის XII თავი აგრძელებს ვენის სკოლის წარმომადგენელთა მიმოხილვას. დასაწყისში მოცემულია ჩეხი **მ. დვორჟაკის** ღვაწლის განხილვა. იგი რომის კატაკომბების მხატვრობის მიმოხილვისას იქ გამოყენებული თეთრი ფერის, ვით უსასრულობის სიმბოლოზეც მიგვანიშნებდა (გვ. 496). მას არ დარჩენია მონუმენტური ნაშრომი, მაგრამ ცალკეული ნერილებიდან და ლექციებიდან, რომელნიც მოგვიანებით გამოსცეს, საცნაური ხდება დვორჟაკის ახალი, წინამორბედებისგან განსხვავებული ხედვები. ჩეხი მკვლევარი ყურადღებას ამახვილებდა **ქრისტიანობის გაცრცელების შემდგომ მომხდარ მეტამორფოზაზე ხელოვნებაში და კატაკომბების მხატვრობას სპირიტუალიზმის საწყისად მიიჩნევდა**. საინტერესოა მის მიერ გოთური ხელოვნების შეფასებაც. გოთური ტაძარი ერთი მხრივ ქვის მთას ჰგავს, მეორე მხრივ კი „გვაჯერებენ“ რომ ის მიწას არ ებჯინება, წონა არ აქვს. ზოგადად დვორჟაკისთვის მთელი ხელოვნება განიყოფება „**ნატურალიზმად**“ და „**იდეალიზმად**“, შესაბამისად კი მთელი მხატვრული შემოქმედება მათ შორის მიმოიქცევა. ეს თვით მწერლებსაც ეხებათ (იგი სერვანტესსა და რაბლესაც კი ახსენებს). დვორჟაკს მოკლედ და ორიგინალურად შეეძლო რომელიმე ფერწერული ტილოს აღწერა. **ელ გრეკოს** „ლოცვა სასუმელისათვის“ ამის მკაფიო დასტურია. ელ გრეკო ხომ პირველ ყოვლისა ბიბლიურ სიუჟეტებს მოგვითხრობდა. ლეონარდოს „უფლის სერობაც“ სრულიად ახალი კუთხითაა განჭვრეტილი. ჩეხი მკვლევარი მიაწინებდა რომ ეს ტილო სხვადასხვა ხასიათების ნაკრები გახლდათ. ყოველი მოციქული მშვიდგონიერად თავისებურია, ხოლო ქრისტეზე კი ითქმის: „ის კლდესავით მშვიდია, თავი დადრეკილი აქვს, მზერა ქვემიმართული, ხოლო განვდილი ხელი თითქოს იმეორებს სიტყვებს: „დიახ, ეს ასეა, ეს არ შეიძლება შეიცვალოს“. **ბრეიგელის** ნახატების განხილვისას იგი ყურადღებას ამახვილებდა რომ მხატვრობაში ფორმა ნელ-ნელა კარგავდა მნიშვნელობას. დ. თუმანიშვილი დვორჟაკის ხედვების პარალელებს **დილთაისა და ჰუს-ერლის** ფილოსოფიაშიც ეძებს, ხოლო ერთ ვრცელ სქოლიოში დეტალურად განიხილავს **ბერდიაევის** ნაშრომს „ახალი შუა საუკუნეები“ (გვ. 515).

ამავე თავში განხილულია **ა. ვარბურგის** ხედვები. ებრაელი ხელოვნებათმცოდნე ცნობილი ბიბლიოფილიც ყოფილა. ყველაზე მეტად თვალში მეცა მისეული ანალიზი ფრანჩესკო დელ კოსას ზოდიაქოსი, რომელიც გამოსახულია ფერარაში ერთი სასახლის კედელზე. ვინაიდან მეც მიმუშავია შუა საუკუნეებისა და რენესანსის დროს ასტროლოგიით გატაცებაზე, მის მომხრეებსა და მოწინააღმდეგეებზე, ამ პასაჟმა განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია. საკუთრივ დ. თუმანიშვილი ეთანხმება ვარბურგს, რომ **ცრურწმენები მაშინ მძლავრობენ, როდესაც რწმენა სუსტდება** (გვ. 526); მისი თქმით, „ძველი ასტრონომია ასტროლოგიამ ჩაანაცვლა. შუა საუკუნეებში ამ ახალი მეცნიერებისა თუ ცრუ სწავლების არსებობა ორნაირად წარიმართა - ისლამურ აღმოსავლეთში მას დიდი გასავალი ჰქონდა და ანტიკური ცოდნის სხვა შტოებთან ორიენტალიზებულ-გამისტიკურებულმა მნათობცოდნეობამ იქ მკვიდრად მოიკიდა ფეხი. საქრისტიანო იგი, პირიქით, იგი არ შეიწყნარა“ (გვ. 526). ზოგადად, ვარბურგი ზეინტელექტუალი ჰუმანიტარი ყოფილა, რაც მის ნაშრომებშიც ჩანს. ხელოვნების გარდა

მან ბრწყინვალედ იცოდა კულტურათა ისტორია, ფილოსოფია, მწერლობა. თუკი დვორ-
ჟაკის ხედვათა პარალელურად დ. თუმანიშვილი დილთაიზე გავიდა, აქ მოძებნილია კა-
ვშირი ვარზურგსა და **კასირერს** შორის, რომელმაც შეიმუშავა სწავლება „სიმბოლური
ფორმების“ შესახებ.⁵

ამავე თავში **ე. პანოფსკის** ღვაწლზეცაა საუბარი. მრავალი საგულისხმო ინფორ-
მაციიდან, რასაც წიგნის ავტორი გვანდის, მე აქ ერთს ვახსენებ. პანოფსკი ერთ წერ-
ილში შთამბეჭდავად გვმოძღვრავს თუ როგორ ამოდის ეგვიპტე მარადისობიდან, შუა
საუკუნეები ხილულს რეალურად თუმც არა თვითდაფუძნებულად ხედავდა, რენესანს-
ში კი - ცხადიყოფა სუბიექტისა და ობიექტის დაპირისპირება, რომელიც ბოლომდე არ
იცოდა ანტიკურმა ეპოქამ (გვ. 547).

საზოგადოდ XII თავი, რომელიც მთლიანად იკონოლოგიურ ძიებებს ეძღვნება,
ამ მეთოდის მოწინააღმდეგეებსაც გვამცნობს. თავად დ. თუმანიშვილი სვამს კითხვას,
ღირს ამდენი სჯა ტილოთა ალეგორიულობაზე, ფორმის მიღმა არსებულ სულიერ-გო-
ნითის ჭვრეტაზე, თუ იკონოლოგოსნი, უპირველეს ყოვლისა, კულტურის ისტორიკოსე-
ბი არიან, რომელთათვისაც ხელოვნების ნაწარმოებები ამოსავალს წარმოადგენს (გვ.
557); იკონოლოგოსები, არ კმაყოფილდებოდნენ მხოლოდ „წინარეიკონოგრაფიული
აღწერით“ (სურათის ასახვა, უბრალოდ აღწერა იმისა რასაც ვხედავთ მასზე, ინტერ-
პრეტაციის გარეშე). ჰოლანდიელი **ვ. სტრატენის** სიტყვებით, ჯერ ხდება ეს აღწერა,
შემდეგ კი იწყება იკონოგრაფიული ინტერპრეტაცია (ხელოვნების ნაწარმოების უფრო
სიღრმისეული მნიშვნელობების წარმოჩენა) და ბოლოს იკონოლოგიური ინტერპრეტა-
ცია (ხელოვნების ნაწარმოების სიღრმისეული მნიშვნელობა, რომელიც ხელოვანს
ექსპლიციტურად არ უგულისხმია, მაგრამ მისი ნაწარმოების კუთვნილია). ეს ყვე-
ლაფერი კი უდრის ე. გომბრიხის „პროგრამის აღწერას“. დ. მორგანიც იკონოლოგიას
შემდეგნაირად განსაზღვრავდა: „შესწავლა გამოსახულებების მიმდევრობისა, იდეათა,
ღირებულებათა და სხვა კულტურულ ფორმათა“ (გვ. 559).

„გზად ხელოვნებისკენ“, XIII თავს ამგვარად ასათაურებს: „ცილობის ლაბირინთში:
ხელოვნების ისტორიოგრაფია 1930-იანი წლებიდან დღემდე“. სათაური ცხადყოფს
რომ აქ თანამედროვე მკვლევართა ნაღვანია განხილული. დასაწყისშივე საუბარია თუ
რაოდენ ბევრი მოაზროვნე გამოვიდა ასპარეზზე. მენიშნა, სტილის განსაზღვრებათა
თავისებურებანი და ბროკჰაუზ/ეფრონის სიტყვარიდან ამ ტერმინის შესახებ სტატიის
ციტირება: „სტილი ხაზვით ხელოვნებაში [არის] ერთობლიობა ნაწარმოების საერთო
იერისა და მისი დეტალების, ნახატის და მისი ნაწილთა განთავსების, მისი ფერადების,
ორნამენტაციის და მთელი შესრულების თავისებურებებისა, თავისებურებების, რომ-
ლებშიც გამოიხატება ამა თუ იმ ხალხის სული და ამა თუ იმ დროის გაბატონებული
გემოვნება. ასე, მაგ. არქიტექტურაში ეროვნების მხრივ განირჩევა სტილი ეგვიპტური,
ძველბერძნული, ეტრუსკული, რომაული, ბიზანტიური, მავრული და სხვ., დროის მხრივ
სტილი რომანული, გოთური, ალორძინებისა, ბაროკო, როკოკო, ამპირი და სხვა“ (გვ.
566).⁶

ი. იმედაშვილის 1928 წელს შედგენილი უცხო სიტყვათა ლექსიკონიდანაც კარგი
განსაზღვრებაა მოხმობილი: „ამა თუ იმ ეპოქის ან ერის დამახასიათებელი თვისება ან

5. ვინაიდან ჩვენი ჟურნალის წინამდებარე ნომერი ადამიანის ფენომენს, ზოგადად ანთრო-
პოლოგიის თემებს მიეძღვნა, და რადგან ამ რეცენზიაში ე. კასირერი ვახსენეთ, ჩვენი მხრივ
დავძენთ რომ ამ ფილოსოფოსის შესანიშნავი წიგნი „რა არის ადამიანი? ცდა ადამიანური კულ-
ტურის ფილოსოფიის აგებისა“ ქართულ ენაზე თარგმნა ლ. რამიშვილმა // გამომცემლობა „გა-
ნათლება“, 1983.

6 ბროკჰაუზის ენციკლოპედია უნივერსალური გერმანულენოვანი სერია გახლდათ. 1890-1907
წლებში განხორციელდა მისი რუსულენოვანი გამოცემა, რომლის 41 ტომიც დაცულია საქართვე-
ლოს საპატრიარქოსა და თბილისის სასულიერო აკადემიის ბიბლიოთეკებში.

გემოვნება ხუროთმოძღვრებაში და სხვ., მაგ., ბიზანტიური, მავრიტანიული და სხვა სტილი” (გვ. 566). შემდეგ გვერდებზე საუბარია იმის შესახებ რომ ხშირად ადვილად ამოიცნობა სტილი, როცა თვალს მოვკრავთ ეგვიპტურ ობელისკებს, ჩინურ პაგოდასა თუ ქრისტიანულ ტაძარს. ზოგი მკვლევარის დაკვირვებით, ერთსა და იმავე ათწლეულში ერთდროულად გვქონდა მანიერიზმი (ელ გრეკო) და ბაროკო (პ. რუბენსი). შეგახსენებთ რომ მანიერიზმი განვითარდა 1520-1580 წლებში, იმ პერიოდში, როცა რენესანსულმა ხელოვნებამ უმაღლეს წერტილს მიაღწია საგნებისა და სხეულების უნაკლო გამოსახვაში, ზოგიერთი ხელოვანი უარს ამბობდა პროპორციების სიზუსტეზე, ფერთა ჰარმონიაზე, დამაჯერებლობაზე და მიზნად ისახავდა უფრო ემოციური და არტისტიკული ეფექტის მოხდენას. ვ. პინდერი მიაჩნებდა რომ შეიძლება ესა თუ ის ხელოვანი თაობობრივ „ტალღებს“ შორის მოექცეს - მაშინ ის ან უცნაურ-ახირებული იქნება, ან კიდევ წინამორბედთა გამგრძელებელ-დამაბოლოვებელი თუ მომდევნოთათვის გზის გამკაფავი (გვ. 575). ეს ჩემთვის განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა, რადგან იგივე ითქმის ფილოსოფიასა და მხატვრულ ლიტერატურაზეც. საკუთრივ დ. თუმანიშვილის კონცეფცია სტილის თაობაზე შემდეგნაირია: განსხვავებით ზოგი მეცნიერისგან, იგი ფიქრობს რომ „ეპოქის ესთეტიკური იდეალების“ „მხატვრულ სახეებში ინტერპრეტაცია“ არა მოვლენების დიდი ჯგუფის, არამედ ერთი ხელოვანის საქმეა (გვ. 582). შეიძლება ზოგ სახელმძღვანელოში რემბრანდტი და ველასკეზი სულაც „უსტილო“ მხატვრებად იყვნენ გამოყვანილი. ეს მიაჩნებს იმაზე, რომ ყველა ინდივიდუალურია და თამამად შეიძლება იჭრებოდეს იმ სტილში, რომელსაც ტრადიცია მას არ მიაკუთვნებს. მე ეს ლიტერატურაზეც განვაგრძე. რაოდენ ნაძალადევა ზოგჯერ ბარათაშვილის რომანტიკოსობა ან ილიას რეალისტობა, ან ნიკო ლომოურის ხალხოსნობა, თუნდ დასავლეთში ზოლას ნატურალისტობა, განსხვავებით ბალზაკის თუ მერიმეს რეალისტობისგან. თვალში მეცა ავტორის კრიტიკული დამოკიდებულება **გ. ჰოკეს** წიგნისადმი „ქვეყნიერება-ლაბირინთი. მანერა და მანია ევროპულ ხელოვნებაში“, რომელიც 1957 წ. გამოიცა გერმანულად. მანიერიზმს აქ ბაროკოს ხანაცაა მიკუთვნებული. ჰოკე დასავლეთის ხელოვნებაში ხუთ „მანიერისტულ“ ეპოქას გამოჰყოფს: ალექსანდრიულს, რომის ვერცხლის ხანისას, გაცნობიერებულ მანიერიზმს (1520-1650), რომანტიზმს და ბოლოს - თანამედროვეობას (1880-1950). ყოველ ამ ხანაში ერთი ტიპია ადამიანისა - მარტოსული, ინდივიდუალისტური, ღვთაებრივ ცენტრს მოკლებული, იდუმალ-ლაბირინთული, მაგიურ-სიზმრისეული, მდგომი წესრიგდაკარგული კოსმოსის პირისპირ. ამის მიუხედავად, დ. თუმანიშვილი არ ეთანხმება მას და არადამაჯერებლად მიიჩნევს ერთი ტიპის ადამიანებად მიგვაჩნდეს ალექსანდრიელი სწავლული, შუა საუკუნეების ბერი და რენესანსის მელექსე ხელოსანი (გვ. 591). ამ საკითხებზე მსჯელობისას, მკვლევარი ერთგან **გ. რობაქიძის** წერილს ციტირებს, რომელშიც ნეფერტიტის ქანდაკებაზე ქართველი მწერლის შთაბეჭდილებაა მოცემული.⁷ იგი გერმანულად დაიწერა და გამოქვეყნდა კრებულში „დემონი და მითოსი“. დიმიტრი თუმანიშვილი სქოლიოში შენიშნავს რომ პწკარედული თარგმანი მისი შესრულებულია რადგან არ ვიცით, - წერს, თუა ქართულად თარგმნილიო. უბრალოდ, ინფორმაციისთვის დავძენ რომ „დემონი და მითოსი“ 2012 წელს უკვე განოცემული იყო ქართულად (გამომცემლობა „არტანუჯი“, თარგმანი მ. კვიტიასი).

ვისაც შუა საუკუნეების ხელოვნება და იმ პერიოდის სიმბოლიკა აინტერესებს, უდავოდ დააინტერესებს **ჰ. ზედლმაირის** ნაშრომი „კათედრალის წარმოშობა“ (პირველი გამოცემა, ციურიხი, 1950), რომლის სტრუქტურას და ღირსებით თუ საკამათო

7. გ. რობაქიძის წერილი გერმანულად დაიწერა და გამოქვეყნდა კრებულში „დემონი და მითოსი“. ქართული თარგმანი ეკუთვნის მ. კვიტიას // (გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2012 //).

საკითხების ვრცელი განხილვაა მოცემული შემდეგ გვერდებზე. საკუთრივ დ. თუმანიშვილი წიგნში გამოთქმულ შემდეგ მოსაზრებაზე ამახვილებს ყურადღებას, რაც ჩვენთვისაც საინტერესო აღმოჩნდა. კერძოდ, ზედღმაირი განარჩევს **ხელოვნების შესწავლას** და საკუთრივ **ხელოვნების ისტორიას**. ხელოვნების შესწავლა, მისი აზრით, ცალკეულ ნაწარმოებთა ყოველმხრივი გარჩევაა, ისტორიის კი - ნაწარმოების შემქმნელთა და ხელშემწყობთა თავგადასავლის აღწერა (გვ. 603).

ზედღმაირის სხვა ნაშრომიცაა განხილული, რომელიც XIX-XX სს. ხელოვნებას ეხება და ნაჩვენებია ახალ დროში ადამიანის მდგომარეობა და ყველაფრის ასახვა ფერწერაზე.⁸ მაგალითად, **ფ. გოიას** შემოქმედების განხილვისას, ხაზგასმულია მის ტილოებში ალოგიკურ-დემონურის შემოჭრა, **კ. ფრიდრიხის** ნახატებზე კი აშკარაა მართოსული ადამიანის მიუსაფრობა ბუნების წინაშე. იქნებ ადამიანმა სწორედ ამ დროს დაკარგა ზეციური საყრდენი? მართალია რელიგიისგან გათავისუფლებამ მეცნიერებას თუ ხელოვნებას თავისი გზები დაანახა, მაგრამ რაღაცაა ხომ დაიკარგა? საკუთრივ დ. თუმანიშვილი ამ ნაშრომის ანალიზისას, სქოლიოში მართებულად იშველიებს კ. გამსახურდიას წერილს „ახალი ევროპა“ (1924, ჟ. „კავკასიონი“), რომელშიც ნაჩვენებია შუა საუკუნეების, რენესანსის თუ ახალი დროის ადამიანის სახეები და მთავრდება საგულისხმო სიტყვებით, „ღმერთი მოვა, ხმომა უნდა ღმერთს!“ (გვ. 610). საზოგადოდ, თანამედროვე კულტურის წიაღში ღირებულებათა გადაფასების საუკეთესო განსჯაა ეს ქვეთავი, და ლიტერატურული მაგალითებიც უხვად გვხდება (მაიაკოვსკი, ბაირონი, ანდრეევი, ედგარ პო...); დ. თუმანიშვილის მსოფლმხედველობა, არა როგორც მეცნიერისა, არამედ ვით მოაზროვნისა ამ წიგნის ხსენებულ ქვეთავში ჩანს ყველაზე გამოკვეთილად.

შემდეგ განხილულია სერ **ე. გომბრიხის** ნააზრევი, მისი ღვაწლის ხელოვნების ისტორიაში. იგი 2001 წელს გარდაიცვალა და ავტორის თქმით, ამ დარგის უკანასკნელ კლასიკოსადაც შეგვიძლია მივიჩნიოთ, რომელიც ვენაში დაბადებულა, მოღვაწეობა კი ლონდონში გააგრძელა და ლექციებს თვით ოქსბრიჯში⁹ კითხულობდა. გომბრიხის საინტერესო ხედვები მოცემულია მის მრავალრიცხოვან ნაშრომებსა და წერილებში. ყველაზე მეტად კი მისი მემკვიდრეობიდან ის წიგნია რომელსაც „**ხელოვნების ამბავი**“ ჰქვია და რომლის მეოხებითაც სერ ე. გომბრიხი არა მხოლოდ დღევანდელ, იქნებ, ყველა დროისაც კი, ყველაზე ფართოდ ცნობილი ხელოვნებათმცოდნეა. პირველად იგი 1950 წელს გამოქვეყნდა და დღემდე ათობით ენაზე მილიონობით ეგზემპლარია გამოცემული.¹⁰

ამ თავში ბოლო ხელოვნების ისტორიკოსი, რომელსაც ქართველი მეცნიერი განიხილავს **ჰანს ბელტინგი** გახლავთ. ამ წიგნის დაწერისას იგი ცოცხალი გახლდათ. გერმანელი მეცნიერი 2023 წლის იანვარში გარდაცვლილა. ბელტინგი ქართულ სამყაროსაც უკავშირდებოდა, ნამყოფი ყოფილა ჩვენს ქვეყანაში და გ. ჩუბინაშვილთან (ხუროთმოძღვრებისა და ქედურობის ოსტატი) შეხვედრის ამბავიცაა მოთხრობილი (გვ. 650).

მისი შრომებიდან ვრცლადაა განხილული „უხილავი შედეგრი, თანამედროვე მითები ხელოვნებაზე“ (1998). 21 თავისგან შემდგარი წიგნის სტრუქტურა დაწვრილებითაა გაანალიზებული. მასში განხილულია ბევრი ძველი და თანამედროვე ხანის ხელოვანი (როდენი, პიკასო, სეზანი...). განსაკუთრებით საინტერესოდ მეჩვენა მეშვიდე („ხელო-

8. ჰანს ზედღმაირის „თანამედროვე ხელოვნების რევოლუცია“ გერმანულიდან თარგმნა ვ. რცხილაძემ // თბილისი, 2009.

9. ამგვარად მოიხსენიებენ ერთად ოქსფორდისა და კემბრიჯის საუნივერსიტეტო სივრცეებს.

10. ე. გომბრიხის „ხელოვნების ამბავი“ ქართულ ენაზე გამომცემლობა „ლოგოს პრესმა“ გამოსცა 2012 წელს. მოგვიანებით იგი კვლავ გამოაქვეყნდა (გამომცემლობა „პალიტრა L“, 2019; „სულაკაურის გამომცემლობა“, 2024).

ვანის წყევლა”) და მერვე თავები („ხელოვნების იეროგლიფი“), რომლებშიც მხატვრულ ნაწარმოებებში ხელოვანის ბედია განსჯილი. მეშვიდე თავი ეხება ხელოვანის მარცხს, მისი უუნარობის ჩვენებას, შექმნას რამ ძველთა და დიდთა ან კიდევ „ბუნების“ ფარდი. განხილულია **ბალზაკის** „უცხო შედევერი“, **ძმები გონკურების** „მანეტტ სალომონ“, **ემილ ზოლას** „ქმნილება“ (ამგვარ ვარიანტს გვთავაზობს დ. თუმანიშვილი, ისე კი ქართულ ენაზე ეს რომანი გამოცემულია სათაურით „შემოქმედება“), **ჰენრი ჯეიმზის** „უხელო რაფაელი“. მერვე თავში ლეონარდო და ვინჩის „ჯოკონდას“ თავგადასავალზეა საუბარი, მის იდუმალად გადასხვაფერებაზე (თეოფილ გოტიედან, ვიდრე ზ. ფროიდამდე). მე-12 თავში **მარსელ პრუსტის** რომანის ის ადგილია განხილული, სადაც კლოდ მონეს რუანის ტაძრის ხედების შესახებაა ჩანართი (გვ. 663).

2005 წელს გამოქვეყნდა ბელტინგის „**სახეობათა ანთროპოლოგია**“. ამ წიგნში ვხვდებით ფრიად საინტერესო აზრს, კერძოდ, - კითხვა [სახეობის რაობის შესახებ] მხოლოდ მაშინაა აზრის შემცველი, თუკი ვარსებობთ ჩვენ, ვინც ამ კითხვას ვსვამთ, სხეულებრივ ვცოცხლობთ და სხეულის შიგნით ჩვენს საკუთარ სახებებს აღმოვშობთ და, შესაბამისად, შეგვიძლია ისინი შევუპირისპიროთ ხილული ქვეყნიერების სახებებს (გვ. 669). 2008 წელს გამოქვეყნდა ბელტინგის ახალი წიგნი, რომლის სათაურიც დ. თუმანიშვილს პოსტმოდერნულად ალუზიური ერგენება. ეს გახლავთ „**ფლორენცია და ბალდადი. მზერის დასავლურ-აღმოსავლური ისტორია**“. ამ წიგნში მეცნიერი არაბი სწავლულის მიერ შემოტანილ კონცეფციაზე გვესაუბრება (გვ. 672).

მეთხუთმეტე, დამამთავრებელ თავში კვლავ ვხვდებით თანამედროვე ხელოვნების ისტორიკოსთა ნააზრევის მიმოხილვას, ცალკეული ნაშრომების შესახებ გამოთქმულ მოსაზრებებს. ასე მაგალითად, **ჰ. ფონ აინემის** წერილების კრებული „სტილი და გარ-

დმიტრი თუმანიშვილი და ხელოვნებათმცოდნე მარიამ დიდებულისძე

დამოცემა, წერილები დასავლეთის ხელოვნების ისტორიისთვის”, რომელიც 1971 წელს გამოქვეყნდა, მრავალ საინტერესო იდეას შეიცავს. ეს ავტორი ხელოვნების ისტორიოგრაფიაში სამ მეთოდს გამოყოფს: ფორმალურს (ვიოლფფლინი), ნორმატიული ესთეტიკის მონაცვლე სტილის შედარებითი ისტორია (ვიკჰოფფი, რიგლი) და ვარბურგისა და მისი ინსტიტუტის მიერ „სახეებით აზროვნების მთლიანად კულტურასთან შემსჭვალულობის შეცნობა”. თვით ჰ. ფონ აინემისთვის, ფიქრის საწყისი ხელოვნებაზე წარმოდგენაა, რომელიც მისი „ისტორიული ფორმების მთელი ნაირფეროვნებისასა და მისი განვითარების ყველა საფეხურზე ყოფიერების გამოცანის პასუხს ეძიებს” (704). რაკი ასეა, თავისი არსებით ხელოვნება მუდამ ერთი და იგივეა, თუმცა ყოველჯამ მის გასაგებად აუცილებელია სახეთა და სიმბოლოთა სამყაროს ანუ ქმნის მიმდინარეობის გამორკვევა.

იგივე ავტორი კარგად გვიხსნის სხვაობას ეპოქებს შორის, თუ როგორ ხდებოდა სასწაულებრივი მოვლენების ხელოვნებაში ასახვისას მათი „გაბუნებითებულება”. მაგალითად, 16 ს-ში მითიურისა და სურათოვან-რეალისტურის შერწყმა ხდება, ღვთისმოსაობა ბუნებაშივე მოიაზრება. აღდგომის სცენებში განთიადის შუქი ზებუნებრივ ნათლად იქცევა; 17 ს-ში ხდება ხელოვნების უწინარესი საგნობრივი მნიშვნელობების გაქრობა, შესაბამისად, მითოსის საუფლოშიც, ახლა ყველაფერი ხელოვნაზე ჰკიდია (გვ. 708). სხვა ბევრი რამ არის კიდევ ამ თავში მიმოხილული მარგალიტებად. 712-ე გვერდზე დართული ვრცელი სქოლიო კი შთამბეჭდავად განიხილავს თემას, თუ რამდენად აისახება ხელოვანის ცხოვრება მისსავე შემოქმედებაზე და რაოდენ ნაკლოვანია ქართული სამყარო მხატვართა ბიოგრაფიული წიგნებით. აქვეა განხილული ხელოვნების ისტორიკოსის, **მაქს იმდალის** ღვაწლიც.

დასასრულ, განხილულია ქართველი ხელოვნების ისტორიკოსთა ღვაწლი. მართალია ამ სფეროში გზა გაკვალეს ქართველმა და არაქართველმა მკვლევარებმა (მარი ბროსე, ექვთიმე თაყაიშვილი და სხვანი), მაგრამ პირველი ცდა ნაშრომის დაწერისა **ი. ჯავახიშვილს** ეკუთვნის, რომელიც დაიკარგა. ყველაზე აქტიური მოღვაწე ამ დარგისა **გ. ჩუბინაშვილი** გახლდათ, განსწავლული ჰალეში, რომელიც გასული საუკუნის 20-იანი წლებიდან თბილისში მოღვაწეობდა. დ. ჩუბინაშვილის ნაღვანის განხილვისას დ. თუმანიშვილი ერთ სქოლიოში საუკეთესო შეფასებას აძლევს აგრეთვე **ო. ლორთქიფანიძის** წიგნს „ძველი ქართული ცივილიზაციის სათავეებთან” (2002). აქვეა ნახსენები ღვაწლი **ლ. რჩეულიშვილისა, ვ. ბერიძისა** და ზოგი სხვა ქართველი ხელოვნებათმცოდნისა.

ამ დიდებულ მონოგრაფიას ერთი დამატებითი თავიც აქვს დართული და მას „**კოლორიტის პრობლემა გერმანულ ხელოვნებათმცოდნეობაში**” ეწოდება (გვ. 761). მასში ხელოვნების ისტორიკოსთა საუკეთესო მოგნებებია თავმოყრილი ამა თუ იმ მხატვართან მიმართებაში, თუ ვინ ვისზე მოახდინა გავლენა, ან რა სიახლე შემოიტანა ფერისა თუ შუქ-ჩრდილთა ასახვის მხრივ.

რვაასგვერდიანი მონოგრაფია ყველაზე ორიგინალური სტილით დაწერილი მეცნიერული ნაშრომია, რაც კი ოდესმე ქართულ ენაზე გამოცემულა ხელოვნების ისტორიის შესახებ. ყველაფერი მართლაც საუბრებს ჰგავს, უხვი და მდიდარი წყაროებით გაჯერებულ თხრობას, რომელიც კიდევ ერთხელ აღძრავს მოწინებას ავტორისადმი, მისი უკიდევანო ინტელექტისადმი.

რევაზ სირაძის „ფიქრი, რომელიც მნიშვნელობს“

ფიქრი,
რომელიც
მნიშვნელობს

გამომცემლობა „**არტანუჯ-მა**“ გამოსცა **რევაზ სირაძის** (1936-2012) მემკვიდრეობის რჩეული ნაწილი სათაურით „**ფიქრი, რომელიც მნიშვნელობს**“. რედაქტორი და შემდგენელი **ანა ლოთედიანი** გვიხსნის წიგნის სათაურის მნიშვნელობას და ბევრ საინტერესო მოსაზრებას გვიზიარებს. მიუხედავად იმისა, რომ ბატონი რევაზის გარდაცვალების შემდეგ გამოიცა მისი შრომების ექვსტომეული, ამ მოზრდილ წიგნში თავმოყრილია მეცნიერის წერილების დიდი ნაწილი, რომელნიც გამოირჩევიან მკაფიო სტილით, წიგნიერებასთან ერთად, სულიერი ღირებულებების ათვისებისკენ რომ მიგვიძღვიან.

ბატონი რევაზ სირაძე წლების განმავლობაში კითხულობდა ლექციებს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, სადაც, მისი თაოსნობით, 90-იან წლებში დაფუძვნდა **“ქართული ქრისტიანული კულტურისა და სიტყვიერების ისტორიის კათედრა”** (მანამდე

- ლაბორატორია). კათედრა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ ქართული თვითმყოფადობის საკითხების კვლევას ემსახურებოდა და ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბებას უწყობდა ხელს. კათედრაზე ლექციებს კითხულობდნენ ცნობილი მეცნიერები და ლექტორები: გრივერ ფარულავა, ლაურა გრიგოლაშვილი, რევაზ თვარაძე, ბაქარ გიგინეიშვილი, ედიშერ ჭელიძე, გიორგი ალიბეგაშვილი და სხვები. გასული საუკუნის მიწურულს, მისი უწმინდესობის, **საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით** მან მოღვაწეობა დაიწყო თბილისის სასულიერო აკადემიაში, სადაც **„სახისმეტყველების“** კურსს უძღვებოდა. ამ სფეროში არც არასდროს გვეყოლია მასზე ძლიერი მცოდნე. მეტიც, იგი გახლდათ მესაძირკვლე აზროვნების იმ წესისა, რომელიც ქართული კულტურის ისტორიაში ქრისტიანობისა და სიმბოლური ხედვების სინთეზს აწესრიგებდა. ჯერ კიდევ ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის შესწავლისას, ჩვენ ვიყენებდით მის ნაშრომს **„ქართული აგიოგრაფია“**, რომელიც დიდ დახმარებას გვინევდა. ამას მოჰყვა მისი წერილების სერია ესთეტიკაზე, დუმილის ფენომენზე, წმინდა ნინოს ცხოვრების ტექსტებში დაცულ არქაულ შრეებზე. ის ნამდვილად იმ იშვიათ მეცნიერთა ჯგუფს განეკუთვნებოდა, რომელნიც არა მხოლოდ იკვლევდნენ, არამედ აზროვნებდნენ, ჩვენს გონებასაც აიძულებდნენ იაზროვნოს და ახალი სიმაღლეები განჭვრიტოს იმ სახეებში, რომელნიც ბევრჯერ გვინახავს. სხვაგვარად შეეხედოთ სვეტიცხოვ-

ლის თუ გელათის კედლებს, სხვა ყურით მოვისმინოთ საგალობელი და ვუმზიროთ შუა საუკუნეების მხატვრობას.

რ. სირაძე ჩვენში იგივე როლს ასრულებდა, როგორსაც დასავლეთში ლოტმანი, ბარტი, გადამერი, დერიდა და სხვანი. ტექსტი და მისი ინტერპრეტაცია, ჰერმენევტიკა, სახისმეტყველება... მკითხველის ფენომენი. ეს ყველაფერი იმდენად ღრმადაა გაანალიზებული მის წერილებში, რომ ვერ წარმომიდგენია პროფესიონალი ლიტერატორი, რომლის სამაგიდო წიგნებს შორის არ მოხვდება ამ დიდებული მკვლევარის ნაწერები. ხშირად ნაწარმოები აღიქმება რომელიმე კრიტიკოსის თვალთახედვიდან, მაშინ როდესაც, „ნაწარმოები მკვლევარისთვის არ იწერება, იგი იწერება მკითხველისათვის, რაც გულისხმობს ნაწარმოების მთლიანობის კომპლექსურ აღქმას. ანალიზისას ქრება ის მთლიანობაც და მყისიერი გასხვივოსნების განცდაც“ (რ. სირაძე).

სახისმეტყველება - ალეგორიულ-სიმბოლური გამოხატვის აღმნიშვნელი ძველი ქართული ტერმინია, რომლის ასპექტებიც ვრცელადაა წარმოდგენილი რ. სირაძის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში. მისი თქმით, „სახე“ არის არა მხოლოდ შემეცნების საშუალება, არამედ ყოფიერების უმთავრესი მოდუსი. „სახის“ ასეთი გაგება აერთიანებს აზროვნების ისტორიას, შეიძლება ითქვას, „შესაქმეთა“ წიგნიდან მოკიდებული დღევანდელ სემიოტიკამდე (მოძღვრება ნიშანთა სისტემებზე), თვით კომპიუტერულ სიმბოლიკამდე“.

რ. სირაძის ამ კრებულში ძველი ქართული მწერლობა სახისმეტყველებითი კუთხით ოთხ ეტაპადაა წარმოდგენილი: **1.** ეიდოტური ანუ მითოსური სახისმეტყველების პერიოდი ანუ წინარექრისტიანული ხანა; **2.** ეიკონური ანუ ხატისებრი განსახოვნების ხანა. ესაა IV-XI საუკუნეები (აგიოგრაფია, ჰიმნოგრაფია); **3.** XII-XIII საუკუნეები. ამ დროს წამყვანია საკუთრივ მხატვრული სახისმეტყველება. მხატვრული სახეები უკვე აღარ ემორჩილება არც ეიკონურობას და არც მითოსს. სახეთა საფუძველი საკუთრივ ესთეტიკურია. **4.** დაცემის ხანა (XIV-XV საუკუნეები). ამ დროს სახისმეტყველებითი სიახლენი არ შეინიშნება, მაგრამ მაინც ვხვდებით საინტერესო მიგნებებს (28).

რაც შეეხება ძველ ქართულ ესთეტიკურ აზროვნებას, რ. სირაძე გამოყოფდა სამ ეტაპს: **1.** მზის ესთეტიკა. **2.** მუსიკალურ-ანსამბლური იერარქიზმი. **3.** სიტყვის უნივერსალიზმი. სხვაგან („მზის ესთეტიკა“) ავტორი კვლავ უბრუნდება ჩვენი გალაქტიკის მანათობელ ვარსკვლავს. მზის სიმბოლოს იგი ხედავს ჩუქურთმაში, ყურძნის მარცვალში, და თვით ქალის თმაშიც. აღნიშნულია რომ „მითოსშიც და ქრისტიანულ ხანაშიაც ორი მზეა. ერთია მზე ხილული, ხოლო მეორე - უხილავი, ანუ სულიერი მზე. იცვლებოდა გაგება, როგორც სულიერი მზისა, ისევე ხილულისა, მაგრამ უცვლელი იყო მზიური განსახოვნების ზოგადი მოდელი“. რ. სირაძის ალეგორიული ხედვების გასაგებად ეს წერილი ერთგვარი გასაღებია. „ვეფხისტყაოსანში“ შეგვიძლია ვიხილოთ მზე წარმართული სილამაზით, მზე-ხატი ღვთისა („მზიანისა ღამისა“) და მხატვრული მზე. ხან ისეც ხდება, რომ ჭირს მათ შორის ზღვარის დადება. სხვაგან კი ნათქვამია, რომ „ქართული სახისმეტყველების საფუძველია ნათლის ესთეტიკა“.

სხვაგან რ. სირაძე აღნიშნავს, რომ ძველი ქართული ესთეტიკის საფუძველს წარმოადგენდა მოძღვრება „ორგვარ სიბრძნეზე“, სიბრძნეს ორგვარი მნიშვნელობა ჰქონდა: **1.** „სიბრძნე ამა ქვეყნისაი“ (შდრ. „გან-მე-რად-აცოფა ღმერთმან სიბრძნედ იგი ამის ქუეყანისად“, I კორ. 11) და **2.** ზესთასიბრძნე.

ქართულ აგიოგრაფიაზე ნააზრევი გამოიჩინა ერთგვარი კლასიფიკაციით. რ. სირაძემ შემდეგი ნიშნების მიხედვით დაჰყო აგიოგრაფიული ძეგლები: **1.** ცენტრალურ-ციკლური სტრუქტურის მქონე კომპოზიციები, რომელშიც ერთი მთავარი პერსონაჟის ძირითადი ამბის ირგვლივ დაჯგუფებულია სხვა არაერთი ციკლი ამბებისა („გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“, ათონელთა „ცხოვრებანი“); **2.** ტრიპტიქული სტრუქტურა („აბოს წამება“); **3.** უწყვეტ ქრონოლოგიურ თანმიმდევრობაზე აგებული კომპოზიციები („შუშანიკის წამება“).

რ. სირაძის, როგორც რუსთველოლოგიის ღვაწლი ცალკე სამსჯელოა. უპირველესად, აღსანიშნავია მეცნიერის მსჯელობა პოეზიაზე, როგორც სიბრძნის დარგზე და ასევე ხელოვნების ცნების ირგვლივ მსჯელობა. სრულიად მართებულია შეხედულება, რომ შუა საუკუნეებში ტერმინი ხელოვნება არ ნიშნავდა იმას, რასაც დღეს. რუსთაველისთვის კი, პოეზია „სიბრძნის დარგია“. სიბრძნე (სოფია) აქ გულისხმობდა ადამიანურ და ღვთაებრივ სიბრძნეთა ერთიანობას. რუსთაველი იცნობდა არაერთ მოძღვრებას დასავლეთიდან თუ აღმოსავლეთიდან, რომელთა ელემენტებსაც საკუთარ პოემაში იყენებდა.

რ. სირაძის რუსთველოლოგიური შტუდიებიდან განსაკუთრებული ესთეტიზმითაა აღბეჭდილი ავთანდილის ლოცვისა და მნათობებისადმი მიმართვის ანალიზი. აქ ნაჩვენებია, რომ ავთანდილი ლოცვას წარმოთქვამს მაშინ, როდესაც ფრიდონისკენ მიემართება და მოეძალება ფიქრი წუთისოფლის ამოებზე. იგი მიმართავს მნათობებს: მზეს - სიყვარულის გამგებელს, ზუალს - უბედურებათა სათავეს, მუშთარს - სიმართლის გამკანონებელს, მარიხს - ომისა და სიკვდილის მომასწავებელს, ასპიროზს - სიყვარულის მკურნალს, ოტარიდს - ბედნიერების გამრიგეს, და მთვარეს - მიჯნურთა ნუგეშს.

საინტერესოა რ. სირაძის მსჯელობა ქართული რენესანსის შესახებ. იგი განიხილავს ამ თეორიის მესაძირკვლეების (ნუცუბიძე, ინგორიყვა, ნ. მარი) ნააზრევს. ფუნდამენტურადაა განხილული „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ სხვადასხვა ვერსიები (მატბერდული, ქელიშური, მეტაფრასული..) და ნაცადია არქაული შრეების გამოყოფა. მისი საბოლოო დასკვნით, „წმინდა ნინო ქართველთა ეროვნულ-აღმსარებლობითი იდეალის პირველსახე, ქართული ქრისტოლოგიისა და სახისმეტყველების საფუძველთა-საფუძველი“, ხოლო თავად „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ არის ქართული ქრისტიანული მწერლობის უპირველესი ნაწარმოები, რომლის უძველესი შრეები IV ს-ის მე-2 ნახევარს განეკუთვნება.

ფილოსოფიური ესსეისტური პროზის შედეგია „**დრო და ჟამი**“. ამ უკანასკნელში განხილულია ანტიკური ეპოქის ფილოსოფოსთა, ავგუსტინესი თუ თანამედროვე მწერლების ნააზრევი დროზე. გამორჩეულია აგრეთვე ესსე „**დუმილის ესთეტიკა**“.

ამ წიგნში ნახავთ ახალი და უახლესი ქართული მწერლობის ნიმუშების განხილვასაც. დავით გურამიშვილის, როგორც XVIII საუკუნის უდიდესი პოეტის ნააზრევის გაანალიზებას მოსდევს ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიას და ვაჟას ცალკეული თხზულებების ირგვლივ მსჯელობა. აგრეთვე ნიკო სამადაშვილის პოეზიაში ქრისტიანული მისტიკის განჭვრეტა და აკა მორჩილაძის პოსტმოდერნისტული პროზის მიმოხილვაც.

წიგნს ასრულებს რევაზ სირაძის **პეტრინონის მონასტერში** (ბულგარეთი) სამეცნიერო მივლინებით ყოფნისას გატარებული მოგონებები, რომელნიც ამ კრებულში პირველად დაიბეჭდა.

ბატონი რევაზ სირაძე 2012 წელს გარდაიცვალა. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით იგი დასვენებული გახლდათ სიონის საკათედრო ტაძარში. ბატონი რევაზი მუდამ ემადლიერებოდა მის უწმინდესობას და ხაზგასმით აღნიშნავდა საქართველოს ეკლესიის მამათმთავრის ღვაწლს. ამის ნათელი მონშობაა მისი სიტყვები:

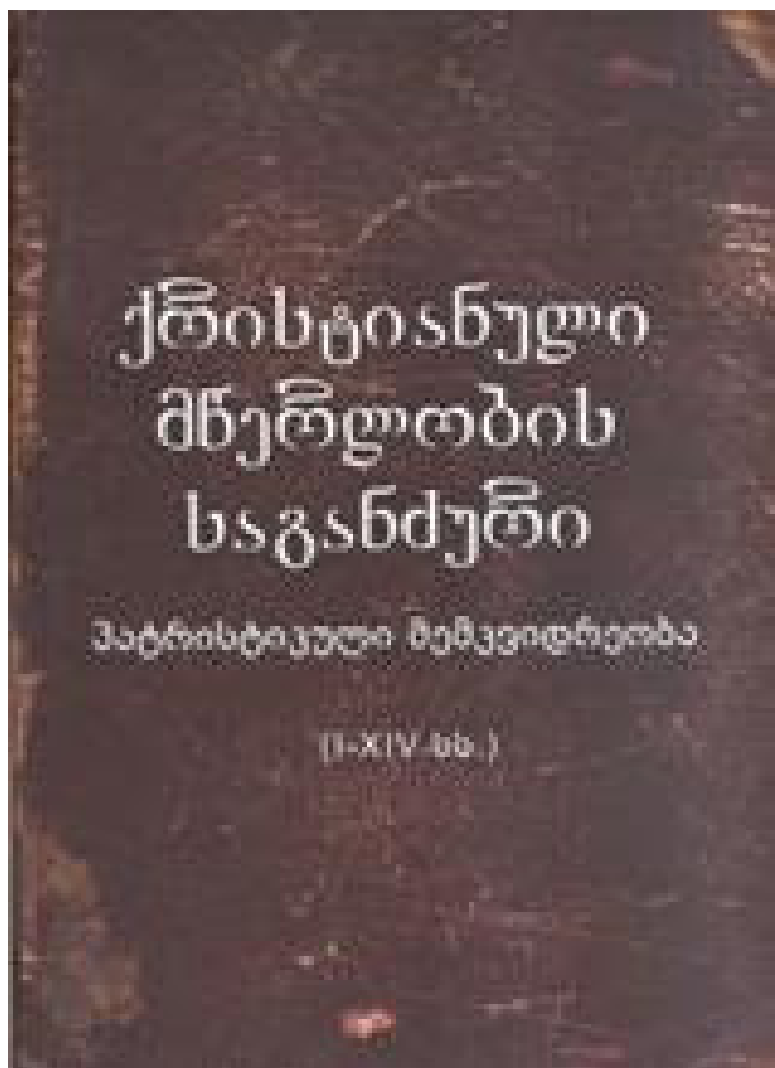
„სირცხვილად და შიშისეულ ვალად გვადევს დღევანდელი საქართველოს უმთავრესი საფიქრალი - ქვეყნის დაშლა-დანანევრება. და ამიტომაც უწმინდესი კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ყველა ნაღვანი და ქმედება არსებითად მიემართება სწორედ ამ პრობლემას. ეს კი გვავალდებულებს იმედოვნებას, რადგან სასოება არის არა მხოლოდ სასურველი რამ, არამედ მაღალადადამიანური მოვალეობაც“ (რ. სირაძე, სული საქმით მეტყველი, ჟ. „მნათობი“, 2007, გვ. 5).

„ქრისტიანული მწერლობის საგანძური // პატრისტიკული მემკვიდრეობა“

2024 წლის მიწურულს გამოიცა წიგნი „ქრისტიანული მწერლობის საგანძური // პატრისტიკული მემკვიდრეობა“ (შემდგენელი და რედაქტორი დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი). გამოცემის შესავალი გვამცნობს, რომ „ჩვენ წინაშეა ქრისტიანული მწერლობის საუნჯე - პატრისტიკული მემკვიდრეობის რჩეული ძეგლების ქართული თარგმანები. ქართულ ენაზე უხსოვარი დროიდან ითარგმნებოდა ეკლესიის მამათა თხზულებანი, ცალკეული ქრისტიანული ძეგლები, აპოკრიფული ლიტერატურა. მოგვეპოვება წინარეათონურ პერიოდში შესრულებული თარგმანები. დიდია ქართველი თეოლოგების და ფილოსოფოსების, **ექვთიმე და გიორგი ათონელების, აგრეთვე ეფრემ მცირეს, დავით ტბელის, არსენ იყალთოელის, იოანე პეტრიწისა და სხვათა ღვაწლი**“.

ცნობილია, რომ გასული საუკუნის 20-იანი წლებიდან, როდესაც საქართველოში გაბატონდა მძვინვარე ათეიზმის ხანა, შეუძლებელი იყო საღვთისმეტყველო ლიტერატურის გამოცემა. მდგომარეობა შეიცვალა 70-იანი წლების ბოლოს, როდესაც **საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის** ლოცვა-კურთხევით გამოცემა დაიწყო საქართველოს საპატრიარქოს პერიოდულმა გამოცემამ **„ჯვარი ვაზისა“**, ასევე **„საღვთისმეტყველო კრებულმა“**. ქრისტიანული მწერლობის ძველი ქართული თარგმანები გამოიცემოდა სერიით **„ძველი ქართული ენის ძეგლები“**. ფართოდ გაიშალა სასულიერო ლიტერატურის ახალ ქართულად თარგმანებზე მუშაობა თბილისის სასულიერო აკადემიის წიაღში, რომელიც დღემდე გრძელდება. უკანასკნელ წლებში დაარსდა თბილისის სასულიერო აკადემიის გამომცემლობაც (რედაქტორი, **პროფესორი ნინო მელიქიშვილი**).

შემდგენელის მიზანი იყო ერთად შეკრებილიყო ეკლესიის მამათა და

ცალკეულ თეოლოგთა რჩეული ნაშრომები ანთოლოგიის სახით. მართალია წინამდებარე კრებულში ყველა წმინდა მამის ლიტერატურული მემკვიდრეობა არ ასახულა, მაგრამ ერთად თავმოყრილია ყველაზე მნიშვნელოვანი მოღვაწეების ცალკეული საღვთისმეტყველო ნაშრომები, რომელნიც ჟანრობრივად მრავალფეროვანია (დოგმატური და პოლემიკური ძეგლები, ეპისტოლეები, ჰომილიები, ჰიმნოგრაფია, ეგზეგეტიკა). წიგნში წარმოდგენილი თარგმანების დიდი ნაწილი სხვადასხვა დროს დაიბეჭდა ჩვენს მიერ ხსენებულ საპატრიარქოს პერიოდულ გამოცემებში, აგრეთვე ჟურნალში „გზა სამეფო“, საქართველოს ეკლესიის კალენდარში და სხვა გამოცემებში. ნაწილი თხზულებებისა გასული საუკუნის 90-იან წლებში გამოქვეყნდა ცნობილ სერიაში „სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა“. აქვე შევხვდებით რამდენიმე თხზულების ძველ ქართულ ენაზე შესრულებულ თარგმანებს და ასევე ძველი ქართულიდან ახალ ქართულ ენაზე გადმოღებულ ვერსიებსაც.

ამა თუ იმ ძეგლის გაცნობამდე გთავაზობთ მოკლე ცნობებს წარმოდგენილი ტექსტებისა და მათი ავტორების შესახებ. ძეგლების დიდ ნაწილს თან ახლავს კომენტარებიც.

წიგნში მასალა განლაგებულია ქრონოლოგიის პრინციპით (I-XIV სს), რომელიც ზოგჯერ უმნიშვნელოდაა შეცვლილი. აქ შევხვდებით წმინდა პოლიკარპე სმირნელისა და წმინდა ეგნატე ანტიოქიელის ეპისტოლეებს, განდეგილ მამათა შეგონებებს, ალექსანდრიელი თუ კაბადოკიელი მამების საღვთისმეტყველო შრომებს და სხვა ბუმბერაზი თეოლოგების მნიშვნელოვან ძეგლებს, რომელთა უმეტესი ნაწილი თარგმნილია ორიგინალიდან (ძველი ბერძნული და ლათინური ენები). მთარგმნელები არიან ცნობილი სასულიერო პირები, მეცნიერები, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომლები, სასულიერო აკადემიის კურსდამთავრებულნი, თეოლოგები (პროფესორი **ედიშერ ჭელიძე**, პროტოპრესვიტერი **გიორგი ზვიადაძე**, პროფესორი **გვანცა კოპლატაძე**, მაია ინდუაშვილი, ქეთევან ბრეგვაძე, პროფესორი **ლელა ალექსიძე**, პროფესორი **ნინო დობორჯგინიძე**, ფილოლოგიის დოქტორი **ქეთევან მამასახლისი**, თეოლოგიის დოქტორი **რატი სტურუა** და სხვანი).

წინამდებარე გამოცემა დამადასტურებელია იმ დიდი ღვაწლისა, რომელიც მისმა უწმინდესობამ და უნეტარესობამ, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, ილია მეორემ გასწია ჩვენი ერის განათლებისა და სულიერი ამაღლებისათვის. იგი მისი უწმინდესობის აღსაყდრებიდან 47 წლისთავს მიეძღვნა.

წიგნი გამოიცა საქართველოს საპატრიარქოს ეგიდით (დაიბეჭდა შპს „ფორმაში“, დამკაბადონებელი ლევან ბარბაქაძე).

თეიმურაზ თათარიშვილის „რელიგიების ისტორია“

2024 წლის შემოდგომაზე გამოქვეყნდა დეკანოზ თეიმურაზ თათარიშვილის ფუნდამენტური ნაშრომი „რელიგიების ისტორია“ (მეექვსე გამოცემა).

ქართულ ენაზე რელიგიების ისტორიაში რამდენიმე ნაშრომი გვხვდება. ჯერ კიდევ 2000 წელს გამოქვეყნდა ოთარ გაბიძაშვილის „რელიგიათმცოდნეობა“ (ამ მეორე გამოცემის კონსულტანტი აგრეთვე თეიმურაზ თათარიშვილი იყო). 2006 წელს გამოქვეყნდა „მსოფლიოს ხალხთა რელიგიური წარმოდგენები“ (გამომცემელი აკაკი ბრეგვაძე), სადაც განთავსდა ინფორმაცია რელიგიის ფორმებზე, სხვადასხვა რელიგიებზე. რამდენიმე სტატიის ავტორი თეიმურაზ თათარიშვილიც გახლდათ. ჩვენს მშობლიურ ენაზე აგრეთვე მოგვეპოვება ნუგზარ პაპუაშვილის „მსოფლიო რელიგიები საქართველოში“ (2002), ელდარ ნადირაძის „მსოფლიოს

რელიგიები“ (გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2008), დავით თინიკაშვილის და ზურაბ ჯაშის „მსოფლიო რელიგიები“ (ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2012), ირაკლი ლომოურის „რას ქადაგებს სამი მსოფლიო რელიგია?“ (2013), ჰიუსტონ სმიტის „მსოფლიო რელიგიები“ (გამომცემლობა „არეტე“, 2024), „ლურჯი ოკეანის“ სერიით გამოცემული „დიდი წიგნი რელიგიებზე“ (გამომცემლობა „პალიტრა L“) და სხვა. აგრეთვე აღსანიშნავია კრებული „რელიგიური მრავალფეროვნება საქართველოში“, რომელიც ყოველწლიურად იბეჭდება.

დეკანოზ თეიმურაზ თათარიშვილის „რელიგიების ისტორია“ გამოსცა საქართველოს ეროვნულმა უნივერსიტეტმა (სეუ). იგი სახელმძღვანელოდაა მიღებული თბილისის სასულიერო აკადემიასა და სემინარიაში, სამხატვრო აკადემიაში და სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში.

წიგნის შესავალში ვკითხულობთ:

„რელიგიების ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა მოიცავს ყველა მნიშვნელოვან, ძველ და ახალ რელიგიას. შესავალი ნაწილის შემდეგ მოცემულია ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა (ეგვიპტელების, შუმერების, ბაბილონელების...) რელიგიების განხილვა. ნაჩვენებია ამ რელიგიების ძირები, ღვთაებათა პანთეონი, კულტი, საკრალური წიგნები და ა. შ. მოცემულია პარალელები სხვა ხალხების მითოლოგიებთან და ურთიერთზე-გავლენის ფაქტები. შემდეგ მოცემულია ირანული და ინდური რელიგიების განხილვა, რომლებიც დღესაც დასტურდება თანამედროვე მსოფლიოში. ანტიკური რელიგიების (ბერძნულ-რომაული) შემდეგ ვრცელდება განხილული ელინისტური ხანის რელიგიები (მითრაიზმი, გნოსტიციზმი...). ცალკეა გამოყოფილი შორეული აღმოსავლეთის ხალხთა (ჩინელების, იაპონელების) რელიგიები, აგრეთვე ამერიკის მკვიდრ ხალხთა (აცტე-

კების, მაიას ხალხთა...) რელიგიები. წიგნში ბუნებრივია ადგილი ეთმობა თანამედროვე მსოფლიოს უდიდესი რელიგიების - ბუდიზმის, იუდაიზმის, ქრისტიანობის, ისლამის შესახებ ინფორმაციას.

თითქმის ყველა რელიგიის შესახებ თავი შედგება ქვეთავებისგან, სადაც თემატურადაა მოთხრობილი ამა თუ იმ რელიგიის რომელიმე მხარე. წინამდებარე სახელმძღვანელო დაწერილია არაერთი გამოკვლევის საფუძველზე, ზოგი თავი კი გამოცემული მასალის სისტემატიზაციაა. წიგნს ბოლოში ახლავს ბიბლიოგრაფია ქართულ, რუსულ, ინგლისურ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზე, აგრეთვე ტერმინთა განმარტებანი”.

ეს წიგნი არ გახლავთ მხოლოდ რელიგიების ისტორია. იგი რელიგიათმცოდნეობის საკვანძო საკითხების მიმოხილვაც გახლავთ და აშუქებს საკითხთა სპექტრს, რომელიც წლების განმავლობაში იკითხებოდა თბილისის სასულიერო აკადემიაში „ძირითადი ღვთისმეტყველების” სახელით. ზოგი რელიგიის მიმოხილვა ქართულ ენაზე მხოლოდ ამ სახელმძღვანელოშია შესაძლებელი (მაგალითად მანდეველების რელიგია, კელტური რელიგია და სხვა).

მეხუთე გამოცემის ღირსებად მიგვაჩნია წიგნზე დართული სქოლიოები, რომელთა რიცხვიც ათასს აჭარბებს. სქოლიოები მოიცავს ბიბლიოგრაფიულ ინფორმაციას სხვადასხვა ენაზე, აგრეთვე ამა თუ იმ თემის ფართოდ წარმოჩენას. ისინი უხვ ინფორმაციას გვაწვდიან სასურველ თემებზე და გზამკვლევის ფუნქციას ასრულებენ ამ საკითხებით დაინტერესებული მკითხველებისთვის.

მეხუთე გამოცემაში პირველად დაიბეჭდა პარაგრაფი ჩრდილოეთის ხალხთა რელიგიაზე, აგრეთვე ფუნდამენტურად განთავსდა ცნობები ქართულ ხალხურ რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებზე. დასაბუთებულადაა წარმოჩენილი ე. წ. „ქართული წარმოშობის” ქრისტიანული სუბსტრატი.

აღსანიშნავია, რომ ყოველი ახალი გამოცემის შემდეგ, ავტორი იწყებს მუშაობს შემდეგ გამოცემაზე. იგი ითვალისწინებს უახლეს სამეცნიერო აღმოჩენებს (მაგალითად, მეხუთე გამოცემაში გათვალისწინებულია დნმ-ის ანალიზის შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია ეგვიპტურ რელიგიაზე, მაიას ტომების სახელმწიფოს დაცემის მიზეზებზე, ტერორიზმის ფენომენის უახლეს კვლევებზე და ა. შ.), მნიშვნელოვან გამოკვლევებს, სოციოლოგიურ მონაცემებს და ა. შ. ვიმედოვნებთ, სამომავლოდ ვიხილავთ „რელიგიების ისტორიის” ილუსტრირებულ გამოცემასაც.

სარჩევი

შესავალი.....	3
სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე	7
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, ადამიანის ფენომენი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის ეპისტოლეებში	12
გამონათქვამები ადამიანზე.....	17
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, რელიგიური ანთროპოლოგიის ასპექტები .	21
ლანა სულხანიშვილი, ადამიანის ადგილი სამყაროში	29
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, თამაზ ბუაჩიძე, როგორც ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის მესაჭე	36
ფრაგმენტები თამაზ ბუაჩიძის წიგნიდან და თარგმანიდან	44
ელენე შუბლაძე, ადამიანის ბუნების ანთროპოლოგიური წანამძღვრები /მართლმადიდებელ ღვთისმეტყველებაში/ ჟან-კლოდ ლარშეს მიხედვით	50
მირიან გუნია, კაპადოკიელ მამათა ანთროპოლოგიური მისტიციზმი	57
ირაკლი ორჟონია, ქრისტიანული ანთროპოლოგია	75
გვანცა გუგუშაშვილი, ადამიანი - გვირგვინი შესაქმისა	83
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, სამოთხისეული ყოფიერების ხსოვნა და უტოპიური თეორიები	88
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, ქრისტიანული ანთროპოლოგიის საკითხები ედიშერ ქელიძის პუბლიკაციებში	94
ქეთევან ჯერვალიძე, “სიტყვა და წიგნი”	106
სიტყვა და წიგნი	108
ფიოდორ დოსტოევსკი, მინიატურული პროზა	132
ნიკო ლორთქიფანიძე, ქრისტე!	136
ხორხე ლუის ბორხესი, ლეგენდა	136
შარლ ბოდლერი, მხატვრის აღსარება	137
ნიკოლო მინიშვილი, ყოველივე წარმავალია	137
ტიციან ტაბიძე, მარტოობა	140
უილიამ ფოლკნერი, დადუმებული ხმა ადამიანისა	141
პარიზი, „ადამიანოსანი“	142
ესმა მანია, “ანთროპოლოგიური კატასტროფა” და მისი ინერციები	144
მოგონებანი და რეცენზიები	149
ზურაბ კიკნაძე	149
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, ბაჩანა ბრეგვაძე	159
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, დიმიტრი თუმანიშვილის, გზად ხელოვნებისკენ	165
დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, რევაზ სირაძის „ფიქრი, რომელიც მნიშვნელობს“	179
ნათია ხიზანიშვილი, „ქრისტიანული მწერლობის საგანძური // პატრისტიკული მემკვიდრეობა“	182
ნათია ხიზანიშვილი, თეიმურაზ თათარიშვილის „რელიგიების ისტორია“	184

მცირე ცნობები სტატიების ავტორთა შესახებ:

- დეკანოზი თეიმურაზ თათარიშვილი, ისტორიის დოქტორი, პროფესორი.
- ლანა სულხანიშვილი, ფსიქოლოგიის დოქტორი, თბილისის სასულიერო აკადემიის პედაგოგი.
- ელენე შუბლაძე, ფილოსოფიის დოქტორი, თბილისის სასულიერო აკადემიის პედაგოგი.
- მირიან გუნია, ფილოსოფიის დოქტორანტი, ილიაუნის პედაგოგი.
- ირაკლი ორჟონია, თეოლოგიის დოქტორი, თბილისის სასულიერო აკადემიის პედაგოგი.
- გვანცა გუგეშაშვილი, ფსიქოლოგიის მაგისტრი, თბილისის სასულიერო აკადემიის პედაგოგი.
- ქეთევან ჯერვალიძე, ფილოლოგიის დოქტორი, ბიზანტინისტი, მთარგმნელი.
- ესმა მანია, ფილოლოგიის დოქტორი, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომელი.
- ნათია ხიზანიშვილი, ისტორიის დოქტორი, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომელი.

მთავარი რედაქტორი
დეკანოზი თეიმურაზ თათარაშვილი

სარედაქციო კოლეგია

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, მიტროპოლიტი თეოდორე
ჭუაძე, ზაზა აბაშიძე, ელდარ ბუბულაშვილი, ეკატერინე
ფავლენიშვილი სერგო ვარდოსანიძე, ნანა კობალაძე, ნათია
ხიზანიშვილი, ზაზა სხირტლაძე, ედიშერ ჭელიძე.

გამომცემლობა „მწიგნობარი“

თბილისი. კიევის ქ. №10.